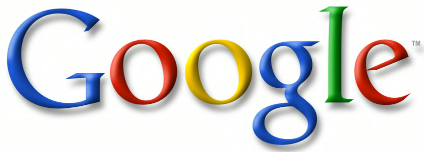
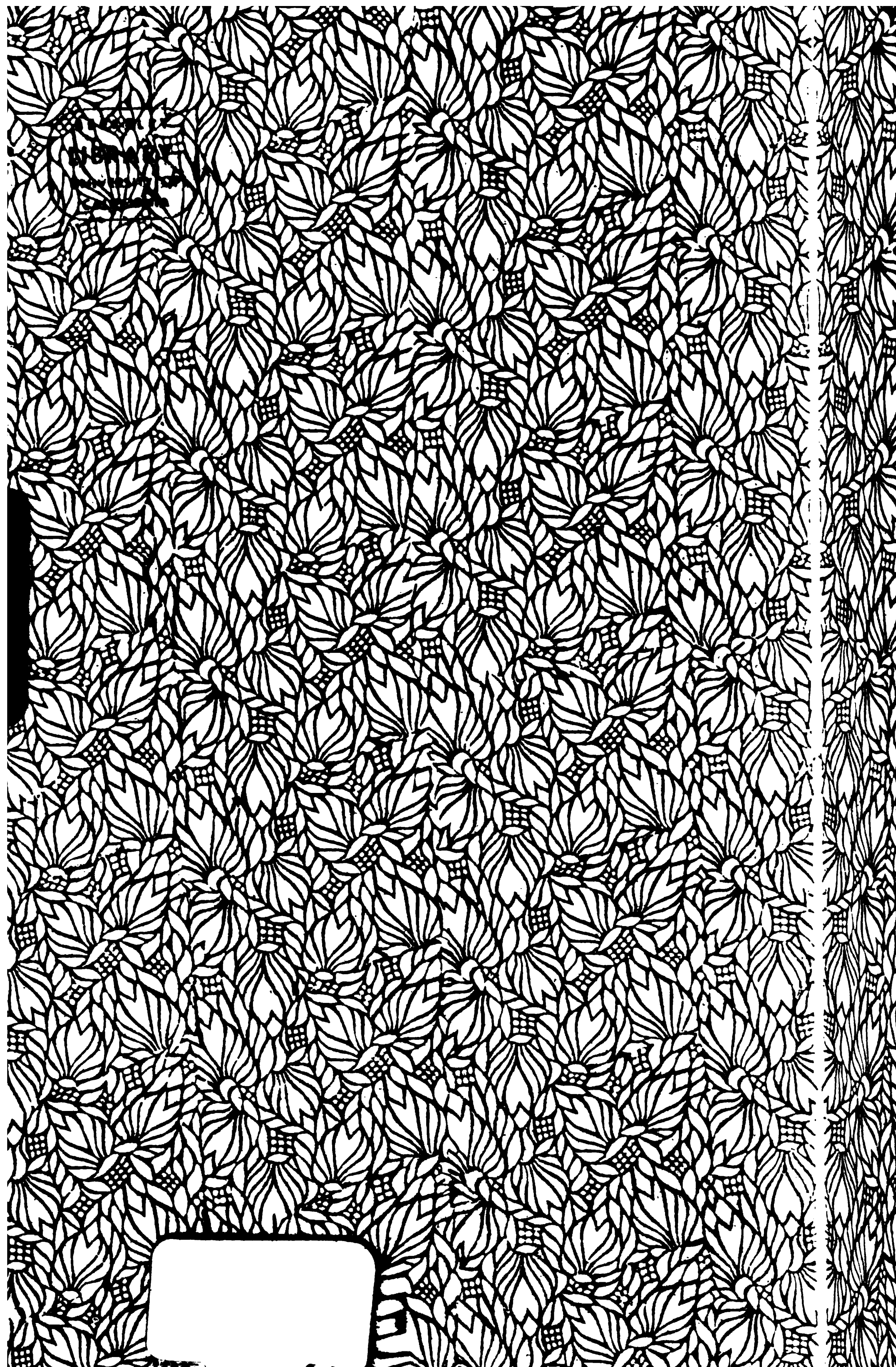
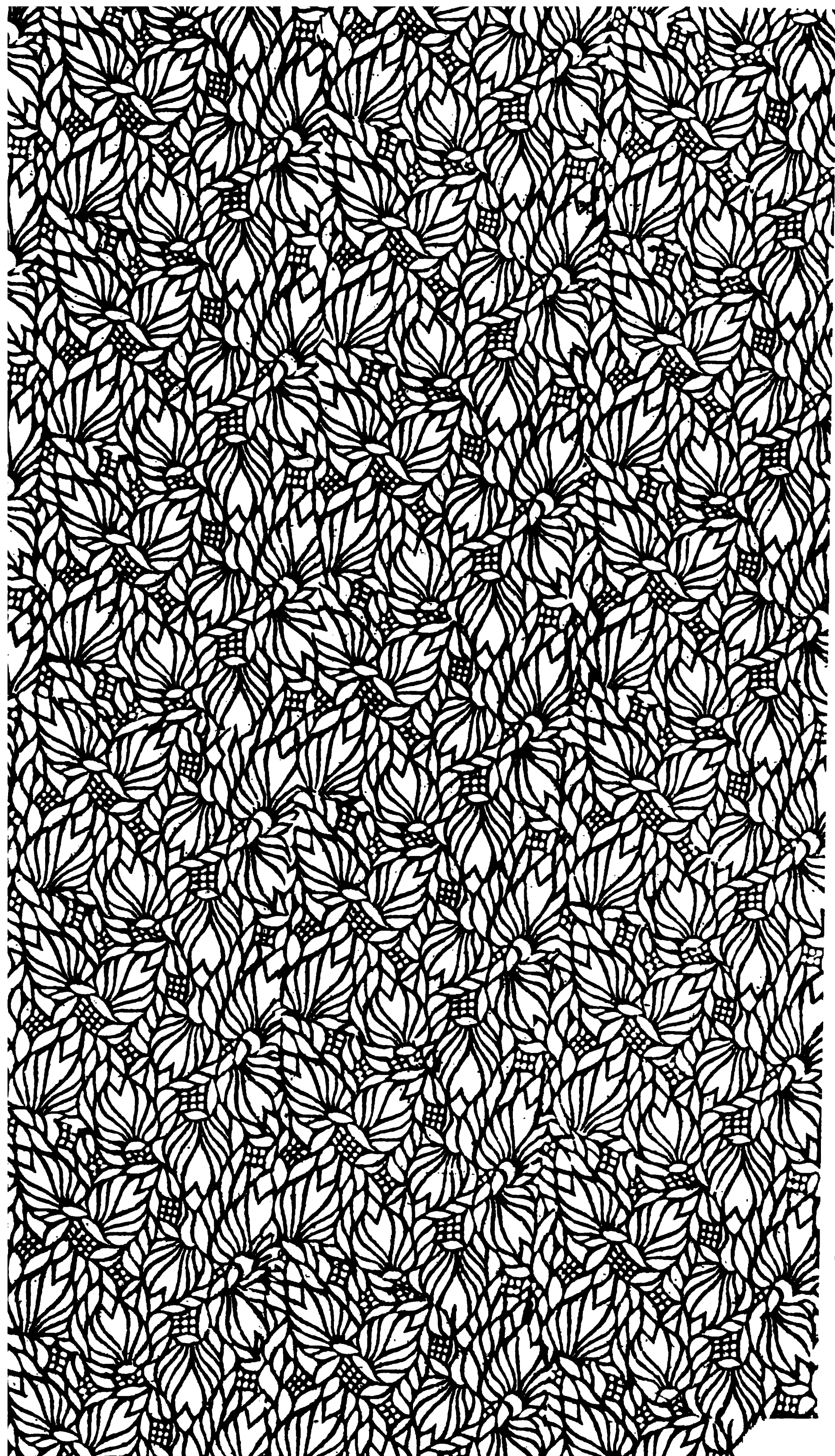
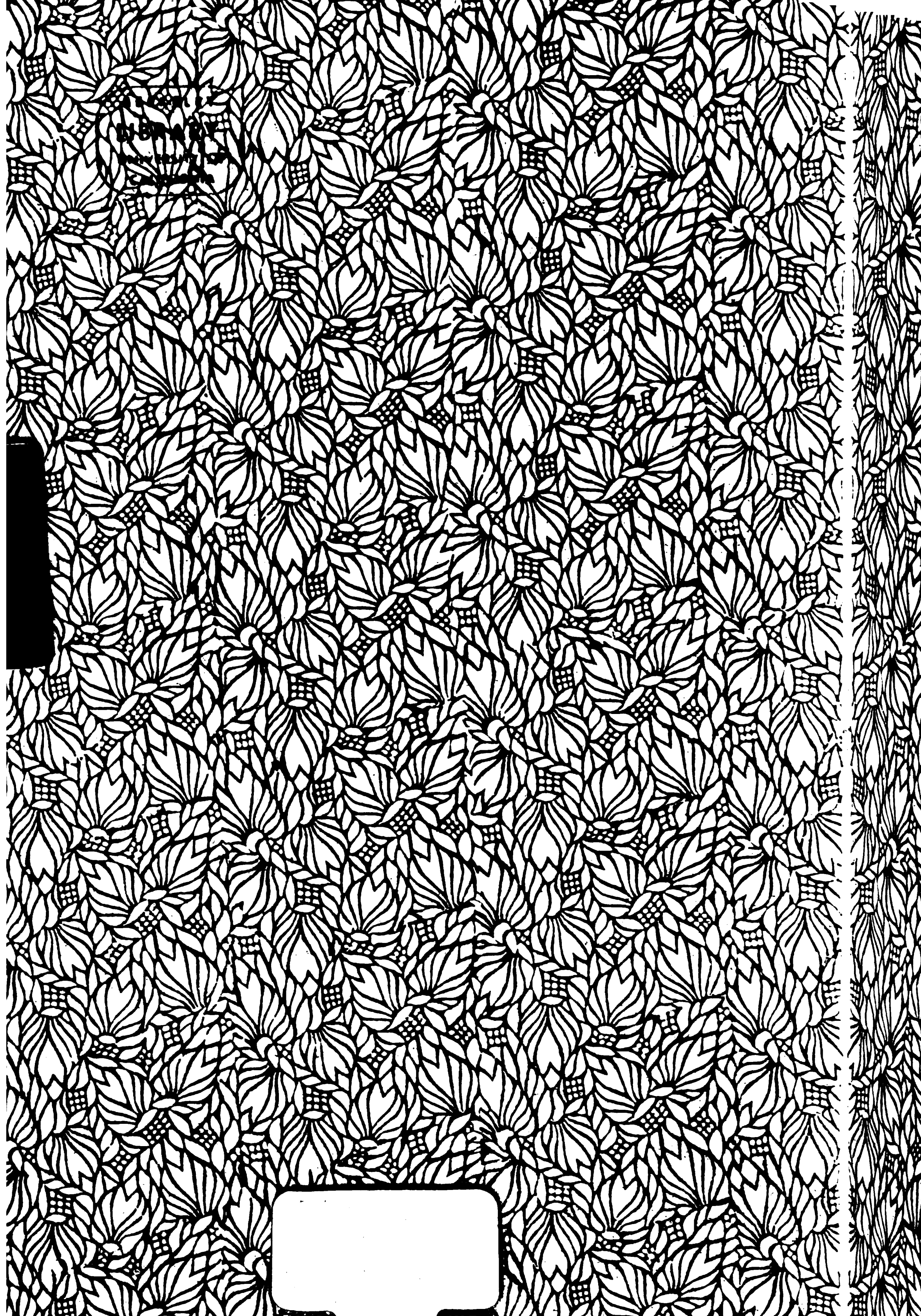
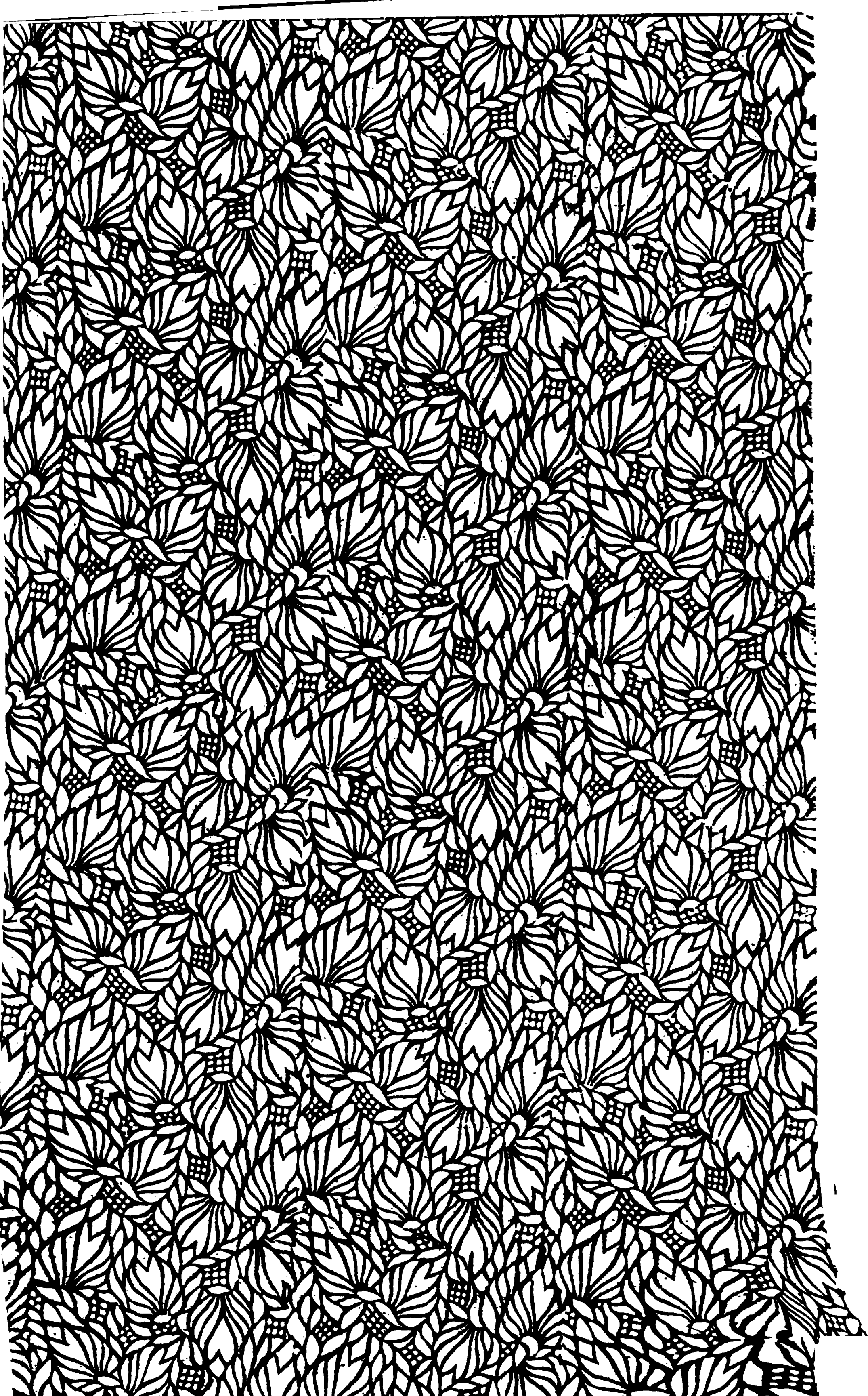

NYIREGYHÁZA

SZABAD, KIVÁLTSÁGOLT VÁROS

TÖRTÉNETE.

IRTA:

LUKÁCS ÖDÖN,

NYIREGYHÁZAI EV. REF. LELKÉSZ,

FELSŐ-SZABOLCSI ESPERES.

Megrendelési ára 2 frt. — Bolti ára 3 frt.

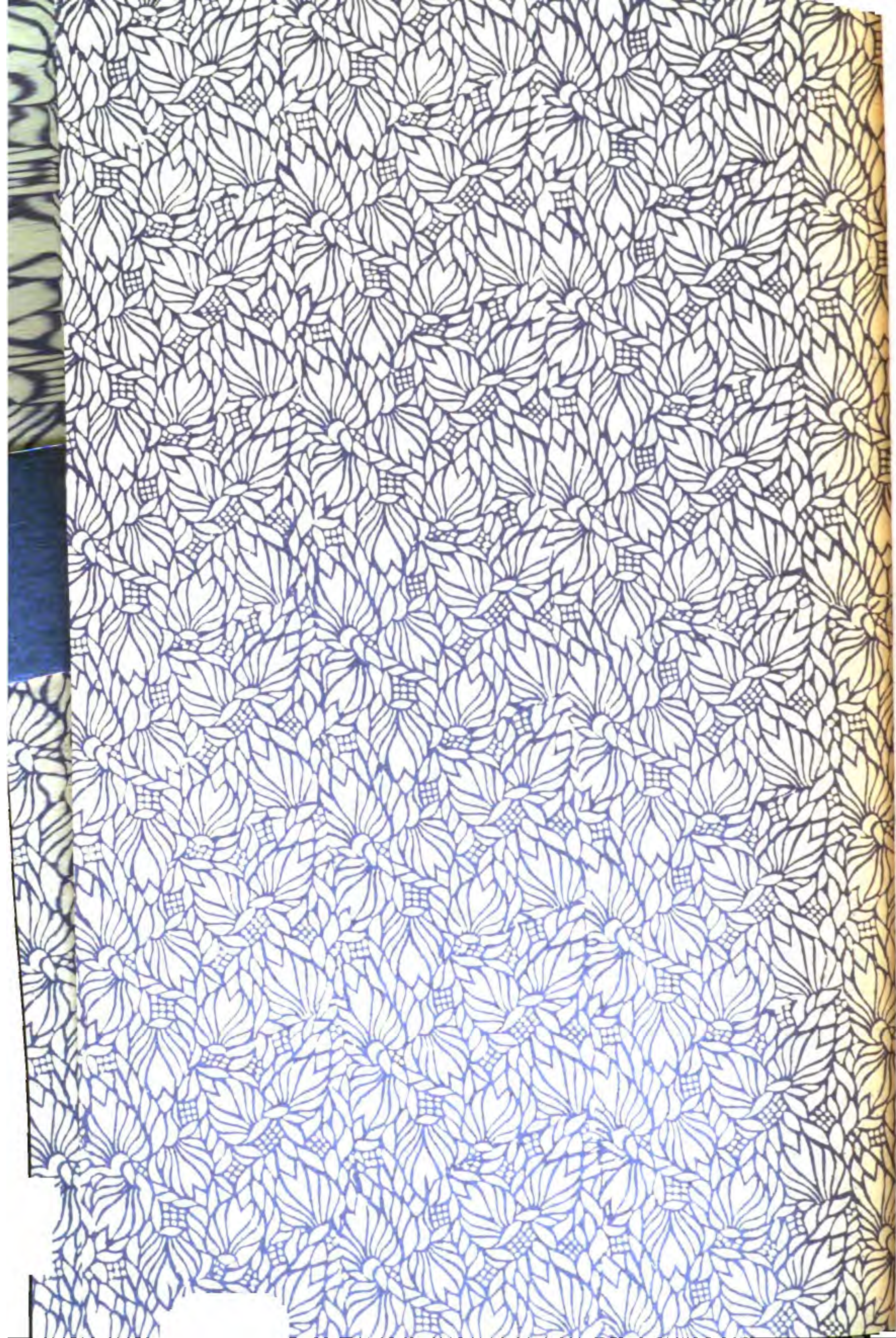
A TISZTAJÖVEDELEM A NYIREGYHÁZAI EV. REF. EGYHÁZ NŐNEVELÉSI CZÉLJAIRA FORDITTATIK.

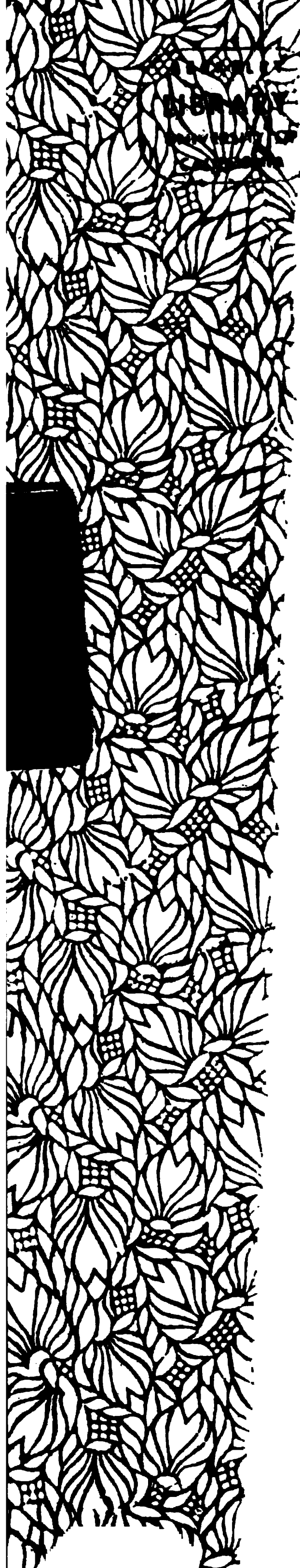

NYIREGYHÁZA,

NYOMATOTT JÓBA ELEK KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1886.

LIBRARY

NYIREGYHÁZA

SZABAD, KIVÁLTSÁGOLT VA

TÖRTÉNETE.

IRTA:
LUKÁCS ÖDÖN,
NYIREGYHÁZAI EV. REF. LELKÉSZ,
FELSŐ-SZABOLCSI ESPERES.

Megrendelési ára 2 frt. — Bolti ára 3 frt.
A TISZTAJÖVEDELEM A NYIREGYHÁZAI EV. REF. EGYH
NŐNEVELÉSI CZÉLJAIRA FORDITTATIK.

NYIREGYHÁZA,
NYOMATOTT JÓBA ELEK KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1886.

pitásánál és fejlesztésénél gyakran anyagi erejét majdnem meghaladó arányokban igyekszik magának meghóditani és biztositani a jövendőt.

E gyors fejlődés és emelkedés élénken felkölti a gondolkodó figyelmét Nyiregyháza multját illetőleg; s ama kérdés merül fel: nem bir-e e város e gyors fejlődéshez támpontot már a messze multban? És valóban, komoly kutatás után meggyőződünk a felől, hogy e város már a régi multban sem nyomtalan, amennyiben részint vidékén, részint magának a városnak területén olyatén régészeti nyomokra találunk, amelyek kétségtelenné teszik, hogy területünk már azon őskorban, amelyről évszámok szerint be nem számolhatunk, telep, lakott föld volt.

A mint azonban Nyiregyházának régészeti multjáról homályosak egészben véve adataink, ugy vagyunk vele történeti szempontból is.

Nem emlittetik a honfoglalás történetében, ahol pedig két vezérnek: Szabolcs-nak és Tass-nak alkotásai és működése beszéltetik el bőségesen, s ahol maig is beszélő, s a nagy hóditók nevét megörökitő, ezredéves helynevek emlittetnek fel. —

Sőt a későbbi dátumok sem vonják le egészben történeti tárgyamnak: Nyiregyházának multjáról az ismeretlenség sötét fátyolát. Nem találkozunk vele sem krónikáinkban, sem a megye területére vonatkozó okmányainkban, melyeknek elseje pedig egész 1067-ig felnyulik; sőt a későbbi adatok is restek Nyiregy-

házáról oly képet tárni elénk, amelyből multját oly világitásba helyezhetnők, hogy rosunk régibb történetét, annak kül- és belé[illegible] való hatását, kereskedelmét, helyrajzi fek[illegible] tüzetesen felismerni lehetne.

Mindamellett, eltelve a vármegye iránti [illegible] től, melynek Nyiregyháza az utóbbi időben fő-helye lett, indittatva a város iránti buzgó [illegible] dástól, melynek immár Isten kedvező jóvolt[illegible] éve, hogy egyik igénytelen polgára vagyok; vezé[illegible] a hazaszeretettől, mely a legkisebb helységnek [illegible] rafiájában is a cosmopolitismus ellen nyer óv[illegible] minden feltüntetett dátumában a haza szeretet[illegible] tüze szükséges és kivánatos tápanyagot: Váll[illegible] mertem és pedig a nehézségek teljes tudatában [illegible] hogy tolmácsolója legyek e város életének, m[illegible] régi története a multak homályában teljesen [illegible] daczára annak, hogy a nyomok egészen az ős [illegible] vezetnek vissza; s amely ismeretlen nagy mul[illegible] ösztönszerü tudatában nehány évtized alatt nem[illegible] pán versenyre lépett a vármegye hagyományos [illegible] helyével: Nagy-Kállóval, hanem azt diadalmasan [illegible] győzte; s már most is az Szabolcsvármegyében [illegible] Francziaországban Páris.

Feltüntettem-e Nyiregyháza multját a [illegible] akartam, vagy amint történetirói tisztemnél [illegible] kellett volna? Ennek eldöntését az olvasó kö[illegible] méltányos itéletére bizom. Azonban, hogy min[illegible] forrásokat fölkerestem, amelyekről hittem, hogy

...ben is bővitik helyi ismereteimet: nyugodtan ...tom. szerény művemet és az erre forditott komoly és lelkiismeretes, huzamos tanulmányt mintegy ...tul akarom oda állitani azon czélzatos irány-mely váltig hangoztatja, hogy „csak a polgára e városnak, aki itt az lehet szüle-... Reménylem, vajha ugy legyen! hogy e szerény mű is ...legyen arra, hogy e város polgárai az testvéri szeretetben összeolvadván, egymást tá-kölcsönös jóakarattal s buzgósággal mozditsák anyagi, szellemi jólétét, fejlődését, mive-előhaladását! Hogy ne kérdezze itt azt senki, ...szülött s ki nem? Hanem legyenek a jók ...vel körülvéve azok, kik leginkább szivökön város jól felfogott érdekeit! Legyen inditó hogy e város, melyhez engemet is már annyi s kegyeletes érzése fűz, óhajtott virág-...edjék, s tegye magát szerény, de ernyedet-...sága által becsültté s nélkülözhetlenné a közönsége előtt! —

Ezeknek előre bocsátásával kapcsolatban hála és köszönettel kell adóznom e helyütt Székely István leleszi konventi jegyző érdekes adathoz juttatni szives vala id. Kis Áron esperes urnak, ki a régi ...mányozásához irányt adott, Főtisztelendő Tekintetes Géresi Kálmán, Tek. Szinnyei Jeney Victor. Nagy tiszteletű Dicsőffy

József, Főtisztelendő Foltin János uraknak, kik szives kérelmeimnek engedve, a kezök ügyében eső s általam kért adatokat hozzám lekötelező készséggel eljuttatták.

Fogadják egyenként és egyetemben szives köszönetemet! —

Isten velünk. —

Irtam Nyiregyházán, január havában, az 1886-ik esztendőben.

LUKÁCS ÖDÖN.

Nyiregyháza város történetének felosztása.

Nyiregyháza város történetének felosztását a hazai történet nagy eseményei szerint alakitani nem lehetvén: azon mozgalmak s események szerint kell azt felosztanunk, melyek fejlődésére s változatos multjára közvetlen hatást gyakoroltak, s azon nagy birtokosokhoz kell fűznünk, kik időnként birták, s az országos események intézésében előkelő szerepet játszottak; igy a mű első részét 5 könyvre osztom fel a következőleg:

I. RÉSZ.

Nyiregyháza város története.

I. KÖNYV.

Nyiregyháza a régészet s első történeti adatok világánál. rövid kitéréssel Szabolcsmegye régészeti adataira s a honfoglalás történetére. — Legrégibb kor 1380-ig.

II. KÖNYV.

Báthory korszak. 1380—1600-ig.

III. KÖNYV.

Bocskai, Betlen, Rákóczy korszak 1600—1753-ig.
Első virágzás és hanyatlás korszaka.

IV. KÖNYV.

Az uj település és várossá alakulás kora, ujkor 1753—1847-ig.

V. KÖNYV.

A város legujabb kora, mint második virágzás korszaka 1847-től a legujabb időkig.

FÜGGELÉK.

A jövő programmja.

II. RÉSZ.

A nyiregyházai egyházak vázlatos története.

I. KÖNYV.

Az ev. ref. egyház története.

II. KÖNYV.

Az ág. ev., r. kath., g. kath. és zsidó egyház története.

I. RÉSZ.

NYIREGYHÁZA VÁROS TÖRTÉNETE.

I. KÖNYV.

Régészeti nyomok

1380-ig.

I. KÖNYV.

Régészeti nyomok. — Szabolcs és Nyiregyháza őslakói. — Szabolcsvár. — Szabolcs meghóditása. — Nyiregyháza őskora. – Nézetek, sejtelmek. — Nyiregyháza első ismert birtokosa.

I. FEJEZET.

Régészeti nyomok.

A gondolkodó lelket ellenállhatlan varázserő vonja a multba vissza. hogy felvonja a fátyolt, mely azon eseményeket takarja. melyek a régi korban lezajlottak azon a földön. melyen a késő ivadék magának nyugalmas és békés otthont talált, s kényelmesen élvezi az ismeretlen mult lezajlott nagy eseményeiből származó áldásokat, a vallás, tudomány, míveltség áldásait.

„Kik éltek e lakó földön. minek előtte őseink a magyarok elfoglalták volna?“ „A miveltség minő fokán állottak?“ „Mennyire vihető vissza azon kor. midőn e talajt az első emberi lábnyomok érinték?“ sat. . . Oly kérdések, melyek legtermészetesebben akkor merülnek fel, midőn egy város történetét akarjuk megirni. -- Igen. a kutató lélek nem állapodhatik meg az irott okmányoknál. Kétségtelen tény, hogy az embiség életeseményeinek megméréséhez csekélyek a

történelem által ismert korszakok parányi araszai. — Hosszútörténet az, melyet a történelem előtti kor foglal magában, melyre némi fényt vetnek azon kezdetleges eszközök, melyek itt-ott az „őskonyhahulladékokból“ a „barlangokból“ és a földgyomrából előkerülnek.

A régiség buvárok az emberiség életében három főkorszakot különböztetnek meg: a kő, bronz, és vas korszakot.

A kőkorszakban ismét több kisebb korszakot vesznek fel, u. m. a „barlangi medve szakát“, midőn a kihalt nagy ragadozók és vastag bőrüek maradványaival találtatnak az emberi csontvázak s durván kinagyolt kőeszközök. Ezen kor emberei hosszú fejü hatalmas alakok voltak. Az „irámgim szakát.“ Ezt jellemzi a hideg égallj követelte éjszaktáji barány (fauna), az élesre vert kőfegyver, kicsiny, vézna alaku, de magasabb értelmiségü emberfaj; és csak ezek után következnek a későbbi kőkorok, a Dán konyhahulladékok és sírkamrák, a régibb és ujabb czölöp épitmények, a régibb kőrakások és bronzkorszakok időközei, melyekben az ember már állatot szoktat kezéhez sat.

Az első, tehát a legrégibb korból igen kevés emlék került még eddig felszinre Szabolcsmegyéből, mindössze egy két ős állat csontja, mely állatok már egy időben éltek a barlangi korszak embereivel; s egy pár durván kinagyolt kőeszköz. Azonban a későbbi korszakokból már vannak leleteink. A turai határban ugyanis találtatott egy darab obsidián, mely már az emberi kéz némi nyomait viseli, egy másik nagy darab obsidián pedig, a kis-kállói határból került elő.

Szabolcsmegye területén eddig elé tudtunkkal 15 kő-balta találtatott, még pedig a turai, székelyi, polgári, anarcsi, thasi, kis-várdai, kis-kállói, nagykállói, besenyődi, határokban. Magának Dr. Jósa András szabolcsmegyei főorvos tisztelt barátomnak birtokában, ki a régészeti dolgokkal ép oly előszeretettel, mint alapos szakismerettel foglalkozik, ki ez adatokhoz juttatni szives vala,- számos, érdekes kőbalta s egyéb régészeti lelet van.

Figyelemre méltó a ptrügyi lelkésznek régészeti gyüjteménye, mely legnagyobb részben helységének határában találtatott, s mely csekély utánjárás mellett napról napra gyarapodik. Nem csekély jelentőségü a bogáti határ sem régészeti tekintetben, honnan több érdekes régészeti lelet került már a debreczeni főiskola muzeumába.

Az anarcsi határban Czobel ottani földbirtokos ur talált 5 darab csiszolatlan kovakést, ezek közül két darab a nemzeti muzeumba küldetett, hol nagy örömmel fogadtatott, mivel ezeken kivül csak egy hasonló kovakés volt még ott, de nem voltak biztosak a felől, hogy hazai lelet volt-e az?

A székelyi határban találtatott egy csiszolt kőbalta onixból.

Két igen érdekes temetkezési hely is fedeztetett fel a régi pogány korból, Dr. Jósa András és Rómer Flóris jelenlétében; ezek egyike, az anarcsi átkutattatott. Tiz sír bontatott fel; a halottak felhuzott térdekkel baloldalra forditva, arczczal keletfelé fordulva feküdtek, egyforma helyzetben, bal kezök a fej alá téve. Mindeniknek szájánál 5—6 kis cserépcsésze, ezenkivül az ülcsont, vagy boka tájékán egy nagyobb cserép edény. Egynek mellén egy nagyobb kő, mely

ékszer lehetett. A másik temetkező hely a hugyaji határban találtatott. Az itt talált bronzbolgár a X-ik századra mutat.

A temetkezésnek eme modora mutatja, hogy itt a kőkorszakban már emberek éltek, s némi vallásos fogalmakkal birtak; legalább a keletfelé fordulás, a szájhoz helyezet edények azt látszanak bizonyitani, hogy az illetők már a halhatatlanság homályos sejtelmétől vezéreltettek.

Az anarcsi temető egy mocsár partján lett felfedezve. Közel a csontvázak fekvő helyéhez egy csontból készült korcsolya is találtatott, mely bár eddig még biztosan meghatározva nincs, minden valószinőséggel irámszarvas csontból készült. — Igy e temetkezési hely ideje a másodlagos kőkorszakra, vagyis az iramgím korszakra tehető.

Az elősoroltakon kivül, még más indok is van, mely bizonyitja, hogy Szabolcs és a Nyirség földje, már a történelmet megelőzött korban emberlakta föld volt; alig van itt ugyanis olyan tó, vagy tófenek, pedig az ilyen megyénkben százakra tehető, hol nagy mennyiségű obsidián szilánk ne találtatnék, ez azt mutatja, hogy ama régi emberek (minthogy ők köztudomásulag leginkább a vizek mellett, vagy vizek felett czölöp épitményekben telepedtek meg, hol a fő élelmi forrás, a halászat gyakorolható volt), kőeszközeiket maguk készitették.

Be van bizonyitva továbbá, hogy a czölöp épitmények korában az emberek már nemcsak halászat s vadászatból éltek, hanem olyan amilyen földmiveléssel is foglalkoztak. Igy Sweizben a meileni, moosseedorfi s wangeni tavi épitmények maradványainál több vékányi égetett buzát találtak összecsomósodva,

találtak árpát, kölest[1]) sat. — Minő eszközökkel űzték a régi emberek a kezdetleges földmivelést? Ezt még nem sikerült a tudománynak megállapitani. Hihetőleg nem is lesz megállapitható soha, mivel ezen eszközök alighanem egyszerű fából készült kampók voltak, — mint arra ma is van példa némely míveletlen, vad népek között, — melyeket az eltűnt ezredévek vasfoga megemésztett. Azonban bármiként legyen is a dolog, az kétségtelen, hogy ezen eszközök rendkivül tökéletlenek voltak. Mi természetesebb tehát, minthogy a régi emberek a kezdetleges földmivelés idején leginkább oly helyeket kerestek, hol a laza könnyen felturkászható talaj a legkezdetlegesebb eszközök által is, kevés fáradsággal alkalmassá tétethetett a magtermelésre. Önként következik ebből, hogy a Nyír homokos lakó földje, már ama régi korban is a körülményekhez képest elég népes volt.

Megerősitik továbbá e feltevést a megye területéről előkerült nagymennyiségű bronz leletek. A rohodi határból oly sok bronz-sarló, kar és nyak pereczek, palstabok, kelták, dárdák és bronz rögök kerültek elő, hogy egy Toulouse-ban kijött régészeti mű[2]) a leletet, minden magyarországi bronz lelet között a legérdekesebbnek s legfontosabbnak tünteti fel. Ez mutatja azt is, hogy az itteni őslakók, bronz eszközeiket maguk készitették.

A Szabolcsmegye területéről előkerült számos bronz lelet részletes leirása e mű keretébe nem tartozhatik, azonban meg kell még itt emlitenem, mint szorosan történeti tárgyamhoz tartozót azt, hogy a mai Nyiregyházához közel a Fejértó felé vezető vasut vonal

[1]) Sir John Lubbock. Történelem előtti idők. I. k. 213. l.
[2]) Sajnálom. hogy e mű teljes czimét nem adhatom. L. Ö.

második őrházánál pogánykorszakbeli temetőre akadtak véletlenül a földmivelők 1875-ben, hol aztán a helybeli gymnásium egyik tanára Martinyi József a gymnásiumi tanulókkal könnyü ásatás után több egymás mellé helyezett urnát talált, melyeknek fenekén a hamvak alatt bronz eszközök találtattak (gyűrű, karperecz sat.), melyek Hibján föld tulajdonos által a nemzeti muzeumnak küldettek fel, egy pár hijján, mely utóbbiak, a helybeli gymnásium muzeumában őriztetnek.

Nevezetes, Nyiregyházához közel, az ugynevezett „Ur“ vagy „Őrhalom„ egy emberi kezek által emelt magas domb. Már 1853-ban felköltötte ez az érdeklődők figyelmét. A „Magyarország és Erdély képekben“ czimű folyóirat a következőleg emlékezik meg erről: „a nyiregyházai dombok, kivált Nagy-Kállóból jőve, a rónaságból magas mestörséges (sírhalmú) domborulatokban emelködnek ki, mik régebben őrhalmok valának. Legmagasabb ezek közt a nyiregyházi „Ur“ (őr) halom (eurhalom), mely strázsahalomnak is neveztetik. E dombokon már mindenféle régiségeket találtak, mint czifra cserepeket, csontvázakat, szagos mézgából készült boglárokat, nyak és kard ékességeket. — Itt Benczur Miklós közlése szerint, a város kapitány ezüst madarat és pénzdarabokat talált egy halom tetején[1]) Találtattak itt romai barbar utánzatú gyöngyök a vas korszakból.

A Nyiregyházához tartozó királyteleki határban a „Rózsás“ mellett egy csinos bronz edény, fedéllel ellátva került elő a földből.

Bent Nyiregyházán mindenfelé terjedelmes temetkező helyek nyomaira akadni; különösen a ref. uj

---

[1]) „Magyarország és Erdély képekben“ Pest. 1853. Emich. II. kötet 128-ik lap.

templom fundamentomának ásatása alkalmával
sok urna találtatott égetetlen agyagból, melyek
ban a kiemelés alkalmával összetörtek s hamv
egyebet nem tartalmaztak.

Már csak ezen adatok is igazolják, hogy e he
messze multban már oly hely volt, hol időről i
tanyát, őr és tüzelő helyet találtak a különböző
pek, amint zajlottak és hullámoztak, s a legyőzőt
helyét a győzők időről időre elfoglalták.

Lehetetlen, hogy e helyen fel ne elevenits
azon eszmét, mely többek által, különösen Báró
csey József volt szabolcsmegyei főispán, Dr. Jósa A
rás és mások által egy időben melegen felkaroltat
már már valósittatott is, hogy a megye határá
szakértők vezetése mellett régészeti szempontból
tások tétessenek. Ez pedig másként nem létesül
mintha az annyiszor megpenditett „régészeti t
sulat" megalakul. Minden tekintetben fontos er
ményeket várhatnánk egy ily társulat életteljes m
ködésétől. Magának a megyének története, mely
megirása már elvileg kimondatott, e nélkül csonk
és hiányos maradna.

Szabolcsmegye közönségétől, mely minden jó
nemesre annyi fogékonysággal bir, ezt méltán me
várhatjuk; s a kezdeményezésre s az eszme megval
sitására Dr. Jósa András urat tartjuk leghivato
tabbnak.

II. FEJEZET.

Nyiregyháza és Szabolcsmegye ős lakói.

Minő nép volt az, mely Szabolcsmegyét, teh
e helyet is, melyet ma Nyiregyházának nevezün
lakta őseink bejövetele előtt? Ez maig sincs teljese
felderitve.

Szirmay nézetét a „Váradi tüzes próba könyvre“ alapitva, azon nézetben van, hogy a Nyirséget Hismaeliták lakták;[1]) ugyan ő ezeket máshelyen Kazaroknak“ nevezi,[2]) s a magyarral egy eredetű Török fajta népnek mondja.

E föld lakóiról Béla király névtelen jegyzője a következőket mondja: „E föld t. i. Magyarország előbb az Attila királyé volt, s annak halála után foglalták el a romai fejedelmek Pannonia földét a Dunáig, ahova pásztoraikat helyezték, a földet pedig, mely a Duna és Tisza között fekszik, Keán Bolgár ország nagy vezére, Szalán vezér ős apja foglalta el a ruthenok és Lengyelek határ széleig és oda Szlávokat és Bolgárokat telepitett lakni. A földet pedig, mely a Tisza és Igfon erdeje között van. (Szabó Károly szerint ezen Igfon erdőn a Magyarországot Erdélytől elválasztó hegyláncz értendő), mely erdő Erdély felé fekszik, a Maros folyótól a Szamos folyóig Marót vezér foglalta magának, kinek unokáját a magyarok Mén Marótnak nevezték, mivel hogy több ágyast tart vala, s ugyan azon földön ugynevezett Kazár népek laktak“[3])

Mindezekből azt a következtetést vonhatjuk el. hogy e vidéken a honfoglalás alkalmával a lakosság tulnyomó része Kazár volt, ezt látszik erősiteni a Nyiregyháza határ mellett levő „Császárszállás“, mely ép oly joggal vehető „Mansio Chazarnak“, mint ahogy „Császári“ „Chazarinak“, melyet Szirmay a „Kazárok“ emlékét fentartó helynek állit.[4]) Császári fekszik a nyir szélén Szatmármegyében. — Ugyan-

---

[1]) Szatmárvármegye története. II. rész. 7 lap.
[2]) Szatmárvármegye története. I. rész. 3 lap.
[3]) Béla király névtelen jegyzője. XI. Fejezet.
[4]) Szatmárvármegye története. I. R. 3. l.

csak a magyarországi Kozárok, vagy Kaz
emlékét tartja fenn „Kozárd“ puszta, hajdan
hely Szatmárban, és „Kozár“ vár, ma falu belső
nokban, mely vidékeken Marót uralkodott.¹)

Ez azonban nem zárja ki, hogy más nemzetbe
is ne lakhattak volna itt kisebb számmal; u. m.
vok, bolgárok, Besenyők, mint ahogy erről a ma
létező helynevek bárkit is meggyőzhetnek: p. o. mi
járt itt a szomszédban Oros, mely hajdan Wrus-
iratott, Toth-Kálló, Kenéz, Nánás, Zaszty
mai Nagyhalász helyén, a XI. században már apát
sat. — A Besenyők emléke fenmaradt Beseny
községben; s azt hiszem Polgár a bolgárokra em
keztet; sőt nem vélek csalódni, ha állitom, hogy
magyar „polgár“ szó (civis), a Bolgároktól veszi e
detét. —

Magának Nyiregyházának lakosai a honfogla
előtt Kazárok voltak, mint ahogy erről a „Császár
szállás“ helynévből kiindulva fennebb szóltun
eléggé lakott helynek kellett lennie a legrégibb
tól, amennyiben a város területén különböző hely
pogánykorbeli és pedig terjedelmes temetkezési he
fedeztettek fel, s bebizonyitott tény, hogy a ked
fekvésü lakóhelyek, ha elpusztitva lettek is, kevé
mulva ismét meg lettek szállva s népesülve. Má
dig Nyiregyháza területe, különösen az a rész, ho
a ref. templom áll, védelmi tekintetben is ked
fekvésü volt, amennyiben még e század elején is
minden oldalról mocsárral volt körülvéve; hat
dig a baromtenyésztésre mindez ideig a legked
talajok egyike.

¹) Béla király névtelen jegyzője 18 lap. Szabó Károly

III. FEJEZET.

Nyiregyháza Szabolcs utódja. — Szabolcs leirása. — A nyirség birtokba vétele.

Kétségtelen tény, hogy Szabolcs, bár ma csak kisded falu, történeti nevezetességü hely, nem csak azért, mivel Szabolcs vezér itt pihent meg először megyénk területén; nem csak azért, mivel huzamos ideig főhelye volt az igy nevezett vármegyének: hanem azért is, mivel e helyen nevezetes országgyülések is tartattak, s az Árpádok korában, nem egyszer büszkélkedett ormai fölött a királyi zászló. Ennek az őstörténeti helynek mintegy hagyományosa, örököse Nyiregyháza, mint a megye székhelye. Méltó tehát, ha megemlékezünk itt röviden Szabolcs várról; megilleti ezt, már csak mint Nyiregyháza messze elődjét is a történetirói kegyelet; megérdemli, hogy Nyiregyháza történet irója elhagyatott ormára illeszsze az emlékezés koszoruját. A jelen meghajtsa magát a mult előtt.

Szabolcs egy kis falu ma a megye éjszaknyugoti kiszögellésében a Tisza balpartján, Tokajhoz a hajdani „Himös udvarhoz“ közel. Nyugatról, délről és északról mint egy patkó veszi körül a falu (hajdan város) azt a bámulatos müvü földvárat, melyet egykor Szabolcs, e megye ős atyja épittetett a meghóditott néppel. Északról közvetlen alljában kanyarog a holt Tisza; s itt, valamint a nyugoti oldalon a földvár körülbelől 12 öl magasra oly meredeken emelkedik füvel benőtt oldalával még ma is, egy ezred év mulva, hogy e földből készült falon embernek fel és lejárni teljes lehetetlen; nincs rajta egy csuszamlás, földomlás, vagy vizmosás; nem árt neki az idők zivatara, mintha maga a romboló idő is kimélve járna e történeti emlék

ormai felett. Az északkeleti részét a lakosok ma már házi és szőlő kertnek használják; de még itt is, hol már az emberi mivelő kéz ássa, kapálja, bontogatja, oly meredek e földbástya, hogy alig lehet tetejére jutni. Egyedül dél felől lehet menni kényelmesen a földvár belsejébe, hol eredetileg is a bejárás volt, most a körülbelől 3—4000 □ öl belterületet a falu temetőnek használja, hol a hatalmas daliák régi dicsőségét regélő porok között csöndesen nyugosznak az utódok porló tetemei.

Valami elringató, andalitó látvány az, mely e földvár bástya fokáról a szemlélő elé tárul. Északról nyugotnak félkör alakjában feküsznek a hegyalljai szőlő és erdő-koszoruzta hegyek, szelid regényes tekintetökkel. A hegyek alljában festői csoportozatokat képeznek a hegyalljai városok és falvak: Sárospatak, melyet a távlat majdnem a Sátor hegyek alljába vet, magasra nyuló tornyaival, avatag, mohos bástyáival. Idébb Petrahó, Liszka, Keresztur, hol a hegyalljai hegyek egy merészebb kanyarulatot formálva a vulkanikus képződésü tokaji hegyben csúcslanak fel s végződnek, hogy aztán helyet engedjenek az alföld délibábos rónáinak; ez már oly közel van a Szabolcsi várhoz, hogy tiszta időben, jó szemmel meg lehet rajta különböztetni a szőlőmunkásokat.

A hegyek alljában kigyózik a szőke hullámu Bodrog, habjait itt ott erdők árnyas koszorúi alá rejtve; idébb a hegyallja és a Nyirség között fekvő egyenes rónát bekeritve kanyarog a Tisza, susogó füzesek és erdők lombjai közt buvócskát játszva, s láttatni engedve olykor kigyózó ezüst szalagját. Királyi látvány, királyi panorama ez! Nem csoda, ha szerettek e helyen megmegpihenni dicső királyaink! . . . S mig a szem nem

tudva mintegy betelni a természet utánozhatatlan ecsete által alkotott eme bájos panoráma gyönyöreivel: a lelket körül zsongják a diadalmas multnak sejtelmes emlékei . . . A Tiszán átkelő Magyarok Szabolcs vezérlete alatt . . . Az erőteljes harczi nép . . . A harczi paripák lábai alatt megdobban a föld . . . A kopjás zászlókat vigan lebegteti a szellő, amint a diadaltól sugárzó vezér lábaihoz hordják a benszülöttek hódolatukat! . . . Aztán a mult sejtelmes emlékein elmerengő lélek, s a bűvös panoráma szemléletében kifáradt tekintet vissza szál a magas földbástya tövében szerényen meghuzódó házacskák füstölgő kéményeire, melyek közül csak itt-ott emelkedik ki egy két uri lak, mint a Mudrány kastélya. A Szemere-féle ősi udvarház, (ma már ez sincs többé magyar kézen), melynek terrasse-áról gyönyörü kilátás nyilik a tokaji hegyre és a hegyallja egyrészére; a Dobozy, Törös, Vattay-féle urilakok. A falun túl délnek a nyirség és az alföld rónája terül el, egészen a véges végtelenig, feltüntetve itt-ott egy két falu sugár tornyait! . . . De hová ragadod lelkemet bűvös merengés, midőn történetet kell vala irnom, száraz és szenvedélytelen hangon? s ime virágkoszoruval övezem Szabolcs elhagyatott föld bástyáit! De menj nyájas olvasó! Tekintsd meg azt, tekintsd meg annak fokáról a gyönyörü panorámát s a te lelked is el fogja ragadni a bűvös merengés, ha szivedben magyar vér pezseg! . . .

Ez a ma már sokak által elfelejtett hely az, hol 892-ben Szabolcs vezér Árpád rendeletére [1]) A tiszaládi [2]) réven minden e l l e n m o n d á s n é l k ü l átusz-

[1]) Budai F. polg. lexicon III. K. 273. l.

[2]) A ládi rév (portus Ladeus) nem egyéb, mint a Tisza-ladányi rév. Régen e helyet nem Ladánynak, hanem csak Ládnak hivták, mint maig is Borsodban Salyó-Lád és Szendrő-Lád nevü helységeket. L. Szabó Károly a névtelen jegyzőhöz csatolt jegyzeteit. XX. Fejezet.

tatván, megszállott. Maga a földvár, melynek alap-
zát Hell Miksa, névtelen jegyzőnk első buvárlói
egyike 1778-ban a helyszinén lerajzolta (mely alap
hátrahagyott kéziratai közt ma is meg van)[1]) kiv
lében, tartósságában, mint fentemlitve volt, bámulato
tulajdonképen egyszerűnek látszó mű egy ezred
nyomait viseli magán, s még soká fog daczolni az
vas fogával . . . s daczoljon is mint egyik eltörölh
tetlen betűje a honfoglalás történetének.

Tulajdonképen Tas, Lél atyja és Szabolcs Elő
atyja, kitől a Csák nemzettség származik, mint szinte
Tőhötöm, Harka atyja, Gyula és Zsombor nagy atyj
kiktől a Maglót nemzetség származik,[2]) indultak
e hódító hadjáratra.

A Tiszán lett átkelés után Szabolcs és Tas
Tiszamentén a Szamos vize felé kezdének lovagolni,
Szabolcson a föld majd minden lakói nékiek önkén
meghódolának, s lábaikhoz borulva fiaikat túszoku
adák, nehogy valami bajok legyen, és szinök elől futv
alig nehányan menekülének meg, kik Mén Maróth
érve tetteiket hirül vivék.[3]) S miután Szabolcs a vára
megépitteté s ott egy Ekölcs nevü nagy nemes vité
alatt katonaságot hagyott: a sereg külön vált, Szabolc
és Tas, Lél atyja a Tisza partján nyomulának elő
egészen a Szamosig. S Tas a mai Ecsed környékén nag
árkot hányatott és igen erős földvárat épittete, mely
először „Tas várának“ neveztek, most pedig „s á r
várnak“ hivnak.[4]) S a lakosokat túszokul vevén, az t

[1]) Szabó Károly „Magyar vezérek kora“ 69. l.
[2]) Béla névtelen jegyzője XX. Fejezet.
[3]) Béla névtelen jegyzője XX. Fejezet.
[4]) „Most“ t. i. a névtelen jegyző idejében. E várról Szirmay a k
vetkezőket jegyzi fel „Szatmármegye történetében“ : ez az ecsedi várho
közel régi omladékokban mostan élő (1809) emberek emlékezetére csak

vitézekkel megrakva hagyák. Akkor Tas a meghóditott nép kérelmére Vásárhelyt állittata, mely Vásárhelyre saját nevét adá, melyet maig is Tasvásárhelynek neveznek.[1])

Mig ezek eképen hóditottak, Töhötöm és fia Harka a Nyirnek tartottak s a Nyir erdejétől a Hómosó érig Zilajig jutának.[2]) E hóditó hadjárat a Nyiren keresztül Zilaj felé tartva Szabolcstól, minden valószinüséggel érintette e helyet is, melyet ma Nyiregyházának nevezünk, amennyiben minden hadjárat a lakó földeken szokott keresztül vonulni a hadak „élésére" való tekintetből; Nyiregyháza pedig, mint neve is mutatja, a Nyirséghez tartozott, mely a rajta levő roppant Nyir-erdőségektől vette nevezetét, mint magyar neve mutatja a magyaroktól, mely erdőség Nyiregyházán felül kezdődve, a Nyir-Bogát, Nyir-Mada, Nyir-Bakta, Nyir-Megyes (egészen le Csaholyig, Mérkig), Nyir-Bátor és Nyir-Béltek közötti nagytérséget boritotta, mintahogy ezen helynevekből, és az ezen helyek mellett még ez előtt egy félszázaddal létezett s kis részben ma is létező Nyirerdőségekből ezt biztosan megállapithatjuk.

Valószinü, hogy a bennlakók meghódolván, vagy a diadalmosak rettentő hirére menekülvén e helyről,

---

1794-ben mutatta meg magát legalább, amidőn a mód nélkül való szárazság miatt a nádas láp körülötte leszállott, s mai napig se vesztette el „Sárvár" nevezetét." I. Rész.

[1]) „Tasvásárhely (Forum Tosu) a mai Tas helység Szabolcsban, csakugyan a Nyir és Tisza közt; vásárjának némi nyoma még a legujabb korban is meg volt (1836). A kisvárdai mart. 1-sőre eső cserevásárban, melyben borjukat és rugott borjukat szoktak cserélni meddő tehenek és göbölyökért. E cserevásárt Tasról Kisvárdára a Várday család, mint mindkét helység földesura tette át." Szabó Károly Béla névtelenéhez csatolt jegyzete.

[2]) Béla névtelen jegyzője XXII. Fejezet.

a magyarok e lakó földet mindjárt a hon...
kalmával saját népökkel ültették meg, s e...
csak Nyiregyháza — még akkor »Nyir« — t...
keres magyar neve enged következtetést vonni, h...
a Nyiregyháza mellett levő Őrhalom, ezen alk...
sánál fogva a Szabolcsi várra emlékeztető magas d...
is, mely mint egy a szabolcsi vár előőrse látszik ...
térbe tolva, hogy a szabolcsi várban Ekölcs vezér l...
alatt hagyott őrséget a netalán közeledő ellensége...
az ezen egész vidéket uraló dombon felállitott őrsze...
által figyelmeztesse ; — erősiti továbbá e feltevése...
ket az is, hogy e helynek mind gazdag legelői, min...
az állattenyésztéshez alkalmas szikes tavai, továb...
dús erdőségei, lehetetlen hogy a barom tenyésztés...
is foglalkozó magyarok figyelmét le nem kötött...
volna s igy e helyen maguknak azonnal telepet, lak...
földet ne foglaltak volna.

Különben ez az „Őrhalom“, mely másk...
„Urhalmának“ is neveztetik, többnek tünik ...
előttem egyszerű őrhelynél. Megnéztem több iz...
ez őrhalom környékét, s nekem ugy tünik fel, hog...
körülte levő dombok mindegyikének alakulása ...
természetes; már maga az feltünő, hogy az Őrhal...
más magas dombszerű emelkedésre van rakva, a...
rülte levő kisebb dombok pedig mint egy szabál...
rü s emberi kéz alkotta védek tünnek fel. Én a...
szem, hogy ez a régi kor szokása szerint való e...
vény, rendes tábor hely volt, s e helyen vala...
erdély felé tartó Töhötöm sátrai is tarkállott...
zászlói is lobogtak.

IV. FEJEZET.

Nyiregyháza kora. — Elnevezése. —

Alig van valami érdekesebb, de egyszersmind nehezebb feladata a buvárkodónak, mint világot vetni azon korra, melyről irott okmányok nem léteznek, hol még a hagyomány se nyitja fel többé regélő ajkait; pusztán egyes helynevek s a messze mult ködébe burkolt emlékek vannak még fenn, mint a rég letünt ősök alig észrevehető lábnyomai.

Ily körülményekkel állunk szemben, midőn Nyiregyháza korát meghatározni akarjuk. — Az Árpádok korából fenn maradt okiratokban Nyiregyházának semmi nyoma, legalább ezen a néven nincs. Mig az 1067-ik év körül a „Zasty-i“ apátság alapittatik, a mai szabolcsmegyei Nagyhalász környékén, Péter szabolcsmegyei főispán által [1]) kit Foltin ez apátság monografiájának szellemes irója az „Aba“ nemzetségből eredettnek, Kandra Kabos ellenben helyesebb töténeti érzékkel s tanulmánynyal, a „Gut-Keled“ nemzetségből származottnak mond; mig ugyanezen alapitvány levélben Damarad (Dombrád) Bashalma (a mai Nyiregyháza határában) Wencsellő, Timár, Rakamaz, Zekeres (Ekeres Dombrád határában), Levelek sat emlittetik[2]); mig emlitve van az az Árpád kori uj okmánytárban

[1]) L. Wenczel „Árpádkori uj okmánytár“ I. K. 24. l.

[2]) „.... do terram Wenselleu ad septem aratra cum quinque piscinis et VI. mansionibus libertinorum .... Do et terrem Wense sitam juxta terram Tymar. quem remanet Castro de Zabolchy, cum tribus aratris, duobus piscatoribus et cum piscina Ticcha ab hinc vadit ad Rakamaz ubi facit tres metas terraas ... Do predium Damarad et in eo quatuor decim familias monosterio ... Do predium Provod cum omnibus necessarys ... Do et predium Suruk (Zsurk) cum Capella sancti Martini“ (Tehát akkor már Szt-.Márton kápolnája állott a mai Szent-Márton helyén Zsurk közelében Szerző.) „D. o. predium Levelyki sat. „Wenczel „Árpádkori uj okmánytár“ I k. 25. 26. l.

Dobos, Buystruch (Beszterecz) M
tor) Iház [1]) és számos más helyek; ne
Budunfelde, mely két utóbbi
király Rajnald Comesnek adomány
terras Tuser et Budunfelde
de Zabolch existentes." Wenczel XII.
egyháza sehol emlitve nincs; sőt
unokájának Jánosnak, Zsigmond ki
adomány levélében sincs szó Nyireg
adomány levélben, mely 1427-ben
háza körül létező helynevek mind e

Már pedig Nyiregyháza, véleme
galább is egy idejü a „Zasty-i" a
honfoglalás százada és az azt követ
szegény irott okmányokban, hogy n
ténet buvárok is csak mintegy a se
gatózva indulhatnak el egyes helyei
deritésében s meghatározásában: én
tásomat a következőkben bozonyitan

Emlitve volt elébb, hogy e he
időktől fogva megült hely vo
népek hullámzottak s a győz
teket helyökből kiszoritották
hető fel, hogy őseink e he
fekvését, barom tenyésztésre
laját fölismerve, mint lakó 1
meg ne szállották volna. — E
a Nyirség, — melynek ma is sok
hangu, hogy ne mondjuk: itt ott

[1]) Ez az „Iház" mindig valahányszor olva
Nyiregyházának vegyem, és csak ugyan ha leirás
szem. nem tünik fel előttem valószinütlennek.
„egynek" olvastatott az „I." s igy olvasandó volna

[2]) Fejér Codex Tom. X. vol. VI. 874. lap.

egészen más volt egy ezred év előtt ős rengetegeivel, gazdag halas tavaival, vadászatra kinálkozó bölény-, szarvas-, és egyéb vad-falkáival, mint ma. Hogy kedves hely volt mutatja az, hogy sok ideig fejedelmek birták. A többek között Szt.-László király a „nyiri föld fejedelme“ mellék névvel emlittetik [1]); Továbbá Nyiregyháza körül igen sok „villa“ alakult mindjárt a honfoglalás után, mint azt a következő helynevek mutatják: Bangateleke, Kistelek, Telekház, Áldottkútteleke, Zunior teleke, Sima teleke, Mánd teleke (ma elrontva Mandának hivatik), Nyeres teleke, Pogánszer, Ekerithoteleke, Basteleke, Király teleke, SzentPéterteléke sat. mely helynevek, mint tisztán magyar helynevek mutatják, hogy Nyiregyház környéke magyarok által lett hamarosan megszállva; — Végre Szabolcsmegye — hasonnevü városával, — hol 1092-ben László király országgyülést tartatott, (mintegy Szabolcs elfoglalása két százados emlékeül), melynek szomszédságában már elébb 1067 körül egy nevezetes apátság (Zásty) állittatott fel. Péter szabolcsmegyei főispán által, — oly hely volt, hol nevezetes egyházi s politikai események zajlottak le, s több izben mintegy góczpontjául szolgált a szervezkedésben és erőben gyarapodó magyar nemzetnek, — mint ezt majd Szabolcsmegye monografusának lesz feladata bővebben kifejteni. Nem lehet még csak feltenni se, hogy a Szabolcstól és Halásztól 2—3 geographiai mértföldre eső Nyiregyháza ne érintetett volna ezen nevezetes mozgalmak hullámaitól, sőt mint alább bebizonyitani igyekszem, teljesen hiszem, hogy királyi birtok volt huzamos ideig történeti tárgyam.

[1]) Szirmay Szatmárvármegye története II. R. 7. lap.

A város nevének tüzetesebb figyelem
is mutatja annak igen régi korát és ere
„Nyiregyháza“, „Ecclesia ad
szetett szó „Nyirből“ és „Egyházból;“ m
ből mást kiolvasni nem lehet, mint azt,
a Nyirség egyháza volt, még ped
király azon intézkedése folytán jött lét
rint törvénynyel elrendeltetik, hogy „mi
ség egyházat épitsen és azt két házza
cseléddel, lóval, szekérrel, hat ökörrel, ke
30 apró jószággal adományozza.“ 1)

Az 1873-ban szétbontott Nyiregyház
lomot én nem sokkal e törvény létrejötte
nek tartom. Ipolyi Arnold hirneves tud
lyesen megtekintette e templomot s hos
kozik vele „Téglaépitészeti műemlékek
gon“ czimű jeles értekezésében. Ő a te
meg nem határozza; annyit kétségtelenn
„valamint a XIV-ik századnál nem ré
reformatiót jóval megelőzte“ 2) azonban
hogy már neve is Nyiregyházának, melynél
legegyháznak neveztetik, mint több i
ségeinknél, ugy itt is nyilván arra muta
déknek ősrégi egyháza lehetett.“ 3) Fo
„Zasty apátság története“ czimű művé
ményezi, hogy nevezett apátság üdvös
hatása alatt jött létre a megyében szán
templom, igy a nyiregyházai, szent-
Ipolyi a külső jelekből vette a templom
birálat alá, a vakolat alá mint maga m
annyira tekinthetett, amennyire a dis

1) Magyar országgyülési törvénykönyv“ I. K. 15.
2) Ipolyi magyar történelmi tanulmányai“ 479. l
3) L. u. o.

engedhette." Másként volt a dolog a templom elbontása alkalmával; ugy belől, mint kivül nagy darab helyeken lebontottuk a meszelési igen vastag rétegeket, s a többször tisztelt tudós által emlitett szines tégláknak, azok elhelyezésének és rendezésének tüzetesen utánna néztünk, azonban az épület külsején és belsején egyaránt hiányzott valami tervszerü elrendezése a szines tégláknak, s a legbiztosabban megállapitható volt, hogy e különben elég régi templom más épület, vagy épületek anyagából volt ujra épitve, sőt az egész épület az igen kezdetleges épitkezés nyomait viselte magán. Azonban sikerült még is egyet felfedezni, mit természetesen Ipolyi nem láthatott és ez az elbontott templom keleti boltozott részének körivén, mélyen a több százados meszelési rétegek alatt, a legalsó meszelés felett látható arabeszk festmény; az pedig történetileg megállapitott igazság, hogy az e fajta festmények a IX—X században voltak divatos ékitések a ker. templomokban.[1]) Ez a körülmény kétséget kizárólag látszik igazolni amaz elébbi állitásunkat, hogy Nyiregyháza, mint egyház legalább is egyidejü a Zastyi apátsággal.

A mi már a Foltin János véleményét illeti, hogy t. i. a nyiregyházai templom és egyház a Zastyi apátság hatása alatt alakult volna, — a következő szerény véleményt nyilvánitom. Az alapitvány levél szerint már a Zasty apátság alapitásakor Sz.-Mártonban Kápolna állott, hogy nem az volt a mostani templom, mely valóságos műemlék becsével bir, biztosan állitható; azt is könnyen meglehet állapitani, hogy a nyiregyházai régi kis templom és a szentmártoni ma is fennálló templom nem egy időben épültek. A nyir-

[1]) E festményeket Sütő József barátommal, ki akkor a régészettel nemes hévvel s nem csekély szakismerettel foglalkozott, — fedeztük fel. s nevezett barátom a festményeket azonnal le is rajzoltatta. Szerző.

egyházai elbontott templom sokkal Ikezdet g
kezés nyomait viselte magán. Ennek
szűk és egyenetlen nyilásai egészen
szentmártoni templom styllszerű s farag
ékitett ablakaitól, s azon az ajtó boltoza
darab kő, mely a szentmártoni templomb
mű emlék látható, egészen más, mint
kinagyolt s mélyen elült küszöb és szemö
a befalazott sekrestye bejárásnál a nyireg
lom falában találtatott. Mindezen összeh
ségtelenné teszi előttem, hogy a nyiregyh
kis templom kora jóval megelőzte a
templom épitési korát; — ebből ismét
hogy Nyiregyházának ősrégi helynek és e
lenni. Önként merül itt fel azonban az
lehet az oka, hogy Nyiregyháza
Király teleke, Zunior teleke sat
kori eddig ismert okmányokba
dul elő?

Ezen körülmény nézetem szerint ab
gyarázatát, hogy mint emlitve volt fe
nagy pusztáival, erdőségeivel, halastavai
birtok volt, melyet nem csak „Királytel
maga a birtokos neve fenmaradt, nem
tava“ (a besztereczi határban) igazol, ha
nevezetes helynév is: „Igriczi“ vag
közel Nyiregyházához, alig háromnegyed
zony mellett, hol e néven ma is egy na
halastó [1]) s környéke neveztetik.

Mivel egyetlen helynév se jelentős
mindnek megvan a maga, — habár sok
len — történeti jelentősége: nem vélünk

[1]) 1884-ben lecsapoltatott. Szerző.

állitjuk, hogy ez hajdan a királyi udvaroktól elmaradhatatlan „igriczek“ régi költők, dalnokok fejedelmi adománynyal biztositott birtoka volt; épen ugy, mint Borsodban Igriczi, s ezt a nevet tartotta meg mind e mai napig. A fennebb előadottakból ismét az foly, hogy mint királyi birtok nem adományoztatott, tehát az adománylevelekben elő se fordulhat Nyiregyháza neve; igy nem csodálkozhatunk a felett se, ha a Zastyi-apátság alapitványlevelében sem emlittetik, hol egyik határaul az adományozott birtoknak épen a nyiregyházai határ egyik végpontja az „acervus Basi“ (Rakott halom, Bashalma) jelöltetik meg, mint a „chartibach“ (Hortobágy) felé vezető vonal egyik jelölő pontja.

Azon körülményből pedig, hogy az Árpádok korát követő században is csak a pápai tizedjegyzékben fordul elő Nyiregyháza, azon fontos következtetést vonom le, hogy az 1240-iki tatárdulás alkalmával, melynek ádáz dühe Szabolcsvármegyére is nagy mértékben kiterjedt, — Nyiregyháza nem vált gazdátlan birtokká, mint Szabolcsmegyének számos más községe, melyek adományozás alá kerültek, hanem megmaradt tovább is fejedelmi birtoknak, egészen 1380-ig, sőt részben tovább is; amenyiben a „Császár-szállás“ még 1600-ban is fejedelmi birtok volt, s az annak míveléséhez szükséges jobbágyok Nyiregyházán laktak, mint alább látni fogjuk.

Templomának régiségéből itélve, azon állitást is megkoczkáztathatjuk, hogy Nyiregyháza a tatárdulás idején nem lett végkép megsemmisitve, ha figyelembe vesszük, hogy e hely, különösen az, hol az ős Nyiregyháza állott, majdnem minden oldalról mocsárral volt körülvéve, mely mig az ellenség közeledését nehézzé, másrészről a védelmet könnyüvé tette, vagy legalább

a gyors menekülést s elrejtőzés
volt ez még egy pár századdal e
tett még a XIII-ik században, r
erdők rengeteg koszorúja is vé
korát élő falut az ellenséges szer
menekülési helyet szolgáltatott s
Hogy a Nyírség, mint fej
nősen pedig a mai Nyiregyháza
lektől Eszlár, Szentmihály, Nánás
zött, bele számitva a császárszállá
királyi ménesek és gulyák legelő
részről a Nyír roppant erdeje fejei
azt nem csak ama puszta feltevésr
vidék már a természettől is a barc
alkotva lenni, amenyiben e vidék,
Hortobágy képe tárul elénk; hanem a
romlák" féle elnevezések is erre látsz
Ha már ezen feltevések és követ
fennebb előadattak, megállhatnak, a
annak is, hogy Nyíregyháza, akkor n
mar egyházzá, még pedig a Nyírség e
s templommal kelle birnia. Elnevezé
gyarok bejövetelekor onnan vehette,
kezdetét a Nyír roppant erdeje, ez vol
hogy ugy szóljak, s a Nyír belsejébe veze
Ha azonban az eddig előadottak,
bizonyos körülmények összevetéséből elvo
tétesek: az 1219-ik esztendőben már le
irott okmányban is felmerül előttünk. A
gestrum" 7-ik §-ában „Nyír", mint falu
de csak azért, hogy tovább, mint egy szá
tül ismét áttörhetlen fátyol alá rejtőzzék

[1]) Jerney „Magyar nyelv-kincsek." 99. l.

E felett azonban csodálkoznunk nem lehet! Hiszen az 1240-ben az országot ért rettenetes romlás, a tatár dulás, sokkal inkább elfoglalta a közfigyelmet, mint sem azon nehány figyelmes szemlélő, kik e szomoru korszak emlékét irásban hátrahagyták, kisszerü dolgokkal, egyes falvak eseményeivel kiválólag foglalkozhattak volna. Annyit azonban tudunk, hogy azon időben az ország megnéptelenedett, hogy különösen a Tisza és Duna között egyetlen helység se kerülhette el teljesen a csapást.

Azon korban, midőn a le nem mészárolt, az ellenség elől erdőkbe, mocsarakba, hegyek közé menekült lakosok, — örök gyalázatára az embertelen árulóknak! — a tatárok zsoldjába szegődött honfitársaik által gonosz szándékkal vissza édesgettettek falvaikba, hogy a kegyetlen ellenség vérlázitó gyilkosságainak ujabb áldozatul essenek; azon korban, midőn dúvadak tanyája lett az ország és a minden élelem nélkül maradt lakosok egymást emészték fel: minden bizonynyal Nyiregyháza is sokat szenvedett. Azonban annyi bizonyos, hogy azon gazdátlanul maradt helységek s birtokok között, melyek később a tatárjárás után adományoztattak, midőn Béla király az ország rendezésére forditotta főfigyelmét s összes királyi gondjait, sőt azután is jó ideig — Nyiregyháza nem emlittetik, holott Szabolcsmegyében is számos ily hely adományoztatott, a többek között 1245-ben Timár, Gáva, Nagyfalu, Halász[1]) 1275-ben „Harang“[2]) (Harangod); 1270-ben „Örvény.“ a borsovai[3]) várispánsághoz tartozó Pozdum

[1]) Wenczel VII. 187.

[2]) Fejér VI. 2. 390. l.

[3]) Borsova nevén neveztetik mai nap is a Szabolcs melletti Demecser mellett egy határrész. Ugyanott a régi vár nyomai maig is tisztán láthatók, s ez mai nap is „Várnak“ neveztetik.

(Pazony) és Ekölcs- 1284-ben[1]) mint üres e
tól kifosztott hely. — Hasonló indokból
Vencsellő.[2])

Másodszor a pápai tizedjegyzékben talá
Nyiregyházával ismét „Nyr" és „Nir" leir
1333 évből, hol mint az egri dioecesis-hez tart
bolcsi archidiakonatus egyik egyháza emlitteti
regestrumban Szabolcsmegyének részben ma is
számos egyháza van megnevezve.[3])

Ha most már tüzetesebb figyelemre mélta
utóbbi tényt és a fennebb mondottakat, be k
nunk, hogy Nyiregyházának már j
ez előtt léteznie kellett, mert hi
egy szempillantás alatt nem nőhe
ki a földből, vagy nem repülhetet
valami virág kelyhéből csak a
hogy a pápai tizedjegyzékben n
„ecclesia de Nyir" megnevezhető
gyen, hanem alakulnia kellett elős
faluvá, azután egyházzá, és csak azu
volt vehető tizedfizetés alá is.
felett sajnálom, hogy történeti tárgyamnak első
kulásáról adatra akadni nem birtam; de azt hi

---

1) Árpádkori uj okmánytár IX. 407 lap.

2) Kandra Kabos „Szabolcsmegye első alakulása. 22. l.

3) Lásd: „Regestrum decimarum Papalium sexennalium Agriensis de Annis 1333, 1334, 1335. — LXXI. és LXXXV. l. amott de Nir", emitt „de Nyr" néven. Hogy ezen feljegyzés kétségtelen egyházára vall, igazolja az, hogy a következő sorrendben em „Ibrani" „Halaz", „Kemeche" (amott „Kemethe") „Nyr". „Wrus „Urs", ma Oros)" „Napkur." „Kálló majori", „Kálló minori", V (Ma Semjén) s e községek ma is e sorrendben feküsznek. Va gestrumban oly egyházak, melyek már ma névleg is alig létez Bojt, Ohat (a Hortobágy szélén) „Hene" Bogdány mellett. „Hy „Hymes". Ez bizonyosan a régi „Hymös udvar" a mai Tokaj egyháza határában is van egy rész, mely „Him"-nek nevez

hogy erre adat nem is létezik; meg kell tehát elégednem a megdönthetlen ténnyel, hogy Nyiregyháza, habár kezdetben nem ezen a néven is, a legrégibb időktől létezett.

1380 1380-ban találkozunk már Nyiregyháza első, okmányilag igazolt birtokosával Selezi Beke Lászlóval, ki a most emlitett évben Olazy, Zabolcs, Balsa, Nyiregyháza, Halásztelek és Pogtelek Szabolcsmegyei helységek birtokába igtattatik be. („Introductoriae et statutoriae pro Egregio Ladizlo de Selez, Superquibusdam possessionibus Olazy, Zabocs, Balsa, Nyiregyháza, Halásztelek et Pogtelek vocatis, in comitatu de Zabolcs existentibus.“ B. nro. 184. a. 1380.[1])

Az eredeti okmány szerint Szabolcsi Feldrycus fia György örökvallomást tesz („Fassio perennalis Georgii filii Feldryci de Zabouch“) a leleszi Konvent előtt nővérének és az ő férjének Selezi Beke Lászlónak érdekében, hogy miután Beke László Györgynek elzálogositott birtokait nagy mennyiségü tulajdon költségeivel nem csak visszaváltotta, hanem azokat megjavitotta, azoknak kilenczed részét, (nonam partem) nővérének Erzsébetnek és ennek férjének Beke Lászlónak ajándékozza.

Ezen okmányból ismét azt látjuk, hogy 1380 előtt Nyiregyházát a szabolcsi család birta, s Beke László házasság utján lépett annak birtokába, hogy mely időtől? Ennek nyomára nem jöhettem; valamint Beke Lászlónkat se találom az eddig ismert Beke családok között. A Nagy Iván „Magyarország családai“ czimü könyvében a Beke családok között Selezi Beke nem fordul elő. — Különben a leleszi konvent tanúbizonysága szerint a Beke család ez időről több előnévvel előfordul, ugymint: Beke de Olazy, de Ved, de Köbölkut, de Keresztur, de Monay.

[1]) Leleszi Conventi levéltár.

Budai Ferencz polgári lexiconában négy Beke emlittetik u. m. Beke ki Ottó királynak kisérője volt, mikor az Erdélybe Apor László vajdához házasodni ment; aztán Beke István első Károly idejében élt, de ahhoz hűségtelen volt, mert Rozgonynál Trencsényi Mátéval 1312-ben ő ellene hadakozott; továbbá Beke Péter kanczellár, később 1338-ban szeremi püspök; végre Beke Miklós (velikei) ki azon béke alkunak, melyre Zsigmond lépett aláirta nevét. Ezen kivül emlités van 1300-ról Beke mesterről, István mester leányának Anichnak hitveséről, kinek István mester átengedi szabolcsmegyei Bezermenteluk nevü faluját.[1]) Voltak-e itt emlitett Beke családok rokonságban a mi Lászlónkkal adatok hiányában felderiteni képes nem vagyok; — mégis a legvalószinübb, hogy Beke mester utóda volt a mi Beke Lászlónk.

Egyéb jellemző adatot e korszakról fel nem hozhatok, nem levén több forrás rendelkezésemre, melyből merithetnék, így e korszak még mindig meglehetős homályban marad előttünk. Nem határozhatjuk meg mely időben lépett történeti tárgyunknak birtokába a szabolcsi család, melytől nyert aztán itt birtoklási jogot Beke, aztán ennek a családnak sem mondhatunk biztosat előkelőségéről, tekintélyéről; végre eltünik ez is tekintetünk elől, hogy pár év tized mulva helyet adjon a hatalmas Báthory nemzettségnek e hely birtoklásában, mely hatalmas nemzettség több századon keresztül nevezetes helyet foglalt el hazánk történetében. Nyiregyháza e hatalmas urairól a következő könyvben szólandunk.

[1]) Wenczel ujabbkori okmánytár 10 kötet. 378 lap.

II. KÖNYV.

Báthory korszak.

1380-tól 1600-ig.

II. KÖNYV.

Báthoryak korszaka.

I. FEJEZET.

Báthory János. — 1420-ban a plébánia fennáll. — 1421-ben serház állittatik. — Serház utcza. — Nádor utcza. — Megyesi Bán Simon, Báthory Istvánt kifosztja. — Meghasonlás a két ág között. — Versengés a Báthoryak és Perényiek között. — 1400—1430.

Városunk történetének II. korszaka a Gut-Keled nemzettségből eredő hatalmas Báthoryakkal nyilik meg, kiket több századon keresztül hazánk történetének elsőrangu szereplői között találunk, s e hatalmas nemzettség sorsához van kötve két hosszu századon keresztül.

1404-ben Báthory Péter fia János birja Nyiregyházát, mint az kitűnik azon vizsgálatból, melyet emlitett János, Kállai Szaniszló fia, János ellen indit, azon okból, mivel nyiregyházai alattvalóit (subditos) Kálló faluban méltatlanul fogságba vetette.[1]) 1404

1414-ben Nagyságos Báthory István (ecsedi) igtattatik be, Zsigmond király idejében nyiregyházi rész birtokába.[2]) 1414

---

[1]) Leleszi konvent „acta Bercsenyiana" Fascic 3. nro 5. pag. 188. Ez a Báthory János András nagy váradi püspök testvérjének Lukácsnak unokája volt. (Budai polg. Lexicon.)

[2]) Leleszi Konvent B. nro. 542.

Birta-e Beke László előtt Nyiregyházát valamelyik Báthory? E kérdésre igen könnyen igennel felelhetnénk, ha pusztán azt vennők tekintetbe, hogy a Báthory nemzettség ősei a Gut-Keledek már jóval előbb, t. i. az Árpádok korában törzsbirtokosok voltak Szabolcsvármegyében, azonban akkor nem lett volna szükség az ujabb adományozásra s nem lehetne okát találnunk annak, miért adatott volna ez 1380-ban Beke Lászlónak? És épen Szabolcsi György által, mint már azelőtt általa elzálogositott s Beke által kiváltott birtok? Ha csak nem a Báthoryak eleje volt e „Georgius de Zabouch, mint „Andreas de Rakomaz“? —

Fennebb emlitett István az ecsedi Báthory István és Szánthói Pethcő Katalin gyermeke volt Zsigmond. Albert és Ulászló királyok alatt élt. 1423-ban főasztalnok, később 1435-ben országbiró lett. S midőn Albert özvegye Ulászlóval a békesség felől személyesen akart egyezkedni Esztergomban, az özvegy azt kivánta, hogy Báthory István adjon neki levelet afelől, hogy ott semmi bántódása nem leszen. E nagy szerepet játszott nevezetes államférfi a szerencsétlen várnai ütközetben, hol az ifju király is elesett, halt dicső halált a Sz.-György zászlójával kezében, melyet előtte való napon annyi rettenthetlen bátorsággal védelmezett meg.[1])

1420 Az 1420-ik évben, mint Fejér „Codex diplomaticusaban“ olvassuk folyvást fenn áll Nyiregyházán a plebánia, jelesül a nagy-Kálló környékén lakó plebanusok az egri püspökség igazgatójától azon megbizatást kapják, hogy Kállay Leokeos (Lőkös) fiát Miklóst, tartozásának lefizetésére egyházi fenyitékkel is szoritsák.

[1]) Budai Fer. M. polg. lexicon I. db. 159. l. és Horváth Mihály Magyarország története II. k. 570. l.

„Nemes Kállay Lőkös fiát — ugymond — mivel 56 frt tartozását uj pénzben, nem különben a reá rótt 72 márka birságot a törvényes határidőre meg nem fizette, egyházi átok alá veti, s ha ennek foganatja nem lesz, az egyházból is kirekeszti.“ A parancs „viris discretis et honestis dominis de Nyiregyháza, de Pazon, de Lewk, (Lők), de Gáwa, de Zabolch, de Zaakol, de Balcan, de Geszteregh ceterisque etiam plebaniis, etc. szól.[1])

1421-ben Báthory Lászlónak unokája Szaniszló fia 1421
István Serházat (Domum braxatoriam) akar épittetni Nyiregyházán, a másik ág birtokán, ezért a fent emlitett István és testvérei János, Bertalan, Tamás és Mihály (az ecsedi ág; ugyancsak fentemlitett János fiai) panaszt emelnek Zsigmond király előtt, ki ez ügy megvizsgálásával a leleszi konventet bizza meg.[2]) A serház fel is állittatik. —

Jeles adat ez minden bizonynyal abból a korból, mely nem csak arról tesz tanubizonyságot, hogy már akkor az ország ezen részén ismeretes volt a ser-ital, hanem azért is, mivel biztosan feltehetjük, hogy ez volt Szabolcsmegyében az első serház; mi ismét arra figyelmeztet, hogy a hatalmas, világlátott Báthoryak alatt Nyiregyháza népesség és ipar tekintetében is nevezetes hely volt, annyira, hogy alkalmasnak találtatott arra, hogy jövedelmi forrás gyanánt kebelében sörház állittassék; — végre ime megtaláltuk Nyiregyháza egyik része elnevezésének okát, mely rész maig is „Serház utczának“ neveztetik; mert e serház az egymást felváltó háborus világban gyakran megrongáltatott ugyan, azonban ismét felépült s nevét az utcza mind ez ideig megtartotta. — Ugyancsak a Báthoryaktól

[1]) Fejér Codex diplom. Tom. X. vol. VI. 278. l.
[2]) Leleszi Konvent Fascic. 1. atc. 2.

veszi eredetét, helyesebben elnevezését a „Serház utczához“ közel eső „Nádor“ utcza, még pedig Báthory István Nádortól, ki Ulászló, Lajos és Ferdinánd királyok idejében nádori méltóságot viselt, s az ecsedi ághoz tartozott és az a része Nyiregyházának, hol nevezett utczák feküsznek, csakugyan az ecsedi ág részéhez tartozott, mint az kitünik azon okmányból, mely a serház felállitására vonatkozik. —

1421 Az 1421-ik év egyébként is változatos időket jelez Nyiregyháza történetében; ugyanis a Medgyesi Bánnak Jánosnak fia Simon, Báthory Istvánt, midőn a királyi hadsereghez Csehországba indult volna, Nyiregyháza községben kifosztotta s annak más károkat is okozott.[1])

Valószinü, hogy ez a Bán Simon huszita érzelmü ember volt, és ily ellenséges szándékkal támadta meg a királyához és vallásához hű Istvánt. Különben eredetére s családjára nézve semmi biztost nem tudok felhozni, hacsak nem Simon Bánnak unokája János mesternek fia volt, ki (t. i. az első Simon) Bán nevét, Báni méltóságától vette[2]). Lehet az is, hogy ez a János Medgyesen báni parancsnoki tisztet viselt!?

Mig ezt a jeles vitézt (ecsedi Báthory Istvánt) Zsigmond király csehországi hadjárata tartotta távol otthonától Nyiregyházától, nemcsak elébb emlitett Bán Simon által háborgattatott, hanem a Somlyai ág egyik ivadéka Bátory Szaniszló fia István által is, ki nemcsak a sörház felállittatása által követett el birtok sértést amazzal szemben, hanem több izben megtámadta s feldulta, Ecsedi Istvánnak nyiregyházi birtokát, igy a jelzett évben (1421) Szaniszlófi (Báthory

[1]) Leleszi konvent F. 1. nro. 19. szóról-szóra: „quod idem Simon praefatum Stephanum in regium exercitum versu Bohemiam proficiscentem in possessione Nyiregyház spoliasset et alia damna intulisset.“

[2]) Nagy Iván „Magyarország családai“ I. K. 154. l.

István, Ecsedi István nyiregyházai jobbágyai közül többeket elfogott s azokat kifosztotta;[1]) majd ezzel meg nem elégedvén, mind jobbágyait, mind Nyiregyházán levő udvari cselédségét Ecsedi Istvánnak, nyilakkal lövöldöztette.[2])

E szavakban elég fösvény adatokból látszik, hogy Nyiregyháza és környéke a Báthoryak egyik fészke volt, s erre több helynevekből is lehet következtetést vonni; jelesül ma is Nyiregyháza határában esnek alsó és felső „B a d u r“, mely bizonyosan a „B a t u r“ szóból rontatott el, amennyiben a mai B á t o r (nyir) azon okmányban, melyben Bereczk hű szolgálatai jutalmául negyedik Lászlótól, A b r a m o t (Ábrány) K i s-B á k á t és „B a t u r t“ kapja,- „B a t u r“-nak iratik. Bereczk Rakamazi András fia volt („Briccio filio Andreae, de genere G u t k e l e d), ki a Báthoryak leszármazási tábláján első biztosan ismert törzs. Azt hiszem. hogy mind alsó, mind felső Badur a számos ágra szakadó Báthory nemzettség egyik vagy másik ágának lakóhelye volt, mivel e helyek Rakamaz felé esnek, hol András lakott s Nyiregyházához is közel. — Továbbá látjuk hogy Nyiregyháza már akkor is oly nevezetes holy volt, mely méltónak tartatott arra. hogy felette oly hatalmas oligarchák versengjenek, mint a Báthoryak. Megállapithatjuk azt is, hogy Nyiregyházán Istvánnak, János fiának az akkori szokás szerint erőditvénynyel ellátott uri laka volt, mivel ezen időben Ecsedet és a hozzá tartozó részeket a két ág közösen birván, természetes, hogy a szélesen kiterjedt főuri család számos tagjai Ecseden együtt nem lakhattak mindnyájan, hanem megoszolva Rakomazon a „Badur“

[1]) Leleszi convent F. 1. nro 21.
[2]) Leleszi convent F. 1. nro 81.

vagy „Baturokon“, Nyiregyházán, Nyirbátorban sat., levén csak Istvánnak a János fiának is számos tesvérei; Ecsedi Báthory Istvánnak pedig cselédsége a fennebb idézett okmány szerint Nyiregyházán lakván, mig ő távol időzett a hadjárattal, családjának is itt kellett lakni, vagy legalább gyakran itt tartózkodni; végre nyilván van, hogy nevezett hadjáratban az Ecsedi uradalomhoz tartozó helységek lakosai, tehát a Nyiregyháziak közül is többen odajártak Csehországba, a Báthory István banderiumával.

Mi adhatott okot a két Báthory ág[1]) emlitett ellenséges torzsalkodására? Adatok hiányában meg nem állapitható, hanem annyi kétségtelen, hogy azon időben, — mint az okmányok igazolják; nem ritkán heves összeütközések szinhelye volt Nyiregyháza. Egész kis csaták vívattak a rendes banderiumokkal biró hatalmas oligarchák között, midőn az akkori idők jellemző szokása szerint egyik a másik birtokára csapott, pusztitott s birtokot foglalt „hatalmasul“ kényeként; amaz elv levén uralkodó: aki erősebb, az a hatalmasabb.“

1422 A következő évben (1422) ismét megújul az ellenségeskedés a Somlyai és Ecsedi ág között; most már Szaniszló fia István indit keresetet Ecsedi István és testvérei ellen, mivel nyiregyházai birtokrészét ezek elfoglalták és azon kútakat ástak[2].)

Ezen ellenségeskedések végre eligazittattak s kiegyenlittettek, a következő években, mivel már

[1]) A somlyai Báthory ág. Báthory Lászlótól János legöregebb fiától Szabolcsmegye főispánjától (1351) veszi eredetét, ki feleségével Pók Annával Kraszna Vármegyében egyébb jószágai között Somlyót is kapta, melyről az ő maradékai Somlyai Báthoryaknak neveztettek. Nevezett Lászlónak fia Szaniszló volt, kitől a Somlyai ág aztán a szaniszlófi mellék nevet is felvette. Budai Lex. 1. db 158 l.

[2]) Leleszi convent F. 1. act. 46.

1426-ban mind a két ág, mint közös birtokosok érdekében indittatik vizsgálat Perényi Imre fia János ellen és ennek cselédsége ellen amiatt, hogy nyiregyházai birtokuk egy részét elfoglalta, ugyancsak Nyiregyházához tartozó erdejőket levágatta és más károkat okozott[1].) 1426

Mi okon tartott jogot a Perényi nevezetes nemzettség Nyiregyházához? Nyomára nem jöhettem. Lehet, hogy adománykép nyert bizonyos részt Nyiregyházából, vagy pedig occupálni akarta azt, mintahogy azon időben napirenden volt az. — Perényi János atyja Imre szintén történeti nevezetességű férfiu volt, mint Zsigmond királynak főpohárnoka, titkos kanczellárja s a „Sárkány rendnek" tagja; mint ilyen Zsigmond királytól több birtokot kapott. Fiairól Jánosról és Istvánról keveset jegyzett fel a történelem azonkivül, hogy János Ulászló királyt Csicsva nevű várában megvendégelte 1442-ben[2].)

Nem lehetvén alkalmam a Perényi család levéltárát átkutatni, e tekintetben világosabb adathoz jutnom nem sikerült, igy afelől se birhatok tudomással, hogy nem házasság utján jutottak-e a Perényiek Nyiregyháza birtokához, csak annyit látok, hogy ugyan a fennebb nevezett évben már emlitett Perényi János és testvére indit keresetet Szaniszlófi Báthory István és Barlai Barla ellen Nyiregyháza felének „hatalmasul" elfoglalása miatt.[3])

Ezen perből kifolyólag-e vagy más uton? nem tudom, csakhogy a Perényi családnak Nyiregyházához való joga tovább is fenn marad, amennyiben egy 1430-ban kelt oklevélben Perényinek Abaujvármegyé- 1430

[1]) Leleszi convent F. 1. nro 37.
[2]) Budai Lexicon III. db 68. l.
[3]) Leleszi konvent Fascic. I. nro 37.

ben fekvő felsorolt birtokai után Nyiregyháza is emlittetik: „item Nyiregyháza in Zabolch,“ alább: „item „Nag Dobos“ in dicto Zabolch“ [1]) Nagy-Dobost mai napig is birja a Perényi család.

E korszaknak ezen első részéről csak ily töredékes adatokat vagyok képes előtüntetni, mindamellett, ha nem tudtam is e részeket egy összefüggő szerves egészszé önteni, nem tartom érdekteleneknek az itt felszámlált adalékokat, mert hiszen ezekből világos először az, hogy a XV-ik század elején Nyiregyháza folyvást létezett, továbbá, hogy oly nagy hatalmú olygarchák birtoka volt, kiknek hatása alatt az akkori kereskedés és ipar némely ága már itt ismeretes volt; lakosokra nézve sem volt jelentéktelen hely, mivel oly nagy terjedelmü birtokok müveléséhez számos munkás kéz igényeltetett. Nem kétlem, hogy a gróf Aspermont levéltárának kellő átkutatása, hova kellett nézetem szerint kerülni a Báthoryak iratainak az ecsedi levéltárral együtt, bővebb fényt fog vetni a Báthory nemzettség egyes alakjaira s ezzel együtt Nyiregyháza ezen korára is.

II. FEJEZET.

A husszitàk honunkban. — Törökök által való nyugtalanitások. — Belső bajok. — Zsigmond hibás pénzei. — Honvédség rendezetlen volta. — Zsigmond hadszabályzati javaslata. — Huszszita tanok terjedése. — Nyiregyházán az uj tannak nincsenek hivei. — Jakab Ferencz szerzetes inquisitori kegyetlenkedései. — E miatt való elkeseredés. — Lázadás a Nyirségen. — Márton vezér. — A lázadás leveretése. Báthory Tamás. — Báthory Mátyás. — Báthory Miklós élete. — 1430—1500.

Az előző fejezetben jelzett időben folytonos zavarok és ellenségeskedések nyugtalaniták Zsigmond uralkodását, maga a király gyakran távol lévén az országtól, a Zsigmond uralkodása alatt már is nagy hatalomra vergődött oligarchák féktelensége nagyban

[1]) Fejér Codex dipl. Tom. X. vol. VII, 231. lap.

növekedett, igy természetesnek fogjuk találni azt a háborgást, melyet a Báthoryak egymásközt és a Perényiek a Báthoryakkal szemben elkövettek.

Azonban a belső villongásokra elforgácsolt erőket 1428
csakhamar egyesiteni kellett a Török ellen s az 1428-ik évben már emlitett nagy urainknak Galambócz alá kellett menniök banderiumaikkal; majd a következő
évben (1429) a Husziták törtek be Magyarországba, 1429
kik ellen különösen Perényi János több izben diadalmasan harczolt. A huszitákkal folytatott harczok foglalták el Zsigmond országlását egészen 1432-ig, s mig a husziták a felvidéket nyugtalaniták: addig az alvidéket a törökök háborgatták gyakori betöréseikkel.

Ezekhez járult, hogy Zsigmond, kincstára pénzügyi zavarain segitendő, hibás pénzt veretett, melyet senki sem becsülvén, a pénz értéke igen alászállott, miből aztán számos perek és viszályok nőtték ki magukat, s nagy drágaság támadt az országban; szomoru karban volt a honvédelem ügye is, mig a főnemesek, dús gazdag és féktelen oligarchák egymás háborgatására, büszkeségök fitogatására, fényes és számos banderiumokat tartottak, az országvédelmére köteles vitézeiket hanyagul s felszereletlenül állitották ki, gyakran megtörtént, hogy a fegyverviselők bunkós botokkal indultak a csatába.[1])

Mindezen bajokon segitendő, Zsigmond egy hadszabályzati javaslatot intézett a helytartókhoz, oly czélból, hogy az a megyék által vitattassék meg s majdan képezze alapját az országgyűlésen, a honvédelem rendszeres megállapitásának.

Ezen honvédelmi szabályzat 1433-ban a megyék 1433
által megszavaztatván, elfogadtatott. E szerint a főnemeseknek s megyéknek bizonyos meghatározott szá-

[1]) Horváth Mihály, magyország története.

mú lovasságot kelle kiállitaniok; igy Szabolcsvármegyének 200 lovassal Erdély, a Báthoryaknak 200—200 lovassal szintén Erdély felé, Perényi Jánosnak 200 lovassal Németország felé, a husziták ellen kelle hadiszolgálatot tenni; egyszersmind a birtokos nemesek jószágaik arányában jobbágyaikból is tartoztak állitani vitézeket, kiknek eltartására a többi jobbágyok tartoztak adót fizetni.

Ezen rendszabályzatból, — mely bár törvényerőre nem emeltetett országgyülés hiányában, de még is átvitetett a gyakorlatba, elfogadtatván a vármegyék által, — következik, hogy ezen villongós időben Nyiregyházának is meg kelle adni a véradót, mert hiszen azon időben a lakosok sorsa a földes urakhoz volt fűzve elválhatatlanul.

1436 1436-ban már a huszita tanok Magyarországon mindenfelé, — ugy bár csekélyebb részben — Erdély országban is el voltak terjedve, mivel a husziták Magyarországba több izben betörtek, s itt eszméiket hintették, továbbá maga Zsigmond is gyakran időzött Csehországban több főurakkal s azok banderiumaival, kik természetes, hogy az uj tannal megismerkedtek, ha nem mindnyájan követték is azokat; — nem valószinütlen, hogy Nyiregyházán is volt az uj eszméknek egy pár titkos hive, de igen kevés, mert Budaynál olvassuk, hogy Báthory Istvánt és cselédeit épen azért akarták Csehországban meggyilkolni több magyarokkal együtt, mivel cselédeik semmi tiszteletet nem mutattak azon sacramentumok iránt, melyeket a prágai husziták az utczán hordoztak.[1])

Ez levén a történeti tény: teljesen értékét veszti az a beszéd, melyet a „Vasárnapi Ujság“ 1857-ik évi

[1]) Budai Polg. lex. I. 136. lap.

folyamában egy névtelen elregél, hogy Nyiregyháza egyháza ebben az időben keletkezett volna, még pedig onnan vette nevezetét, hogy az üldözött vallás hivei a Nyír rengeteg erdeibe vonultak Isteni tisztelet végzése czéljából,[1]) értékét veszti nemcsak azért, mivel mint feljebb láttuk, Nyiregyháza már jóval elébb létezett, hanem azért is, mivel Nyiregyházán már csak azért se vergődhetett erőre az uj tan, mivel annak hatalmas urai a király hivei voltak, s a husziták ellen nem egyszer küzdöttek.

A fennebb jelzett belső zavarok és elégületlenségek folyvást forrongásban tartották a kedélyeket, mit a legmagasb fokra emelt egy Jakab nevezetü Ferenczes szerzetes, ki elébb Bosnyában irtotta az eretnekeket, de már 1436-ban Magyar és Erdélyországban működött hason czéllal s nemcsak a huszitákat támadta meg, de eretnekeknek nézte az óhitüeket is.

Munkálkodásában a pápa által is megerősittetett, mivel kineveztetett Magyarországon az eretnekek inquisitorának. — Fegyveres kegyetlenkedéseket vitt ez véghez azokon, kik tanitásaira nem hallgattak, már a magyar püspökök nagyobb része is megunta ezen vakbuzgó inquisitor kegyetlenkedéseit; azonban Zsigmond
1437-ben meghagyta a pécsi püspöknek, ki Jakabot 1437
megyéjéből kikergette, hogy ne merészelje a tanitót akadályozni munkálkodásában.[2])

E vakbuzgó téritőnek munkája a Nyírségre és a Szamosközre is kiterjedt, mely miatt e vidékeken az elkeseredés tetőpontra hágott s csak vezér hiányában várakozott még a nyilvános lázadás.

Az ugyan ezen időben Erdélyben kitört jobbágylázadás híre még nagyobb vérszemet adott a Szamos-

[1]) Lásd „Vasárnapi Ujság“ 1857. évfolyam 41. sz. 482. lap.
[2]) Horváth Mihály Magyarország története.

köz elégületleneinek, mely a Nyírségre is elhatott, annyival inkább, mivel e lázadást Lépes Lóránt erdélyi alvajda, Tamási Henrik és Kussali Jaks Mihály véres harcz után sem folythatván el, a lázadókkal formális békére lépni kényszerültek, de a béke nem sokáig tartott, az elégületlen nép ismét fegyvert fogott.

A Nyírségen egy Márton nevü ember vetette magát a felkelők élére. Az elkeseredett tömeg féktelen vadsággal járt kelt mindenfelé a megyében, véres kardot hordoztatott szét a falvakban, csatlakozásra kényszeritettek mindenkit; akik hozzájok nem állottak azokat legyilkolták, az urak jószágait feldulták, kirabolták, a velök nem tartó falvakat elhamvasztották s lerombolták.

A lázadás neki vadult árja s tulnyomó ereje elől kénytelenek voltak egyelőre még a banderiummal biró urak is elvonulni, mivel a nagy tömegnek ellene nem állhattak, s cselédségök, sőt vitézeik között is számosan voltak, kik titokban a lázadókhoz szitottak.

Nagy romlás és pusztulás érte ebben az időben Nyíregyházát, mivel ennek főurai a Báthoryak voltak, s épen ezért nyilvánosan ennek jobbágysága s lakosai a lázadásban részt nem vettek, igy a lázadók dühének számosan áldozatul estek.

1437 Azonban a lázadás nem sokáig tarthatta fenn magát, mivel a Báthoryak s a szatmári és szabolcsi nemesség egyesült erővel a lázadókra vetvén magukat, azokat szétverték, még ugyanazon év őszén, Mártont s vezértársait kegyetlenül kivégeztették s a lázadás többi főbb emberein is nagy kegyetlénkedéseket követtek el, némelyeknek szemeiket szuratták ki, másoknak orrukat vagy karjaikat vágatták le. sat.

A pórlázadástól nehány évig, valószinüleg a folytonos belső bonyodalmak és külháboruk miatt hallgat a krónika, Nyiregyházáról.

1444-ben hatalmas ura Báthory István a várnai szerencsétlen csatában dicső halált halván, Nyiregyháza testvérére Báthory Tamásra szállott; ennek két leánya volt Veronika és Margit, az első ruszkai Dobó Domokoshoz, az utóbbi Kállay Jánoshoz ment férjhez.[1] 1444

Ez a Margit Kállay János fiának Jánosnak felesége igtattatik be 1450-ben Nyiregyháza teljes birtokába, ugyan akkor Rakamaz, Timár és Vencsellő birtokába is[2]) majd ismét 1461-ben emlitett urnő nevezett községeken felül bevezettetik Igmán Szabolcsmegyei falu birtokába is.[3]) 1450

1466-ban vizsgálati parancs adatik nemes Várday Miklós részére nemes Báthory Mátyus ellen, minthogy a Várday Miklós várdai és litkei birtokain levő jobbágyaitól azoknak rakamazi, nyiregyházi és báthori saját birtokaikban talált mindennemü összes javait elvitette.[4]) Máté, vagy Mátyus szintén Istvánnak (ecsedi) gyermeke volt, kinek t. i. Istvánnak három felesége után számos gyermeke maradt.[5]) 1466

1490 táján a hires nagytudományu Báthory Miklós püspök Mátyás király kedvencze is bir Nyiregyházán, mint ezt kiolvassuk azon kereset és idéző levélből, mely nemes Báthory Miklós részére Esztári János és annak testvére Tamás, valamint azok fiai István és Domokos ellen indittatik, minthogy ezek bizonyos szántóföldeket és szénatermő helyeket, melyek 1490

[1]) Buday F. polg. lex. 1 db. 158 l.
[2]) Leleszi Convent K. 238.
[3]) Leleszi Convent B. 338.
[4]) Leleszi Convent actor nro 44.
[5]) Buday polg. lex. 1 db. 159 l.

Szabolcsmegye Bul (Buj) községében azon birtok rész-
hez tartoznak, amelyet egykor épen maga Báthory
Miklós Zokoly Péternek adott volt zálogba, később
pedig fennebb nevezett Esztári Jánosnak tiszttartósá-
gára bizott, most ezek a maguk részére elfoglalták és
Esztáron fekvő birtokukhoz csatolták. Továbbá a Nagy-
ságos Báthory András nyíregyházai tisztje Feldesi
(földes) Tamás ellen, minthogy a Báthory Miklós nyír-
egyházi jobbágyát megverette; ezenkivül Gyulaházi
György ellen, mivel ez özv. Kenderes Lászlóné asszonysá-
got nevezetesen magának Báthory Miklós urnak nőtestvé-
rét, nehány nemesekkel együtt, midőn a leleszi káp-
talanból hazafelé menet Gyulaházán szállásra betértek,
nyillövésekkel megsebesitette. [1])

E datumból látjuk, mily biztalan alapon állott
abban az időben a birtok jog. Miklós püspök legtöbb-
nyire a király udvarában időzvén, birtokát Esztári Já-
nos tiszttartóságára bizza, az pedig, illetőleg utódai
sine fine a maguk birtokához csatolják azt. S még
oly magas állásu s tekintélyes ember birtokával is
ily vakmerően mernek elbánni, mint a minő Miklós
püspök volt, továbbá látjuk ez adatból, hogy abban
az időben Eszlárt „*Esztár*“-nak hivták, sőt ily nevű
nemes család is létezett; végre a Gyulaházi család,
mely már ma tudtommal nem létezik, abban az idő-
ben elég erősnek tartotta magát arra, hogy egy oly
hatalmas család ellen kövessen el violentiát, mint a
Báthoryak, hogy miért követte el ezt épen annak
egyik nő tagjával szemben? Adatom fel nem világo-
sitja, azonban hihető, hogy a valamely régibb időből
származható gyülölség volt az inditó ok, megtörtén-
hetik azonban az is, hogy az Urnő tetemesebb meny-

[1]) Leleszi Convent act. nro 28.

nyiségü kincset hozott a káptalanból s ez lehetett a támadás ingere.

Méltó dolognak tartom, hogy fennebb emlitett Báthory Miklós püspöknek életét e helyen Buday Ferencz nyomain röviden megismertessem, azok sorában, kik egykor Nyiregyházának birtokosai voltak.

Báthory Miklós korának egyik legnagyobb tudósa az ecsedi ág sarjadéka, ecsedi Báthory Istvánnak, ki a várnai ütközetben esett el 3-ik nejétől Kistapolcsai György leányától Orsolyától született gyermeke volt. Született Ecseden, melyik évben? meg nem határozható. Mint nagytehetségü ifjut, a különben is számos gyermeknek örvendő apa, a papi pályára szánván, olasz országba küldte kiképzés végett, s ott nemcsak mint tanuló keltett közfigyelmet magas tehetségeivel, hanem mint theologiai professor is működött. Olasz országból haza jövén szerémi püspök, majd 1475-től kezdve váczi püspök lett. Nemcsak nagytudós volt, hanem hires vala elragadó ékes szólásáról is, ugy hogy Bonfin őt „igen nagy Oratornak“ nevezi. Galeotus Martius pedig, ki szintén személyesen ismerte, azt jegyzette fel róla, hogy az ő tudományát még a legelmésebb filosofusok is bámulták, ugyancsak ő irja felőle, hogy ő a főrendek gyülésébe is rendesen szokott valami könyvet vinni, melyet, ha ideje volt, olvasott, mig mások egyébb beszéddel töltötték az időt. Ezen cselekedeteért még akkor a tudományt kevésbé becsülő világi urak őt nem egyszer kinevették, egyszer épen akkor történt ez Budán s ennek Galeotus is szemtanuja volt, — midőn Ciceronak tuskulani kérdéseit olvasgatta. Észrevette ezt maga a nagy Mátyás király is, miért is a főrendekhez fordulva igy szólott: „Ne nevessétek ti azt, amihez ti nem értetek! Tudatlanságtokat áruljátok

el midőn ezt a püspököt kicsufoljátok! Nem hallottátok-e valaha, hogy volt Rómában egy Kátó nevü igen bölcs ember? Akinek Uticában történt halálát még az a Julius Caesar is fájlalta, akinek ő örökös ellensége volt. Ez a bölcs tudós és mindenekelőtt nagytekintetü Kátó, a heverést a vétkek kútfejének tartván, a római tanácsban mindig szokott valamit olvasgatni."

Galeotushoz pedig igy szólt a király: „ugy tudom, hogy ez a Miklós püspök neked valaha tanitványod és lakótársad volt, aki a tudományokat ennyire szereti. Ezt helyesen cselekszi, mert Sz.-Pál is azt mondja; hogy a püspöknek, doctornak, tanitónak kell lenni, tanitani pedig nem tud a ki tudatlan, ugy de a tudomány onnan felülről adatik s munka és fáradtság által kell azt megszerezni."

1484 Mátyás király előtt nagy kedvességben állott, az is mutatja, hogy neki a „jus patronatust" megadta. — Később 1484-ben valami visszaélés követtetvén el a patronatusi joggal, Mátyás király neheztelését magára vonta, anyira, hogy a király az adománylevelet visszavette s arról a királyi pecsétet leszakitván, az adománylevelet összetépte; de nemsokára ismét kegyébe vette őt a nagy király s tanácsosává tette.

Nagy barátja volt az épitészetnek, igy a Nográdi várban sok szép épületet készittetett. Mátyás halála után Ulászlóhoz ragaszkodott és annak 100 katonát adott Albert ellen 1491.

1491 A katonáskodást szelid lelkületénél fogva nem szerette, miért is 900 forintot fizetett a királyi kincstárba, csakhogy a katona állitástól és a táborba való meneteltől ment lehessen. 1497-ben elkisérte Ulászlót Prágába; meghalt 1506-ban. Sirirata a következő:

„Nicolaus Bathor jacet hoc sub marmore Praesul
Gloria qui Sanctae religionis erat.
Quidquid habent legum speciosa volumina, norat;
Noverat et quid-quid pagina sacra docet. —
Historias omnes, celebravit carmina vates.
Lingva latina Sibi Graecaque nota fuit.
Te regina poli coluit. tibi nobile struxit.
Hoc opus. obsequio praemia redde pio.
Scilicet hanc animam. posito jam corpore, virgo
Angelico socies, perpetuesque choro.“

Szabadon forditva:

„Báthory Miklósnak emlékét hirli e márvány,
Aki a Szent vallás dicskoronája vala,
Törvény könyveit ő bizonyára tudta egészen.
Ismeré igazán biblia szent tanait
Történész vala ő, s mint költő dalra hevűle.
Classicusok nyelvét irta beszélte vala.
Téged az ég tanitott; — Nagyságod hirli ez emlék.
Szent, kegyes éltednek ime jutalma: fogadd! —
Lelked felvitetett oda, hol veled angyali társak —
És az öröklétnek kardala zeng teneked.

Minthogy Miklós és testvérei András kivételével mag nélkül haltak el, Nyiregyháza Andrásnak gyermekeire szállt a XVI-ik század első éveiben. — András szintén nevezetes ember, főispánja volt Szabolcs és Szatmárvármegyének, koronaőr sat. Ez épittette ujra s oly bevehetetlenné az ecsedi várat, melynek kapuja felibe a következőket iratta: „Magnanimus Andreas de Bathor, pater patriae suae, Construxit hoc castellum gentilibus suis, pro quietudine et tuitione eorum; cernens atque intelligens, quandoque paci intermisceri bella et discordias, qui rogat suos haeredes, ut nominis Bathorei non velint esse immemores. Primum inter se sint Concordes, concordia enim res parvae crescunt. discordia vero maximae dilabuntur. Postremo tolerate et abstincte, nam divertere a malo, et facere bonum est felicitas. Anno 1492.“

Magyar forditásban:

„Bátorszivü Báthory András honának atyja épittette ezt a várat az ő nemzetsége nyugalmára és oltalmára, látván s tapasztalván, hogy a békét mily gyakran dulja fel háboru és visszavonás. Megvárja örököseitől, hogy a Báthory névről meg ne felejtkezzenek. Mindenek felett egymásközt legyenek egyetértők, mert az egyetértés által kis dolgok nagyra nőnek, a visszavonás pedig a nagy dolgokat is semmivé teszi. Végre türelmesek és vigyázók legyenek; mert elfordulni a gonosztól és jót cselekedni a legnagyobb boldogság."

III. FEJEZET.

Az olygarchák féktelensége. — Magánbirtoklási viszonyok. — Báthory András Vajai Ibrányi Miklóstól 2000 hold földet foglal. — Báthory András a mohácsi vészben. — Szapolyai hadai Nyiregyházát érintik. Önzés elvtelenség nagy uraink között. Báthory Bonaventura birtokfoglalása. Szaniszlófi Báthory Bertalantól. — A sárospataki tanácskozás eredménye. Összegyült haderő. Báthory Bonaventura élete. 1500—1540.

A XV-ik század büszke és hatalmas olygarcháit még a nagy Mátyás király sem vala képes teljesen ellensulyozni, anyival inkább megtörni; igaz ugyan, hogy mig a lánglelkü uralkodó élt, közvetlen befolyásával, nagy szellemével, nem ritkán erélyével sőt szigorával is fékentartá a fejetlenségre törekvőket, s magaköré gyüjté a jobbakat. Volt eset, hogy tulszigorral is lépett fel, mint p. o. a Bánfiak, Vitézek, Szilágyiak ellen; de megfelejtkezett arról, — mint Horváth Mihály megjegyzi, — hogy nem fog mindenkor hozzá hasonló egyén ülni az ország trónján; igy elmulasztotta törvényerővel vetni gátat a nagy urak önkénykedő hatalmának.

Azon intézkedései, melyekkel ama régi szabadalmakat s kiváltságokat eltörölte, melyek szerint a na-

gyobb birtokosok nagyobb része felmentette magát a bánok, vajdák, fő- és alispánok, itélőszéke alól s csak a királytól vehetett itéletet, — nem illeték az olygarchákat, amennyiben az örökös grófok, mint az Ujlakiak, Báthoryak, Zrinyiek, Frangepánok, Szapolyaiak Rozgonyiak, Perényiek, Losoncziak, Hédervárìak, Országhok sat. egyenesen kivétettek a törvény rendelkezése alól, s kiváltságaikat a megyei hatóság alól megtartották.

E körülménynek nemcsak az ország sorsára volt szomoru következése, mint az mindjárt Corvin János megbuktatásánál kezdődött, aztán a következetesen hanyatló nemzeti erély lejtőjén sülyedve, a haza régi nagyságának dicsőségének sirjával végződött Mohácsnál; hanem továbbra is fenntartotta a viszályt és önkényt a birtoklási viszonyokra nézve is az olygarchákat illetőleg. Földbirtokot foglalni ugyszólván bünnek sem tartatott. Kis királyok voltak ezek, amit elfoglaltak magukénak is tartották, hasztalan volt másnak hozzá törvényes joga.

Igy 1525-ben Vajai Ibrányi Miklós bepanaszolja 1525
Báthory Andrást és Szaniszlófi Báthory Pétert amiatt, hogy Eszlárfalu Bas és Gyomán praediumok és Lök határában uj határ dombokat állittatnak, s 2000 holdnyi földet királytelki s nyiregyházi birtokukhoz foglaltattak. [1])

Ime ezen okmányban **Bas** és **Gyomán** mint praediumok emlittetnek, mig előbbit még jelöli „Bashalma“ az utóbbinak már helyét se tudjuk megjelölni.

Báthory András, ki ama foglalást tette, részt vett
a mohácsi szerencsétlen ütközetben 1526-ban. S ő volt 1526
akaratlanul is oka Kis Lajos (II.) szerencsétlen halálának; ugyanis András az elő seregben harczolt, mely

[1]) Leleszi konvent nro. 41.

mikor a török előhadat visszavetette, Báthory örömmel futott a királyhoz s jelenti hogy a törökök hátat forditanak, a győzelem a magyaroké lesz; azért a király is mozduljon elébb a hadsereggel s a törököket üzni segitsen; azonban a törökök hátrálása csak szinlett volt, a király a csata zajába keveredett s igy lelte halálát. Báthory azonban megszabadult s Ferdinánd koronázása alkalmával tárnok mesterré tétetett, s midőn Ferdinánd a regensburgi birodalmi gyülésre ment, ő volt az ország egyik kormányzója. Ily hatalmas főurral szemben a Vajai Ibrányi, bár szintén hatalmas nemzettség, a perlekedésben természetes hogy az akkori viszonyok szerint a rövidebbet huzta, s a 2000 hold föld Báthory kezén maradt.

A mohácsi gyászos veszedelem után, melyben Nyiregyházának is mint Báthory birtoknak le kelle róvni a véradót, — Szapolyai hadai vonulnak erre keresztül Tokaj felé, hogy a katona tartás önkénykedő zsarolása alatt nyögjön, orvoslatot hasztalan keresvén a fejetlen országban a pártoskodó olygarchák viszálkodása közt; ez alkalommal még megmenükelve a Török dulásoktól, kik a Duna és Tisza közötti tér nagyobb részét széltiben hosszában feldulván, visszatakarodtak.

Ily körülmények között, midőn szabad vásár volt a fejetlen, vagy inkább sokfejü országban, midőn a „személy állapot, a néposztályok egymásközti viszonyai, az eláradt törvénytelenségben felforgattattak, a jogok megsértettek, egyrészről a zsarnoki hatalmaskodás és hatalom bitorlás, másrészről az elébb már megszüntetett szolgaság ismét életbe lépett, mi aztán egy általános erkölcsi megromlásnak, elsülyedésnek lőn kutfejévé; midőn az uri osztályban a haza szent szerelmét önzés, az áldozat készséget önhaszonlesés, a közszellemet ma-

gán érdek és szűkkeblűség, a békés polgári erő…
ket meghasonlás, pártviszályok, féktelen hatalm…
dás váltották fel; szóval midőn a nemzeti társas…
minden jogi, erkölcsi kötelékei megszakadoztal…
elgondolhatjuk, hogy történeti tárgyunkra is kite…
tek e szomoru viszonyok, mert hiszen az akkor…
urak egyike, ki nem csekély szerepet játszott…
kor történetében, volt még folyvást Nyiregyház…
birtokosa; —— s az országot felforgató általános…
viszályok között több évig hallgat városunkról a b…
nika. — Később Ferdinánd és Szapolyai János…
királyok versengéseinek kezdetén ismét sokkal a…
el voltak foglalva, olygarcháink a fondorlatokkal, el…
viszáskodásokkal, hogy sem kisebbszerű birtokrendez…
dolgokkal foglalkozhattak volna. — Ezen időben anny…
tulhaladta már az önhaszonkeresés a hazaszeretetet…
és a meggyőződés annyira másodrendű dolognak…
tatott, hogy ugyanazon egy család tagjai előre…
fontolt számitással különböző pártokhoz csatlakoztak…
hogy akármelyik párt győz, a család érdeke meg…
legyen. Ezt látjuk a Báthory családban is, sőt…
is számos eset volt még a Báthory családban is, …
a versengő királyok közt, amint a sors koczkája…
dult, most egyik, majd másik párthoz csatlakoztak…
szerepvivők. Igy Báthory György és András 1526-ban…
még Ferdinánd mellett buzgólkodnak, de már András…
(Bonaventura) 1540-ben Fogaras várát ostromolja, mint…
Szapolyai hive, s 1542-ben már ismét Ferdinánd ré-
szén találjuk őt.

Ugyan ezen Báthory András ellen (Bonaventura) …
panaszlevél adatik Szaniszlófi Báthory Bertalan részé-
ről, (1539) hogy tisztje Vinyai István magához vett…

[1]) Horváth Mihály Magyarország története III. K. 408. lap.

több embereivel egy Buj határában fekvő „L á p o s“ nevü nagy darab földet kezdve Keresztút határának „h á r o m h a t á r“ nevü dombjától, haladva a Vencsellő felé eső „S z á n t ó h a l o m i g“ és ezen kivül elébb nevezett Buj helységének a buji és királytelki két ut közt fekvő minden földjét maguknak elfoglalták.[1])

Mi lehetett eredménye ezen panaszkodásnak, abban a korban, midőn „a királyok nehogy az igazság-szolgáltatás által hiveik sorait gyéritsék, pártjukat gyengitsék, büntetlenül türték, sőt a versenytárs ellen még oltalmazták is azok féktelenségét s a védtelen népen elkövetett rablásaikat,[2]) — könnyü elgondolni.

Hogy a fennebb már emlitett Bonaventuráról, mint Nyiregyháza egyik főuráról szólhassak, s ezen kor amaz általános viszonyait érintsem, melyekből egyes részekre, tehát Nyiregyházára is, némi következtetést lehet vonni: monograficus tollamat egy kevéssé a historicus tollával kell felcserélnem.

1541 A Török Budát 1541-ben kezére keritvén: a már is annyi zaklatáson keresztül ment ország ujabb nyomorba és szégyenbe sülyedt. A hazafias érzelmü magyar főurak most már komolyabban kezdtek gondolni az általános nemzeti szégyenre s országos nyomorra, s mindinkább elfoglalta a lelkeket azon közvágyódás, vajha az országnak egy oly erélyes és bölcs uralkodója lenne, ki az erőket egyesiteni tudná, s képes lenne hatalmas sulyt vetni a török ellenébe.

Perényi Péter ily szándéktól vezéreltetve tanácskozmányt hivott össze Sárospatakra, melyben több főurakon s Báthory ANdráson (Bonaventura) kivül részt

[1]) Leleszi Convent act. 14.

[2]) Horváth M. Magyarország története 4. K. 105. lap,

vettek: Abauj, Bihar, Borsod, Bereg, Gömör, Heves, Nográd, Sáros, Szathmár, Szabolcs, Szepes, Szolnok, Zemplén, Zólyom, Ugocsa megyék rendei, kik követséget küldöttek Ferdinándhoz, hogy őt az ország egyesitésére és külsegély kieszközlésére ösztönözzék. Ezen vármegyék elhatározták, „hogy készek a török uralom és a folyton megujuló belviszályok megszüntetése végett fegyvert ragadni, s mindenöket feláldozni.“

Ferdinánd szokatlan erélyt fejtett ki a haderő szervezésében. Az osztrák és cseh korona tartományainak rendeivel gyülést tartott s azokat nagyobb segély megajánlására birta. Beszterczére országgyülést hirdetett, hol elhatároztatott, hogy a honvédelemre minden jobbágy kapu egy forintot fizessen, a nemesség és városi polgárság részéről pedig összes értékük hatvanada a szavaztatott meg. minden jobbágytelek becsára 40 forintra tétetett. Ha pedig a király a hadjáratot személyesen vezetné, az összes nemesség felkelése is elhatároztatott, oly módon, hogy jobbágyaiból minden husz telek után egy vitézt állitson ki magával. Innen veszi a „huszár“ név eredetét.

Ily módon igen szép haderő gyült össze, melyh történeti tárgyunk főura Bonaventura, további Perén Seredi több más főurral 15,000 lovast állitott ugy hogy a ker. had 80,000 főre szaporodott.

Nem tartozik most reánk részletesebb előadá annak, hogy e tekintélyes hadsereg hogyan züllöt szét a Joachim gyávasága és oktalan halogatása miatt, hanem az érdekel bennünket közelebbről, hogy

¹) Horváth M. Magyarország története IV. K. 184. l.

maga Báthory Bonaventura is, miután Ferdinánd Perényit puszta gyanuból és igazságtalanul elfogatván, a német-ujhelyi börtönbe záratta, több főurral együtt bosszusan oda hagyta a király táborát; — továbbá az lenne reánk nézve érdekes, ha tudnók kik, s hányan vettek részt Nyiregyházáról e hadjáratban?

Az első kérdésre felelni lehetetlen, hanem az utóbbihoz lehet legalább hozzá vetőleg szólanunk. Ha tekintetbe veszszük, hogy már akkor meg voltak a „Serház", „Nádor", „Kállay", „Egyház", „Pazonyi", „Orosz" és „Orosi utczák, 400 jobbágy telket megállapithatunk, igy a Nyiregyházáról kikerült huszárok száma 20-ra lenne tehető, nem számitva ide természetesen a főuri banderiumot.

E fejezet befejezéseül röviden megemlékezem arról, hogy Nyiregyházának eme fő birtokosa: Báthory Bonaventura, kit ezután mint köznyelven hivták Endrének fogunk nevezni, — mily fontos szerepet játszott azon kor történetében.

Báthory András (ecsedi) Báthory Andrásnak, kiről fennebb volt szó, (Ecsed ujra épitője) Rozgonyi Katalintól született fia volt. Somogyi, Szatmári, Szabolcsi főispán, Tárnok mester, ország birája, a király hadainak főkapitánya és Erdélyi vajda Ferdinánd és Miksa királyok idejében. András nevét a magyar katonáktól nyerte, kik a Bonaventura nevet nehezen tudták kimondani. Elsőben — atyja példáját követve Ferdinándhoz állott. Ott volt Bécsben 1533. Thurzó Elekkel s másokkal, mikor Ferdinánd Mahumet csausz Török követet fogadta, a király fényes kisérete közt,
1540 a király jobbján állott. Már 1540-ben Zápolya párt-
1542 ját követte. 1542-ben ismét Ferdinánd hive lett s egy csapat lovasságot vezérelt Buda ostrománál. —

Thurzó Elek leányával Annával kelt házasságra. Ezen a jogon nyerte Szepes várát 1543. Ugyan ezen évben a besztercze-bányai országgyülés azt kérte az akkor Prágában időző Ferdinandtól, hogy mivel a Tisza két partján fekvő vármegyékbeli ügyes bajos emberek a törökök miatt lakó helyüktől messze nem távozhatnak, ezen lakosok ügyes bajos dolgainak elintézése végett Báthory András menjen el, néhány itélő mesterrel s néhány táblabiróval s ott helyben tegyen közöttük igazságot.

1547-ben a n.-szombati országgyülés azt végezte, 1547
hogy Báthory a Duna s Tisza közti részeknek a Törökök ellen való oltalmazására rendeltessék. 1549-ben 1549
Nyir-Bátorban találjuk őt, itt keresi fel Martinuzi, hogy alkudozzék azon pontok felett, melyeknek feltétele alatt Izabellától Ferdinándhoz akart pártolni.
1550-ben Tisza-Abádon vigyáz fegyveres kezekkel, hogy 1550
a szolnoki vár, felépitését a törökök meg ne akadályozzák. A szolnoki vár felépitése után Szikszóhoz száll, hol tekintettel az ősz közeledtére a Duna melléki nemesek táborát odahagyni készültek. De Báthory oly szép és meggyőző beszédet tartott, hogy Verancz Antal, ki e beszédet halgatta, nem győzte eléggé csodálni nagy elméjét, ékesen szóllását és bölcs mérsékletét, ugyhogy őt Scipióhoz hasonlitotta, ki Spanyolországot meghóditotta.

1551-ben Erdélybe küldeték Nádasdi Tamással, 1551
hol a koronát Izabellától kezökbe keritik, azonban esküt tesznek a kolozsvári nagy templomban, Ferdinánd nevében, hogy Ferdinánd legkisebb leányát Johannát az Izabella fiának János Zsigmondnak fogja adni feleségül.

Szolimán értesülvén ez egyezség felől, Mahumed beglerbéget 60,000 főnyi sereggel utnak inditja Erdély-felé, Báthory pedig hirtelen sereget gyüjt s mintegy 8000 főnyi haddal Lippa alá száll. Mig Báthory Lippa

alatt várja a Törököt, Egyedi Tamás azt a hazug hirt terjeszti, hogy a bég egész seregével Várad felé nyomul. Ezen hirre a Báthory táborában levő nemesek, kik házok népét s féltettebb javaikat Váradon hagyták, minden rend nélkül Várad felé nyomulnak, nem hallgatva Báthory szavaira. A hir alaptalansága kiderülvén, Báthory a nemeseket összeszedi s Tamás hidánál száll meg. Ide üzent neki Martinuzi, hogy onnan Tótváradjához menjen, de köszvényes bántalmai miatt Perényi Gábort küldte maga helyett a sereggel; később azonban fájdalmai szünvén, visszament Lippa alá s annak visszavételeért együtt küzdött Nádasdival. Majd Kasztaldó Martinuzit Alviczon megöletvén, üzenetet kapott tőle, hogy siessen Erdélybe s Ferdinánd nevében vegye kezébe annak igazgatását, mely üzenetnek engedvén Erdélyt igazgatása alá vette. Ferdinánd őt
1552 a pozsonyi országgyülésen erdélyi vajdává s a székelyek főispánjává tette; azonban Báthory egy évet se várva, a vajdaságról leköszönt. 1554-ben Istvánfi szerint palatinussággal is meg volt kinálva, de beteges állapota miatt azt el nem fogadta. azonban ugyanazon évben
1563 a király által országbiróvá tétetett. 1563-ban jelen volt Miksa császár koronázásán, hol a királyi pálczát ő vitte. Miksa által 1565-ben a János Zsigmond elleni hadban fővezérnek neveztetett ki. Tokaj az ő tanácsára foglaltatott el. Később Svendi Lázárral elfoglalták Szatmárt, Erdődöt, de itt ellenségeskedés fejlődött ki a két vezér között, ezért András Svendit odahagyván Ecsedre ment magyar hadaival. Midőn 1566-ban Miksa a Török ellen bejött az országba, a magyar hadak vezérletét Andrásra bizta, de azt nem sokáig viselhette, mert ugyanazon évben bevégezte munkás és nagy szerepet viselt életét.

Habár ily nagy befolyásu és országos szerepet viselt egyének birták is ez idő alatt Nyiregyházát, mindamellett e korszakban kevésbbé emelkedhetett helységünk belső életét és iparát tekintve; mivel a folytonos országos zavarok az ellen királyok alatt, másrészről a Török zaklatások szomoru viszonyai alatt nyögött az ország. Csak anyiban volt befolyással ez az időszak Nyiregyházának vagyonosodására nézve, hogy határa tetemes mennyiséggel szaporodott a Báthory András foglalása által.

IV. FEJEZET.

1540—1600.

A rendek sérelmei a pozsonyi országgyűlésen. — Jobbágy-ügyek. — Birtok kérdések. — Nyiregyháza 1553-ban nincs elpusztulva. — Pazony 1556-ban lerontva hever. — Báthori Miklós élete. — Nyiregyháza B. M. alatt emelkedik. — Kussaly György Nyiregyháza egyik birtokosa. — Vajai Ibrányi Ferencz megujitja perét a Báthoriak ellen. — Mirigyhalál és éhség 1585-ben. Sima elpusztulása 1594.

Az 1540-es évek elején a legszomorubb helyzetek egyikében volt az ország, egyrészről Izabella és Ferdinánd között folytak az alkudozások, mialatt a Fels vezérlete alatt levő labanczok szerte dúltak, s fegyelmetlenek lévén egymásközt is, t. i. a magyarok a németekkel összeverekedtek, másrészről a török hadak ültek az ország nyakán, maga Buda is 1541-ben török kézre kerül. — Ferdinánd ahelyett, hogy az ország bajait fejedelmi gonddal orvosolni igyekezett volna, különböző ürügyek alatt távol volt az országtól, nagyobb ellenségnek tartá a terjedni kezdő reformatiót a töröknél és annak dulásai- s foglalásainál; pedig mig ez mint egy békés szelid hóditó szabadságot hozott a lelkeknek, addig a másik fegyverrel hódoltatott, egyenkint foglalta el az erősségeket, rabszijjra fűzte,

vagy legyilkolta a legjobbakat, százanként, ezrenként e hazában.

A magyarok részéről nem hiányzott sem hősi vitézség, sem áldozatkészség; azonban hiányzott egy fő, egy kéz, mely az erőt egyesiteni képes lett volna. Ferdinánd midőn erre, — még pedig nem egyszer, — felszólittatott, görbe utakon kibuvó ajtókat keresett, sőt protestans ellenes magatartásával a protestans fejedelmeket is elidegenitette, kik pedig elébb eltökélék Magyarországot a török ellen védelmezni.

Ily viszonyok levén az országban, az a rész, mely még őt uralta, végkép elszegényedett, a törökök rablókalandjai által folyvást nyugtalanittatott, mint ennek
1546 a pozsonyi országgyülésen (1546) a rendek nyilvánosan is kifejezést adtak, mindamellett a rendek jobbágyaik után egy-egy aranyat felajánlottak, emellett a papok 50—50 denárt s minden hivöktől egy-egy denárt tartoztak fizetni.

Azonban még ezen időben is akadtak oly rosz hazafiak, kik az eképen megajánlott adókat maguknak harácsolták, s felhasználva az általános fejetlenséget egymás birtokát háborgatták, s egymás ellen kisebb-nagyobb hatalmaskodásokat követtek el.

Igy Báthory Imre (somlyai), Ruszkai Dobó István és Ferencz Orlyovai Szerednyei jobbágyait Nyiregyhá-
1547 zán bebörtönöztette 1547-ben.[1])

1549 Majd 1549-ben Anarcsi Tegzes Antal indit keresetet mint gyámja Erzsébet és Anna, néhai házastársa Báthory Zsófia néhai Báthory László leányától született leányainak, nem különben Zokoli Boldizsár felesége Katalin, ennek testvérei Magdolna és Borbála emli-

[1]) Leleszi Convent Fascic. 4 nro 11.

tett László leányainak részéről, ennek testvére János ellen, Bátor városban, Szent-Márton, Fejértó, Ábrám, Nyiregyháza, Szent-Mihály, Királytelek határában és más több helyeken levő negyed örökségük kiadatásaért.[1])

Ezen időben tehát már Anarcsi Tegzes Antal is mint birtok-követelő lép fel gyámleányai nevében Nyiregyházán; 1550-ben pedig Csaholi Ferencz is jogot 1550
tart az Ecsedhez tartozó, a László örököseit illető birtokoknak negyedrészéhez, mint Báthory Anna fia, mint ezt azon keresetből látjuk, melyet emlitett Csaholi Ferencz, anyja testvére János ellen indit.[2])

1551. Báthory Imrét, Gáspárt és Eleket, Péter fiait támadják meg keresettel Báthory János és László fiai; Drugeth Gáborné felesége Frusina, néh. Gyulafi István leánya s ennek testvére Ursula, néh. Szaniszlófi Somlyai Báthory Istvánnak unokái, — Nyiregyházán és más helyeken át nem adott negyedrész jószáguk miatt.[3])

Ime ezen időben már kezd megoszlani az ecsedi roppant uradalom, mely egy kis királysághoz volt hasonlitható, amennyiben 90 és egynéhány város és falu tartozott hozzá, azonban ez még akkor csak néhány faluban levő rész-jószágokkal kisebbedik, vagyis száll más család kezére.

A nagyszombati országgyűlés, mely 1547. november 25-ikén tartatott, azért is nevezetes, mivel a jobbágyak szabadköltözési jogát, mely 1514-ben eltöröltetett, visszaállitotta, azonban ezen humanus intézkedés csak ujabb pereket s bonyodalmakat idézett elő az országban, mivel ez a szabadság később ismét meg-

[1]) Leleszi Convent Fascic. 1. nro 29.
[2]) Leleszi Convent Fascic. 1 nro 18.
[3]) Leleszi Convent Fascic. 4. nro 5.

szorittatott, így folyvást megujuló jobbágy perek fordultak elő. Igy történt ez Nyiregyházán is, jelesül:

1550 1550-ben Bolthy Péter visszaköveteli Nagy Ferencz Ágoston és Balázs Nyiregyházán tartózkodó jobbágyait nagyságos Báthory Andrástól.[1]) Ugyanezen évben Báthory László és felesége visszakövetelik a Báthory Wolfgang (köznevén Bandi) büdi birtokán idő-
1553 ző jobbágyaikat.[2]) Visszaköveteltetnek 1553-ban bizonyos, Báthory Imre neve alatt élő jobbágyok Nyiregyházáról Bogáthi István részére. E jobbágyok kiadatni rendeltetnek Török Bálintnak, de a jobbágyok nem akarnak visszamenni Hort faluba a töröktől való félelem miatt.[3])

E rövid adat azt bizonyitja, hogy Nyiregyháza 1553 táján a törököktől nem háborgattatott, sőt mintegy menhely volt a törökök ellen.

Tudjuk, hogy a megelőző év a török hódoltatásnak szomoru éve volt. Ez év egyes dicső példáit mutatja a hazafias önfeláldozásnak. Losonczy István Temesvárnál, Szondi György Drégelyben, Dobó István Egerben írták be hősi nevöket kitörölhetlen aranybetükkel a magyar történet könyvébe. — Ez utóbbi vár megvédéséhez Nyiregyháza is járult legalább egy porszemmel, amennyiben Báthory Györgyöt Nyiregyháza egyik főbirtokosát is ott látjuk vitézeivel a védők között; — az akkori katona állitás gyakorlata szerint pedig a főurak jószágai a már emlitett mértékben tartoztak uraikkal harczolni. Sőt az okt. 4-én történt szerencsétlen lőpor robbanás alkalmával hadnagya Nagy Pál is többed magával a levegőbe röpittetett.

---

[1]) Szabolcsmegye levéltára protocl. I. foli. 41.
[2]) Szabolcsmegye levéltára protocl. I. foli. 87.
[3]) Szabolcsmegye levéltára protocl. II. foli. 76.

Ugyancsak 1553-ban Balogh Imre és Bogáthy István között forog jobbágy per és pedig Balogh Imre protestál, hogy Bogáthy Istvántól visszakövetelt jobbágyai nem akarnak az ő birtokára Nyiregyházára visszatérni, hanem Bogáthy szabadságba akarja azokat helyezni.[1])

E szerint egy uj birtokos is emlittetik Balogh Imre, kiről eddig még szó nem volt. Lehet, hogy ez valamelyik Báthory tisztje volt.

A főbirtokosok azonban ekkor is a Báthoryak voltak, mert a legtöbb kereset a jobbágy kérdésben is e család ellen adatik a nemes vármegyéhez.

Igy vonatik kereset alá Báthory Miklós, Nyilas Gáspár és neje Cheres Magdolna ügyében, 1556-ban 1556
bizonyos visszakövetelt lakosok miatt, kik Nyiregyházáról Pazonyba nem mehetvén, mivel azon időben lerontva volt ezen helység, tehát Kemecsére rendeltetnek.[2])

Ezen adatból látszik, hogy Pazony 1556. táján a törökök által lerontva hevert, mig Kemecsét és Nyíregyházát azon időben nem érte veszedelem.

Majd Zekel Antal kéri a nemes vármegyét, hogy kihágás miatt Nyiregyházára szökött jobbágyát Therkel Lőrinczet rendelje vissza Báthory Miklóstól. (1563—1564)[3]) 1563 1564

1567. Ibrányi Ferencz czitáltatja Báthory Imre feleségét Krisztinát, Báthory Gáspárt és Eleket Nyiregyházán időző jobbágyai miatt.[4])

---

[1]) Szabolcsmegye levéltára protocl. II. foli 173.
[2]) Szabolcsmegye levéltára protocl. IV. f. 173.
[3]) Szabolcsmegye levéltára prot. II. f. 83. 173.
[4]) Szabolcsmegye levéltára protocl. II. f. 208.

1570 1570-ben ismét Zekel Antal kéri a szolgabirót, hogy kihágás miatt Nyiregyházára szökött jobbágyait Báthory Miklóstól állittassa vissza.[1])

Báthory Miklós, kiről itt szó van, a fennebb emlitett Bonaventura testvére, kiváló alakja volt korának. Nagy részt vett a törökök elleni küzdelemben. Losonczy Istvánnal szerencsésen küzdött Becse alatt a törökökkel 1551-ben; e küzdelem előtt kevéssel ismerkedett meg Losonczy István leányával Annával, ki nemsokára nejévé lett.

Egy időben Zápolyának özvegyét s fiát János Zsigmondot támogatta, de nemsokára visszavonta őt bátyja Bonaventura a Ferdinánd hűségére 1561-ben. Miksa koronázására 209 katonával ment Pozsonyba, ahol is a koronázandó előtt Szent István kardját hordozta, kihez mind halálaig hűséges volt.

Ecsed vára volt kedves tartózkodási helye. 1564-ben megszállotta Ecsed vár környékét az ifju János Zsigmond, ki akkor somlyai Báthory Istvánnal Maximilian ellen indult.

Miklós bizván az ecsedi vár bevehetetlenségében, annyira fel sem vette őket, hogy egyik katonája lakodalmat tartván, még a tánczot se hagyatta félbe; de mivel János Zsigmond azzal fenyegette, hogy ha kapuit meg nem nyitja s meg nem hódol, felfogja a várat égettetni, azt üzente ki, hogy ha hatvan nap alatt Miksától segitséget nem kap, a várat feladja s maga is a János Zsigmond hűségére áll, erre azonban nem volt szükség, mivel János Zsigmondot a kellemetlen idő Erdélybe visszaszoritotta.

---

[1]) Szabolcsmegye levéltára protocl. III. foli 53.

1565-ben 200 lovast és két ágyut küldött bátyjának Bonaventurának Tokaj ostromlására, aki azt Svendi Lázárral el is foglalta. Ezen ostromhoz Nyiregyháza is megadta a kellő szolgálatokat nem csak fuvarozásban, hanem véradóban is.— Országh Kristóf helyett lett országbirájává 1567-ben. Perben volt Erdődi Péter Bán özvegyével Szelin vára felett, melynek jó móddal való eligazitását Maximilián király vállalta fel oly móddal, hogy ha az özvegynek a zálogpénzt lefizeti György testvérével, akkor az özvegy tartozik a várat a királynak visszabocsátani, a király pedig a várat a Báthoryak kezébe adja. Az 1569-ben tartott országgyülés figyelmeztette a királyt ezen igéretére. Maga Miklós is jelen volt ezen országgyülésen, noha nagyon nehezen határozta magát az elmenetelre, ugyanis a Dobó János és Balassa János-féle összeesküvésben részességgel gyanusitották. Azonban mivel a király két kezessel és saját levelével is biztositotta őt, csakugyan elment s nem is lett semmi bántódása.

Ő tette semmivé a hires Karácsony György-féle támadást 1570-ben. Ugyanis miután Karácsonyt a debreczeniek megölték, ennek társa Szücs László uj támadást akart gerjeszteni s Karácsony haláláért rettenetes bosszut állani, szedett is maga mellé nagyszámu gyülevész hadat, azonban efelől értesülvén Miklós, huszáraival rajta csapott, Szücsöt megölette, gyülevészhadát pedig szélyel verte.

Jelen volt 1572-ben Rudolf koronázásán. Ő volt a nemesek banderiumának ez alkalommal vezére, eleibe ment a megkoronázandó herczegnek Ausztria széleig a nemesekkel s ott őt üdvözölte.

1585-ben neki vadult lovai kocsiját elragadták, őt egy erdő szélen feldöntötték, mely alkalommal mind-

két lábszárát a bokán felül eltörte, melynek következtében nemsokára meghalt.[1])

Miklós igen gyakran időzvén ecsedi várában, Szabolcs és Szatmármegyében levő birtokaira nagyobb gondot forditott. Maga Nyiregyháza is ezen időben tetemesen kezdett lakosságra nézve gyarapodni, mivel mint a fennebbiekből is láttuk, részint a töröktől való félelem miatt, részint az itt élvezhető szabadságnál fogva a biztos oltalom reményében nagy számmal jöttek Nyiregyházára, a jobbágyok. A nemes vármegye ugyan inditgatta a kereseteket Báthory Miklós ellen, de ennek semmi eredménye nem lett; mert azon időben ő mint a Ferdinánd és Miksa hive, amellett országbirája, nem sokat adott a megye végzéseire, de oly roppant terjedelmű birtoknak, mint az övé Szabolcsmegyében, szüksége volt a munkás kezekre; az is hozzájárult a népesedés gyarapodásához, hogy itt Nyiregyházán erőditvény is létezett, még pedig valószinűleg épen a régi kis templom közelében, melyről még az 1600-as években is van szó. Ugyanitt semmisitette meg Turzó Nádor, a Bánó nemes levelét.

Növekedvén a lakosság, területi fekvésének is terjednie kellett. Ma is meglehet határozni figyelmes megtekintés után azokat a régi utczákat, melyek a XVI-ik században részben már meg voltak, részben keletkeztek. A legrégibb telep bizonyosan az egyház-utcza. Azután az orosz, de különösen a Sárkány utcza vonja magára figyelmünket, mely aligha nem a Báthoryak czimerében levő Sárkányról veszi nevezetét. Szintén régi a főpiacz, a kállói, debreczeni utczák, a Serház és Nádor utczák, melyekről már fennebb szólottunk, melyekről fennebb kifejtett nézetem bizonyitja, hogy már

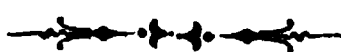
[1]) Budai polg. lex. 1. db. 193—195. l.

azokat az uj települők itt találták s neveiket is átvették; az ujabb utczákat határozottan meglehet különböztetni egyenes házsorairól, tágas térségeikről, igy a szarvas, szentmihályi, vizi s ezzel parrallel futó utczák, a búzapiacz sat. már az ujabb korban alakultak s magukon viselik egy Károlyinak rendező szellemét; mig ellenben például a kállói és debreczeni utczák közt fekvő legrendetlenebb zeg-zug közök rendetlen szabálytalan fekvéséből azonnal látjuk, hogy az itt maradt romladozott, házakat, s elpusztult udvarokat a mint a szökdöső jobbágyok magukra hagyták, az uj települők megszállották anélkül, hogy azokat rendezni, vagy szabályozni meg is kisérlették volna.

Az utczák és az utcza sorokban a házak nem oly sürün építettetteknek gondolandók, mint ahogy azok most léteznek, az utczák- és házak között eső nagy térségeket tavak, mocsárok s nagy terjedelmü kerti földek foglalták el, csakis a kiemelkedettebb magasabb fekvésü helyeken nyultak el az egyszerü viskók, melyek közül csak itt-ott emelkedett ki egykét udvarház, ispánlak és szilárdabb gazdasági épület.

Az eröditvény, melyről fennebb szóltunk, az egyház utczának azon részét foglalta el, ahol a régi kis templom feküdt. Ezt mutatja az a körülmény, hogy még a XVII-ik században is kőfallal volt körülvéve, valamint az, hogy még ma is kerteinkben faültetés, vagy az itt eső udvarokban való ásatás alkalmával erős fundamentom részekre bukkanunk; — összefüggésben gondolandó ez az utcza egész a tokaji utcza belső végeig, hol a mai városháza áll, mely még a mult században is ispánlak volt, s bástyaszerü erősfalaival azt mutatja, hogy még valaha a Báthoryak által épittetett, valamint a nagyvendéglő egy része is. Az a szokatlanul

kiemelkedő szeglet domb, hol ma a Sir Ignácz-féle ház áll, — melyre a Puchi-féle emeletes ház fél vége mintegy fellépni látszik, hol a Sir Ignácz háza fundamentomának ásatása alkalmával egy Kurucz találtatott lovastól együtt egész akkori ruházatában, fegyverzetében eltemetve, — nem természetes emelkedés. ennek kellett lenni bizonyosan egyik védelmi pontnak, midőn az ellenség támadásokat intézett.

1573 Ezerötszázhetvenháromban egy eddig nem emlitett birtokosa is felmerül Nyiregyházának, ez Kussaly György, a hires Kussaly Jaks Mihálynak utóda, ki 1437-ben a székelyek ispánja volt s részt vett a Nyirségre és Szamosközre is kiterjedő erdélyi pórlázadás elleni harczban. Ennek fia Péter özv. Báthory Lászlónét vette el, bizonyosan ezen az uton lett Nyiregyházán rész-birtokossá. Emlitett évben panaszt emel György a nemes vármegye előtt, a maga és házastársa Zsófia ügyében, Feöldesi István özvegye és ennek fia László ellen, mivel lekaszáltatta s legeltette Nyiregyháza faluhoz tartozó, Bolt területén levő „Lápos" nevü laposát [1])

Ezen adat annyiban is nevezetes, hogy Bolt és Lápos, mely utóbbi bizonyosan a későbbi okmányokban „Sápa Laposá"-nak nevezett s kállai határban levő hely, az ugynevezett „Rádiszékével" ebben az időben Nyiregyháza faluhoz tartozó pusztahelynek mondatik, igy „Bolt"-nak, mely egykor falu volt, de már ekkor elpusztulva volt, valahol a Lápos körül kellett feküdnie.

Nyiregyháza népessége ez időben nagyban növekedik, mint az kitetszik a következő adatokból.

---

[1]) Megyei levéltár prot. IV. f. 92.

Ugyanis ezen évben Nyilas Gáspár és felesége Cheres Magdolna kéri a nemes vármegyét, hogy Báthory Miklós nyiregyházai birtokáról jobbágyaikat visszarendelje.[1]) Majd nemcsak az egyszerű jobbágyok, hanem a lovaskatonák is ide szökdösnek, mivel bizonyosan nagyobb dicsősséget vélnek szerezhetni a hatalmas Báthory Miklós banderiumában, mint a kisebb nemesek által előállitott hadcsapatokban. A katonák ideszökdöséséről tanuskodik azon per, mely Cheres György felperes és Allari Sebestyén, továbbá Nyilas Gáspár és felesége alperesek között három lovaskatona beállitása iránt foly, kik Nyiregyházára szöktek s ott időznek.[2])

1575-ben Cheu Antal és neje Lövey Margit, to- 1575
vábbá Zalay Gáspár és neje Megyeri Anna inditnak keresetet Báthory Miklós ellen Nyiregyházán időző jobbágyaik miatt.[3]) Ugyanily indokból idéztetik Báthory
Elek 1579-ben Uray Miklós által.[4]) Ugyanezen évben 1579
és ugyan ily indokból támadja meg perrel Zelenyéri Miklós Melith Istvánt, Horváth Boldizsár fia Menyhért gyermekeinek tutorát, Nyiregyházára szökött jobbágyai miatt.[5]) Ime ismét egy uj birtokosa tűnik fel Nyiregyházának a Horváth családban, melynek egyik tagja, Horváth Menyhért, panaszt emel a nemes vármegye előtt
1581-ben nyiregyházai, sz.-mihályi és királytelki bir- 1581
tokrészei miatt, követeli azokat Báthorytól.[6])

1582-ben Vajai Ibrányi Ferencz feleleveniti azon 1582
hatalmaskodást, melyet nagyságos Báthory András, Bá-

[1]) Megyei levéltár prot. IV. f. 92.
[2]) „ „ „ IV. f. 175.
[3]) „ „ „ IV. f. 188.
[4]) „ „ „ IV. f. 331.
[5]) „ „ „ IV. f. 320.
[6]) Szabolcsmegye levéltára V. f. 108.

thory Miklós atyja; továbbá Szaniszlófi Báthory László, Imre, Péter és János elkövettek. Protestatio utján jelenti a leleszi Convent előtt, hogy neki, az ellenmondónak és osztályos testvérének jogainak megsértésével, sőt megcsonkitásával Bas, Szentpéter praediumok s Királytelek szabolcsmegyei helység határában mily mértékben felforgatták az igaz mesgyét s uj határvonalakat állitottak fel és ez által igen nagy részét ezen praediumoknak maguknak foglalták, melyet nevezett Báthoryak, Melith István és Doczi Kelemen most is birtokukban tartanak, protestál tehát és ellenmond, s kéri úgy a maga, mint nemes Ibrányi Ferencznek a János fiának, továbbá Vajai Ibrányi Bálint fiainak Lászlónak és Pálnak, az ő öcscseinek, valamint a néhai nagy-kállói Kállay Lőkös Farkas fiától származott Jánosnak és Ferencznek, a már emlitett Lőkös János fiának nevökben és személyökben, hogy azokat a további birtoklástól tiltsák el.[1])

A következő évek folytonos viszálkodások között folytak el; elmondható, hogy véresen áldozott le Magyarország felett a XVI-ik század; — nem csak a folytonos török dúlások, német és magyar sarczolások voltak napirenden, hanem a fejetlenség miatt se rend, se igazságszolgáltatás nem volt, és ez köz-sorsa volt ugy a török hódoltság alatt levő megyéknek, mint azoknak, melyek a békekötés értelmében Rudolfot uralták, sőt ezeknek gyakran kétszeresen kijutott a roszból, amennyiben midőn a törökök rabló kalandokra megindultak, ezeknek is kénytelenek valának sarczot
1585 fizetni, ehhez járult az 1585—1586-ik években az or-
1586 szág lakóira sulyosodó mirigyhalál és éhség, mely a

[1]) Leleszi Convent Libro Signaturarum. VIII. folio 74.

keresztény és pogány urak népkinzó zaklatásaival szinültig megtölté a nyomor poharát.

Nyiregyháza maga azonban ezen időben még lehetőleg megkimélve vala, mert ily többféle zsarolásoknak kitéve nem volt, nem lévén a török hódoltság alatt, egyrészről a kállói német őrség, másrészről Tokaj közel esvén a törökök enyire nem kalandoztak, másfelől a Báthoryakról nincs feljegyezve, hogy oly embertelenül bántak volna alattvalóikkal, mint az némely földesurakról azon időből emlékezetben maradt, kik a törvénytelen viszonyokat kiharácsolva a kézműveseket uradalmaikba édesgetvén, azután ha megházasodtak s gyermekeket nemzettek rabszolgákká tették őket.[1])

Báthory István (ecsedi) levén abban az időben Nyiregyháza főbirtokosa, ez elég tekintélylyel birt abban az időben is arra, hogy javait s birtokait lehetőleg megoltalmazza.

1588-ban a törökök felett vívott szikszói fényes győzelemben a szabolcsmegyei nemzetőrség is részt 1588
vesz a kisvárdai várnagy vezétése alatt, hányan vettek ezek között részt Nyiregyházáról? adatok hiányában meg nem határozható.

1593. Teuffenbach kassai főkapitány Szinán török 1593
nagyvezér 80,000 főre tehető haderejének közeledéséről értesülvén, a felső megyék rendeit Tarczalon, öszszegyüjtötte s ott a védelem és a hadak ellátása felett ezekkel tanácskozott, minek eredménye lőn, hogy tetemes haderő állittatott ki, melyhez ecsedi Báthory István is több száz lovassal és gyaloggal csatlakozott, a jobbágyok is kapunként egy-egy fegyverest állitottak ki, miből következik, hogy Nyiregyházáról is számosan vettek részt és vérzettek el ama 15 éves török-

[1]) Horváth Mihály Magyarország története. IV. k. 382 lap.

háboruban, — főurok a derék és harczias Báthory István vezetése alatt.

1594 A következő év (1594) nagyon szomoru év vala a hazára, ugyanis julius végén szállott Tata alá hatalmas táborával Szinán nagyvezér, Máramaros felől meg a tatárok törtek be mintegy 40,000-en az országba, dulva pusztitva maguk előtt mindent, nőket, gyermekeket kardélre hányva, vagy elrabolva, egész falvakat felgyujtva, földig lerombolva. Szélyel portyázó barangoló hadaival, ekkor pusztult el Sima is, mint ahogy alább látni fogjuk, azonban Nyiregyházát ebben az időben ismét nem érte nagy veszedelem, és pedig azért bizonyosan, mivel Báthory István megvédelmezé, mert e portyázó hadakkal a tiszántúli urak, itt-ott komoly csatákat vivtak, s oda terjeszték leginkább rombolási dühöket, hol ellenálásra nem találtak. Teuffenbach már akkor Tokaj táján táborozott, de nem nagyon gondolt a vidék megmentésével, sőt mintegy örülni látszott annak, mint pusztul a magyar, mely iránt több ellenszenv volt szivében, mint igaz és lovagias bátorság.

Ugyanezen év szeptemberében Mátyás főherczeg táborában látjuk ismét Báthory Istvánt katonáival s több magyar főurral együtt.

Báthory István és Boldizsár nagy befolyással voltak arra, hogy unokaöcscsük Zsigmond Erdély fejedelme a török szövetséget felbontsa s Rudolffal kössön szövetséget a török ellen. Zsigmond Boldizsárt már utnak is inditotta Máramaros felé a Lengyelország felől közeledő tatárok ellen, de az erdélyi trónra vágyó Boldizsár e sereg birtokában érezvén magát, több főurral Tordára gyült, ott a német szövetséget felbontották s Kővárra uj fejedelem választás végett gyülést hirdettek. Báthory Boldizsárt sértette az is, hogy az arany-

gyapjas rendet csak maga Zsigmond kapta meg a Rudolfhoz lett pártolásaért. Azonban Zsigmond is összeszedvén magát, a pártosokat elfogatta, azokat, közöttük Boldizsárt is kivégeztette, Báthory István előre sejtvén a történendőket ecsedi várába zárkózott.

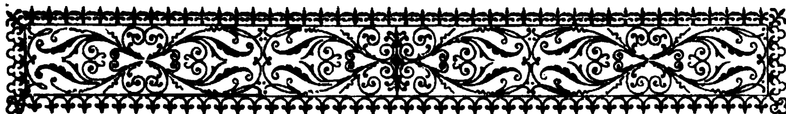
1599-ben ismét rettenetes dulást vittek véghez a 1599
tatárok a Tiszántúl, több falut és várost feldultak, pusztitásuk Nyiregyháza vidékére is kiterjedt, de az okozott károkról semmi adat nem levén, e kegyetlenkedésnek hű képét adnom nem lehet; azonban köztudomásu dolog levén a folytonos zavar, bonyodalom s a köznyomor ebben az időben, a folytonos tatár, török dulások miatt: elgondolhatjuk, mily szomoruan áldozott le e század ugy az egész ország, mint városunk felett.

III. KÖNYV.

Bocskai-Bethlen-Rákóczy korszak. 1600—1753-ig.

Első virágzás és hanyatlás korszaka.

III. KÖNYV.

Bocskai-Bethlen-Rákóczy korszak.*)

I. FEJEZET.

1600—1655.

Bevezetés. — Lónyai István nyiregyházai birtokos 1601. — Báthory István országbiró Bocskaival tart. — Hajdu féktelenségek. — Instructio a Kállay familia érdekében és Nyiregyháza ellen. — Báthory Gábor Nyiregyházának szabadalmakat biztosit. — Vizsgálat a Kállayak ellen. — Báthory Gábor szabadalom levelét II. Mátyás 1613-ban megerősiti. — Bay Gáspár jobbágyügye. — Bethlen Gábor Szabolcsban. — Nyiregyháza 1622. — Lakosok 1623. — Bethlen Gábor kiváltság levele. — Gr. Bethlen István Nyiregyháza birtokosa. — A karok és rendek sérelmeiket az országgyülés elé terjesztvén, Nyiregyháza hajduvárosi joga eltörültetik. — A zunior teleke. — Lónyay Zs. adomány levele. — Bethlen István adomány levele. — Lorántffy Zsuzsánna adomány levele. — Templom megujittatik 1654.

A XVI-ik és XVII-ik századok eseményei között nem nyulik el oly isthmus, mely mintegy kétfelé osztván a történteket uj rendnek lenne kezdője az uj század hajnalával, a mindenféle bajok és viszontagságok átfolytak szakadatlan lánczolat gyanánt a XVI-ik századból a XVII-ikbe.

Erdélyben Báthory Endre fejedelem gyászos vége után Mihály vajda és Basta garázdálkodnak s közöttük mint

*) Itt egyszer mindenkorra meg kell jegyeznem: hogy e könyvben a helyi eseményeknek az országos eseményekkel összefüggésbe hozása czéljából Horváth Mihály és Pálkövi Antal magyar történetét használtam kalauzul, hivatkozás csak pár helyen van e szerzőkre oldaljegyzetekben a nyomdai munka könyitése végett. Szerző.

kisértő árnyék felfel tünik a rokon gyilkos Báthory Zsigmond a lelkiismerettől üldöztetve; Magyarország a búskomorságba esett Rudolf alatt, ki Prágában lelki kórságba sülyedetten mit se gondol az ország ügyeivel; mialatt a török, bár az 1600-ik évben nagyobb támadást nem intéz, apróbb csatározásokkal, portyázásokkal nyugtalanitja az ország lakosait, más részről a szabad hajduk s idegen zsoldosok pontosan fizetve nem lévén, kényökre dúltak, raboltak és fosztogattak a védtelen nép között.

Ily körülmények között a nemzeti ügy és vallásszabadság mind nagyobb veszélynek lett kitéve s a XVII-ik század első évei rohamosan siettetik az eseményeket a századas polgári és vallásos szabadság nagy harczának megkezdése felé.

Ezen általános hazai helyzetben minő sorsa vala történeti tárgyunknak? Könnyü elgondolni!

Bár adatilag igazolni nem tudom, de annyi bizonyos, hogy Nyiregyháza se birt kiváltsággal azon általános bajok és nyomoruságok alól, melyek ez időben az országot sulytották.

Egyedül a reformatio ügyének kedveztek ezek a napok s e század elején Nyiregyháza már egészen a reformationak hódolt.

A szelid és emelkedett lelkü Miksa már 1564-ben trónra lépvén, uralkodásával a vallásos türelem növekedett és izmosodott; itt a közelben Kállóban és Oroson a Kállay nemzettség az ujitott hit hive levén, Oroson már 1550-ben rendszeres dijlevele van a reformatus papnak, melyet legnagyobb részben egyik Kállay fizet; Nyiregyháza még az 1550-es években nem vette fel az ujitott hitet, mert a Báthoryak folyvást hivek voltak a kath. valláshoz; azonban már Báthory

István erdélyi fejedelem, kit később kitűnő tehetségei a lengyel trónra emeltek, noha maga a kath. valláshoz hű, ugy Erdélyben mint magyarországi birtokain a hitfelekezetek szabadságát semmi tekintetben sem korlátolta.

Ehez járult, hogy a ref. vallásu Lónyay István elvevén Báthory Elek leányát Katát, ez által rész birtokot nyert Nyiregyházán, igy ő is befolyással volt az uj hit gyarapodására nézve.

Lónyay István 1601-ben perben van Báthory Pé- 1601
terrel sógorával bizonyos jobbágy kérdésben, továbbá a nyiregyházai, szent-mihályi, királyteleki rész birtokokra nézve,[1]) tehát már a XVII-ik század első napjaiban, nyiregyházi rész birtokos; a már eddig is megnépesedett és többféle szabadságot élvező falu kezd hajdu városi jogokat gyakorolni a század elején, mint azt látni fogjuk.

A század elején maga ecsedi Báthory István is vonzódván az ujitott valláshoz, birtokain, tehát Nyíregyházán is szabadon engedte folyni a vallásos dolgokat, s iránta e tekintetben oly nagy volt a bizalom, hogy a felvidéki nemesség valóban meghivta őt, hogy álljon élére a nemzeti ügy védelmének, s bár ő e meghivásnak öregsége és gyengélkedése miatt nem engedett, de Bocskaynak kevéssel azután történt fölkelését helyeselte; így midőn Bocskay az 1604-ik év őszén Kállót megvette s a megyén keresztül Tokaj felé vonult, mint az egész megyében ugy Nyiregyházán azon ügynek, melyért fegyvert fogott, nemcsak kedvező, de egészen elkészitett talajt talált.

Majd midőn 1605-ben ápril havában Bocskay Ma- 1605
gyar és Erdélyország fejedelmévé kiáltatott a szerencsi gyülésen: Szabolcsmegyében egyetlen valamire való ne-

[1]) Szabolcsmegye levéltár. IX. 18.

mes sem volt, ki Bocskayval ne tartott volna, ugy hogy ez évben megyénkben a rom. kath. vallás majd nem egészben megszűnvén létezni, az ujitott hit csillaga magasra emelkedett, ugy hogy még Báthory István (ecsedi) országbiró is, ki az eseményeket ecsedi várából szemlélte, máj. 2-án a királyi pecsétet vissza küldvén, nyiltan Bocskayhoz csatlakozott;[1] s bár maga nem sok részt vett tényleg e küzdelemben, mert ugyanezen évben meg szünt élni s vele kihalt az ecsedi ág (jul. 25); azonban országos nevével s általánosan tisztelt hazafiui jellemével nem csekély lendületet adott a nemzeti ügynek, más részről szélesen kiterjedett birtokain az ujitott hit megszilárdulásának.

1606 1606-ban Bocskay meghalván, a béke kötés pontjai értelmében Szabolcs tovább is Erdélyországhoz lett kapcsolva, még pedig mindazon részekkel, melyeket Báthory Zsigmond is birt; igy Nyiregyháza a Bocskay után következő fejedelem Rákóczy Zsigmond alatt is Erdélyhez tartozott s a vallás gyakorlásában nem háborgattatott.

1608 1608-ban a Bocskay által nagy szabadságba helyezett hajduk garázdálkodnak a megyében, amit láthatunk azon „instructióból,“ melyet a karok és rendek az 1608-ik évben a Kassára küldött követeknek: Lónyai Andrásnak és Tárkányi Ferencznek adnak.

Az instructió 6-ik pontja igy szól: „Mivel a Kállay familia panaszolkodnak (sic) azon, hogy az elmult időkben az ő felsége szepesi kamarája Kálló városát teőleők elfoghlalta volt, meliet császár eő felseghe eő kegyelmeknek kegyelmesen meghadott volt, melyet annak utánna ismét eő kegyelmektől visszafoghlaltak, meliet az megholt fejedelmünk Bocskay István rosz-

[1] Horváth Mihály magyarorsz. története.

szalt az hajduknak, az hova immár az hajduk gyülekeznek és naponként bele szállnak az egész országhnak nagy kárára, kegyelmetek instáljanak az nemes országhnál, hogy amint császár eő felséghe az barsi végezésben kegyelmesen meghadta az Kállay familiának, az szerint eő felsége őrizze megh az öröknek, és az hajdukat datallja eő felséghe másutt való jószággal."

A 7-ik pont már egyenesen Nyiregyháza ellen szól, itt is a hajduk garázdálkodnak s törnek borsot a vármegye orra alá, „a nyiregyházi falubeli portiója eő nagyságának (Báthory Gábor erdélyi fejedelemnek) — ugymond az instructió — az melyre az hajdukkal megvaltódott, felette sok hatalmassághot cselekesznek, nemes emberek jószágára rá mennek, és jobbagiokat azoktól elvisznek, ha mely nemes ember oltalmazná maghát és jobbagiát tőlök, vagy penigh szökött jobbagiat az articulus tartása szerint megh foghná, kétszer inkább dulják érette és magukat is megverik, aminthogy meg is esett . . . azért az nemes országh statutumot csináljon, hogy eféle hatalmaskodásoktól meghszünjenek és szabadnyargalások prefectaltassanak (?) és minthogy ami vármegyénkben laknak, ezen vármegye ispánjának törvénye alá rendeltessenek, kik addig is, ami némü hatalmaskodásokat cselekedtenek . . . méltóan megbüntettessenek és az teölleök elvitt jobbagiok s marhák megadattassanak." [1])

Ezen adatból látszik, hogy Nyiregyházán Bocskay hajdui laktak, s annak halála után is megtartották szabadalmaikat; sőt Báthory Gábortól ujabb szabadalmat is nyertek, melyet későbben II. Mátyás is megerősitett, mint azt majd a maga helyén alább látni fogjuk. Népes helynek kellett lennie, mert a megye

[1]) Szabolcsmegye levéltára. F. 26. nro. 11.

hatósága nem birt neki parancsolni, ugy hogy „az nemes országhoz“ folyamodik oltalomért a nyiregyházai hajduk ellen.

1610 A Kállay család dolgában 1610-ben történik vizsgálat és tanuhallgatás, melyet Erdődy György szolgabiró és Petneházy György esküdt vezetnek a palatinus rendeletéből, azzal vádoltatott „Kállay Péter uram“, hogy a piaczon „Allaht“ kiáltatott volna, s az német katonákat, ha mikor az vetésében meghfogatta volna, ugy saczczoltatta volna, mint az teöreököt.“[1]) — Ezután nemsokára megkapják a Kállayak a kállói birtokot.

Nyíregyháza annyira megmaradt élvezett szabadalmában Báthory Gábor erdélyi fejedelem pártfogása alatt, hogy az ugyanezen évből vezetett „conscriptio portarum“-ban már fel sem emlittetik, a „processus Turcis subjectarum“ rovat alatt pedig csakis Dada, Eszlár, Dob, Ptrügy foglaltatnak.

Báthory Gábornak fennebb emlitett szabadalomlevelét II. Mátyás az 1613-ik év apr. 10-ről Pozsonyból keltezve erősiti meg, melyben Nyiregyházát és Nyirbátort régi szabadságába (in antiquo libertate) visszahelyezi, s minden dézma és harminczad fizetés alől felmenti, igy a megyével semmi contributiot nem praestal, hanem egyedül Ecsedhez tartozik szolgálni,[2]) ugyanezt későbben Bethlen Gábor is megerősiti.

1614 Az 1614-ik évben Bogdány János és Fekete János vallattatván a simai puszta felől, a következő Nyiregyházai jobbágyok hallgattatnak ki hit alatt: Lengyel Péter, Kozma Péter, Kozák János, Kozma István, Nagy Miklós „császár eő felséghe jobbagíai“ és

---

[1]) Szabolcsmegye levéltára. F. 28.
[2]) Szabolcsmegye levéltára. X. Folio 82.

Kis Bálint ugyancsak nyiregyházai jobbágya Lónyay Istvánnak.[1])

Ezek közül Lengyel Péter 50 éves nyiregyházai jobbágy azt vallja, hogy ő emlékezik rá, hogy mikor Sima elpusztittatott, ők onnan jöttek lakni Nyiregyházára, igy mint fennebb is emlitve volt. Sima a XVI-ik század utólján pusztittatott el, még pedig a törökök által, mit bizonyit az 1623-ik évi megyei conscriptio, melyben „Sima“ név alatt szóról szóra a következő feljegyzés olvasható: „az teöreökök rablották el, s vittek el róla embert, lyányt, gyermeket, az házat meg tőbe“ . . . (olvashatatlan, bizonyosan tőbe lerontották.) Ekkor tehát menekült ki menekülhetett, s a menekülők, Lengyel Péter vallomása szerint, Nyiregyházán települtek meg.

Az 1618-ik év nov. 28-ik napjáról keltezve Bay Gáspár panaszt emel a nemes vármegye előtt, hogy egy Lukács István nevü jobbágya megszökött Nyiregyházára, ezt Rádi Péternek Szabolcsvármegye egyik szolgabirójának s Kemecsey Jánosnak Szabolcsvármegye egyik juratus assessorának „personaliter“ meg is mutatja, kik kiakarják hallgatni Figedi János szabados nyiregyházai lakost és Piroska Mihály nyiregyházai birót, de ezek nem felelnek a kérdésekre „mint császár eő felseghe szabados emberei“; minél fogva Lukács István jobbágyot „meghadjak“ Bay Gáspár ispánjának; „de azután“ — mond az okmány — „ami meghadásunk óta az nyiregyháziak császár urunk eő felseghenek jobbágyai kiragadták Bay Gáspár uram szolgáitul hatalmasul.“[2]) 1618

[1]) Szabolcsmegye levéltara Fascic. 32. nro 41.

[2]) Szabolcsmegye levéltára Fascic. 36. nro 6.

Ez adatból látszik, hogy ebben az időben a császár szállás, mely jó ideig a folytonos belvillongások és háboruk alatt oly bitang jószág volt, melyből most a Kállayak, majd a fejértóiak s odavaló birtokosok kényök szerint fogtak fel kaszálókat, szántóföldeket, Nyiregyházához tartozott; — sőt épen e puszta mivelése végett laktak itt a császár jobbágyai, kik két oldalról is meglevén erősitve szabadságaikban, mint Debreczen, Nyirbátor sat. a közéjök ment jobbágyokat megvédelmezték, nem adták ki, sőt ha elakarták közülök vinni, erőszakkal is kiszabaditották; ez a körülmény nagyban befolyt a község népesedésére, számban, erőben való gyarapodására.

1619 Az 1619-ik év szept. 10-én Bethlen Gábor győzelmes seregeivel Fejérvárról Debreczen alá szállván[1]), Szabolcsmegye nemesei siettek zászlói alá a hajdukkal együtt, az ellen állókat pedig jelesül: Kállóban Lónyay András, Ecseden Pernyeszi Gábor, Tokajban Abaffy Miklós várkapitányokat meghódoltatta, igy Nyiregyháza, mely nehány évig német hatóság alatt volt, ismét az erdélyi fejedelemség hatósága alá esett, mely körülmény nagyban elősegitette történeti tárgyunk emelkedését s jogainak gyarapodását.

1622 Az 1622-ik évben történt megyei „conscriptio“-ban „Taxata possessionis“ rovat alatt foglaltatnak a következő helységek: Parlagh, Nádudvar, Ujváros, Ujfejértó, Királyteleke, Nyiregyháza, Báthor, Besenyőd, Encsencs, Filep, Vasvári, Apagy, Pilis.[2]) A Nyiregyházán levő porták számára következtetést lehet vonni az

[1]) Horváth Mihály Magyarország története. v. k. 197. l.

[2]) L. „Regestrum super nona connumeratione portarum in Comitatu de Szabolcs. juxta constitutionem Diaeta sopronienses 1622. Szabolcmegye levéltára.

ekkori kivetés összegéből; mivel az 1622-ik évi országgyülés 32. t. cz. 2. §-a által megerősitett s megujitott 1609. évi 62. t. cz. 1. §-a szerint 4 jobbágy ház és 12 zsellérház számittatott egy-egy kapu számba,[1]) ha a lakosok egy harmadát jobbágyoknak, két harmadát zselléreknek számitjuk, a Nyiregyházára ekkor kivetett 60 forint taksát 186 egész és ²/₃-ad rész ház fizette s legalább is ennyi háznak kellett akkor lenni Nyiregyházán.

Ugyanezen összeirás szerint Nádudvar csak 16 forintot, Fejértó csak 12 forintot, Királytelek pedig 40 magyar forintot volt köteles fizetni.

Ugyancsak az 1622-ik évi országgyülésen elren- 1622
deltetvén a község lakók névszerinti összeirása; ez a megye által teljesittetett is. 1623-ban a Nyiregyhá- 1623
záról feljegyzettek között elolvashatók a következő nevek: Dionisius Orosz judex, (biró) Stephanus Biri judex, Melchior Horvát, Emericus Bohy, Demetrius Dorgó, Jakabus Bohy, Johannes Szabó, Georgius Biri, Stephanus Mészáros, Gáspár Mészáros, Gáspár Csányi, Mathias Galambos, Petrus Mészáros, Alexius Báthory, Benedictus Kenézi, Blasius Oláh, Johannes Bak, Paulus Turki, Franciscus Kónya, Valentinus Kércsi, Benedictus Nagy, Simon Hegedüs, Georgius Szabó, Georgius Kis, Johannes Báthory, Gáspár Baka, Johannes Disznós, Nicolaus Tar, Antonius Nagy, Martinus Orosi, Antonius Disznós, Emericus Kerekes, sat.[2])

1628-ban Bethlen Gábor nyiregyházai birtokának szabadságát megerősiti, régi állapotjába visszahelyezi,

[1]) L. „Corpus juris“ magyar forditás II. köt 757. és 805. lap.

[2]) L. Megyei levéltár „regestrum connumerationis portarum in comitatu de Szabolcs.“ Fascic . . . act. 25.

s minden Szabolcsmegyének adandó taxa, portio, fizetés és contributio alól felmenti.[1])

1629 Meghalván Bethlen Gábor Erdélyi fejedelem 1629-ben, testvére iktari Bethlen István lett Erdélynek és a hozzá kapcsolt magyarországi részeknek kormányzójává s noha a Bethlen Gábor halála után az 1622-ik évi 29. t. cz. 11. §-a értelmében vissza kellett volna szállani a magyar koronára, mindamellett Bethlen István Ecsedet, Báthort és Nyiregyházát magán birtokában megtartotta, sőt e birtokba Bethlen István 1627-ben, fia Péter pedig ezerhatszázharminczhárom-ban törvényesen is beiktattattak,[2]) s ez utóbbi községben elő jobbágyait, sőt magának Nyiregyházának is szabadalmait védelmezte, kitünik ez gr. Bethlen Ist-
1631 vánnak az 1631-ik évben decz. 14-én Tasnádról keltezett leveléből, melyben irja Zokoli Györgyhöz: „Nyíregyházán lakó Csigai Bálint és Csigai Márton nevű jobbagiaim adák értésemre, kik annak előtte kegyelmed neve alatt laktanak, hogy kegyelmed eőket megh fogatta volna és erős fogsághban tartva egyszáz forintigh való kezességben bocsátotta kegyelmed el eőket, az kezesek az mint értésemre adják, oly formán lőttenek kezesek érettek, hogy ha én eőket az én jószághomból kiadom, tehát ők hazamennek, Kegyelmed penigh az alatt az kezeseket akarja háborgatni érettek; de kegyelmednek nem illik azokat háborgatni, mert én az én jószahomnak régi privilegiumát nem kisebbitem és rontom megh azzal, hogy én onnan az idegen jobbagiot kiadnám, sőt inkább öreghbiteni igyekszem.

[1]) Megyei levéltár prot. 10. f. 114. exemptionales a Contributione in medium Comitatu de Szabolcs datae per principum Gabrielem (intellige Bethlen) incolis portionis suae possessoriae in poss. Nyiregyháza in Comitatu de Szabolcs existente.

[2]) L. Szirmay Szatmármegye története II. Rész. 71-ik lap.

kegyelmed azért az kezeseket ez okon ne háborgassa, mert általában azt megh nem engedem, s jobbagiaimat is megh akarom oltalmazni.“ [1])

Kevés ideig tartott tehát az 1622-ik évi 29. t. czikk. hatálya, mert már ugyanezen (1631) év márcz. havában Rákóczy György vezérei ifj. Bethlen István és Zólyomy Dávid Eszterházy nádor hadait Rakamaznál megverték, a Tiszán át kergették, Kállót felgyujtották[2]) s bár még ez alkalommal magát a várat meg nem vehették, mind a mellett nem sokáig tarthatták e vidéket megszállva a német hadak, mert már 1634. és 1635-ben Bethlent Ecseden találjuk. Innen panaszolja be 1634
1634. és 1635-ben Szabolcsmegye rendei előtt Megyeri Gábort, „hogy egy Fiu János nevü nyiregyházai jobbagiát Keresztut (ma Kótaj) oppidumban a Szent-Mathias nevü sokadalomban elfogatta s csakis 100 rhenus frtért akarja elbocsátani.[3])

Ez ügyet megvizsgálják Laskay Miklós, Bay István, Kércsy Miklós, Lövey István, Farkas András, Rády Péter s a következő érdekes végezést hozzák. „Deliberatum est: noha az actornak allegatiója szerint az tanuk vallásából világosan ki nem tetszik, hogy az I. cselekedte volna az violentiát az keresztuti Szent-Mathias nevü sokadalomban, mindamellett mivel hogy mielőttünk fatealja az I. hogy ő cselekedte: ergo mi birák az actornak allegatiója szerint committaltuk az It, felhozott jobbagiot penig nem readjudikaltuk kárát költségét is az dom. actornak meg nem itéltük.“

Ezen itélet apelláltatván megváltoztattatik, mivel I. csak valami procatori protestatiot iratott és deliberatiot nem vött.[4])

---

1) Szabolcsmegye levéltára. Fascic. 42.
2) Horváth Mihály magyarok története. V. K. 390. l.
3) Szabolcsmegye levéltára. Fascic. 52. nro. 11.
4) Szabolcsmegye levéltára. Fascic 52. nro. 11.

Bethlen István még 1635-ben is Ecseden van. hova a Rákóczy György üldözése elől menekült, sőt ide menekül hozzá Erdélyből fia Péter is, kit szintén Rákóczy György üldözőbe vétetett, szinleg amiatt, hogy saját jószág igazgatóját megölte, de valóban féltékenységből és az apja iránti gyülölségből. Innen ment Bethlen István, a sérelmeket nem türhetvén, Budára Rákóczy megbuktatását sürgetni a portánál.[1] Igy e tekintélyes főur s választott erdélyi fejedelem közvetlen közelében levén Nyiregyházának, sőt itt is gyakrabban megfordulván, ennek jólétét ápolván szabadalmait védelmezvén, pártfogásának védszárnyai alatt Nyiregyháza folyvást fejlődött s erősödött annyira, hogy hajduvárosi szabadalmaiban, különösen nevezett főur oltalmában bizva, a vármegye által reája vetett terheket, adókat nem fizette; mint ezt bőven láthatjuk a megyei levéltár adataiból[2]). Hátrányban levén Lónyay taxában 50 forinttal, a koronának 27 frt 50 dénárral; ezeken kivül régibb hátrányokban 120 frttal.

De más körülmények is jöttek közbe, melyek a megyei földes urakat Nyiregyházának ellenségévé tették; nevezetesen a jobbágyok tudomást nyervén a Nyiregyházán élvezhető szabadságról, a sokáig lekötött elcsigázott jobbágyok mindenfelől tömegesen szökdöstek Nyiregyházára, s ennek lakosai az ideszökött jobbágyokat és lakosokat nemcsak szivesen fogadták, hanem ha kellett fegyverrel is védelmezték; igy a földesurak munkáskéz nélkül maradván, a karok és rendek Nyiregyháza és a többi filialis hajduvárosok ellen sérelmeiket az ország rendei elé terjeszték, minek következtében az 1635-ik évi pozsonyi országgyülés 68-ik czik-

[1]) Horváth Mihály Magyarok története

[2]) Megyei levéltár Fascic. 70. act. 58.

kében Nyiregyháza, Téglás, Szent-Mihály, Bőd, Ujfejértó Nyirbátor a hajduvárosi szabadalmaktól s előjogoktól megfosztatik.[1]) Mindamellett Nyiregyháza e jogokat, mint látni fogjuk. továbbra is gyakorolja.

1635 julius havában Bethlen István Nyiregyhá- 1635
zán van, hol a helyszinén Lónyay Zsigmonddal együtt a nyiregyháziak és dorogiak között fenn forgó kaszáló kérdést intézik el Laskay Miklós szolgabiró és Lasztóczy Gergely juratus assessor közben jöttével .... „jöttünk ide, — mond a jegyzőkönyv, — Nyiregyháza és Dorog között való Zunior-telek nevü puszta földnek eligazitására, kik Szabolcsvármegyében vadnak, az Tekintetes és Nagyságos Lónyay Zsigmond és Bethlen István uraink instantiájára. Azért eő Nagyságok mi előttünk igy igazitották el az dorogiakkal, hogy az Zunior-teleken az templomon feljül egy füves ut megyen az nánási utba, az füves uton feljül az Csörszárkáigh szabad legyen az dorogiaknak kaszálniok, ily formán, hogy egyenlő akaratból bocsássák kaszára; az füves uton penigh beleöl szabad legyen az nyiregyházi embernek kaszálni mindaddigh valameddig az Zuniorteleke tart.[2])

Ezen adat annyiban nevezetes, amenyiben meghatározza szorosabban a helyet, hol Zunior-teleke feküdt, mely hajdan falu volt, templommal parochiával birt, azonban a ma élők még nevét is elfeledték, csakis a régi okmányokban él még névleg a kutatók számára, továbbá emlékezés van benne a csörsz árkáról, mely még ma is látható a nevezett helyen. Ez a Zunior-teleke bizonyosan a tatárok által pusztittatott el IV. Béla idejében.

[1]) L. Corpus juris magyar forditás II. kötet 853. I.
[2]) Megyei levéltár prot. X. f. 249.

1637 1637-ben Lónyay Zsigmond „III. Ferdinandus király és császár tanácsa“ ad adomány- és szabadság-levelet Nyiregyházának, Vitézlő Tarcsay Istvánnak s több társainak engedvén itt bizonyos konditiók alatt lakó földet.[1]) Lónyay Zsigmond korának egyik legbefolyásosabb embere, előbb Ferdinánd hive volt, azután Rákóczy Györgyhöz csatlakozott. Jelen volt a Rákóczy és II-ik Ferdinánd között 1631-ben létre jött békeszerződés megkötésekor, sőt a hajduk elé épen az ő és Mikó Ferencz által aláirt feltételek terjesztettek; — ugyan őt, továbbá Serédy Istvánt és Klobusiczky Endrét küldi Rákóczy, a török közönyös viselkedése miatt egyezkedés végett Eszterházy nádorhoz 1644-ben.

Az alább egész terjedelmében olvasható adománylevél Nyiregyházának „a sok jövő—járók és hatalma-

[1]) Városi levéltár. Az adománylevél a következő: „Én Lónyay Sigmond az Felséges Harmadik Ferdinandus Király Császárnak, Németh, Magyar és Cseh országok királyának Tanácsa, Adom emlékezetül az én levelemet mindeneknek az kiknek illik, hogy talála meg engemet az Vitézlő Tarcsai István töb társaival edjüt, jelentvén azt, hogy ők Szabólcs vármegyében levő Nyiregyházi nevü Falunak földét megakarnák szállani és rajta mégtelepedni jó módok és bizonyos okok alat, hogyha én is mind magam és maradékim képében nekik maradékjoknak arrul való bizonyos végezés levelet adnék; mely kivánságokat megtekintvén, és azon Nyiregyháza nevü Falunknak is az sok jövők, járók és hatalmasok miat való romlot és puszta álapottyát, azonképpen ott való jobbágyainknak is ugyanezen dolog felől való törekedéseket . . . engettem nekik az megtelepedésre és élésre ezen Nyiregyházi Földünket, egy nehány számu katonánknak mind mezejével, Rétyével, Szántó Földével, Vizével és minden hasznaival együt, az ide alá megirtt okok és condiciok alat, hogy ezen földünket mostan ot lakos és ezután szálandó Jobbágyunkkal is egyaránt birják és éljék. Ha mit pedig magunk ekéi és marháink élése alá, vagy az Szántó Földekben vagy Kaszálló füvekben akarunk meghadni és szakasztani az földben azzal mindenkoron szabadosak lehessünk, az töb okok pedig ez szerint következnek: I. Valakik ezen Nyiregyházi Földünkre az Katonaság közzé . . . vagy ennek utánna szállanának azok is az mi Nyiregyházi Földünket Jobbágyunkkal edjüt jó és illendő intézés és egymáshoz való jó megállással és békességessen birhassák, ugy hogy azoknak táplálására . . . . . Ha kik pedig . . . . . paraszt embereket katonának kiván . . . . . . ha pedig az Katona volt keresse az paraszt : . . . . . . előt és

sok miatt való romlott és puszta állapotjáról" emlékezik, azonban azt is látjuk, hogy még a Lónyay részen sem volt a város végkép elpusztulva, mert itt lakó jobbágyairól is szól Lónyay, azon kivül a Bethlen rész tehát Nyiregyházának nagyobb része szintén figyelembe veendő, hol épségben volt a majorság és szintén számos jobbágyok laktak. Kiköttetik itt az is, hogy háboru idején csak is az ő zászlója alatt szabad küzdeniök sat.

Hogy daczára a romlott s puszta állapotnak, Nyiregyháza ekkor még mindig tekintélyes hely volt. azt onnan tudjuk, hogy az 1638-iki pozsonyi ország- 1638
gyülés 67-ik czikke Nyiregyházának hajdu városi szabadalmát másodszor is eltörli, és a nevezett czikk Nyiregyházáról, mint városról szól, szóról szóra igy

tartozzanak egymásnak igazat szolgáltatni. Ha el . . . . tettét elmulatná, az Földes Ur ne kényszericse . . . . . . kinek az maga felekezettel léssen perlekedése, az mingyár Törvényt az Katonaságh maga közöt szerez . . . . dolgokat és az parasztság ez ideig való törvénye szerint éljen magok közöt és appellaciót mindkét részről az Földes Ur elejiben vihessék s ott legyen végső törvények. 2. A kinek közzüllök az Katonák közöt ot lakások nem teczenék valamikor akarják onnan elmehessenek Hadnagyjoktól kibucsuzván és ot való épületet az ki belé szál annak pénzen eladhassák. 3. Hogy még magokat közönséges szükségben is gyámolithassák, az korcsmárlás Szent-Mihály naptul fogva Karácsonyig az szegénység számára légyen, Karácsonban pedig s Karácsontul fogva Hushagyó Keddig az Földes Ur számára légyen, attul fogva ismét Husvétig az Katonák számára járjon ha feleseп lésznek és Husvét napján s azután Szt.-Mihály napig az Földes Urak számára járjon. 4. Levelhordozással kedvek s akaratyok ellen ne terheltessenek. 5. Ők is pedig erre igérték és végezték is magokat, hogy valami némü Hadakban lovak hátán való szolgálatjok kivántatik, tartozzanak fejenként jó készülettel felülni és én mellettem, s gyermekim mellet vagy azon kivül is az én és maradékim parancsolatyára szolgálni Hadban menni, egy Holnapig minden fizetés nélkül, egy holnap elmulván pedig ha tovább akarják szolgálatjokat venni az Hadakban, tartozzanak fizetésért minket és nem másokat szolgálni, az mig szolgálatjokra szükségünk lészen és fizetünk; ha pedig oly állapot lészen, hogy Házaknál is vigyázókat kel hadniok közzülök: ezt az Hadnagy az mi hirünkel és intézésünk szerint cselekedhesse. 6. Ha más egyéb tisztességes szolgálatjok valamikor kivántatnék is személyünk és jószágunk oltalma (vagy becsületünk) mel-

levén beczikkelyezve: Nyirbátor és „Nyiregyháza városok“.[1])

A Lónyay által idetelepitett „Vitézlő Tarcsay István“ nem sokáig lakhatott itt, mert róla többé semmi emlékezet nincs a conscripcziókban; mig az alább olvasható Bethlen-Rákóczy féle adománylevélben emlitett Török Istvánról több izben van emlékezés.

1640 1640-ben Gróf iktari Bethlen István a nagy nevü Gábor fejedelemnek testvére telepit hajdu vitézeket Nyiregyházi birtokára, „kiknek előttök járó hadnagyságát adta Vitézleő Török Istvánnak, [2]) adja pedig a

let tartozzanak othon felválalni levelünket vevén felőle az alkalmatosságok szerint mint jámbor hüséges emberekhez és szolgákhoz illik. 7. Ha az Törökkel való hadakozások és csatázások ideje lészen és Isten nékik is szerencsét advén Török Rabjok találkozik lenni azokat . . . . . . hanem minket kinálván . . . . . . töllök pénzünkön venni illendő áron tartozzanak nekünk inkáb . . . . . egyéb képpen a mi hozzánk való hivségre . . . . . védelmességre kötelesek legyenek. valameddig az mi Földünkön laknak . . . . . az Országban valami Hadak és háboruk indulnának is senki közzülök más ember szolgálatjára és zászlója alá. vagy pedig az töb Hajduság . . . . . . az mi hirünk és engedelmünk nélkül el nem mégyen. hanem magát szükségünkre és szolgálatunkra tarcsa. ha ki pedig különbet cselekednék ők az mi intézésünk szerit megbüntethessék. 9. Senkinek Jobbágyát közikben be ne fogadják. ha pedig találkoznék is menni közikben. de megbizonyosodván örökös jobbágysága mindgyárt kézben adják és egyébképpen is az Nemes Országának feleőleők való véghezéshez tarcsák ők is maghokat mindenekben. Mindezeket azért ők is megálván és megh tartván minden részeiben én is fogadom mind magam s maradékim képében mind magoknak és maradékjoknak. hogy ezen véghezésben és szabadságban őket megh tartom örökös képpen. sőt ezeknek nagyob erősségére mihelt megh telepednek. Captalanban is Vallás levelemet adom. hogy soha én is esekben őket megh nem háboritom. kinek nagyob bizonyságára adtam nékik ez pecsétes levelemet is kezem irása alat. Dátum. V. Namény 9 die septbr. Ao. millesimo sexcentesimo trigesimo septimo Lónyay Sigmond mpr.“

[1]) Corpus juris II. kötet. 877. lap.

[2]) Az a Török István több ideig élt Nyiregyházán. ennek utódja azon Török János. a ki Istvánnak halála után a megyétől kikéri az István nemes levelét ennek ismét utóda az a másik a mult század utólján élt János. a kitől constatálják a megye rendei a maig is Nyiregyházai élő Török Péter családjának nemes levelét.

ház helyeket oly feltétel alatt, „hogy valaki itt megtelepszik, jámborul éljen, mint igaz vitézleő embert illet“, „az helyhez hűséggel és igazsággal viselje magát“, továbbá, „ha hadakozó idő történnék, senki zászlója alá minden marhájok és örökségök vesztése alatt ne menjenek“ az ő hire s engedelme nélkül, hanem egyedül az ő és maradékai zászlója alatt egy hónapig fizetés nélkül, azután hópénzért tartozzanak szolgálni, végre minden dézsma fizetés alól felmenti az illetőket.[1])

1640-től egészen 1647-ig semmi feljegyzésre méltó 1647
dolgot nem tudok Nyiregyházára vónatkozólag; ez utóbbi évben bemutatja a vármegye előtt Bába János néhai gróf Bethlen Istvántól nyert „manumisióját“ (jobbágyságból szabadságra bocsátó levelét), melyet hűséges szolgálatai jutalmául kapott nevezett földes urtól.[2])

1649-ben a nagy emlékű Lórántffy Zsuzsánna ad 1649
javadalmazást a nyiregyházai predikátornak és Schola mesternek, mely majd később a maga helyén fog kö-

[1]) Az adománylevél egész terjedelmében a következő: „Adgyuk tudtára mindeneknek ez mi levelünknek rendiben, hogy mi megh tekintvén Nyiregyházi részjószágunknak. — az sok alkalmatlanságok miat naponkint való pusztulását egy nehány becsületes vitézleő személyeknek igértünk ott örökös házhelyeket, kiknek előttök járó hadnagyságot adtuk és engedtük vitézleő Török Istvánnak, ugyhogy; oda emberséges katonarendeket telepitvén megh, azoknak miutánnunk eő lehessen Hadnagyok s eő tülle tartozzanak halgatni és meg is becsüllyék mint előttök járólykokat. Mi pedigh illyen okok alat adgyuk az mi örökségünket, hogy valaki ott meg telepedik; jámborul éllyen, mint igaz vitézleő embert illet; az mi és maradékink parancsolatinkat megh fogadgya, mihozzánk és az hellyhez hűséggel és igazsággal visellye maghát, valahová az mi dolgunkban vagy maga, vagy levünkkel, vagy késérűül elküldettetik híven eljárjon, az mi korcsománkra korcsomát ne kezdjen, ott való szegény Jobbágyainkat semmi uton s módon megh háboritani törvény kivül ne merészellye semminemű javakon és örökségeken ne Kapdosson, s ot az mi villongás történnék köztök az elsőben Falu szerint törvény szerint igazittassék s ha ott nem lehetne, az mi Ecsedi székünkre jöjjön appellatióba;

[2]) Szabolcsmegye levéltára 765. nro. 11.

zöltetni, megjegyzendő, hogy ez az adománylevél csak megerősitése azon fizetés levélnek, melyet már évtizedek előtt Bethlen István adott a predikátor dijazására.

Ezen védurak s urnők pártfogása alatt nem csak a város, de az egyház is emelkedett, gyarapodott ugy, hogy az 1654-ik évben Vay Mátyás predikátorsága
1654 idejében az egyház templomát megujittatta.[1])

1655-ben pedig II. Rákóczy György fejedelem erő-
1655 siti meg a Bethlen István által adott donatiót. Mindezen okmányokból kétségtelen, hogy Nyiregyháza ezen időben hajdu városi szabadalmakat élvezett, sőt valóban hajdu városnak tekintetett fejedelmi urai által, nem sokat törődött az 1635-ik és 1638-iki törvény czikkelyekkel, mert a mit megvontak töle II. és III. Ferdinánd és a törvényhozás, azt megadták és biztositották az erdélyi fejedelmek s fejedelmi vérből származott birtokosok.

---

s itt igazodgyék el. Az hol pedigh Hadakozó idő történnék. senki Zászlója alá minden marhájok. örökségek. vesztése alat ne mennyenek az mi hirünk és engedelmünk nélkül. hanem az mi és maradékink Zászlója alat egy hólnapigh fizetés nélkül. azután Hó Pénzért tartozzanak szolgálni. Ecsed Várátul semmi uton módon el ne igyekezzenek szakadni. hanem az hüséget az helyhez és ennek uraikhoz megh tartsák, eők is pedigh semminemü jókbul Tizedet és Dézmát adni ne tartozzanak. Ha ki ujonnan kezd Házat épiteni; esztendeigh annak minden szolgálattul szabadsága légyen. Az ki az ot való lakást nem kedvelli Hadnagyunk hiré tevén és házát eladhatván marháival edgyüt valahová akar menni szabadoson elmehessen. Ha ki az mi szolgálatunkban Tiszántul való utra vagy másuve küldetik közzüllök, annak utra való költsége meg légyen. A Korcsomálás Sz.-Mihály naptul fogva Karácsony Innepéig nekik is szabad lészen. mely Korcsomálás dolgábul (az mint egyéb dolgokbul is) csak láthassam megh telepedéseket és magok viseléseket, több jó akaratunkat készek leszünk mutatni. és annak az helynek birását más derekasabb Levelünkkel is Fiurul Fiura megh erősitjük nálok sőt Cáptalanba is oda vallyuk. Kinek bizonyságára mostan ez Levelünkben kezünk irása és Pecséte alat adgyuk. 1640. iktari Gróf Bethlen István."

[1]) Lásd az elbontott templom faláról az egyház jegyzőkönyvébe másolt feljegyzést.

Különben azon kor viszonyait tekintve, természetesnek találhatjuk azon számos megszoritó s eltörlő törvényeket, végzéseket, melyek a hajduk s hajdu városok ellen ismét és ismét hozattak; nem azért ugyan, mely ellenek untalan felhozatott, hogy rakonczátlanok, engedetlenek s dulásokat tesznek, mert azon korban, bár a hajduk is rendkivüli atrocitásokat követtek el, az akkori háborus idők, örökös ellenségeskedések, vad, szilaj erkölcsök természete szerint, mindazonáltal a labbanczok, németek őket e tekintetben jóval fölül multák; hanem igenis azért, mivel a hajduk Bocskaytól kezdve folyvást a magyar nemzeti ügy és a lelkiismereti szabadság mellett villogtatták — kevés kivétellel — fegyvereiket, s az akkori uralkodóknak s az utódok által méltán megvetéssel sujtható némely tanácsosaiknak, huzamosan tartó magyar és szabadság irtó politikájuknak állottak hatalmasul ellent. Ha ezekre nem támaszkodhattak volna Bocskay, Bethlen és a Rákóczyak: ma Magyarország aligha léteznék, s a vallásos gyülölködés még rettenetesebb hullámokat vetve, elseperte volna azon türelmet, mely vallásos tekintetben Magyarországon Istennek hála kiirthatlan gyökeret vert a jobbak szivében. — Csak a megyei levéltárakban tegyen figyelmes kutatást a vizsgálódó, azonnal meg fog győződni a felől, hogy a hatalom folyvást a latinizálás és a germanizatio terén mozgott, egyetlen királyi levél sincs magyar nyelven, mig ellenben a Bethlenek, Rákóczyak, Thököliek folyvást a magyar nyelvet használják hivatalos nyelv gyanánt is.

Emlékezzünk meg hálával és kegyelettel itt azon Nyiregyházi hajdukról — elődeinkről — kik tapossuk azon földet, melyben az anyi nehéz napokat átélt, ami javunkért elvérzett szabad hajduk némán és csön-

desen porlanak! Ők küzdöttek azon szabadságért, melyet vallásos tekintetben élvezünk; ide futnak vissza azon szabadságfának gyökérszálai, mely politikailag, bár anyiszor megnyirbálva örökség gyanánt reánk maradt. — Igen a nyiregyházai szabad hajduk, ami elődeink szintén lerakták a haza vallás és szabadság szent oltárainak védelmében legszentebb áldozataikat, az élet és vér áldozatot! Nem történetes tehát, hanem következetes és hagyományos e lakó földön az a józan szabadság-vágy, mely itt minden igaz polgár szivét eltölti.

E lakóföldet a gondviselés a legrégibb időtől kezdve mint-egy eljegyzette a jövőben betöltendő fontos szerepére, ez a kor megedzette, mintegy felszentelte jelentékeny hivatásának betöltésére, midőn az önkényuralomra törekvő olygarchák után oly kegyurakat rendelt számára, kik a XVI-ik század nagy eszméiért vivtak ki fényes diadalmakat.

Számtalanszor feldulatott, pusztittatott. Az országgyülés fosztogatta jogaiból, de azért állott folyvást, sőt a teher alatt nőtt és gyarapodott, mint a pálma, s mig Sima és Királytelek elpusztultak: addig Nyiregyháza a legnagyobb dulások után is megmaradt, sőt megmaradt hajduvárosi jogaiban is még sokáig, mint azt alább látni fogjuk.

II. FEJEZET.

1656—1670.

Rákóczy György alatt a ref. vallás gyarapodik. — A megye ujabb törekvése Nyiregyháza ellen. — Nyiregyháza Báthori Zsófia kezére száll. — Készülődés a török ellen. Katonai garázdálkodások. — Wesselényi nádor levele Báthori Zsófia érdekében. — A Törökök Szabolcsot is hódoltatják. — A nemesség nem hajlandó táborba szállani. — Kemecsy Ferencz levele. — Német katonák dulása. — A zboroi menyegző és annak következései. — Rákóczy Ferencz adomány levele. — Beszterczei nádori szék. — Ujabb végzések Nyiregyháza ellen.

I. Rákóczy György halála után, mely 1648-ban történt, II. Rákóczy György ült Erdély fejedelmi trónjára, kinek uralkodása alatt és hatáskörében a prot. vallás szabadon gyakorolta jogait, innen van. hogy Nyiregyházára nem hatottak el ebben az időben azok a vallásos sérelmek, melyek az 1640-es évek utolján és az ötvenes évek elején meg-meg ujultak az országban; a vallásos szabadságokon kivül régi hagyományos szabadságát is folyvást élvezte és gyakorolta a város.

1656. márczius 17-én Tek. és Ngos Beczky Zsuzsánna instantiájára Laskay Miklós uram kéretik ki „jobbágyoknak repetálására“. továbbá Szt.-Mihályon, 1656
Bődön, Nyiregyházán és egyebütt az ő kegyelme járásában levő puszták felosztására és határjárásra az atyafiakkal levő végezések szerint.“ [1])

Tudvalevőleg II. Rákóczy György a lengyel tronért küzdött s lengyel földön táborozott 1657-ben, ezzel a hadjárattal ment el Török István hajdújaival együtt Nyiregyházáról a lengyel hadjáratra, ki t. i. Török István, e hadjáratban el is veszett, ezután kéri ki Török János, Török István nemes levelét.[2])

A Petneházán 1659-ben tartott vármegyei gyülésen ismét háborognak a karok és rendek Nyiregyháza 1659
ellen, melyről a következő végzés tanuskodik: „az hét

[1]) Szabolcsmegye levéltára. F. 78. nro 8.

[2]) Szabolcsmegye levéltára. F. 74. nro 8.

derék hajduvárosokkal bizonyos véghezések levén nemes vármegyénknek semmi veszekedésünk mostan nincsen, accomodálván mindkét részről magunkat az véghezésekhez, de vadnak némely obsoletum, és országhtól elrontatott privilegiumhoz ragaszkodó helyek, u. m. Nyirbátor és ahhoz tartozó jószághok és többek. Item némely hajdu nevet magukuak vindikáló helyek u. m. Nyiregyháza, Téglás, Balsa, Büd, kik felől elégh világos articulusok vadnak . . . de minthogy azon helyek efféle exercitiumokban hatalommal resistalnak az vármegye biráinak s egyéb iránt is hatalmas emberek birják, instálni kell, hogy azokban a törvény jobbittassék megh . . . Inter Contra Póczon azt cselekedték, hogy midőn nemzetes Tárkányi István ur szolgabiró, Petneházy Zsigmond uram iobbagiát felkereste volna és az terminusra mentek volna eő kegyelmek; az Pócziak felfegyverkeztek, szolghabiró urat és esküttjét éktelenül szidták, feltekert puskáikat oldaluknak tartották. Tárkányi ur nemes ember szolgáját Ormós Pált meghfogták, Bátorba vitték, fogva tartották valameddigh kedvök tartotta.[1]) Miért is ez több gravamenekkel instructioba foglaltatik.

Más oldalról magához Rákóczy György fejedelemhez is folyamodnak a nyiregyházai hatalmaskodók ellen, ki maga is parancsolatot ad ki, hogy az ügy megvizsgáltassék, miért is a fejedelem ecsedi prefectusa vitézlő Balogh Péterrel egyetértőleg ugyanazon év szept. 5-ik napjára terminust tüznek Nyiregyházára a szökött jobbágyoknak instantiája végett, azonban a megyei magisztratus nem mer, egyedül Nyiregyházán megjelenni, hanem 12 frt büntetés terhe alatt (sub. poena flor. 12) keményen meghagyja, hogy „minden nemes emberek, az kik otthon vadnak Oroson megelőző estvére com-

[1]) Szabolcsmegye levéltára 77. nro 13.

pareáljanak, és másnap ugy kivántatván Nyiregyházára menjenek, hogy Prefectus ur az szökött jobbágiokat megadatván, jó módjával kiki szökött és meghadandó jobbágiát minden tumultusok és insurgálások nélkül az Nyiregyháziaknak reducalhassa, elhozhassa".[1])

1660. jun. 7-ik napján II. Rákóczy György az ugyanezen év máj. 22-én megejtett ütközetben kapott sebében Nagyváradon meghalván, Nyiregyháza feleségének Báthory Zsófiának kezére száll, mihelyest a fejedelem behunyja szemeit, a megye azonnal siet a régi végzéseket Nyiregyháza felett végrehajtani, melyek, a hatalmas fejedelem idejében végrehajthatók nem voltak; mint ez kitetszik az elhunyt fejedelem ecsedi prefectusa által a vármegye alispánjához irt leveléből, melyben panaszolja, hogy a szolgabiró ő kegyelme a Nyiregyházi határról egy a méltóságos fejedelem asszony Sajtos János nevü jobbágyának 4 ökrét elhajtotta, azért, hogy a fejedelem birtokára inponált adót nem adminisztrálták: „bizonyos dolog — ugy mond — hogy az mostan lett dolgot nem itélhetem illendőnek, várta volna meg a megdicsőült fejedelem ő nagysága testének földbe tételét, az megszomorodott méltóságos fejedelem asszony ő Nga szomoruságha ezzel is ne öregbedett volna, annak előtte a memoria hominum Ngtok ezt nem cselekedte. Nyiregyházát Ngtok Kgelmetek rovatalba nem vette, mégis Ngtok adót imponált ránk, Magoknak Ngtoknak is jó itéleti lehet rajta. Ngtok. Kgeltek jó módja felkeresésével ha connumeráltatja annak utánna taxálja bizony egy szóval is Ngtokat Kgelteket érettek nem terhelem, de hogy a nélkül Ngtok Kgeltek károsittassa: látja Isten, méltán lehet

1660

[1]) Szabolcsmegye levéltára prot. XII. f. 104.

a Nagyságos fejedelem asszonynak szomoruságára. Nagyságtok, Kgeltek az ő nagysága jobbagiának szolgabiró uram által elvétetett marháját parancsolja visszaadatni, ennek utánna vegye jó reménységben nagyságtok abbeli dificultását és igazitsa ugy, hogy se Ngtok, se a Méltóságos fejedelem asszony eő Nga ne busitassék; most is némi szomorusága s kárositása vagyon annak az nehány embernek az német vitézek miatt, maga Ngtok kegeltek közül lehet az bizonság az kegyelmes fejedelem asszony regrutaiért. Ezen alázatos instantiámért Ngtok kegyelmetek az egyszer adjon jó választ" [1])

Ezen instantianak azonban nem sok eredménye
1661 lett, mert már 1661-ben maga a fejedelem asszony irja Szabolcsmegye rendeihez május 6-áról: „Ecsedi jószághunknak praefectusa Balogh Péter ur adja értésünkre, hogy az Ngtok Kegltek vármegyéjében levő nyiregyházi portiónk nem levén mindez ideigh is kapuszám szerint connumerálva, mostan kegyelmetek Connumeratio alá vette Contributiot is inponálván rája, mely minthogy „a memoria hominum" Connumeratio nélkül levén, contributioval is nem terheltetett; sőt mostan is nem az ország törvénye szerint connumeráltatott; Kegelteket bizodalmasan requiráljuk, előtte viselvén Istenben boldogul kimult édes uramnak Kgltekhez mind életének letételeig viselt jó affectatióját, rendkivül való utakon módokon jószághinkat ne bántsa Kgeltek, hanem az országhnak közönséges törvénye szerint való módalitásokat meghtartván, éltesse is az szokott processussal, mint más emberek jószághit, azt kivánván az közönséghes igazságh is, és az nyiregyházi portionokat remittálja eléb-

[1]) Szabolcsmegye levéltára F. 86 nro. 10.

beni állapotjára; egyébiránt az legitimus processust ugy elkövetvén, mint más emberek jószághiban, az közönséghes igazsághot nem ellenezzük. Mi Kegielmetektől nem bántást sőt inkább oltalmazást várunk.“ sat. Abara die 6. maj anno 1661. Báthory Zsófia.“[1])

1662-ben a megye rendei kérik a fejedelem asszonyt, hogy Nyiregyházi hajdu lakosit az nemes ország törvényeihez alkalmaztassa.[2]) — A fejedelemasszony viszont figyelmezteti a vármegyét, hogy jószágai iránt figyelemmel legyen, mivel lovasságát 300-ról két ezerre emelte.[3])

Egy — a gyulaházi gyülésre utaló feljegyzés — olvasható az eredeti levelen u. a. év május 20-áról, de a jegyzőkönyvben semmi nyoma nincs.

Eközben a magán birtoklási viszonyokról a közfigyelem másfelé fordul; ugyanis a török és tatár mozgolódás hirére Homonnai Drugeth György országos főgenerális a szabolcsmegyei fegyverviselőket Kállóba gyülni parancsolja 1661. március 6-ról keltezett levelében[4]) a készülődés és izgalom általánossá lesz, a Császár és főemberek felhivó levelei egymást érik; s mig egyrészről fegyverre szólittatik a megye lakossága, másrészről a német katonák embertelen dúlásokat s baromi hatalmaskodásokat visznek véghez. Mily rendkivüli zaklatásnak volt ebben az időben kitétetve a megye lakossága, kitünik azon feliratból, melyet Szabolcsmegye rendei ez évben Kisvárdában tartott gyülésébôl Homonnai Drugeth Györgyhöz intéznek, melyben előadatik, hogy azon ok miatt, hogy a kiszabott járulékokat, melyek a német hadak eltartására ren-

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levelestára Fascic. 79. nro 14.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 86. nro 10.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 88. nro 30.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 79. nro 22.

deltettek, egy szekér széna, egy köböl zab és egy hordó ser hijával szolgáltatták ki, és az egy hordó sert Anarcs és Báka tartozott volna megfizetni „az kállai németek kimenvén, Anarcsról 40 szarvasmarhánál, Bákáról 30-nál többet hajtottak el, azonkivül minden javakban prédát vetettek, némelyeket tüzzel kinzottak, megkötöztek, az asszonyi állatokkal fertelmesül éltek. Az még be nem szolgáltatott hordó sernek be nem szolgáltatásáért ezen kegyetlen dúlást, prédálást cselekedték, azt az hordó sert az falu meghakarván inditani, azt is meghitták az németek, s most is fenyegetik azon falukat, hogy ha azon hordó sert nem administrálják, ujabban meghdulják őket." sat.[1])

Ide járult azon körülmény, hogy Bereg vármegye is ide tartozott volna élelmi szereket adminisztrálni, azonban a beregi alispán az „élést" a Tiszától nem tudni mi okból visszaforditotta, minélfogva a németek fenyegetődztek, hogy vármegyénkben amit kaphatnak felzsákmányolják prédálják, „menyi izben prédáltatott fel — folytatja ama felirat — „ez mi nyomorodott vármegyénk Ngodnak lehetett értésére, nincsen ez szegény hazában nyomorodottabb, pusztultabb vármegye a miénknél." Ez alkalommal benyujtja a megye protestatióját, s kimondja, hogyha a németek meg nem szünnek, felkelnek a maguk oltalmára.[2])

Mind e zaklattatások között is, melyekből Nyiregyházának is kijutott a maga szomoru része, kiterjed figyelme Weselényi Nádornak Báthory Zsófia fel-
1662 jebb jelzett kérvényére s irja Kassáról az 1662-ik év január 19-ről a Karokhoz és Rendekhez: „esek értésünkre, hogy kegyelmetek az méltóságos erdélyi feje-

[1]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 79. act. 60.
[2]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 79. act. 60.

delemasszony ő nagyságha jószághaiban való directióiban akarván maghát immitálni és leghelsőben is az Nyiregyháziakat szokatlan adózásra ampellálja, kiket még az dicator is, mikor az articulus mellett kiment, nem connumaralt; másodszor az eő kegyelme jurisdictióját és szabad ispánságát nem tekintvén, evertalni kivánja; kihez képest akarunk Kglteket requiralnunk és tisztünk szerint intenünk is, hogy Kgltek a modo imposteria se az nyiregyháziakat, ha az előtt szokásban nem volt és nem connumerálták őket, szokatlan contributióra, ne kényszeritse se penigh az ecsedi törvényszéket tollalni ne igiekezzék, tudva levén Kglteknél, hogy mi az méltósághos fejedelem asszonyt eő Kglmét minden nemü ighazsághaiban megholtalmozni kivániuk. Comes Weselényi." [1])

E közben a Törökök mind győzelmesebben nyomultak előre, ugy, hogy Kucsuk Mehemed s a váradi törökök Szabolcsot Szatmárt s több megyéket ugy meghódoltatták, hogy alig maradt hódolatlan hely a Szamosig [2]) s bár nyilvános dolog volt, hogy a Török jövő évre nagyobb hadjáratot tervez: a nemesség egyáltalán vonakodott felülni s a vég helyekre szállani, inkább iszonyodván a német pusztitásoktól, mint a töröktől; ezért irja Weselényi Szabolcsmegye főispánjához 1662-ben: „noha az török ellen nem törődve az országh romlásával és nyomorával Szabolcsmegye nem insurgalt, sem penighlen nemök szerint lovasokat nem adott," minélfogva felhivja, hogy azok neveit akar uri, akar nemesi rendből legyenek azok, küldje minél hamarabb kezéhez, hogy „másoknak is példájára az „articularis poenat" nyakukba ránthas-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 80 act. 9.
[2]) Horváth Mihály Magyarország története. V. k. 514 lap.

sa". [1]) és bár a sürgetés felülről egymást érte, mindamellett Szabolcsmegye nem mozog, sőt még az egybegyült vitézek is szélyel oszlanak. A hadnagyok ugyanis kérdésbe tették a vitézek előtt, hogy „akarnak-e 4 rhenus forint hó pénzért szolgálni?" Ezek „nem"-mel válaszoltak s szétmentek. E körülmények felől értesülvén Petheő Zsigmond kassai kapitány sürgősen felhivja a rendeket, hogy az efféle dolognak álljon ellent, „s mivel az pogháný már Nográdot meghvevén, az derék had Filek fele nyomul: legyenek készen minden perczben!" „Az Istenre! nem kell késnünk!" ezen szavakkal végzi be levelét.[2])

A megye nem ok nélkül lett a veszélyre felhiva. mert ugyanazon évben a török csakugyan öregbitette Szabolcs feletti uralmát, mint ez kitünik Weselényinek egy leveléből, melyben rendeli, hogy a Barkóczy ibrányi birtokát, „ki lovas renden levő vitézeket azon falubeli jövedelemből tartana fegyverrel is oltalmazza.[3]) Ugylátszik ebből, hogy Szabolcsmegyéből akkor csak Barkóczy insurgált és mint alább látni fogjuk. Báthory Zsófia.

Hogy azonban a végházak: Kálló, Tokaj nem voltak még akkor a török birtokában, kitetszik abból, hogy ugyanezen évben a megyebeli helységek nagyrésze Kállóhoz szolgált, igy Nyiregyháza „az kállói németek alá való limitatióhoz két szekeret adott.[4])

Szomoru helyzetben volt ekkor a megye; egyrészről a törökök, másrészről a németek dúlták, pusztitották, de a németek ekkor is fölülmulták a törökö-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 81. nro. 29.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 81. nro 45.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 81. nro 81.
[4]) Szabolcsmegye levéltára Fasc. 81. act. 60.

ket kinzásban és embertelenségben. A törökök megvették a sarczot a hódoltságtól, azután foglyokat ejtettek, s azokat jó pénzért adták ki; de a németek kifogyhatatlanok voltak a jogtalan fosztogatásokban s embertelen kinzásokban, mint azt alább látni fogjuk.

Nem csoda, ha ily körülmények között a különben is prot. Szabolcsmegye inkább szitott a törökökhöz, mint az uralkodóhoz és annak hadaihoz. Keserűséggel töltötte el Nyiregyházát s általában a protestánsokat Báthory Zsófiának is azon intézkedése, mely szerint a prot. papoknak, iskoláknak a nagy emlékű Lórántffy Zsuzsanna által tett adományokat visszavonta, mindezeknél fogva titkon mindinkább terjedt a törökök iránti rokonszenv, melyre adatul szolgál Kemecsey Ferencznek Bessenyi Mihályhoz 1664. deczember 11-ről intézett következő levele: „Valóban kivántatnék, ha Isten egyszer Kgldet közünkbe hozná, kiváltképen most az mely időben mind jónk gonoszunk közt függőben tartatunk. Látom, hogy az melyekben vagyunk az vékony elmélkedés és tanács, maga embernek haszna kereseti miá. — Már mások megmenekedtek még csak hirétül is annak, az kiben az mi hajónk fenekelve áll. Felette szükséges volna ket Rottal ur őnga kezünkbe küldött levelére való választ követségben őnga előtt declarálni, s nincs ember, ki felvállalja, ha kit találnánk is, csak gyengén forgatja s magunk láttunk ily nagy ember előtt nagy kérdéseket forgatni elmétlen. Terminált gyülést viceispán ur őkglme hétfőn deczember 15-re Dewecserbe, mely felül, — talán irta az levelben őkgelme, — oly dolgokat lát kegelmed, hogy bánja látni, hallani, de hogy jelen lehessen Klmed adja tiszta azon . . . . és az jó dolgoknak az rosz közé eljövetele . . . . Minket az insurrectióban Nyir-

egyházára be nem bocsátanak, noha elég lator volt benn közöttük, hanem reggel osztán judási bánásmódon reá szabaditottuk az latrok fogására, fegyveres kézzel állván estveig az fejedelem asszony őngának szeri kíváltképen; a kapun mi is már akkor mikor üzent volt kitakarodtunk volt az kezek közül; mely felül mások mi hiszemben vadnak? de bizony én mind bánom szégyenlem, mintha egyedül magamon esett volna az a szégyen, vagy minek mondjam? Kérem Kgldet Basa urnak jelentené meg az dolgot. Ha egyébiránt nem tekinti fogyatkozott állapotunkat, ebben már mit kell cselekedni éltessen tanácsával. mert még csak az kis dologban is aligha eleget tehetünk magunknak, mert az felsőbbek netalán álomnak sem tartják. Ibrány bemerült minden latorságnak feneketlen pocsojájába, és barlangjává lett az latorság prédájának. Szénánkat, marhánkat egyéb leguminánkat 6—7 szekérrel most hordjuk, heverő feles lovasokkal együtt, nincs egyéb oltalom az Isteni bosszuállásra hivásnál. Bizony ha Sodomát és egyéb helyeket hajdan elrontották a belőle kijáró prédálókért, hat sem nyomta volna azok közül azt az fontot megh, az mennyi lator itt vagyon, irhatnék oly dolgokat is, de az szégyene az cselekedetnek nem engedi, hogy az füle is megcsendülne kegyelmednek benne, de Isten kegyelmedet lehozva, mindezekről bőségesen beszélhetek; osztán csodálkozik kegyelmed rajta. Az Istenért találjon módot Kgelmed az Basa urammal való beszélgetésben a Nyiregyháziak felől.

Áldja Isten! lássam jó egészségben Kgelmedet."

E levélből azt látjuk, hogy a németek miatt való elkeseredésből már örömmel fordultak volna török oltalom alá, és hogy ekkor Nyiregyházán bizony

nem a Török ellen ınsurgáltak, sot a Báthory Zsófia vitézeit is aligha elvinni nem akarták, de nagy számmal levén ez utóbbiak, — megugrasztattak.

Ugyanezen évben Péczi Ferencz, Péczi László és Péczi János Filep András nevű jobbágynak örökös szabadságot adnak Nyiregyházán, ugyancsak „Nyiregyházán lakó Jokó János, Vida István, Kacznya János, Nagy András uramék előtt.“ [1])

Visszatérve a Szabolcsmegyében ez időben garázdálkodott német katonák pusztitásaihoz: a megyei levéltárban e tekintetben számos okmány tanuskodik; a többek között a kemecsiek hit alatt valják: „hogy mióta csak Rottal ur eő nagysága erre az földre jött, és három izben ezen felesen elment német vitézek, az kik Ujhelyi Pál uramat Kassára vitték, ismét az kik az oláh országhi követeket az mely németek elkisérték, az kik közül az nemes emberek házára is reá mentek volt, most utólszor pedig az tokaji németek, az kik Rottal uramat eő Nagyságát Szakmárra kisérték tettek több kárt 100 forintnál.“

„Demecserben hasonlóképen hittel fatealjak, hogy 300 forintot érő kárt tettek nekik, e mellett temérdek disznókat, lovakat, szarvas marhákat hajtottak el.“ Igy Petneházán szekereket, lovakat, ökröket és pénzt sarczoltak, dulásokat tettek. — Apagyon, Leveleken, Ibrányban, Ófehértón, Veresmarton, Komoróban, Demecserben, Gégényben sat. „Besenyődöt ugy sarczoltatják, hódoltatják, hogy már Kállóba sem mehetnek, mert szekeröket marhájokat a várba hajtják, nem kimélnek semmit, még az asszonyokat is ütik, verik“ [2]) sat. S bár e tanuvallomások között Nyir-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 81. nro 60.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 82 nr. 84—94.

egyházáról szó nincs, de bizonnyal ez sem volt kivéve ezen dulások és rablások alól.

1664 Öregbedett és szaporodott a megyének s ezzel együtt Nyiregyházának is baja, nyomorusága a nemzetet megalázó vasvári béke következtében, melyről a magyarság között általános volt a hiedelem, hogy a bécsi udvar aként egyezett meg a portával, miszerint mind a ketten tetszésök szerint bánhassanak az országgal s bár mit mivel is az egyik, abban őt a másik ne akadályozza [1]) E béke következtében Nagyvárad a török kezében maradt, honnan kényelmesen intézgette száguldozásait, s szélyel barangolt duló hordáival Szatmár, Bihar, Szabolcsmegyék határain, másfelől Rothal (vagy Rottal mert sajátkezű aláirása inkább Rottalnak olvasható) kormánybiztos 1665-ben az erdélyi várakból össze vont német katonaságot a többek között a kállói és tokaji várakban is helyezvén el s ezek általános fegyelmetlenségökben s a szivöket eltöltő magyar gyűlölő indulat következtében a legnagyobb zsarolást és zaklatást vivén véghez a lakosokon, a szenvedés sokszorosan kijutott a megyének és községeinek. Hogy a bécsi kormánykörökben mily gyűlölködő szellem uralkodott abban az időben is a magyarok ellen, mutatja a következő nyilatkozat, melyet a bécsi udvarhoz járatos német urak abban az időben széltiben hangoztattak: „a magyarok is“ — mondák ezek, — „majd nem sokára letépik forgóikat, kucsmáik kalapjaik ékességét s megfékezik e szilaj népet, dolmányaik arany és ezüst gombjait ólom gombokkal cserélik fel, cseh nadrágba szoritják száraikat s igát vetnek kevély vállaikra“ [2])

[1]) Horváth Mihály Magyarország története VI. k. 15. l.
[2]) Horváth Mihály Magyaroszág története VI. k. 12. l.

A király ugyan, az elégedetlen magyarok megnyugtatására igéretet tett, hogy Lévába, Nyitrába, Tokajba, Szatmárba, Kállóba, Ónodba a német helyett magyar őrséget tétetend, igy egy kevés időre látszólagos nyugalom állott be, azonban ez az igéret is beváltatlanul maradván és a folytonos zaklatások és sérelmek egyre szaporodván, a hazafiak elégedetlenségének, melyet az idegen katonaság féktelensége folyton szitogatott, határozottabb irányt adott Rákóczy Ferencznek Zrinyi Ilonával 1666 márcz. 1-ső napján 1666
Zborón tartott menyegzője [1], midőn az ott jelen volt fő urak: Zrinyi, Wesselényi, Nádor sat elhatározták, hogy ez elviselhetlen sérelmek megtorlása végett XIV-ik Lajos franczia királytól kérnek segedelmet. Hogy szükség esetén a Tisza vidéken lakó protestánsok is megnyerve legyenek, Rákóczy Ferencz, ki magát „Erdély választott fejedelmének“ szerette czimezni, mind a sárospataki iskolának vissza adta az anyja által elvett alapitványokat, mind a prot. lelkészeknek kifizette visszatartott dijaikat; csak is némely templomok maradtak Szabolcsmegyében a gör. katholikusok kezében, a többi között a pócsi, melyről Patay András akkori esperes egy a megyéhez intézett felterjesztésének 4-ik pontjában azt mondja „Az poczi templom felől hallatik, hogy az méltósághos fejedelem asszszony (Báthory Zsófia) eő Nagysága ecsedi udvar birája Józsa Miklós ur engedelméből az ott való Oroszok akarják occupalni az magyaroktól, az nemes vármegyét requiráljuk, kérvén, találjon módot benne hogy az templom az mieinktől ne abalienáltassék!“ [2]) A templom csakugyan elvétetett s maig is a gör. katholicusok birtokában van. Ugyan ezen évben Gróf

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 84 act 1.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 84 nro. 75.

Csáky István is egyik birtokosa Nyiregyházának, mert épen az ő kérelmére küldetik ki Nyiregyháza városba (ad oppidum Nyiregyháza) bizonyos régi jogtalanságok eligazitására Jármy András másod alispán (alter vice Comes.)

Rákóczy Ferencz ezen évben hagyja jóvá Bethlen Istvánnak Rákóczy György által megerősitett adomány levelét [1]) melyben az elődei által Nyiregyházának adott szabadalmakat biztositja.

---

[1]) „Mi Saarosi Rákóczy Ferencz Isten kegyelméből Erdélyország választott fejedelme, Magyarország részeinek Ura és Székelyek Grófja s ugyanazon Saáros vármegyének Fő és Örökös ispánja, teljes czimünkkel („Titulis titulándus") adjuk tudtára jelen levelünknek rendében jelezve, mindazoknak akiket illet, hogy a mi összes hajduinknak és azok vitéz hadnagyainak nevében és részéről, kik birtokunkban Nyiregyházán és Szabolcsvármegyében élnek, laknak és székelnek, beadták és felmutatták nekünk, a néhai fenséges fejedelemnek Rákóczy György urnak, Erdélyország fejedelmének és Magyarország részei Urának, a mi kedves Atyánknak egy kiváltságos levelét, melylyel a teljes czimü méltóságos iktari Bethlen István gróf ur bizonyos levele pontjait megerősiti, mely közönséges papiron, nyilt alakban készült és van irva, s ugyanazon fenséges fejedelem Urnak kéziratával és reá nyomott veres viasz pecsétével van megerősitve, amely némely pontokat foglal magában ugyanazoknak tehermentességéről és szabadságáról, melyek nekiek engedtettek, az alulirt szövegben, alázattal esedezvén előttünk, hogy mi azon levelet és minden abban foglaltakat összesen és egyenként helyeseknek, kedveseknek elfogadottaknak tekintvén, jelen levelünkbe szóról szóra igtassuk és irassuk be s méltóztassunk azokat, mint ő reájok és minden utódaikra örök érvényüeket kegyelmesen megerősiteni. Mely levélnek szövege ez : Mi Rákóczy György Isten kegyelméből Erdélyország fejedelme, Magyarország részeinek Ura és Székelyek Grófja teljes czimünkkel adjuk tudtára jelen levelünknek rendében jelezve, mindazoknak akiket illet, hogy a mi vitéz hadnagyainknak, valamint szabadhajduinknak nevében és részéről, kik a mi birtokunkban Nyiregyházán és Szabolcsvármegyében élnek, laknak és székelnek, beadták és felmutatták nekünk Méltóságos iktari Bethen István Gróf urnak Marmaros és Hunyad vármegyék Fő és Örökös Ispánjának egy kiváltságos levelét, mely közönséges papiron, nyilt alakban van készülve és kiadva és ugyanazon Gróf urnak kéziratával és reá nyomott veres viasz pecsétével van megerősitve, mely bizonyos pontokat foglal magában azoknak tehermenteségéről és szabadságáról, melyek nekiek engedtettek az alulirt szövegben ; alázattal esedezvén előttünk, hogy mi azt a levelet s minden abban foglaltakat összesen és egyenként, helyeseknek, kedvesek-

Mig az országban, igy Szabolcsmegyében is az elégületlenség folyvást növekedik, s a vasvári béke szomoru következései alatt nyög a nemzet, s az udvar kisérleteket tesz az elégületlenség lehető lecsillapitására, s daczára ennek mind nagyobb hullámokat vet az országban a titkon keletkező összeesküvés: Nyiregyházán távol mintegy az országos zajtól egyszerü job-

---

nek és elfogadottaknak tekintvén, jelen levelünkbe szóról szóra igtassuk és irassuk be. s méltóztassunk azokat. mint ő reájok s minden utódaikra örök érvényüeket kegyelmesen megerősiteni. Mely levélnek szövege ez: Mi iktari „Bethlen István“ sat. (lásd elébb egész terjedelmében közölve.) Mi tehát már nevezett hadnagyunknak s a többi nyiregyházi hajduinknak hozzánk beadott esedezését ugy amint feljebb előadva van, kegyelmesen meghallgatván. és kegyesen fogadván. az elébb irott levelet, melyben semmi vakarás törlés, avagy bármi részben kétség nincsen. sőt tőle minden hiba és gyanu távol van. ami jelen levelünkbe szóról szóra, minden kibagyás pótlás, vagy bár mi változtatás nélkül beiktatva. minden abban foglalt záradékokra. czikkekre és pontokra nézve, ugy amint azok törvényesen kiadva vannak s amenyiben azok erejével az igazság összefér. elfogadtuk, javallattuk. helyben hagytuk. megerősitettük. elfogadjuk, jóváhagyjuk, s ugyanazoknak ami Nyiregyházi szabad hajduinknak s azok örököseinek részére örökérvénynyel, kegyelmesen megerősitjük; kivéve mindazáltal a nekik adandó utköltséget. vagy hogy a mi ecsedi várunk kapitányának, parancsnokának. vagy felügyelőjének tudta nélkül senkit maguk közé be ne bocsássanak és 35-nél több lovasok ne legyen. sőt a kik e számon felül oda költöznek. azokat. jobbágyaink közzé sorozzák e mi levelünknek erejénél és bizonyságánál fogva. Kelt Ecsed várunkban az 1655-ik év jan. 3-ik napján Rákóczy György.“

„Mi azért nevezett hadnagyunknak s többi nyiregyházi hajduinknak előre bocsátott esedezését ugy amint fennebb előadatott kegyelmesen meghallgatván és kegyesen elfogadván az előbb irott levelet. melyben sem vakarás sem törlés nincsen. mely semmi részben kétség alá nem jöhet. sőt minden hibától és gyanutól mentes. jelen levelünkbe szóról szóra kihagyás pótlás, vagy bármily módositás nélkül beirva minden abba foglalt záradékok. czikkek és pontokra nézve, anyiban amenyiben azok helyesen és törvényesen vannak kiadva és erejökkel az igazság összefér. elfogadtuk, javallottuk, helybehagytuk és megerősitettük, elfogadjuk, jóváhagyjuk és Nyiregyházi szabad hajduinknak és azok utódainak részére örökérvénynyel kegyelmesen megerősitjük. E mi levelünknek ereje és bizonyságánál fogva. Kelt Sárospataki várunkban 1666-ik év april hó 26-ik napján Rákóczy Ferencz, m. k. Pecsét Hely. (Eredetije a Gróf Károlyi levéltárban, melynek hitelesitett másolata latin nyelven olvasható Nyiregyháza város levéltárában.) Szerző.

bágy kérdések eligazitása foly, nevezetesen Rákóczy Ferencz Nyakas Péternek Mihók Péter és Katona Mik-
1667 lós jobbágyait visszabocsátja [1]), ugyanezen évben Szalai Boldizsár szolgabiró mellette levő Szabó Péter jur. assessorral Nyiregyházára jönnek, „nomine filialis hajdu városba,“ Tek. ngos Gróf Eszterházi Mária néh. Homonnay Drugeth Györgyné instantiájára, hogy Szonics Sándor és Szonics Jakab nevü szökött jobbágyokat Rákóczy Ferencz fejedelem keze alól visszakövetelјék.[2])

Majd ugyanitt Nagy Tamás, Török András, Szilá-
1668 gyi János, Tar István idevaló lakosok kihallgattatnak arra nézve, hogy Balicz István mikor ment el lakni Nyiregyházáról [3]) s a tanuk vallomásából világosságra jövén, hogy Baliczot az idézés Nyiregyházán nem érte, ez absolváltatik.

Minden jelek oda mutatnak, hogy ezen században Nyiregyháza ez időtájban volt legerősebb s ekkor ragaszkodott leginkább hajduvárosi szabadalmaihoz, s mint Rákóczy Ferencz birtoka bizonyosan érintve is volt azon mozgalmaktól, melyek abban az időben védurát és társait foglalkoztatták.

Tudvalevő dolog, hogy Beszterczén nádori szék tartatott 1667-ben, hova a megyei követek nem mindnyájan mentek el, mivel a gyülölt Rothal is részt vett a tanácskozásban, de alkalmat adott ez összejövetel arra legalább, hogy a nézetek a helyzet felett tisztuljanak s érlelődjenek, s különösen a magán értekezletek voltak azok, hol a jövő tervei megállapittattak. Abban történt itt a többségnek megállapodása, hogy a magyar

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 86. act. 20.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 86. act. 49.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 86. act. 49.

nemzet bizonyos romlásnak nézvén elébe az osztrák és Török császár között, ugyanazért a magyar nemzetnek a törökhöz kell csatlakoznia. „A mohácsi ütközet óta — mond Horvát Mihály [1]) minden király alatt több-több veszett el az országból, melynek elébb a Fekete s adriai tenger vetett határokat, mig végre a Kárpátok lánczának keskeny vonalára törpült; kétségkivül e foszlány is elveszendő még egy az utólsóhoz (vasvári) hasonló békekötésben, s a magyar, kinek Magyarországon kivül nincs hazája, kénytelen lesz vagy faluról falura koldulni kenyerét Németországban, vagy rabul művelnie a török járma alatt ősi örökségét. Ez ellen csak egy az óvó szer, pártfogásáért folyamodni a töröknek, kitől erre annyiszor oly kedvező feltételek alatt ösztönöztetett. Igaz, a Magyarország által ekkoron nem fedeztetendő Ausztria ki lesz téve a pusztitásnak; de a fegyver s tüz által már a második század alatt pusztuló haza valahára kinyughatja magát, s maga a keresztyéni kötelesség sem kivánja, hogy a szomszéd kedveért végkép elveszszünk. Ha a németek nyugalmuk dijául nem kételkedtek darabonként odadobni a töröknek az országot, miért ne volna szabad a magyarnak is kardját valahára hüvelyébe tenni, s a töröknek kezet nyujtva másfélszázad inségei után megnyugodnia, habár paizsát veszti is el Ausztria.

Weselényi, Nádasdy, Zrinyi s a titokba avatott Rákóczy elfogadták e véleményt, s ez lett az összeesküvés alapja. Mig az összeesküvők a fölkelés szálait a maguk módja szerint szőtték Tótországban, a portánál, az oláhok, morlák és uszkók között, Leopold a mind fenyegetőbb szint öltő felvidék megnyugtatása végett 1670 mártius 27-ikére Beszterczebányára gyülést hir-

[1]) Lásd Horváth Mihály Magyarország tört. VI. köt. 24—25 lap.

detett, melyre Szabolcsmegye is felterjeszti sérelmeit. Ezen gravamináknak tárgyunkhoz képest csak azon pontjai érdekelnek bennünket, melyek különösen Nyiregyházára vonatkoznak.

1670 Ennek 5-ik pontjában ez áll: „A szökött jobbágiok Zakmárból, Németiből; nagy urak ioszaghaiból is ugimint Báthorból, Nyiregiházából, Rakomazból, Misztótfaluból, az hajduvárosokból is hogy kiadattassanak juxta conditiones anni 1613 art. 36 eő felséghe Kegielmesen felőle provideáljon, alázatosan instalunk.“

12-ik pont. „Minthogy az mi vármegyénkben és egyebütt is akarkik hajduvárosokat állitanak, ugymint Dob, Szegegyháza, Bekeny, Böd, Nyiregyháza, Ujfejértó, az hova az nemességh jobbágyai sokan szabadságnak okáért földes urak alól elmennek, kiből mind eő felséghének, mindh az nemességhnek sok kára következik: eő felséghe találjon módot benne, hogy az kik eddig efféle falukat avagy városokat épittettenek: azok deleáltassanak.“

14, p. „A nyiregyháziak sok violentiakat cselekesznek, nemes emberek házára rá mennek, lövöldöznek, vagdalkóznak, és egyéb féle sok injuriákkal terhelik vármegyéjöket, jobbagiokat az nemességhnek elhordják, költöztetik s közzéjök szállitják, sem gratuitus labort praestálni nem akarnak, sem felségednek fizetni nem akarnak, semminemü adót, semminemü onust és fizetést nem akarnak az vármegyével együtt supportálni. Kiket ennek előtte mind praestáltanak. Instálunk eő Felséghét alázatosan csináltasson oly articulust feleölleök, hogy mindenféle contributiót, szolgálatot, adózást és gratuitus labor praestálást egyaránt supportáljának vármegyéjökkel.“ [1])

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 88. nro 30.

Ezekből láthatni, hogy 1670 táján Nyiregyháza nem csak tekintélyes város volt, hanem oly erőre emelkedett, hogy az egész vármegyével daczolni mert.

De hogyan lehet az, hogy az 1635 és 1638-ik évi törvényczikkek ellenére mind végig megállott régi szabadalmaiban, s nem az, hogy egyszerü faluvá sülyedt volna, sőt inkább jogait s szabadalmait nem csak megőrizte, hanem kibővitette s nagyobb erőre juttatta?

E kérdésre a feleletet azon század zaklatott viszonyaiban kell egy részről keresnünk, mely szerint ha a törvények meghozattak is, a nemzet nem élvezhetett oly huzamos nyugalmat, hogy a törvényt végre is hajthatta volna, az egymást gyorsan váltó különböző urak és kormány-formák alatt; de nem kevésbé befolyt erre azon kedvező körülmény, hogy a század elejétől kezdve mindez ideig hatalmas védurak alatt állott Nyiregyháza. szabadalmának ujabb megerősitését nehány évvel ez előtt 1666-ban nyerte Rákóczy Ferencztől; végre nem lehet, hogy ezen szabadalmak huzamos fennmaradásának egyik lényeges okát Nyiregyháza szabadság szerető polgáriban is ne keressük; s hogy még ma is az alföldi városok nagyobb része a tiszta és hamisitatlan szabadelvüség alapján megmaradt, az onnan magyarázható meg, hogy a városokban a szabadság szerető közrend, továbbá az ugynevezett armalisták egyesültek, azért ott a szabadság szelleme örökség gyanánt szállt és száll az apákról a fiakra mind a mai napig.

Nyiregyháza város eme szabadalmait még ez után is sokáig megtartotta, mivel a fent idézett sérelmek nem elébb mint az 1681-iki soproni országgyülésen intéztettek el törvényhozásilag.

Mindamellett ezután a terhek ismét kivettettek Nyiregyházára s ha mikor tudták karhatalommal be is hajtották.

III. FEJEZET.

1670—1686.

Pataki tanácskozás. — Ujabb felkelés. — Kende. Petróczy. Szepsi felkelő vezérek Nyiregyházán. — A felkelés leveretése. — Német kormány behozatala. — Protestánsok üldözése. — Kuruczok labbanczok kölcsönös kegyetlenkedése. — Nyiregyháza kárai. — A hajduk egyrészét Barkóczy megnyeri. — A felkelők győzelme. — Szolgálmányok Tököly alatt. — Az Ujvárosiak vesztessége.

A Zrinyi Frangepán összesküvés és a Rákóczy felkelés leveretése után Erdélybe menekült felkelő vezérek e közben nem pihentek, de minden követ megmozditottak a lerakott fegyver felemelésére, s erre igen alkalmasnak itélték a pillanatot, mivel a földnépe szokatlan adóval terheltetett, a hajduk pedig a végletekig el voltak keseredve a protestánsok üldözése miatt, hire járt ország és megye szerte, hogy a törökök s tatárok ismét mozgolódnak. Minél fogva a sokszoros sikertelen küzdelembe bele fáradt nehány
1671 megyének rendei Patakon az 1671-ik évben tanácskozást tartottak a védelem eszközeiről, elhatároztatott hogy Kálló vára erősittessék meg. Oly ágyut kell oda hozatni, mond a határozat, hogy a vészlövés, ha a török jön, jó messze hallatszék, mert e mostani nem messze hallik, igy nem figyelmeztetheti a föld népét a veszedelemre. [1])

Ugyan ez évben hivja fel Senyey Ferencz a vármegyét, hogy a németek garázdálkodásairól pontos jelentést tegyen, megnevezvén azt is, kinek regementjéből valók a malefactorok. [2])

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 89. 122.

[2]) Lásd. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 89. act. 92.

1672-ben Gróf Csáky István terjedelmesebb pa- 1672
nasz levelet intéz a vármegyéhez, melyben miután Kemecsey László uram ellen, ki a közösen birt földön nem akar adni marhájának szabad járást, bőven kipanaszolkodta volna magát, igy ir: „azt is alkalmatos időtől fogva érzem, Tek. nemes vármegye, melylyel Kállay uram fenyegetőzik, mert királyteleki és nyiregyházi jószágom szintén elpusztul. Másuva ugy értem szoktak eő kegyelmek, egy nehányan az hadak eleiben éléssel s vecturával securalni, de ezekre a helyekre igen ritkán vagy egyszer sem talán, kérem ezen is bizodalommal Ngtokat, Kgelteket, méltóztassék azt is együtt fájlalni velem, s két három embereknek ne engedjen ily bosszuságos károkat s böcstelenségeket követni rajtam. melybeli atyafiságos jóakaratját igyekszem én is kivánatos dologban megszolgálni.[1]) A Sárospatakon tartott tanácskozás nem sejtett alaptalanul, mert már 1672 „Petróczy István Kende Gábor, Szuhay Mátyás és Szepsi Pál mintegy 800 lovassal, kik a németektől üzettek volt ki házaikból, Magyarországba törtek, s miután Husszein aga 500 váradi törökkel hozzájok csatlakozott, — a hajdukat felkelésre nógatták.“[2])

A hajduk mélyen el levén folytonos sérelmeik miatt keseredve, s látván hogy a török is kezd megindulni a felkelők mellett, különösen pedig Teleki Mihály is gyujtó levélben hiván fel a megyéket és hajdukat kiszállani a „magyar szabadságtalanság“ ellen[3]) febr. 18-ikáról keltezve: tömegesen seregletttek a felkelők zászlója alá, ugyhogy mihamar 15,000 fegyveressel kezdették meg a háborut.

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 90. act. 22.
[2]) Horváth Mihály Magyarország tört. VI. k. 59 l.
[3]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 90. act. 52.

Kende Gábor, Petróczy István és Szepsi Pál már márcz. havában a magyar táborral Nyiregyházán helyezkedtek el, ezen nyiregyházai tábor erőditvényből szólitják fel a megyét márcz. 6-ikáról keltezett levelökben, hogy a hadak élésére provideáljon, nehogy az élésre valókat az lovaknak és embereknek maguktól hajtassák.[1])

Ezen nagy szerencsével kezdett felkelés épen a felkelő vezérek elbizakodottsága s tervtelensége, valamint a hajduk egy részének Barkóczy Istvánnak csábitgatása következtében történt árulása miatt, még azon évben elnyomatott, a nádori s királyi helytartói tiszt eltöröltetett s a német kormány behozatott;
1673 1673 febr. 27-én Ampringen János Gáspár magyarország teljhatalmu kormányzójává kineveztetvén.

Ezen időre esik azon gyász korszak, midőn a protestansok a legnagyobb háborgatásnak voltak alá vettetve; 300 prot. lelkész és tanitó idéztett a törvényszék elé, kik a lázadás gyanuja miatt szinleg, de valóban fanatismusból s vallásos gyülölségből mindnyájan halálra itéltettek; kegyelmet nyert az, ki katholikus vallásra tért, vagy külföldre ment, vagy hivataláról lemondott, a többiek a leopoldvári, berencsi, sárvári börtönbe vettettek, végre hetvenen a nápolyi gályákra vitettek.

De nemcsak a protestansok szenvedtek ezen időben, hanem mondhatni az egész ország. Ampringen a lázadást nem volt képes végképen leverni és elfolytani, a bujdosó elégületlenek a Kuruczokat folyvást ébren tartották, kik a szenvedő protestans lelkészek miatt is mélyen elkeseredve levén, ahol csak lehetett a németeken véres boszut állottak, más részről a kegyetlen

[1]) Ez az erőditvény véleményem szerint a tokaji utcza végén a vasuti őrház felé lehetett, hol még ma is világosan láthatók az erőditett táborhely nyomai. Megyei levéltár. L. Ö.

Kobb azokat, kik a Kuruczok közül kezébe kerültek tömegesen vonatá karóba, vagy kerékbe töreté, vagy lassu tüzön emészteté és elevenen nyuzatá. — Ezen kölcsönös ellenségeskedéseknek a kuruczok és labbanczok között igen gyakran ártatlanok is estek áldozatul. Leginkább ki volt tétetve e rettenetességeknek a Tiszavidéke, mert a bujdosók leginkább Debreczen és Eger táján tartózkodtak. A nyiregyháziak s általában egész Szabolcsmegye ki volt tétetve a folytonos zaklatásoknak, — Barkóczy István Szabolcsmegye főispánja a lab- 1674
banczokkal tartván, Ferencz testvérével s Pálfy Miklóssal Nánás mellett mintegy 500 kuruczot fogott el 1674. febr. havában; viszont a kuruczok Ónod mellett Pálfynak majd nem egész dandárát levágták.

Élénk képét adja e szomoru helyzetnek Horváth Mihály, „mig a két fél — mond — egymást igy rontá. öldöklé, a föld népét ezek is amazok is iszonyu módon zaklatták, sanyargatták e hadjárataik alkalmával. Alig vonult el a kurucz csapat, már is a labbancz had ült a védtelen nép nyakára. Megrendül a hazafi szive, midőn e zsarolások s pusztitások leirását olvassa az évkönyvekben. Az adók, uri munkák által már különben is módfelett terhelt nép a kuruczokat szintugy, mint az üldözésökre kiküldött, vagy különben is gyakran utban levő katonaságot ingyen köteleztetett élelmezni s elszállitani. És akár mulatság, akár más személyes ügy volt a czél, ugy mondák, a közjóért utaznak; s még szerencsésnek tarthatá magát a szegény paraszt, ha marháit, melyeket talán az ekétől fogtak el, tüzhelyéhez bár elcsigázottan békével visszahajthatá. A gazda kinél a német utközben megszállt, vagy tanyázott, ha kifosztatni nem akart, még a közkatonának is válogatott eledellel, borral kénytelenittetett szolgál-

ni; ki parancsának tüstént nem engedelmeskedett, a legdurvább méltatlanságokat vonta magára; azt mindazáltal a legkészségesebb szolgálatu is ritkán kerülte ki, hogy vermeiből a gabonát, ládájából filléreit, mezejéről barmát el ne rabolják a garázdák. Még csak elhaladni is alig lehet vala mellettök guny és bántalom nélkül. A nép sokkal inkább félt a labbancztól, mint a töröktől, tatártól; a lakosok, midőn értesültek, hogy a labbanczok jönnek helységökbe, hogy legalább a maguk. hitveseik, leányaik személye maradjon ment a méltatlanságoktól erdőkbe, hegyekbe vándoroltak, vagy sokan a török földre futottak. sat.[1]"

De találunk erre nézve még ennél is szomorubb és részletesebb adatokat Szabolcsmegye levéltárában; 1676-ban történik falunként kihallgatás a török
1676 pusztitást, 1677-ben pedig a német pusztitást illetőleg, helységenként.

Nyiregyházára vonatkozólag a következők olvashatók ebben: „Anno 1676 die mensis Januar. Lött az inquisitio Nyiregyházán. Nyiregyházai főhadnagy Szonits Sándor, Biri Mihály főbiró, Oláh Mihály kisbiró hitek szerint vallják: az váradi törököknek adtanak adóba két esztendő alatt 1240 forintokat. Ad secundum punctum vallják hitek szerint, falujokat felverték egy nehány izben, házbeli javaikat elvitték, egynehány embereket megsarczoltattak; lovokat, ökröket tehénféle barmaikat elhajtották, jólelkök esmereti szerint összeszámlálták, teszen az kárvallások 4253 forintokat. Ugyanaz Méltósághos Báthory Zsófia fejedelemasszonynak eő nagyságbának töttenek ugyanaz nyiregyházi majorságában 1009 forint érő károkat Hajdu Tamás eő kegielme tiszttartója ezen hadnagygyal és birákkal hittel fate-

[1]) Horváth Mihály VI. k. 73. l.

áltak. Ugyan Gróf Csáky István urnak eő Nagyságának, ugyan nyiregyházi majorságában töttenek az kurucz vitézek 800 magyar forint érő károkat, melyeket ugyanezen felől való tanuk hittel fatealtanak. Balthazar Szalai judilium Stephanus Farkas jur. assessor." [1])

Ugyanekkor a királytelkiek vallják, hogy „két esztendő alatt adóba az töröknek 500 magyar forintot, fizettek, ökröket, lovakat 140 darabot elhajtottak, házokból minden javokat elvitték, Isten tudná a károkat meghmondani, 5 embert elfogtak s egy királyteleki jámbor embert megöltek." [2]) Az egész megyéből csak az adó felülment 100,000 forintnál a mindenféle kárvallásoknak pedig se szeri se száma.

A Nyiregyházára vonatkozó tanuvallomás nemcsak azért érdekes előttünk, hogy belőle megtudjuk, menyi kárt vallott azon időben a város, hanem azért is, hogy az általa fizetett adó mennyiségéből következtetést vonhatunk annak akkori népességére, nagyságára. Sokkal kevesebb adót fizetett Nádudvar, Sz.-Mihály, Dombrád, az adófizetés mennyiségére nézve felülmulta Kis-Várda, Kálló, Nyirbátor. Továbbá érdekes tudnunk, hogy még ebben az időben is hadnagya volt Nyiregyházának, tehát még mindig tartotta magát nyert privilégiumához.

A főhadnagy Szonics Sándor volt, ily nevü nemes familia még ma is tartja magát Rohod tájékán. A főbiró Biri Mihály. Már az 1623-ik évben ugyan ezen családból volt a biró Nyiregyházán s ezeknek utódai e lakó földtől soha el nem szakadtak, mai napig is fentartja magát itt e család.

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára

[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára

1677 Az 1677-ben felvett tanuvallomási jegyzőkönyvbe egy darab papiron „memoriale“ czimmel fel van jegyezve, hogy kik voltak ez évben nemes emberek, a következőleg: „Nyiridházi armalisos nemes embereknek nevek: Tatár Bálint, Tatár János, Török István, Szijgyártó István, Kun György, Mészáros Bálint, Szilágyi János, Szonics Sándor.“ [1])

Ugyan ezen tanuvallomási jegyzőkönyv szerint a német és magyar katonaság által okozott károkról igy emlékeznek meg a tanuk: „Pataki Pál Commendáns a templom keritését lerontatta,[2]) 1000 forintot sarczoltatott be a lakosságon, 50 szekeret hajtatott és azokat huzamos ideig magával ide oda hajtatta a meddig tetczett.“ Ugyan ekkor Királyteleke is nagy sarczoltatásnak volt alá vettetve, Nagy György és Pataki Pál ő felsége magyar és német hadainak parancsnokai által.

Azonban még itt a dulásokon és hadi sarczon kivül ugy látszik egyéb kegyetlenséget nem követtek el, legalább e tanuvallomásban semmi ilyes nincsen feljegyezve; nem igy azonban a megye többi helyiségeiben;- rettenetes még csak olvasni is azokat az iszonyatosságokat, melyeket a császári hadak ez időben elkövettek, a katonák, a nemesek házára rá mentek, a mit kaphattak mindent elraboltak. Ebben az időben gyakran megtörtént, hogy a megszállástól fenyegetett helységek lakosai javaikat pénzeiket a még nem háborgatott helységekben lakó barátaiknál helyezték biztonságba, azonban a féktelen katonaság gyakran mielőtt biztos

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 95. act 98.

[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic 95. act 93. szóról szóra; „Possessio Nyiregyháza jurati examinati fassi sunt, damna pro milites tam germanos quam hungaros irrogata esse ad mille florenos se ext .... Patakiensis tunc temporis Commendans. Fanum templi infringi quinquaginta Curus obigi curasse. Eos tam diu secum hinc inde ducent quousque placnit.

helyre elrejthették volna pénzeiket, meglepte őket s a lakosoktól még az igy letett s megőrzésre elhelyezet pénzeket s drágaságokat is elrabolták, nem kimélték a gyermekeket, gyönge nőket és asszonyokat sem. szóval dultak, raboltak, pusztitottak, öltek; nem volt előttök semmi szent, mintha egyéb feladatuk se lett volna mint Magyarország lakosságát semmivé tenni s végkép kiirtani.

A kuruczok és labbanczok mellett még a törökök is gyakori becsapásokat intéztek a megyébe s igy a török, kurucz, labbancz egyszerre vagy egymásután dúlt, égetett, rabolt a megyében és az egész országban.

Az alkotmány és lelkiismeret szabadság mellett küzdőkre nem igen kedvezett a szerencse, amenyiben Köprilli Ahmed nagy vezér meghalt, ki a felkelőket török segitséggel biztatta, a franczia segitség is késett, igy Barkóczy István elérkezettnek látta az időt kisérletet tenni arra, hogy az elégületlenek bizonyos engedmények által megnyeressenek. E végett felkereste személyesen az udvart azon tanácscsal, hogy engedtessék legalább annyi kedvezmény a protestánsoknak, hogy minden megyében legalább egy templomot szabadon használhassanak, és hogy az államhivatalok betöltésénél a vallásra semmi tekintet ne legyen. Az udvar szivesen beleegyezett e csekély kedvezménybe, sőt Barkóczyt meg is bizta, hogy ez alapon alkudozzék a hajdúkkal. Erre vagy másfél ezeren meghódoltak, de a többség határozottan megmaradt a felkelés zászlója alatt s megkötötték a szövetséget a francziával és sikeres hadjáratokat tettek; ennek hirére Strassaldó helyett, kassai főkapitánynyá ismét a kegyetlen Kobb neveztetett ki, ennek embertelen kinzásait s kegyetlenkedéseit a kuruczok hasonlókkal viszonozták, ugy

hogy ismét tűzben és vérben állott különösen a Tisza vidéke. A felkelők kétezer főnyi lengyel, ugyananyi franczia zsoldos haddal erősödvén, Szatmárban a Schmidt vezérlete alatt álló császári hadat szétszórták ugy, hogy 1500 német közöttük Herberstein is a csatamezőn maradt.[1]) A győzelmes csatát vivott felkelők Tokaj felé tartottak, azonban Kobb a Tiszán átkelvén s feléjök közelitvén, amazok Ecsednél ütöttek tábort; de Kobb, mivel a császári zsoldban álló magyarok csapatonként szökdöstek táborából, visszavonult, hadai mind jövet, mind menet megdulták Szabolcsmegyét, Wesselényi is hadait Debreczen tájékán helyezvén téli szállásra, a hybernalis portióból ismét kijutott megyénknek bőségesen.

1678 A következő évben a felkeltek vezérsége Tököli Imrére szállt, ezen évben, valamint a következőkben Szabolcsmegyében nagyobb pusztitások nyomaira nem
1679 akadtam. az 1679-ki conscriptio szerint a német hadak eltartása végett volt vetve Nyiregyházára 19 köböl élet s 9 szekér széna.[2])

1680 1680-ban neveztetik ki ifj. Zichy István Szabolcsmegye föispánjául, de bizony ő a folytonos villongások miatt Bécsben lakott s onnan adta ki rendeleteit. melyeknek nem sok foganatja volt, mert 1681-ben 26 megyei község volt török hódoltság alatt[3]) s már
1681 1681-ben Kálló várát Tököly Imre elfoglalta s az ostrom alatt fel is égette,[4]) ugyanezen évben, mint az a katholikus rendek országgyülés elé terjesztett felira-

[1]) Horváth Mihály Magyarország története. VI. k. 85 lap.
[2]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 97. act. 93.
[3]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 99. act. 15.
[4]) L. Horváth Mihály Magyarország története VI. k. 104. l.

tából kitetszik, Szabolcsmegyében egyetlen katholikus pap és templom sem volt.[1])

Az 1682-ik évben a megyének rendeletet is ad ki Tököli, hogy Kálló várát javittassa ki, oda az épitkezéshez szükséges anyagokat hordassa. Sőt Munkács vára is kezére jutván, Szabolcsvármegyét felhivja, hogy a reá vetett „limitatiot", nevezetesen 1200 darab 3 öl hosszuságu gerendát, 110 drb 4 ölnyi hasitott deszkát, 75 drb rövidebb gerendát, 90 drb 6 öl hosszu gerendát, 300 drb másfél öl hosszu csörtös deszkát oda haladéktalanul hordasson.[2])

Majd Debreczenből az 1683. november 29-dikéről 1683
keltezett levelében megparancsolja Szabolcsmegye rendeinek, hogy előtte magát mutassa be, azzal is „Constatálja hozzá való devotióját" [3]); ugyanez évben nagy hadi szemle tartatik Harangod mezején.[4])

Azonban még ugyanezen évben a törökök nagy vereséget szenvedvén, az egyesült császári hadak mind beljebb nyomultak az országba; maga Tököli békére hajlandó, a törökkel szakitani látszott, s ugy látszik, hogy Szabolcs feletti uralma is nemsokára megszünt, mert ez időtől kezdve megszakad Szabolcscsal való levelezése.

Az 1684-ik év gyászos eseményei szomoru lapo- 1684
kat töltenek be ugy az egész Magyarország, mint Szabolcsmegye történetében, Kuruczok, labbanczok s törökök egyaránt dulnak fosztogatnak a legnagyobb embertelenséggel a hazában.

1685-ben Tököli a török által elfogatván; a ku- 1685
ruczok tömegesen visszatértek Leopold hüségére, Bar-

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fascic. 100. act. 40.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 100. act. 41.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 101 act. 16.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 101. act. 27.

kóczy Ferencz a császár mezei hadainak tábornoka Caprara utasitása folytán Leopold kegyelemlevelét kihirdeti s a megtérőktől széltiben hűségi esküt vesz; minél fogva Szűcs János és Deák Ferencz Tököli mezei hadainak egyrészével Kállóba mennek [1]), mely már a németek kezében van, s a császárnak hűséget esküsznek.

Bár azonban Barkóczy utasittatott, hogy hadaiban jó fegyelmet tartson, hogy másoknak is kedve legyen a megtérésre: mindamellett az országlakók dulása, pusztitása nem szűnt meg.

1686 1686-ban Szabolcsmegyének Caraffa rendeletére egész Szólnokhoz kelle szolgálni, 100 szekérrel s nagyszámu ökrökkel, melyből Nyiregyházára esett 1 szeker és 4 ökör [2])

Ugyan ezen évben Bertoti Ujváros egész termését derék aratáskor 600 német katonával elcsépeltette, mind egy szálig elvitte; a lakosokat éhenhalásra hagyván. [3])

Hasonló panaszt emel Debreczen városa, azzal a különbséggel, hogy tőlök nem csak az élet neműt mind egy szálig elvitték, hanem arany és ezüst marháikat is, sőt még a mások által megőrizés végett letett pénzeket is. [4])

Ugyan ezen évben Nyiregyháza városa „hibernalis porczio“ czimen tartozott fizetni 170 forintot, [5]) hogy egyéb dulás érte-e? arról a következő fejezetben szólunk; — Királyteleke azonban valószinűleg a Tököli hadjárat alkalmával pusztulhatott el, mert ettől fogva egyetlen Conscriptioban sem fordul elő neve.

---

[1]) L. H. M. Magy. tört. VI. 157 l.
[2]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 104 act 45.
[3]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 104 act 83.
[4]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 104 act 92.
[5]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic 104 act 97.

IV. FEJEZET.

1687—1700.

Gróf Csáky István levele. Nyiregyháza elpusztult voltáról. — Prot. lelkészek zaklatása. — Német katonák brutálitása. — Portio. Rabló töredék hadak garázdálkodása. — Gróf Csáky ujabb levele. — A terhek folyvást növekednek. Kiköltözések a terhek miatt. — Rákóczy Ferencz a helyzetről. — Pál deák. Szatmári, zempléni zavargások. — A megye Nyiregyháza ellen. — Gróf Bánfy György levele a megyéhez. — Katonai zaklatások. Eszterházy kapitány levele a vármegyéhez.

Az előző fejezetben rajzolt utolsó években Nyiregyháza igen sokat szenvedett. Részint a Törökök, részint egyéb barangoló hadak gyakran véletlenül rajta ütvén a védtelen lakosokon, azokat fosztogatták javaikból, s békés lakaikból elriasztgatták, még ma is akadni a város területén elrejtett kölesvermekre, melyek örökre a földben vesztek, a többek között a nyiregyházai ref. templom fundamentomának ásatása alkalmával is több ilyen elrejtett köles vermek találtattak tele öntve szin kölessel, gazdáik kibujdostak elpusztultak ebben a villongós időben. Hogy nagy mértékben el volt pusztulva akkor Nyiregyháza, bizonyitja a következő levél, melyet Gróf Csáky István ezen villongós idők után a nemes vármegyéhez intéz: „Minthogy, ugymond, az elmult veszedelmes háborus időben mind Királyteleke, mind pedig Nyiregyháza annyira elpusztult légyen, hogy csak az szél fujdogálná helyeit és igy sem a nemes vármegyének s földes uraknak, szolgálatot s hasznot annak előtte azon helyben lakó lakosok nem tehetnek s nem tesznek, hogy azért az emlitett helyek ujabban megszállittathassanak, az mint már találkoztanak is olyak, kik örömest megülnék azon helyeket: Kegelteket kérem, hogy mindaz nemes vármegyét segithesse mindenekben és nagyobb hasznot tétethessen, mind magának

mind pedig a földes urak anyi amenyi hasznát vehessék annak idejében: országunkba bévett szokás szerint kgeltek három esztendőkig szabadságot az megnevezett Királytelekre és Nyiregyházára szállandó embereknek engedni ne nehezteljen, mely ideig való szabadságot immár én megadtam." [1])

Ezen adatból kitetszőleg Nyiregyháza Csáky által
1687 megtelepittetett; azonban kezdetét vevén 1687-ben Caraffa Antal rém uralma, ismét aggasztó sors várakozott az országra, de különösen a prot. vallásra. A német katonák nem kimélték a templomot és paplakot. A „hadak élésére" mind nagyobb porcziokat vetettek, s ez számba sem jöhet a mellett, amit ezen felül önkényüleg raboltak, a szegény földnépének nem volt a ki pártját fogta volna.

Ezen évben teszi meg panaszát debreczeni Dormán János szabolcsi esperes, Szabolcsmegye rendeihez a bátori, gyulaji, adonyi lelkészek ellen elkövetett méltatlanságok miatt [2]); de orvoslást nem nyer.

E közben az elszállásolt német katonaság eltartására mind nagyobb adó vettetik ki. Nyiregyháza
1688 1688-ban már havonként 60 forintot fizet,[3]) ugyananyit a következő évben.

1689 Az 1689-ik évben a prot. lelkészek zaklatása megujul. A megyében szállásoló katonák semmit és senkit nem kimélnek, a parochiákat széltiben elfoglalják, a predikátorokat ütik, verik, kinozzák.[4]) A lakosokon elkövetett embertelenségek a legmagasabb fokra hágnak. Az egész rém uralom felett a Caraffa vérengző szelleme emelgeti rettenetes eszközeit.

---

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 107. nro. 74.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 104. nro. 97.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 106. nro. 28.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 107. nro. 23.

A németek, hogy a mindenéből kifosztott, végkép elcsigázott, koldusbotra jutott nép nem képes megadni a porcziot, „ félkezénél, féllábánál fogva felakasztják a szegénységet és ugy kinozzák ameddig tetczik, majd a félholtra kinzott szerencsétlenek szemérem testökre hurkot vetnek, s ugy hurczolják, vonczolják őket a porczioért, mivel immár ugy elpusztultak, hogy semmiképen maguk erejéből meg nem adhatnák.“ [1])

Hasonló garázdálkodást, fosztogatást és vad kegyetlenséget vittek véghez az egész megyében, különösen a Sambech kállói commendans és a Loffelholcz ecsedi parancsnok regementjéből való németek voltak ez erőszakos emberek és kegyetlen kinzók.

Ugyane zsarolások felől kihallgattatnak Tóth Mihály, Halász Mihály és Encsi István nyiregyházai lakosok, „a praedio Nyiregyháza jurati examinati fassi sunt, hogy fizettenek és kétszer is egy hónapra, miért is megvonták a portio pénz fizetését, melynek summája tészen holnaponként fl. 60. Ezt pedig Clinger cselekedte.“ [2])

1690—94-ig Szabolcsmegye és a tiszavidéke nagyobb eseményektől megkimélve volt, azonban az itt elhelyezett német hadak ellátására folyvást kellett fizetni a meglehetősen felcsigázott porcziót. Évről-évre fizet Nyiregyháza vagy legalább ki van vetve rá s amikor tudja fizeti is, havonkint 50 forintot, 25 Cubulus gabonát,[3]) csakhogy még e mellett a porczioból is kijut, s minden egy katonára két font kenyeret s egy font hust kelle adni, a bor és ser nem kivántatott. 1690 1694

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 107. nro. 48.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 107. act. 48.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 109. 110. 111. 112.

de ez minden hóban egy porczio után 1 forinttal váltatott meg.

A Török már ekkor kiszorittatott ugyan az országból, azonban a német katonák zsarolása mellett ujabb csapásként barangoltak az országon keresztülkasul a Tököli felkelésből itt ott még fenmaradt töredék-hadak, melyek, mint tolvajok dultak, pusztitottak és raboltak, ahol szerit ejthették.

A megye többi községei között Nyiregyháza is roskadoz a mindenféle terhek alatt, kitünik ez Gróf Csáky Istvánnak Nyiregyháza akkori egyik földesurá-
1694 nak az 1694-ik év január 25-ről a Tekintetes nemes vármegyéhez intézett következő leveléből: „Tek. nemes Vármegye! ajánlom köteles szolgálatomat! Szánakozásra méltó nyiregyházai szegény embereim sok rendbeli képtelen és rendetlen nyomorgatását (az mint informaltatom) henyélő szemmel tovább nem nézhetvén, sem igaz lélekkel tovább nem tűrhetvén: kényszerittetem kegyelmeteket bizodalmasan megtalálnom. Kérném és egyszersmind inteném is, felyebb megnevezett szegény embereim pusztulásit szomjuhozó tiszteinek eddig való munkáját zabolázza, mérték felett való károkat meghtéritse, mert ha e világon a törvény és igazság meg nem holt, elhitetem velek, hogy én is megh nem holtam. Datum. Kluknoviae.“ [1])

E sorokból láthatjuk, hogy ez időben Gróf Csáky István is nyiregyházai földes ur volt, azt gyanitom, hogy e birtokos foglalta a Rákóczy-féle birtokot, mivel 1695-ben Rákóczy Julia Gr. Aspermont neje jószágigazgatója által megkeresi a megyét s repositiot kér, illetve mivel a repositionalis határidő rövidre szaba-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 112. act. 84.

tott ki, kéri, hogy az hosszabbittassék meg.[1]) Később a birtok, mint látni fogjuk csakugyan átadatott Rákóczy kezére.

Ezen évben rablóhadak is feldulták Nyiregyházát, mint erről tanuskodik a megye jegyzőkönyve, uj terminust kérvén Rákóczy Julia Gróf Aspermont nejének jószágigazgatója, mivel a kitüzöttt terminust a rablók dulásai miatt meg nem tarthatta.[2])

Ugyanezen évben a báthoriak is panaszkodnak és Isten nevére kérik a megyét, hogy enyhitse terhöket s a rajta nagy mennyiségben bekényszeritett gabona árát téritse meg.[3]) Hasonlóképen Debreczen is keserüen panaszkodik, hogy ujabban 5 compagnia küldetett a nyakára, emiatt elviselhetetlen a nyomorusága.[4])

A fennebb emlitett barangoló tolvajhadak már Szabolcsmegyébe is bebecsapván, ezek ellen Filippus J. de Porta' liber baro s katonai parancsnok rendeletet bocsát[5]), felhiván a megyét azoknak üldözésére.

Eközben az elszegényedett nép vállaira a folyvást növekedő „portiok“ katonatartási terhek oly sulyosan nehezedtek, hogy nem volt képes azt megfizetni, minél fogva Bécsben székelő főispánjához Zichy Istvánhoz folyamodik, hogy kövessen el mindent a terhek könynyitésére, mert a legrosszabbtól lehet tartani, Zichy családi gyász miatt maga az ügyben el nem járhatván, Mecséry Ádámot bizza meg, ki is a megyéhez küldött levelében tudatja, hogy „eddig fizetett a megye 2530 egész portiot, mely pénzben 59,972 frt értéket képviselt, az idén (1695) fizetni kell 1980 portiot, mely pénzben

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 113. act. 152.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 113. act. 152.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 112. act. 117.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 112. act. 122.
[5]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 112. act. 130.

49,500 forint, tehát 10,000 forinttal sikerült neki lejebb szállittatni, azonban inti a megyét, hogy ezt fel ne akarják bontani, hanem fizessék meg, mert „majd nagyobb baj lesz belőle.“ [1])

Első tekintetre nem látszik ez az egész megyére kivetett adómennyiség soknak, mert hiszen ma csak Nyiregyháza városa több adót fizet, mint akkor az egész megye. Azonban nem kell feledntünk, hogy az országlakók abban az időben egy százados török tatár dulás, Kurucz-labbancz fosztogatás sat. miatt, végkép el voltak csigázva, fizetésre képtelenné téve, másrészről a katonákat folyvást tartani kellett, Nyiregyházának is rendes körülmények között, ide nem értve a gyakori átvonulásokat, folytonosan 14 gyalog 14 lovas katonát kellett tartania [2]); e mellett a féktelen hadak gyakran 3—4 annyit is kizsaroltak egyszerre, mint a mennyi rájok kivettetett, azonban mind ezektől eltekintve is nagyon jelentékeny összeg volt az, ha felgondoljuk, hogy minő értéke volt akkor a pénznek.

Ezt pedig megtudhatjuk azon vallomásokból, melyek a község biróktól s elöljáróktól vétettek a német katonák által a rendes kivetett portiókon felül kizsarolt szolgálmányokról s élelmi szerekről. Ezeknek árát maga a község vallja be, tehát bizonyosan magasabb árt mond a valónál, vagy legalább nem alacsonyabbat. Ezen bevallások szerint abban az időben egy szekér szénának ára 2 r. forint, egy köböl zab 1 f. 10 denár, egy tyuk 3 denár, 7 juh 5 frt. egy tehén 12 forintban számittatik. [3])

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára F. 113. act. 21.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 113. act. 100.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 115. act. 86.

Nyiregyháza, igy számitva, a rendes portion felül bevall 200 forint kárt, mely hogy csak a nagyobb tételeket emlitsük a következő károsodásokért számittatott fel: 31 szekér széna, 26 köböl abrak, 18 tyuk, 9 köböl zab liszt, 7 juh, sat, majd ismét ugyanez évről a Krommer kapitány katonái által okozott károk fejében 100 forintot [1])

Láthatni ezekből, hogy a szegény lakosok e terheket — nem tévesztvén figyelmünk elől az általános nyomort és anyagi pusztultságot, — nem birták fizetni, igy a szegény jobbágy, ha egyik helyen felszaporodott rajta a fizetetlen teher, megszökött s elbujdosott más községbe. Ily szökött jobbágy ügyében irja Károlyi Sándor N.-Károlyból 1695 deczember 10-edi- 1695
kéről keltezve Szabolcsmegye rendeihez: „Nemes vármegyém becsületes tagja Rohodi nagy Zsigmond nemes ember jövén hozzám, panaszképen jelenti, miként az elmult napokban, u. m. ezelőtt egy héttel egy jobbágya, felesége előbbi uráról álló elszökvén Nyiregyházán Ngtok kegeltek vármegyéjében vonta meg magát, mivel azért a portió elől ment el, sőt az elmult esztendeivel is restantiarius, másként is itt vevén el egész nyári hasznát, adassa ki" sat. [2])

Ép oly érdekes, mint szomoru rajzát adja ezen pusztulásnak, katonai zsarolásnak maga Rákóczy Ferencz „Confessiones" czimü önéletirásában. Ő ez években járt Patakon s egyéb jószágain: „valóban válságosak valának, mond ő, ezen évek egészen a század végeig mind az országra, mind saját állapotomra nézve . . . veszélyes volt rám nézve távol lennem Bécstől, és jószágomon élnem, s felette terhes Bécsben is élnem, mert a német katonaságtól távollétemben

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 114. act. 50. 51.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 113. act. 131.

végkép magrontattak szegény jobbágyaim.“ (tehát Nyiregyháza is, mint legnagyobb részben Rákóczy birtok, mint azt felebb láttuk) „A császári katonák magaviselete — igy folytatja“ — hasonló volt a pogányok zsarnokságához a pénz kizsarolásában, mi aztán még gonosz tettekkel is téteztetett, mert a fizetni nem tudók feleségeivel vissza éltek, ezek átengedésére kényszeritvén az adósság törlesztése fejében férjeiket. Mások halálra verettek, s még csekélyebb vétségek s néha a nyomor által kisajtolt panaszok is halált vontak maguk után. Ezeket s hasonlókat a gonosz szellem ingerléseire kigondolt kinzásokat a közkatonák a népen, a tisztek a nemességen követték el. A panaszok felületes megvizsgálásánál egy német vallása többet nyomott a magyar tanukénál, minek következtében ártatlanok is sokan elitéltettek és büntettettek. És a katonaságnak ezen összeesküvésében a nép ellen a közkatonát a tiszt, a tisztet a tábornok pártolta. Eképen az egész törvényes kormány felforgattatott, mert a megyék fő és alispánjai s más hivatalnokok tisztjeiket nem teljesithették, s kik hivatalaikban buzgóbbak valának, lázadóknak tartattak, vádoltattak s nem csak dorgálást, de néha verést is szenvedtek.“ sat.

Nem lehet csodálkoznunk, ha ily bánásmód igazságtalan törvénylátás és folytonos zsarolás miatt az országban mindinkább növekedett az elégedetlenség s titkon mindinkább forrt a boszu lángja a németek ellen, mely olykor véres összeütközésekben is kitört. A mindenekből kifosztott lakosok egy része vagy koldusbotot vett kezébe, vagy egyes felkelőkhöz s kóborló tolvaj hadakhoz csatlakozott.

1696 Igy Szatmárban 1696-ban Pál deák tolvajcsapatja pusztitott, dulásainak, garázdálkodásainak hire Bécsbe

is elszárnyalt, minélfogva Eszterházy nádor levelet intéz gr. Pálffy Jánoshoz, ki a megyét a következő levelében hivja fel ez ujabb veszedelemre: „Hozzám expedialt böcsületes leveléből, s Eszterházy követeinek relatiójából értekezém minémü elszenvedhetetlen, iszonyu sok Isten ellen való állapotokat és fosztásokat kövessenek el a nemes vármegyében Pál deák uram katonái, kin megvallom magam is szivesen sajnálódom és akarnám is ha kegyelmetek a felséges udvarnál representálván azon istentelen had által causalandó hallatlan oppressiot és az országhban levő szörnyü sanyaruságot, a mire én már magam is irtam Bécsbe az udvarnak. Azonban meghparancsoltam Ebeczkynek jöjjön hozzám holnapi napon Kállóba, kinek meghparancsolom takarodjék ki katonáival ezen nemes vármegyéből, mert ugyanis énnekem az ő szolgálatjukra semmi szükségem nincsen és soha magam mellett sem hordoznám azon katonaságot, sőt vigyázással legyen kgeltek, és ha némelyeket inflagranti meghfogathatna, küldjön kezemhez, meghlátja kgltek satisfactiot tészek“.[1])

Nem volt elég e sokféle zaklatás, ezeken felül a megye ujabban is megtartja ellenséges indulatát Nyiregyháza ellen, megujitja az ellen panaszát; eképen irván az ország rendeihez: „Tudjuk mely sok articulusi és törvényei vadnak az nemes országnak Bátor és Nyiregyháza felől, melyekhez, hogy accomodálják magukat az jó emlékezetü méltóságos Rákóczy Ferencz fejedelem sok és törvényes inspectioi után .... a szokott contributiónak assolutiojat és egyéb juridicus processusokat ugy supponálják ..... és velök egy végezésre mind eddig is nem jöhetünk, s az ő szóval való egyezségök szerint refractariuskodnak Báthor és Nyiregyháziak;

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 115 act. 83.

de az mostani háborusságos időhöz bizva, azon processushoz alkalmazkodnak és az imponált contributiót is exolvalni nem akarják . . . az ország törvénye observáltassék, jó szeretettel kérjük generális urat accomodálja magát az ország törvényeihez, kitől is semmiképen ne recedáljanak, és satisfactiot is el ne mulasszák." [1])

1697 A következő évben Zemplénben nagyobb zavargások jöttek létre, a pataki várparancsnokot ugyanis amiatt, hogy az Ujhelybe vásárra menő néptől szokatlan vámot szedett, a felbőszült nép embereivel együtt agyonverte, a zavargás hamar elterjedt, — A Tököli szolgálatában volt Kuruczok, kikhez a felkelő nép csatlakozott, ahol csak németet talált levágta, még nagyobb lett a zavar, midőn két más hajdu csapat egyik Szalontai, másik Tokai vezérlete alatt a pataki és tokaji várakat éjjel meghágván, a német őrséget levágta, vagy fogolylyá tette.

Ezen zavargások hirére Szabolcsmegyében is felháborodás támadt, minél fogva Kis Ferencz kállói viczekapitány irja Krucsay Szabolcsi alispánhoz: „Kállói commendans uram parancsolatjából szükségesképen kelletik kegelmedet ez mostani Tokajba levő tolvajok állapotja iránt tudósitanunk, hogy még rajtunk is valami nonputarem ne essék. Tetczett kállai commendans uramnak, hogyha eő Felséghe iránt akarjuk hűséghünket meghtartanunk, kegeltek is velünk együtt bizonyos gyalogh puskásokat lovasival együtt amennyi kitelhetik (quo plus eo melius), mentül hamarabb vigyázásnak okáért Nyiregyházához expediálnia ne legyen terhére, hogy gonosz szándékjokban megnevezett tol-

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 119. act. 139.

vajok elől ne mehessenek, kérjük is kegyelmedet commandáns uram parancsolatja szerint tudósitani el ne mulaszsza.“ Jul. 4-ikéről ismét irja, hogy „még az nap a vaskapu felé, ami had Kállóból kitelhetik megindul.“ „A héthajdu városok feles számu lovasai penigh a Basa halmánál vadnak elhelyezkedve.“ [1])

Hogy mily nagy tumultust idézett elő e mozgalom országszerte és Bécsben is, bizonyitja az, hogy Eszterházy nádortól és Gróf Bercsényi Miklóstól is sürün érkeznek a levelek; amaz Kis-Mártonból jul. 13-ról keltezett levelében irja, hogy „ő felsége parancsolatjához képest alkalmaztatván kegeltek magukat nyomorodott hazánk és a közönséghes jónak meghmaradása iránt való fáradságát, szolgálatját nem szánván azon rebellio lecsilapitására rendeltetett nemes regementekkel s végbeliekkel együtt egyetértvén, az olyatén kuruczságot üldözze és persequalja.“[2]) emez értesiti a vármegyét, hogy az eő felsége mellett szívesen hadakozó vitézlő magyarokat eő felsége parancsolatjából maga mellé vette s azokkal már meg is indult a zűrzavar lecsendesitésére. Egyszersmind kéri utóiratában, hogy mivel a posta késlekedése miatt minden vármegyéhez nem irhatott, e levelét a szomszéd vármegyékkel közölje.[3])

Ezen zaklattatások s nagymérvű háborgatások miatt Szabolcsmegye lakosai közül számosan kiköltöznek más megyékbe, u. m. Biharba, Szolnokba, Hevesbe stb., kiket azonban, — a jobbágyokat a megye összeiratván, — kerestet, s visszakövetel.[4]) 1698

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 115. act. 83.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 115. act. 153.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 115. act. 158.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 116. act. 49.

Főteherként nehezedik azonban a lakosságra folyvást a „portio“, a katonatartás és az ezek által elkövetett zsarolások. Különösen Nyiregyháza van kitéve a folytonos zaklatásnak és zsarolásnak. Hiven ecsetli e szomoru állapotot Gr. Bánffy Györgynek, ki Rákóczy Juliától Gr. Aspermont nejétől örök áron megvette ecsedi jószágrészét, melyhez Nyirbátor és Nyiregyháza is tartozott, következő levele: „Nem kétlem, már eddig értésére lehet kegyelmeteknek (szabolcsmegye rendeinek), miben legyen az ecsedi jószágnak dolga, melynek felét Méltóságos Aspermont uramtól megvöttem és kezembe resignáltatván, de facto manutenualom is, azon jószághoz tartozók levén Bátor és Nyiregyháza nevü helyek is, sok megbántódásokról és végső romlásukat admaturálo terheltetésökről engemet requiráltatnak, én viszont cum sequenti declaratione kegyelmeteknek értésére adni akarom. Midőn az eő felsége vitézi vagy quártélyokból companiára kiszállittatnak, vagy a compania expiratiója után quártélyokba viszszaszállittatnak, mindenkoron marsrutba assignáltatnak nyavalyások. Ha a vitézek kiszállittatnak rájok, egy hétig is commorálnak, és ott rendeltetvén el, onnét indulnak meg, ha beszállnak hasonlóképen rajtok egy bizonyos ideig ellaknak és onnét osztatnak el szélylyel quartélyokba, melyek, hogy elromlott állapotjokhoz képest igen sok károkat és költségeket ne causaljanak, senki nem tagadhatja, de mégis kegyelmetek semmiféle költségeket respectusba nem vészi és portiójokba nem acceptálja, a quartély idején is mindenkor tisztekkel és sulyos quartélyokkal terheltetnek. A nyiregyházi erdőt és ugyanaz részemen levő szegény embereket Kállóhoz hordatja és gratuitus láborra erőlteti a vármegye, holott articulariter decidalva vagyon.

hogy az ecsedi jószágh nem máshuva, hanem precise Ecsedhez tartozik gratuitus labort praestalni, melyekről odakint levő expressusom kállói commendans uramat requiralta volt is, és azt resolvalta, sem az erdőt nem hordatná, ha a vármegye nem mutatná, sem magukra az emberekre gratuitus labornak supportálásával nem terhelné, ha a vármegye nem assignálná. Szolgabirák uramék közül némelyek contra privilegia Nyiregyháziensium sok insolentiákat követnek el rajtok, melyek mentől hamarabb való elpusztitásokra nyavalyásoknak igen egyenes és által utak. Hivalkodó szemekkel nem nézhetem, kérem azért kegyelmeteket arra, atyafiságosan és szeretettel, megtekintvén azt, minémű pusztaságban jutott kezemhez azon jószágh, és hogy én is a kigyelmetek jó accommodatiója által kötelezztessem inkább kegyelmetekhez, mint nem idegenittessem, a feljebb előszámlált terheltetéseket rajtok könyebiteni, statiokkal és quártélyokkal ezutánis oly mértékben és mint eddig minden másunnan való succursus nélkül nem terhelni, nyiregyházi erdőimet is ott levő szegény embereimet a gratuitus labor ellen, melylyel máshová nem tartoznak tuealni, és szolgabiró uraimék közül is kik olyanok, az eddig rajtok elkövetett insolentiáknak tovább való practicálásától restalni ne neheztelje kegyelmetek. Ezek és több terheltetések iránt kegyelmetek protestatiója alatt szegény embereimnek valami respiriumot és könyebbséget érzésekből megtapasztalván, kegyelmetek hozzám való jóakaratját én is minden tőlem kitelhető dolgokban kigyelmeteknek szolgálni és kedveskedni kötelességemnek tartom.“ Dat. Albae Juliae. die 1. Jul. 1698. Comes Georgius Bánffy.[1])

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 116. act. 182.

Majd ugyanezen kérését ismétli oct. 20-ról Bonchidáról keltezett levelében, hozzá tevén, hogy az Aspermonttól kezére jutott jószágok" jobbágyai eddig minden télen tisztviselőkkel és terhes quartélyokkal annyira levén terheltetve, hogy majd teljességgel elpusztulnak és végső romlásokhoz közelitnek, a mint elfogyatkozott állapotjuk ma is lucullens testimoniumot prohibeal rulla, melyhez képest akarom Ngtokat kgelteket jó idején bizodalmasan requiralni, minthogy oly pusztás állapotjukban jutottanak kezemhez, ha mit a nemes vármegye előtt lehető tekintetem ponderal, ennek utánna respiriumot engedni nyavalyásoknak, és tisztviselő vagy egyéb oly terhes quartélyosokkal való terheltetések alól eximalni ne tartsák nehézségeknek. a nemes vármegye kedvező protectioja alatt hadd respirálhassanak és pusztaságukból reparálhassák magukat nyavalyások sat." [1])

E levelek felette érdekesek ránk nézve egyrészről azért, mivel ezekből tudjuk meg, hogy a nyiregyházai Rákóczy birtok felét Bánffy György vette meg Aspermonttól; másrészről azért, hogy láthatjuk belőlök, mily mód nélküli terhek alatt nyögött abban az időben Nyiregyháza, nemcsak az adókat fizette, hanem katonai állomás is volt, s hadigyakorlatok vagy egyéb kiszállások alkalmával hetekig dulták, fosztogatták a németek, s e miatt folyvást pusztult, szegényedett; hihetőleg e folytonos zaklatások birhatták arra Gróf Csáky Borbálát Pálóczy István megmaradott özvegyét, hogy tiszántuli jószágait ezek között „az nyiregyházai predialis portióját" is zálogba adja Kereky Sándornak ugyan ez évben 11.000 forintokért [2]) mert a Gr. Bánffy

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 116. act. 183.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 116. act. 175.

többszörös kérelmének annyira nem volt eredménye, hogy ugyanazon évben még több katona szállásoltatott Nyiregyházára[1]) s portióban a következő évben 1180 frt vettetett reá[2]) s ebből azt is láthathajuk, hogy Nyiregyháza még 1699-ben eléggé népes község volt, 1699
mivel Püspökladányra, Nádudvarra alig vettetett valamivel több; Berczelre, Halászra sat. pedig sokkal kevesebb.

Nem szünik meg még az év utólján is kérelmezni Bánffy Nyiregyháza érdekében és sürgetve kéri ismét, hogy miután „Nyiregyházai sat. jószágait portiozással és quartélyozással annyira terheli, hogy immár azok pusztuló félben vannak; ily extremitását, elszegényedett és romlott állapotját azon helyeinek méltó respectusban és consideratioban vevén, avagy csak az egész quartély tartás iránt legyen elnézéssel.[3])

Ugyanezen évben nagymérvü kiköltözések történnek ismét a megyéből a szomszédos vármegyékbe, Biharba, Szolnokba, Hevesbe az elviselhetetlen terhek és a folytonos katonai zaklatások elől, mely körülmény nemcsak a földesurakat sujtotta, amennyiben a munkás kezek tetemesen megfogytak, hanem egyéb másokat is kik itthon maradtak, mivel a kivetett portiokat, terheket csakugy meg kellett fizetni.

Nyiregyházáról ez évben kiköltözött Pálinkás János, Nagy János, Tolvaj János. A két első Létára, az utóbbi Kőrösre.[4])

Ugyanezen évben ejtetik meg a mult évi katonai zsarolások összeirása: ennek bizonysága szerint a Meretich kapitány német katonái zsarolnak többet 200 fo-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 117. act. 56.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 117. act. 71.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 117. 130.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 117. 111.

rintot érőnél.[1]) Nevezetesen: készpénzben 18 forintot; 100 tyukot, 17 ludat, közönséges bort 80 itczét, 200 font kenyeret, 4 köböl zabot. Egy lovat a kapitány maga alá vett Dob felé mentében s az ezen utban a szerfelett való nyargalás miatt megdöglött Dob mellett[2]) majd ismét 30 ludat, 150 tyukot, 600 font kenyeret emésztettek fel, ezeken felül 3 ökröt.

Ezen évben főbiró volt Nyiregyházán Tóth Mátyás, Főhadnagy Szonics Sándor, hitesek Ungi Gergely, Bodnár András, Verebélyi László, Serfőző László, Bodnár Miklós, Papkó Mátyás, Oláh Mihály.[3])

A németek garázdálkodásának egyaránt ki voltak tétetve általában a megye lakosai; nem ritkán vandal kegyetlenséggel léptek fel, megverték Bojtár uramat
1700 Lövőn, Kakas István uramat Madán,[4]) Kemecsén a birót karddal megvágták, egy lakost megöltek, Nádudvaron az ágyban agyon szurták a birót. Kislétán karddal üzette a nemes embereket a német tizedes.[5])

Ezen kegyetlenkedések és folytonos adózások mellett a megye lakossága „vecturák"-kal „gratiatus laborok"-kal egyre-másra zaklattatik, a többek között ez évben, — már elébb elvégeztetvén az ecsedi vár elrontatása, — a bástyák széthányásának terhe nyomakodik a lakosságra, de különösen az ecsedi jószághoz tartozó részekre; ez ügyben irja Szentgyörgyi József.

[1]) Ezen összeg nem látszik ma valami nagynak, azonban ha felgondoljuk, hogy egy tyuk 2 denárban, egy lud 10—12 denárban, egy ló 9 rhenus forintban számittatik akkor. midőn károkat vallanak be magok a lakosok, elképzelhetjük minő becse volt akkor a pénznek. L. Ö.

[2]) Capitaneus Meretich Dobinum praecedendo, unum equum obstulit et in ea eodem via propter miniam equitatione eripuit. propter pagum Dob. Fasc. 117. act. 188.

[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 119. act. 85.

[4]) Ugyanakkor történt volna a hagyomány szerint, hogy a Madán székelő ref. superintendenst egy katona meglötte. Szerző.

[5]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 1. 133.

Gr. Bánffy jószág igazgatója Szabolcsvármegye alispánjához a következő levelet: „Nem kétlem, hogy ngtok, Kegltek hirével nem volna, ez a szegény jószagh micsoda angarialtatásban legyen már három héttől fogva ezen ecsedi bástyáknak hányattatása miatt, ugy hogy nemes Szabolcsvármegyében levő jószághiból méltósághos urunknak eő Ngának, három héttől foghva itt benn éhezik 40 embere; mint értem most méltósághos Nigrelli ur leveléből, nemes Szabolcsvármegyéből is rendelt embereket eő nga ennek hányattatására. Kire nézve alázatosan akartam requirálni Ngtokat, Keglteket, az midőn szolghabirák uraimék eő kegelmeknek kiadgya ngtok, kegeltek az én méltósághos uram eő nga jószághát azon limitatióbul excludalni, u. m. Bátort, Gyulajt, Pócsot és Nyiregyházát, mivel azonkivül is mindennap ott vadnak, ha ngtok, Kegltek ezen nemes vármegyében is limitálni foghja s befoghja hajtani, ezen jószág éhenhalóvá leszen, ezen nyáron méltósághos uram eő nagysàgha pedig aratatlan, kaszálatlan marad“.[1])

Ugyanezen ügyben hasonló szellemű levelet ir maga Bánffy is a megyéhez ugyanazon év julius 28-áról.[2])

E leirhatatlan mindenféle zaklatások miatt nem csodálkozhatunk, ha a lakosság annyira el volt keseredve, hogy a legnagyobb ellenszenvvel viseltetett a katonaság iránt, még ha azok magyarok s magyar vezénylet alatt voltak is, s ha ezen ellenszenv annyira ment, hogy ahol csak lehetett annak szóval és cselekedettel kézzelfogható bizonyságát adták még maguk a megyei tisztviselők is; igy bántak a többek között Gróf Eszterházy Antal kapitánynyal és vitézeivel, ki több évig

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 1. act. 115.
[2]) Lásd Szacolcsmegye levéltára Fasc. 1. act. 116.

török fogságban volt s a török ellen viselt háboruban magának nem csekély érdemeket szerzett.

Szentmihályon és Nyiregyházán volt elhelyezve az Eszterházy ezrede, maga Szentmihályon volt quartélyban, secretariusa Fekete István pedig az összes „bagázsiával" Nyiregyházán.

Szentmihályról irt hosszu levelében, mely telve van szemrehányásokkal irja Eszterházy a megye alispánjához, hogy noha ő két évig szenvedett török fogságot, a hazáért vért áldozott, mégis a megye olyan quartélyt rendel neki, melyet csak akkor fogadhatna el, hogyha „czigánytól fiadzott volna"; panaszkodik továbbá, hogy mivel az katonákra szabaditották az parasztságot, a püspökladányiak egy katonáját megölték, egy zászlótartóját meg a kemecsiek tolvajnak, huzó vonónak neveztek, kivánja hogy a megye satisfactiót szolgáltasson, mert különben maga kénytelen lesz azt megszerezni, egyszersmind fenyegetőzik, hogy bejelenti a vármegyét.[1])

Fekete István secretarius pedig a következő felmentvényt adja ki aug. 12-éről keltezve: „Én alább megirt meltgos Gr. Eszterházy Antal urnak eő ngának secretárja adom tudtára azkiknek illik, ez levelemnek rendiben, hogy itt levén quartélyban Nyiregyházán bagázsiástul, assecuráltam Nyiregyházi birákat községhgel együtt, hogy mighlen méltósághos Gr. ur Szentmihályt quartélyozik, addigh semminemü gazdálkodással nem foghnak tartozni az eő nga konyhájára."[2])

Annyira volt mindenféle terhekkel nyomva a megye lakossága, hogy még ennyi kedvezmény is jól esett a föld népének.

---

[1]) Lásd Szabolcsvármegye levéltára Fasc. 1. act. 55.
[2]) Lásd Szabolcsvármegye levéltára Fasc. 1. act. 82.

És ebben az időben sőt az egész 17-ik században és az azt követő háborus világban egyetlen megye sem volt inkább kitétetve a sulyos teherviseléseknek katonai és egyéb dulásoknak, pusztitásoknak, mint Szabolcsmegye s annak különösen azon része, mely a katonai utvonalba esett, s azon községek, melyek statio tartásra voltak kijelölve s ezek között volt Nyiregyháza is, itt jártak-keltek egymás után hol a császári, hol a fejedelmi hadseregek s a rendes „portio"-kon kivül mindaddig zsaroltak kisebb-nagyobb mértékben, mig a föld népét csaknem földönfutóvá tették.

V. FEJEZET.*)

Rákóczy Ferencz korától a telepitésig. 1701—1753-ig.

Történeti előzmények.— Katona fogdosás.—Vallásügyi sérelmes rendeletek.— Só drágaság. — Kis Albert, Esze Tamás. — Rákóczy zászlók. — Károlyi a felkelőket leveri. — Bécsbe megy, ott szavainak nem adnak hitelt. — Rákóczy az országba jön. — Rákóczy Szabolcsban. — Bercsényi levele a megyéhez. — Kálló vára széthányattatására intézkedés. — Nyiregyházi armalisták. — Nyiregyháza katona statio. — Katona élelmezések. — Nyiregyházi fegyverviselő emberek. — A fejedelem ügyeinek hanyatlása. — Rákóczy Lengyelországba megy. — Katonák szétoszlására rendelet. — Ismét katona élelmezések. — Nyiregyháza lakosai 1714-ben. — A megye elpusztult állapota. — Nyiregyháza szomoru helyzete. — Jobbágy költözések. — Vallásos sérelmek. Violentiak. Nestelrode Hungenpockt liber báró ügye. — Nyiregyháza lakosai 1752-ben.

Nem tartozik jelen munkám keretébe hosszasan kiterjeszkedni a Rákóczy korát közvetlen megelőzött azon viszonyokra, melyek az ő felkelését mintegy elkerülhetlenné tevék, azonban még is meg kell, habár

*) Meg kell jegyeznem, hogy e fejezetnél kelletén felül foglalkozom az ország történetével, azonban mig egyrészről némely történeti tárgyamra vonatkozó adatok enélkül teljesen megérthetők nem lennének, másrészről előfizetési felhivásomban azon igéretet tettem, hogy e korszakokat, a megyei mozgalmakra való tekintettel tárgyalandom, igy azt hiszem, a kitérések, valamint az előző fejezetekben ugy itt sem lesznek teljesen érdek nélküliek. Szerző.

futólag, emlitenem azon viszonyokat, melyek között azon időben vármegyénk vala.

Tudvalevő dolog, hogy Rákóczy Ferencz a magát barátnak szinlelő becstelen franczia Longueval gaz
1701 árulása következtében elfogatott 1701. április 18-án s ugyanazon börtönbe záratott, (Neustadt) melyből 30 évvel előbb nagyatyja Zrinyi Péter a vérpadra vezettetett.

Ellevén temetve s halálra szánva az utolsó Rákóczy, kitől még tartani lehetett, Kolonics reménytelljes nyugalommal kezdett fogni nemzet és ország gyilkoló, melegen ápolgatott terve keresztül viteléhez; azonban másként akarta a népek sorsát intéző gondviselés. A derék Lehmann kapitány saját élete feláldozásával Rákóczyt fogságából november 7-ke és 8-ika közötti éjjel megszabaditván, a fejedelem szerencsésen Lengyelországba menekült, s mig e menekvés hirére az ország elsanyart lakosai reményteljes szivvel tekintettek a jövőbe, a megdöbbent udvar mindent elkövetett a „rebellis“ — mint a hogy a király nyilt parancsában emlitve van — elfogatására, már nov. 17-én itt van Bécsből a megyénél az elfogatási parancs.[1])

Ezt megelőzőleg már kezdetét vevén a spanyol örökösödési háboru, a Magyarországon állomásozó császári hadak részint a Rajnához s részint felső Olaszországba rendeltettek, ugy hogy Magyarországon alig maradt 15 ezer katona, melyhez még a Pál Deák (Deák Pál) és Bagosi mintegy 2000 főből álló magyar lovas és gyalog katonát osztatott fel a Tisza vidékén; azonban bár a katonai közvetlen zsarolástól meg volt mentve ezáltal az ország legnagyobb része, mindamellett a katonaság tartására még terhesebb adót kellett

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 2. act. 105.

fizetni, ide járult az is, hogy az országban elszaporodott tolvajok a katonaság csekély száma miatt szabadon garázdálkodhattak, és sok tekintetben hasonlók voltak a tolvajokhoz Pál deák katonái, mint ahogy azt már fennebb emlitettük a levéltári okmány alapján, kiknek igazságtalan zsarolásai épen a Tisza vidékére terjedtek ki.

Növelte az országlakosok elkeseredését a Koháry István által nagy buzgalommal s nem csekély erőszakkal teljesitett nyomozás s katonafogdosás. „A magyarok, irja Horváth Mihály, (VI. k. 289. l.) egyéb nyomattatásaik közt bosszusan nézték, hogy a másfélszázados török járom alatt lakosságában ugy is megfogyott haza fiatalsága, melyet egyébiránt Kollonics elvei szerint, idegen gyarmatok beszállitása által ügyekezett a kormány pótolni, ama véres harczok szinhelyén folyassa vérét, mig benn idegen zsoldosok szoritják le, az ősi szabadság helyreállitására czélzó vágyakat, idegen zsoldosok zsarolják a föld népét. Erdődy Krizstóf, a magyar kamara elnöke, s vele többen mások nem mulasztták el figyelmeztetni a kormányt a kedélyek forrongására s tanácsolni mérsékeltetnének legalább az adók, melyeknek sulya a népet igen könnyen lázongásra ingerelhetné; de figyelmeztetésök sikertelen maradt. A spanyol örökösödési háboru sok pénzt nyelt el s annak egy részét a magyar korona területéből akarta kiszerezni a miniszter tanács. Leopold e háboru költségeinek fedezésére ujabb rendkivüli adót vetett az országra; sőt a következő évben a már egyszer megkisérlett, de ingerlő hatása miatt eltörlött fogyasztási adót is ujra életbe léptette.“ sat.

A kedélyek izgatására nem csekély befolyással voltak a vallás ügyében kiadott rendeletek, nevezete-

sen Leopold ugyan ez évben egy pátens levelében a töröktől foglalt részeket ismét egyházi adó alá vetette akar protestáns, akar g. kath kézben lettek legyen azok; idejárult a protestánsok szabad vallás gyakorlatának korlátozása, mely szerint protestánsok csak azon ország részekben gyakorolhatták vallásukat, melyek 1681-ben a király hatalma alatt léteztek; az ujabban visszafoglalt részekben csak a kath. vallásnak volt szabadvallás gyakorlati joga, s még ama helyeken is nem ugy engedtetett meg· a szabadvallás gyakorlat, hogy a katholikusoknak szabad legyen a prot. vallásra térni, mert azok ellen, kik áttértek a kath. vallásról, mint hitszegők ellen szabad volt keresetet inditani.

Mindezen sérelmek közvetlenül érinték és mélyen keseríték megyénket is, mint protestáns vármegyét, de ingerelték annyiban is, hogy daczára az országban levő katonaság csekély számának, csak Nyiregyházának magának 13 gyalog s 13 lovas katonát kelle állandóul tartani[1]) s hasztalan zaklatták a lakosságot a nagy adóval és ujonczozással a sónak árát annyira felemelték, hogy az elszegényedett nép annak árát fizetni nem birván, sótlan ette kenyerét és étkeit.

Ez általános elkeseredés között csak szikra kellett, hogy az elfolytott tűz lobogásra kapjon, csak ember kellett, ki testet adjon a nemzet haragjának. Ez se sokáig hiányzott. Kis Albert és Esze Tamás egy igazságtalanul megkárositott tarpai sóstiszt az elégületlenek élére állottak; ezek Bige Lászlót és Pap Mihály
1703 orosz papot Rákóczyhoz Lengyelországba küldik 1703. tavaszán, felszólitandók őt a bejövetelre, tudtára advtable, hogy a felkelésre most van legkedvezőbb idő, mivel a Montecucolli ezredén s csekély várőrségeken ki-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 2. act. 167.

vül alig van egy pár ezer katona az országban. Mig ez történik, Kis Albert és társai idebenn a kedélyeket folyvást izgalomban tartva, az elégületlenek mindnagyobb számmal seteglettek a felkelők zászlója alá, s ezek Szatmárban garázdálkodni s fosztogatni kezdenek, nem kimélvén a nemességet, sőt még a templomokat sem.

Rákóczy ennek hirére egy nyilt levél kiséretében zászlókat küldött az országba, intvén a népet, hogy a dúlástól és fosztogatástól tartózkodjék.

A felkelők hire nyugtalanságba ejtvén a szomszéd megyéket, sokan kivánták a garázdálkodók megzabolázását, különösen a szatmári és kassai német kapitányok követelték ezt. Károlyi Sándor szatmármegyei főispán eleinte nem sokat látszott törődni a dologgal, de midőn e miatt ő maga is a németek által lázadónak neveztetnék, megesküdött, Nigrellének,[1]) hogy teljék bár mibe, a kóborló csapatot meg fogja ugrasztani, mindenek előtt felszólitja a szomszéd megyéket, hogy segitségére legyenek s tarpa vidékére gyülekezni kéri szabolcsmegyét is[2]) s bár megyénk nem sorakozott, mindamellett Károlyi a felkelőket Dolhánál szétverte, a hegyek közé szoritotta s pár százat közülök levágván, 5 Rákóczy zászlót kézre keritett, hogy ezeket Bécsben corpus delicti gyanánt bemutathassa.

Azonban Bécsben nem adtak hitelt szavainak, sőt az egész mozgalmat kicsinyelvén, még a bemutatott zászlókat is az I. Rákóczy Ferencz idejéből valónak állitották.

E közben Rákóczy az országba jövén, megindítá azon szabadságharczot, melynél igazságosabb még nem volt; meginditotta az a nemes szivü férfiu, kinél még

[1]) Horváth Mihály magyarok története VI. k. 393. l.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. 1703.

önzetlenebb és nemesebk jellemű férfiu nem küzdött nemzete eltiport jogaiért.

Nem lehet feladatunk jelen munkánk szük keretében hoszasan kiterjeszkedni a Rákóczy korszak festésére, ugyis leirták már azt sokkal avatottabb kezek, e mozgalmas és dicső korszakból csak ennyit fogunk röviden érinteni, mennyi bennünket közelebbről érdekel.

Rákóczy az országba jövén, többi gondjai között azonnal szervezi a póstát Tokajból nov. 11-ikéről kel-
1703 tezett nyilt levelében [1]), majd a szatmári táborból szabolcsmegyéhez intézett levelében elrendeli, hogy a megye zászlója alá álljon egész erejével,[2]) mely rendeletre az adott okot, hogy a Szabolcsi nemesség. melyet julius 18-án, Naményból kelt levelében felkelésre szólitott, iránta vagy inkább felkelésének sikere iránt, még bizalmatlan lévén, késett előtte megjelenni; sőt sokan Kisvárdába és más kastélyokba zárkoztak előle, nem igy azonban a parasztság, mely kevés nap alatt 8000-rel szaporitotta seregét.

A hajduvárosok is csatlakozni igérkeztek hozzá azon feltétel alatt, ha Kálló várát beveszi. Rákóczy ennélfogva bár ostromszerei egyáltalán hiányoztak, mitsem késlekedett Kálló alá szállani, s tüzes nyilak belövöldözése által megrémitvén a lakosságot, ez maga kényszeritette a csekély számu várőrséget a feladásra, ahol 4 kis ágyut s csekély mennyiségü lőport zsákmányolván, ez képezte a fejedelem első tüzéri készletét.

Innen a fejedelem Szatmár alá szállván Károlyon keresztül, melyet inkább szép szóval, mint fenyegetéssel urának távollétében feladásra birt, augusztus 25-kéről Vetési táborából irja Szabolcsmegye rendeihez: „Amigh

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. 107.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. 107.

innend meghindulunk, minthogy az Tisza környékén, levő hadaink vezérlését biztuk hivünk Tek. nemzetes Ibrányi László urra, melyhez képest igy értvén az nemes vármegyén rendelésünket, oda az hol azon Tisza mentén táborozó hadaink hirét hallja, mentül felesebb számmal emlitett táborunkkal conjungálja magát és nevezett ezredes kapitány hivünk rendeléséhez tovább való dispositiónkig alkalmaztassa magát.[1]) Majd ugyanezen év deczember 23-ról Szatmárról keltezett levelében ismét felhivja a megyét, hogy miután „a haza szolgálatja ugy kivánja, a nemes vármegye minden továbbra való halogatás nélkül harmad napra táborunkban jelen lenni el ne mulassza.“ [2])

Bercsényi Miklós szept. 13-ik napjáról Károlyból keltezett levelében értesiti a vármegyét, hogy vasárnap, vagyis 3 nap mulva fog a megyébe érkezni Debreczen felől, egyszersmind el rendeli, hogy „vesse ki a megye a hadak élését, még pedig többet vessen ki, hogy kiteljék amennyire szükség lesz.“ [3])

Közelgetvén pedig a szüret, a fejedelem rendeli octóber 17-ikéről keltezett levelében, hogy a vármegye „az összes hegyalljai „Fiscalis“ szőlők megszedetése végett 200 szedőket elegedendő kosarakkal és eszközökkel bocsásson Tállyára, melléjök esküdt embereket rendelni tartsa hazájához tartozó kötelességének, hogy azt t. i. a szőlő termését az ország hasznára fordithassa.[4])

November 13-ról Tokajból keltezett levelében Darvas Ferenczet a Tisza és Duna között levő helyekben főhadi Commissariusnak,[5]) — deczember 4-ikéről

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. act. 109.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 4. act. 111.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 4. act. 110.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. nro. 118.
[5]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. nro. 115.

ugyanonnan keltezett levelében pedig Gyulai Ferenczet a Tiszántul levő hadai főcommissariusának nevezi ki.[1])

1704 1704. febr. 8-ikáról Miskolczról keltezett levelében irja Szabolcsmegye rendeihez: „minthogy mind az nemes ország kivántató szolgálatjának folytatására, mind az nemes vármegye maga dolgainak directiójára nézve kivántatik az nemes vármegye székit restauraltatnunk, avégett Tek. és ngos Jármy Imre hivünket eő kegyelmét ezen nemes vármegye székinek tiszteinek restauratiójára elküldöttük oly authoritással, hogy az nemes vármegye az régtől fogva observalt jó rendtartás és országunk törvényei szerint gyakorlott szabad választást megtartván, az közönséges szolgálatra alkalmatos és érdemes candidalandó tagjainak neveket tudtára adván, az olyanokat candidálja, és annak utánna az voxoknak felesebb számát obszerválván, az nemes ország kivántató szolgálatjának folytatására és nemes vármegye dolgainak igazgatására, hittel kötelezvén beállitsa.“ [2])

Ugyanezen hó 11-ik napjáról keltezett levelében Kálló várának elhányatását,[3]) majd kevés idő mulva a tokaji vár elbontatását rendeli el „s mivel oda a dadai processus szokott praestálni, mikor Szepesi Márton tokaji kapitány uram fogja a megyét parancsolatomból requirálni, az nemes vármegye oda elegedendő gyalogszeres embereket rendeljen.“ [4]) Ezen munka által már Nyiregyháza is mint akkor a dadai járásban eső község, közvetlen érintetett. Ezen intézkedéseivel egyidejüleg

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 4. nro. 116.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 5. nro. 1.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. act. 5.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 5. act. 8.

megindulnak ismét nagyobb mértékben a katonai „portiózások“; nevezetesen a fejedelem a váradi vár elfoglalását tűzvén czélul, hogy „a váradi ellenség excursioit is megakadályozhassa a várat ostrom-zár alá veszi, az ott levő „bloquadá“-hoz elrendeli, hogy az porták száma szerint az nemes vármegye 407½ cubulus lisztet 270 mázsa hust, 23 szekeret, és 11 gyalogszeres embereket küldgyön havonként a diószegi profont házhoz,“ még pedig ugy, hogy minden következő hónap tartozását az előző hó közepén pontosan kiszolgáltassa.[1])

Ezen év termése a nagy szárazság miatt azonban kedvezőtlen levén a lakosságra, megengedi a fejedelem egy későbben kelt levelében, hogy a tavaszi vetemények helyett „egyébb terménynyel adjusztálhasson.“[2]) De annál inkább sürgeti a „generalis insurrectiot“ különösen azon indokból, hogy „az szatmári ellenségnek excursioja annál hamarabb megakadályoztassék“[3]) Mivel pedig Szabolcsvármegye a fejedelem rendeleteit pontosan nem teljesiti, ugyanezen évben a következő rendeletet bocsátja a Tek. nemes vármegyéhez: „Kegyelmed leveléből értjük, hogy sokan a nemes vármegye tagjai közül mind az közönséges szolgálat, mind penigh a maguk privatumi végett ide s tova distraháltatván, ez okból az kivántató intimatiot annak rendi szerint mind edig is nem effectuálhatta, kegyelmed azért jól meghvizsgálván az ilyeneket, az kiknek az otthon maradásuk kegyelmed itélete szerint az nemes vármegye kivántató szolgálatjára szükséges lészen, minthogy azok által ott is az nemes országh szolgá-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. 9.
[2]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 5. 18.
[3]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. 25.

latja promovealtatik, azokból otthon is meghagyhat, de ellenben akik refractariuskodnának és csak maguk privatumának keresése végett az intimatioból akarnák magukat substrahálni, az olyanok végett amint velünk létében parancsoltuk a teveő legyen. Azon igyekezzék mindazáltal kegyelmed, hogy hova hamarabb mennél felesebb számmal insurgáltassa az nemes vármegyét. . . Az armások dolgát az mi illeti, minthogy értjük bizonyosan, hogy sokan azon eloszlott hadaink közül haza az atyjok házához confugiálván, az több szegénységet nyomorgatják és sok excessusokat követnek el, azért, hogy ez eltávoztassék azon armások felállittatását is admaturálja és bocsásson oly parancsolatot az nemes vármegyében publicaltatván ezt az parasztságnak is, hogy valahol akár házoknál, akár kivül kaphatják az ilyeneket passus nélkül, azonnal meghfoghassák és T. nemes vitézlő Kabai István generalis föstrázsamester, hajduvárosok főkapitánya hivünk Kabai István kezéhez vigyék, ki azokat megbüntetendi." [1])

Ugyanezen év junius 6-ik napjáról a káromkodások átkozódások ellen bocsát szigoru rendeletet.[2])

A fejedelem által elrendelt „conscriptio" a megyében megejtetett, mely szerint az 1704-ik esztendőben volt Nyiregyházán 67 gazda, ezek közül lóval biró 41.[3])

1705 Az 1705-ik esztendőben armalisos nemesek voltak Nyiregyházán: Steph. Luca, Michael Szabó, Stephanus Csiszár, Andreas Tatár, Stephanus Tatár, Johannes Cseke, Joh. Máté, Tarczali János (praedicator).[4])

Eközben a Rákóczy hadseregében akadtak egyes izgatók, kik a katonák között a lelkesedést lehüteni,

[1]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. 27.
[2]) L. Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. 61.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 5. 90.
[4]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 6. 164.

s azokat a felkelés zászlója alól elvonni igyekeztek, az ilyenek ellen bocsát proclamatiot a megyében már az előző esztendőben, melyben erősen elrendeli, hogy: „miután az ellenség álnok utakon bujtogat, s ezért sokan eloszlanak; compereáltassanak az ilyenek jószágok elvesztésének terhe alatt“ [1]); majd a hajduvárosokhoz irja: „mivel némely hajduk azon okon, hogy már öcseik, bátyjaik hadakoznak, felülni nem akarnak, szigoruan elrendeli, hogy vagy maguk felüljenek, vagy magok helyett vitézeket állitsanak, a portalis helyek pedig gyalogokkal praestaljanak, meggondolván a házához való kötelességet! Ily kegyes szándékunkat,— mond — magatok megátalkodottságával gátolni ne merészeljétek, másként büntetésteket s romlástokat magatoknak tulajdonitsátok.“ [2])

Egy-egy porta 4-4 jó fegyverest tartozott kiállitani ez évben [3]) a megye 100 lovast és 100 gyalogost [4]) ezen kivül 538 hajdut. [5])

Ugyanezen évben a Gróf Eszterházy Antal ezredének Kassa felé kelletvén vonulni, a fejedelem következőleg rendeli el a statiókat: „Ugy kivánván a nemes haza mostani szolgálatja, kelletik a nemes vármegyén 3 regementből álló Ngos Generalis Gr. Eszterházy Antal ur commandója alatt levő hadainknak Kassa felé által menni, mely hadainknak is ezen nemes vármegyében első statiójuk leszen Nyirbátorban, Gyulajban, második statiójok Pócson, Petriben, Simonyban (bizonyosan Semjén), harmadik Nyiregyházán, Pazonyban, Orosziban (bizonyosan Oroson) negyedik sta-

[1]) Lásd: Szabolcsmegye levéltára Fasc. 5. 39.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 6. 45.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 6. 49
[4]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 6. 52.
[5]) L. Szabolcsmegye levéltára Fascic. 6. 57.

tiojok pedig lészen Rakomazon, Timárban és Balsán: kihez képest a vármegyének kivántunk intimalnunk, hogy az megnevezett helyeken ezen hadak számára elégséges provisiót tétessen, mely is tempore computus az commissariusságtól acceptáltatni fog.[1]) Kevés idő mulva a Rákóczi hadainak elvonulása után már a német hadak vonultak ezen statiokon keresztül, mintahogy Lajos Mihály hivja fel erre a megyét[2]), ki ekkor még a közönyösség szerepét játszá; de késöbben csakugyan a Rákóczy seregében találjuk öt, mely kitetszik azon tanuvallomásokból, melyek által nejének paráznasága bizonyittatik, ki férjének távolléte alatt fajtalan életre adta magát Apagyon.

Az ezen hadak élésére és a szatmári és váradi „bloquadak"-hoz a kivetett portiokon kivül kiszolgáltatott szolgálmányok összeirása elrendeltetvén: Nyiregyházán a következő vallomások tétetnek.

Kihalgattatnak: Néma Péter, Zólyomy János nótárius, Derzsi János, Németh István, Kovács András. Jurati examinati fassi sunt: „szakmári és váradi bloquadakhoz in natura adminisztráltak, Pab. cub. 27²/₄. Fav. cub. 24³/₄. Ezeken kivül szatmári és váradi bloquadakhoz, kirül quietanciat nem adtak, hittel fatealtak, hogy adminisztraltak Pab. cub. 39, Fav. cub. 36. Szolgabiró uram requisitiójára, Forgács Simon uram eőnga hadai számára ugy Palocsay uram eőnga parancsolatjára, Bene uram hadai számára adminisztráltak Pab. cub. 4; Kenyeret 149-et a Szakmárból kijött németek számára."

„Lövei Sámuel uram ezeréből seregestől is sok tisztekkel kik személyszerint lehettek 120-an, lovak

---

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 6. 134.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára F. 6. 140.

150; egy nap egy éjszaka meghálva Consummaltak Pab. cub. 10. libras panis: 120. Cur, foenas 2. Ezenkivül hordattak a tiszteknek és katonáknak bort 9 frt árút. A mint kitetszik Lövei uram quietantiájából."

Sennyei Ferencz uram eőnga 3 serege, az egyikkel maga levén eőnga, másikkal Dezsőfi nevü hadnagy, harmadikkal Szabó Pál nevü, egymásután a helységben megszállva, mindenik egy egy napot és egy egy éjszakát töltvén, az 3 seregben lehetett 300 személy, lovak sokkal több. Connumeralt az három rendbeli adminisztratió Pab. cub. 20. Cur. Foeni 3. Libr. Car. (font hus) 300. bort 26 frt."

„Vitályos uram ezeréből két sereg beszállva, egyszersmind hadnagyok Emődy István, Tolvaj Márton. A két seregben, az egyikében u. m. Emődyében (a mint a funer mondotta) volt személy 114, ló 120; a Tolvaj Mártonéban 80 személy; egy nap egy éjszaka meghálva, Emődy consummált, — a birót megavertalva, minden katonára 1—1 itczebort, mely teszen 114 itczét, Tolvaj Márton maga s alatta levő tisztjei ugy némely katonái consummáltak Justas (itcze) vini 50. Ezen két sereg a tisztekkel consummaltak Pab. cub. 12. Cur foen. 2. Libras carnis, az két sereg 194."

„Kenyheczy uram ezeréből egy gyalog sereg kibe lehetett személy circiter 120 egy nap és egy éjszaka consummáltak: libr. carnis 120. Az hadnagyoknak nevét nem tudják, azon hadnagynak hordattak justas vini 10."

„Kecskeméti Mihály uram kegyelmes urunk parancsolatjából munitiokkal menve Erdélybe, volt vele személy nro 53. Consummaltak libr. car. 53. justas vini 53. 3 polturas borban, az hadnagyot megveretvén az borért Kecskeméti uram hordatott össze megint 50

itczebort 3 polturas borban, melyeknek árában adott meg 10 polturast."

„Ocskayné asszonyommal levén egy Borsi Szabó György nevü putnoki hadnagy egy nap, egy éjszaka meghálván, hogy bor az faluban nem vólt és nem adhattanak nekiek, a hadnagy szekerét, 4 ökrét szállására vitette, a szekeret szélyel hányatta, megégette, az ökrét Putnokon innen mintegy mélyfölddel bocsátotta el."

„Tarczali nevü Bene uram hadnagya 12 törökkel és edgy néhány katonával, kik voltanak 40 személy, megszállva egy ebédre minden személyre vettenek egy itcze bort, mely tészen justas vini 40."

„Ezeken kivül a sok zászlós had, csoportos hajdu katona éjjel nappal szüntelen járván rajtok, elő nem tudják számlálni, sem tiszteknek neveit megmondani, annyival is inkább kibeszélni, mennyi köböl abrakot és bort adtanak az helységen fel s alá járó vitézi rendeknek, hitek s jó lelkiismeretek szerint merik mondani: esztendőtől fogva adtanak Pab. cub. 300, az bort meg aszerint kénytelenittetnek adni, hogyha csak három, négy megszáll is, mindjárt borért erölteti az lakosokat." [1])

De nemcsak az efféle szolgálmányokkal, katona tartásokkal terheltetett abban az időben Nyiregyháza, kijutott majd nem ereje felett a véradóból is számára.

1707 A fegyver viselő személyek a következők voltak 1707-ben Nyiregyházáról: Néma Istók, Tar István, Bimbó István, Olajos András, Takács János, Borbély János, Balkányi Ferencz, Nádkötő János, Fejér Mihály, Almásy Demeter, Sipos János, Nagy Ferencz, Bosnyák Péter, Bihari Péter, Farkas György, Jokó

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 6. 163.

Ferencz, Almásy János, Pap Mátyás, Encsi István, Harsányi János, Barna Ferencz, Rácz János, Biri János, Kérczy Mihály, Budai László (zászlótartó), Deák György, Kecskés István, Kis Lukács, Rácz András, Encsy György. Karabélyosok: Kis Mátyás, Oláh Péter, Lászy Demeter, Sándor Ferencz, Németh László, Csibe Ferencz, Pajkos Illyés, Bujdosó Ferencz, Lengyel Gáspár, Vékeli János, Lázár Demeter. Tehát volt ekkor Nyiregyházáról 41 katona. Elestek ezen esztendőben a háboruban: Kónya László, Fekete János, Orosz János, Varga Simon, Rossvári Mihály és Molnár Miklós zászlótartó.

Otthon lakó külön kenyeres emberek voltak: Bihari Mátyás, Nemes György, Sándor János, Kis Mihály, Derzsi János, Bogdány Péter, Királyteleki Ferencz, Foghagymás Mihály, Sánta János, Orosz László, Vigvári György, Nemes Péter, Macsi János, Oláh Lőrincz, Nehéz Sándor, Nagy János, Bodnár Sándor, Nagy Balint, Kis Lukács, Rácz Mihók, Kovács László, Orosz Maxi, Halászi Pál, Uri András, Kakas Péter, Kalmanczy János, Ártánházi András, Csordás György, Csorba Istók, Kis János, Miklós mester, Németh András, Nyalka Péter, Tolvaj János, Luka István, Kovács András, Oláh János, Orosz Mihály, Orosz János, Nagy Geczi, Ártánházi Lukács, Tatár István, Tóth Pál, Bika Mihály, Cseke János, Kardos Mátyás, Nagy István, Sánta László, Maczkó György összesen: 49. Tehát összesen volt akkor Nyiregyházán 90 család. [1])

Részint a katonatartás, részint a nap-nap után való mindenféle zaklatások, katonáskodások miatt, ez évben Rakamaz felében elpusztult [2]); mit könyen meg-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 8. 44.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 7. 13.

magyarázhatunk magunknak, ha felgondoljuk, hogy Nyiregyházán akkor 1 és 1/2 porta fizetett 36 forint adót,[1]) s a következő évben még az olyan predicatorokra is, kiknek fizetésök nem ment többre 36 forintnál, 30 forint évi adót vetettek, sőt házaikra rá mentek s könyveiket össze vagdalták a katonák, ugy hogy kénytelenek voltak a zaklatott, lelki pásztorok a fejedelemhez folyamodni, ki is e nyommasztó helyzetet azonnal megszüntette.[2])

1708-ban a Rákóczy hadainak quartélyosai voltak Nyiregyházán: Erdős Ferencz, Nagy Mihály, Kovács János, kik mindnyájan Erdélyből Egerhegyről valók voltak.

A járó-kelő katonaságon felül quartélyozott itt 9 katona, 2 ló, 18 ökör.[3]) Állandóan Szabolcsmegyében a következő hadtestek voltak elhelyezve: 1. A Franczia lovas gránátosok Kis Varsányban, Nagy Varsányban, Gyűrén, Aranyoson, Apáthiban és Kenézsen. 2. A Franczia gyalog gránátosok: Báthorban, Gyulajban, Pócson, Kállóban, Semjénben; 3. Balkányban, Fejértón. Karabélyosok I comp. 4. A II., Karabélyos compania Oroson, Pazonyban, Nyiregyházán, Turán, Sényőn, Halászban, Kemecsén, Bogdányban a 3—6 compania; 250 emberével számitva ezen évben Szabolcsmegye 2000 katonát tartott; ezen kivül a fejedelem hadi szerei s élésre valói e két ezred katonasághoz, melyből Nyiregyházán a fejedelem béres ökrei helyeztettek el.[4])

1710 A hadi adóból jutott Szabolcsmegyére 1710-ben és pedig a nemességre 2000, a szegénységre 3000 köböl gabona és 1000 mázsa hus, mint ahogy a limi-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 9. 4.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 9. 4.
[3]) Lásd Szabolcmegye levéltára Fasc 9. 43.
[4]) Lásd Szabolcmegye levéltára Fasc 10. 5.

tatiót Bercsényi Kassáról ápr. 11-ik napjáról keltezett levelében a megyével közli [1]) Azonban a fejedelem tekintettel a terméketlenségre és a pestises időre, e hadi adót maga tetemesen lejebb szállitja. [2])

Ezen évben már a fejedelem ügyei kezdettek hanyatlásnak indulni, s mig egy részről a kül diplomatiánál tett lépéseket, vagy a magyar nemzeti ügy támogatására, vagy legalább arra, hogy egy szerencsés béke-kötést segéljenek keresztül vinni, maga is komolyan foglalkozott a béke kötés gondolatával, de hogy az mennél előnyösebb feltételek között jöhessen létre, meginditotta ismét hadi mozgolódásait, már az előző év Karácsony után megindult s Egeren, Gyöngyösön keresztül Vadkert alá szállott Sickingent megtámadandó, azonban az ellenség készen várta őt s Romhánynál megütköztek, a csata teljes győzelmet nem adott a felkelteknek, bár a császári hadak nagyobb veszteséggel vonultak vissza. Ezt az egész évet, azután a diplomatiai működések és hadi tervek vették igénybe. Azonban Rákóczy ügyei mind egyre hanyatlottak, Érsekujvár, Szepesvár, Krasznahorka, Bártfa, Eperjes egyenként s egymás után kerültek könyü szerrel a császáriak kezére, Pálfi át vette a császáriak fő vezérletét. Ezen vereségek hirére Rákóczy hadai nagy részt eloszlottak, s kiki családjához sietett, alig maradtak Rákóczy mellett az udvari hadak, maga is udvari hadait a hegyallján elhelyezvén s Eszterházy Antal vezérletére bizván, Ungvárra ment Patakról, hogy onnan Bercsényit Dolgorukyhoz, a czár felhatalmazottjához küldje Lengyel országba. Nem sokára Eszterházy hadai is szétverettek Liszkánál Viard tábornok által.

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 11. 3.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc 11. 4.

1711 Az 1711-ik évben maga Rákóczy is Lengyelországba ment személyesen értekezni Dolgorukyval. Károlyi Sándor maradván a felkelés képviseletében Pálfy csakhamar felkerestette öt béke ajánlataival, többszöri alkudozások és személyes találkozás után, miközben Pálfy felmutatta Károlyinak a császár kegyelem-levelét, ez hajlandó is lett a békére, azonban a fejedelem nélkül mitsem akarván végezni, elébb leveleivel, majd személyesen is felkereste Rákóczyt Lengyelországban vele a béke feltételeit megbeszélendő. Rákóczy nyomban hazajött. Pálfy ekkor már Kállót uralta császári hadaival, ki azt kivánta, hogy Rákóczy is kegyelmet kérjen a császártól; ő ezt a haza jóvoltáért és nyugalmáért hajlandó is volt megtenni, nem vetvén latba saját megaláztatását sem. Január 29-én Munkácsra érkezett, hol tanácsosaival a dolgot megbeszélte, s Károlyi által megüzente Pálfynak, hogy kész vele az ügyben Vaján személyesen is tanácskozni.

Kisvárdán ment keresztül a fejedelem, hol valamenyi hadai összevoltak gyülve, s miután hadi szemlét tartott felettök, érzékeny szivvel adta elő a szomoru helyzetet. A Pálfyval való értekezlet még az napon véghez ment, másnap Károlyival Olcsvárra ment, hova már elébb hadi tiszteit s pártfeleit összegyüjtötte; kik előtt mély megindulással s koronként könyező szemekkel ismertette meg a dolgok szomoru állását; kérvén és intvén, hogy egyenként ne folyamodjanak kegyelemért, ő megirja levelét a császárhoz s azon lesz, hogy mindeneknek kegyelem biztosittassék. E levelet csakugyan meg is irta febr. 3-ikán s Károlyi által akarta czéljához juttatni, azonban Pálfynak nem tetszett a Károlyi követsége, minél fogva a fejedelem abba is belegyezett, hogy Pálfy kezeihez adassék levele. Pálfynak azonban

a levél tartalma sem tetszett, igy közötte s a fejedelem közötti tárgyalások megszüntek.

Ezután a fejedelem a felkelés ügyét Károlyira bizván sőt felhiván, hogy „a nemzet boldogulásának gyümölcse nélkül valóságos tractára ne lépjen“, maga Lengyelországba ment. Azonban itt nem sok szerencse biztatta.

E közben Pálfy és Károlyi között ismét megindultak a tárgyalások s Debreczenben közöltetett is Károlyival a királyi resolutio, melyet Károlyi személyesen elvitt Rákóczyhoz. A királyi resolutio nem elégithetvén ki Rákóczyt és a vele Stry városában időző Bercsényit és Eszterházy Antalt, sőt ez utóbbiak gyanut táplálván Károlyi iránt őt elfogatni is javasolták, Rákoczy azonban ezen tanácsra nem hajlott, de megtiltá, hogy tovább is béketárgyalásokat folytasson Pálfyval.

Pálfy azonban nem pihent, Károlyit, kit már igéretekkel s fenyegetésekkel meglágyitott nem engedte kezei közül kisiklani, ismét sürgető levelet küldött hozzá Kassa átadása iránt, ezt tudatta Károlyi a fejedelemmel s maga is annak adott kifejezést, hogy e vár átadása nélkül a békealkura komolyan gondolni sem lehet. Rákóczy Kassa átadását határozottan ellenezte ugyan; ellenben Pálfy Károlyit régibb szavaira is emlékeztetvén, határozottan követelte Kassa átadását és a fegyver letételt.

Károlyi minden reményét, elveszitvén a békekötésre határozott hajlandóságot mutatott ugyan, mind a mellett még egyszer megszólalt nála a lelkiismeret, s elutazott a fejedelemhez, hogy mind őt, mind a szövetséget megnyerje terveinek; azonban Rákóczy hajthatatlan volt, másrészről Pálfy fenyegetései megijesz-

tették Károlyit, igy végre is megköttetett a béke, s Károlyi május 1-ső napján 12 ezer kuruczczal letette a hűség esküt Pálfy előtt.

Igy végződött a fényes és jogos szabadságharcz, mely anyi fényes és gyászos lapot tölt be e szegény haza történetében, — mely oly közvetlenül érintette megyénket és városunkat is.

Még ez évben is 25 orales és 24 equiles volt elhelyezve Nyiregyházán s 132 köböl abrakkal, 34 köböl gabonával, 132 szekér szénával kelle szolgálnia a haderő fenntartásához.[1])

1712 1712 máj. 19-ről Pálfy János Pozsonyból keltezett levelében a szabolcsmegyei katonaságnak meghagyja, hogy oszoljon szét, kiki maga lakó földjére menjen és excessust ne csináljon.[2]) Ezen időtől kezdve ismét a császári hadak ültek Szabolcsmegyének s Nyiregyházának nyakára, mint azt látni fogjuk.

Ezen évben tartott conscriptio szerint az adófizető nemesek névlajstromában (nomina nobilium contribuentium) találjuk Nyiregyházáról Csekő Jánost; az urak és nemesek (nomina dominorum et nobilium)név lajstromában pedig a következőket: Luka István, Szabó Menyhért, Csiszár István, Tatár András, Máté János, Cseke János, Borus Zsigmond, Szilágyi Gergely. Ezeken kivül cselédes gazda lakik Nyiregyházán ezen évben: 98.[3])

Már az 1711-ik évben a magyarhadak szét oszolván, azon év auguszt. havától holnapról holnapra, majd nem hétről hétre feles számu katonaság ült, Nyiregyházán; igy augusztus 5-én Rabbutin generalis recrutaival s remondaival. „Subsitalt 3-ad napig 27½ oralissal,

---

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 12. 34.

[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 13. 17.

[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 13. 73.

200 equilessel, a lovaknak füvet hordattak, abrakot minden lóra fél fél vékát kellett adni, kenyérrel s főzelékkel a szegénység tartotta őket. Szekeret adott a város négyet, s ezeket 7 mértföldnyiről 3 nap mulva bocsátották vissza.

Szeptember 13-án Darmstadt „eő excellentiája“ Talaczko nevü „rittmeistere“ más tisztekkel együtt, 2 compania recrutával s igen feles számu remonda lovakkal szállván be „Subisistalt“ 3 napig, „kenyérrel, hussal a szegénység intertenealta“. Az tiszteknek „bőséges gazdálkodással voltanak. Juhot, tyukot, ludat, malaczot, vajat, egy szóval mindent, valami kitelhető volt „az szegénységtől“. A lovakat szénával tartották. Abrakot minden lóra fél fél vékát napjában, 10 szekeret adtak, melyek csak 12 nap mulva kerültek haza.“

Október 4-én Niklin (?) generalis recrutaival Himmeberg nevü kapitány szállott be 147 és ½ oralissal, 7 equilessel, kenyérrel, hussal a szegénység tartotta őket. Két napig időztek.

Ugyan csak okt. 10-én Lőffelholcz „eő excellentiája recrutaival levő Jacobus Diestrik „Hoppmany“ egy statiot tartott 253 oralissal és 20 equiessel: ki is nem quietalta az helységet. Kenyérrel, hussal az helység intertenealta. Abrakot az lovak számára adtak 32 köblöt. Három szekeret vittek el, Ecsedről negyed napra bocsátták haza.“

Október 28-án ugyancsak Darmstadt regementjéből „midőn felfele maschiroztanak“ szállott be 4 compania „az hárma egy statiót tött, az egyike penigh kettőt, sem oralisoknak, sem equileseknek számát nem tudjuk mond a vallomás, — mivel nem quietalták az szegénységet; mind kenyérrel, mind hussal az szegénység interteneálta, az

lovaknak szénát adtanak, abrakot penigh etetett meg az 4 companiabeli militia 50 cubulust."

November 10-ikén Montecucolli generalis szállott be egy statiora „az staabbal s minden bagazsiájával, az portioknak számát nem tudjuk, — mond a vallomás — mivel nem quietalták az szegénységet," magának a grófnak adtak konyhára valót tyukot, ludat, malaczot, vajat s egyebet a mi a szegénységtől kitelt. A katonákat a szegénység interteneálta, mind kenyérrel mind hussal; abrakot adtak 8 köblöt.

November 19-én Rottenheim obester egy staabal 44½ oralissal, 54 equilessel szállott be, kenyérrel, hussal a szegénység interteneálta, a tiszteknek szabad culinára adott az szegénység valamit adhatott, abrakot az quietantian kivül azon egy station consummaltanak többet, hogy sem a mennyiről quietaltattunk. Hust 116 fontot. Egy szekeret vittek el 8 mértföldről bocsátták haza.

Ugyan ezen regement statiója tovább is ott levén, 89½oralisra és 88 equilesre szaporittatván, kenyérrel hussal, abrakkal elláttattak, sokkal több abrakot etettek meg, mint a regulamentum szerint kellett volna adni.[1])

November 29-én Ugyan azon regementbeli kapitány Cobelka nevü szállott be 59 oralissal és 88 equilessel, recrutakkal és feles számu remondákkal, „subsistaltak 3 napig, az közrendnek minden nap egy egy itcze. bort, az kapitány asztalára szintén bort adtak· „jusztas 36;" az tisztjeinek is bor járt "justas 20." Ezen kivül konyhára valót adtak, ami kivántatott és telhetett az szegénységtől, abrakot is külön az maga lovai számára bőven adtanak. A bor itczéje volt 12 poltura.

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 13. act. 74.

Nem csodálkozhatunk, hogy ha ily elviselhetetlen s a nép vagyonát teljesen felemésztő terhek sulya alatt a nép végképen elkeseredett s csoportosan hagyta oda falvait, sőt nem volt hallatlan dolog a gyulajihoz hasonló eset, hol a lakosság az utólsó szálig elhagyta egy időre a falut.

Különösen Debreczen volt a falvaikat elhagyott megyei lakosoknak menedék helye, miért is a megye 1713-ban Tasson tartott gyüléséből megbizó levéllel 1713
Debreczenbe küldi Lövey Sándort, hogy ezeket az oda szökött lakosok kiadására felhivja [1])

A fennebb emlitett terheken kivül megindultak ismét a „gratuitus labor praestálások" nevezetesen a munkácsi vár reconstruálása elrendeltetvén, Pálfy fel hivja a vármegyét, hogy 100 erős munkást és nagy menyiségü erős szekeret küldjön oda még marcz. havában, hogy a munka mindjárt husvét után kezdetét vehesse [2]); más oldalról, mint ez időben minden hadviselés után, a tolvajok ismét elszaporodtak az országban, továbbá az 1711-ben duló pestis ez évben sem szünetelt s e mellett a só árak ismét ugy fel voltak csigázva, hogy a majdnem mindenéből kifosztott szegénység azt beszerezni nem tudván, só nélkül kénytelenittetett enni kenyerét [3]); mindezeken felül a katona tartásra való adózás egyaránt megkivántatott ugy, hogy Nyiregyháza ez évben fizet 270 font kenyeret, 135 font hust, 120 portio zabot, ugyanannyi szénát. [4])

A következő évben ismét erre vonulván a katonaság, felhivatik a megye, hogy a „vecturat" szolgáltassa 1714
ki [5]); hozzá bizonyos Czelder és Pongrácz nevü tolvajok

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 14. act. 6.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 14. act. 42.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 14. act. 79.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 14. act. 118.
[5]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 15. act. 21.

fenyegeik és zaklatják a megye lakosait.[1]) Ezen évi összeirás szerint a következő „nemesek“ „hospesek“ és colonusok laktak Nyiregyházán: 1. Batiz Jakab, 2. Luca Ferencz, 3. Kereki Ferencz, 4. Tatár András, 5. Máté János, 6. Szabó János, (lelkész.) 7. Cseke János, 8. Tóth János, 9. Bika Mihály, 10. Német Mihály, 11. Szabó Ferencz, 12. Német Sándor, 13. Encsi András, 14. Bangó György, 15. Tar István, 16. Kis János, 17. Monyas Pál, 18. Laskai György, 19. Kardos Mátyás, 20. Fintor István, 21. Kovács András, 22. Filep István, 23. Balog Mihály, 24. Orosz Jakab, 25. Borbély János, 26. Kálmán János, 27. Bihari István, 28. Budai Tamás, 29. Német András, 30. Török Mihály, 31. Timár György, 32. Kéri László, 33. Bihari Mátyás, 34. Péter Mihály, 35. Bogdány János, 36. Orosz Mihály, 37. Orosz János, 38. Nagy Péter, 39. Lengyel Gáspár, 40. Fokhagymás Mihály, 41. Sohajda János. 42. Bogdány János, 43. Orosz Mihály, 44. Orosz János, 45. Nagy Péter, 46. Lengyel Gáspár, 47. Fokhagymás Mihály, 48. Sohajda János, 49. Bencs Gyurka, 50. Cseke János, 51. *Ártánházi Lukács, 52. Hodászi Péter, 53. Királyteleki Ferencz, 54. *Német András, 55. Lucskai István, 56. Ártánházi András, 57. *Kolbász András, 58. Gábris Simon, 59. Tatár Bálint, 60. *Csordás László, 61. Béres Tamás, 62. Biri György (tiszttartó), 63. Molnár Mihály, 64. Toth Pál, 65. *Toth János, 66. Bika Mihály, 67. *Bimbó István, 68. *Kis László, 69. Nemes Péter, 70. Csuhi István, 71. Oláh Lőrincz, 72. Kovács András, 73. Toth László, 74. Encsi Mihály, 75. *Derzsi János. 76. Olajos András, 77. *Kőris Mihály, 78. *Farkas János, 79. Uri János, 80. Oláh János, 81. *Borbély János, 82. Guba György, 83. Balkányi

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. F. 15. act. 111.

Péter, 84. Varga Simon, 85. Bornyupásztor János, 86. Szegény János, (zsellér), 87. Czifra János, 88. Napkori Pál, 89. Orosz Gyurka (zsellér), 90. Bornyupásztor Lukács, 91. Maczkó Mátyás, 92. *Bihari Péter, 93 Lázi Demeter, 94. Lázár János, 95. Kardos János, (zsellér) 96. Jákó Ferencz, 97. Barna Ferencz (zsellér), 98. Napkori László (zsellér), 99. Bodnár Sándor, 100. Nagy Ferencz, 101. Kardos Mátyás, 102. Kaskötő Istók, 103. Nehéz Sándor, 104. Kesely Ferencz, 105. Oláh János, 106. Harkányi János, 107. Kabugya János, 108. Encsi István, 109. Farkas Gyurka, 110. Bihari Istók, 111. Bihari Mátyás, 112. Gyarmati Gyurka, 113. Pap Ferencz, 114. Magyin (?), 115. Halasi Pál, 116. Korán László, 117. Molnár Ferencz, 118. Vári Gyurka (zsellér), 119. Orosz András, 120. Kakas Péter, 121. *Kálmán János, 122. Német István, 123. Török György, 124. Muka Ferke, 125. Kiss János, 126. Durák György, 127. Bundi László, 128. Basavári Lukács, 129. Orosz Ferencz, 130. Orosz László, 131. Horváth János.[1])

Volt összesen 42 katona, a jelzetteken kivül még 23, kik egyik-másik lakos fegyverfogható fiai közül teltek ki s a Rákóczy szabadságharczban részt vettek, össze volt még akkor irva ezek mellett 31 fegyverfogható fiu.

A következő évben a lakosok szaporodtak, mert az összeirásban a következő uj nevekkel találkozunk: Nyalka Péter, Vékási N. Karmazsin László, Szilágyi Gergely, Doma Gergely, Sánta János, Szücs János, Zöldi János, sat.[2]) 1715

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 15. act. 107. 108. Ezen nevek közül amelyek ritkitott betüvel vannak, nemesek, melyek csillaggal jelzettek katonák.

[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 15. és 16. act. 112. és 60.

A lakosok azonban folyvást szegényedtek és pusztultak, ugy Nyiregyházán, mint az egész megyében; a népességet fogyasztotta az azon időben évrőlévre előforduló pestis, anyagilag majdnem a végső romlásra voltak már jutva a módfeletti adóztatás és katonatartások miatt; ugy hogy a következő évben
1716 megtartott összeirásból láthatólag Nyiregyházán nem volt több, mint 57 vonó, 4 uradta ökör, 4 ló, fejős tehén: 13; meddő tehén 11; Tinó-binó: 21; fejős juh: 118; meddő: 16; sertés: 26 darab.[1])

A megye pusztult állapotára világot vet a következő levél, melyet a megye Károlyihoz intéz: „Meg-
1717 árvahodott vármegyénknek utolsó pusztulásra hanyatlott sorsát keservesen szemlélvén, ennek előtte egynehány hetekkel mind mltgos Palatinus urunknak eő excellentiájának, mind penigh az t. n. Cancellariának, ugy bellicumoknak is lamentabilis expositiókból álló alázatos leveleinkkel udvarolván, amint az ngos viceispan nemzetes Krucsay Márton eő kegyelmének transmittalt méltóságos ur levelének continentiájából értjük, az ngod uri munkálkodása, fáradozása és sollicitatioja által lamentabilis levelünkre resolvalt szép operatióját nagy engedelmességgel köszönjük . . . . . kihez képest az eő felsége kegyes ordere, hogy az gyalog companiakból egyike ki is 114 oralisból és 111 equiles portiokból áll, elérkezvén, szomszéd nemes Bihar vármegyében continuandó hybernali quartirio kimégyen; megvalljuk ebben is szegény elalélt népességünk valami könyebbséget érezhet; de erőnk felett való aggravatiónkhoz képest legkivált, hogy az contributiobeli menstrualis summa, ki is tizen-egyezer és hatvanegy rhenus forintokból áll, azzal nem decrescal-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 18 a. 76.

ván, teljességesen desperaltunk, hogy hat hónapokra való quantumunkat supplealhassuk, mert az mint calculusra vettük az obtingensünket, az tek. nemes militiára Kemecsei gyülésünkben computisálván, elucescalt, az egész hybernalis consuptumok vagyis quartély tartások alig 22 ezer rhenus forintokra exurgalnak, igy készpénzben 44401 forintokrul kell gazdálkodnunk. Már Isten kegyelméből 3-ik hybernalis holnapnak majd utolja fele vagyunk, in paratis penig még egy holnapot se exolválhattunk, egészen az nyakunkon a novemberi, deczemberi, januariusi exolutio, magunk által látjuk incoláinknak tehetetlenségeket, az kinek valami keves marhácskája keze között maradt volna is Istennek eő felségének bölcs itéletébül az marhákban dögleletesség esvén, mint hogy egyéb aeconomiája nincsen, akiből az incola pénzt szerezhessen, csak ezen három hónapi quantumunkat is miképen pótolhassuk elménkkel alig capiálhatjuk," minél fogva kérik, „hogy pusztult voltokat atyai szivére vevén, ha csak egy része is a terheknek vétessék le." [1])

Mig az adózások e képen folynak illetőleg behajtatnak, a török háboruba vezetett hadsereg számára: a franczia országban időző Rákóczy Pápayt Törökországba küldötte, ki ott a Rákóczy nevében, de az ő utasitása nélkül saját akarata szerint munkálkodott s Bercsényi, Forgács, Eszterházy és Csáky Törökországba hivattak; e mozgalmak felől jól volt értesülve Károlyi Sándor is s mivel az országban az elégületlenek között bizonyos remény és izgalom támadt, a megyéhez hosszu levelet intéz a külföldről török, orosz, lengyel 1718
segitséggel izgató számüzöttek ellen [2]); azonban a ha-

[1]) Lásd Szabolcsvármegye levéltára Fasc. 17. 8.
[2]) Lásd Szabolcsvármegye levéltára Fasc. 18. 29.

talmas Eugén fényes győzedelmeket aratván a Törökökön, egy időre minden lecsendesedni látszott, de nem sokáig tartott a látszólagos nyugalom, mert ugyan ezen évben a tatárok mintegy 25 ezeren Besztercze felől betörtek Erdélybe. Károlyi ennek hirére ismét figyelmezteti megyénket, hogy „noha a pogánynyal szövetkezettek a mult évben megszégyenültek, ujabban machinatiokat cselekesznek“; ugyanazért komoly vigyázásra int,[1]) egyszersmind felhatalmazást kér a főhadi tanácstól, hogy a Magyarországban szórványosan levő csapatokat összegyüjthesse s ezekkel a tatárok ellen mehessen; azonban erre engedélyt nem nyert, mivel azt hitték, hogy Eszterházy és a többi bujdosók a tatárokkal jönnek, igy Károlyi csak anyit tehetett, hogy a határszéli szorosokat eltorlaszolta; Szatmárban különösen a Szamos-közön garázdálkodó s nagy zsákmánynyal számos keresztyén rabbal kifele vonuló tatárok azonban elébb Bakony László által megfutamtattak, később Károlyi is a tiszavidéken gyüjtött nemességgel reájok csapván, s az összecsoportosult bányai és marmarosi nép is őket megtámadván, miután 9000 lovat nyertek, sok keresztyén rabot kiszabaditottak, kikergették őket az országból.

Az iszonyu adók s katonai járás-kelések miatt a lakosság Nyiregyházán nemcsak anyagilag pusztult, hanem sokan kivándoroltak innen oly otthont keresni, hol a sok terhek közül legalább egyiket vagy másikat lerázhatták vállaikról; ugy hogy az 1718-iki összeirás alkalmával már csak 47 cselédes gazda találtatik Nyiregyházán, az urasági telepeken s majorságokon kivül.[2])

---

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 19. act. 32.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 19. act. 96.

Ugyan ezen évben nyujtja Bánffy Mária protestatióját az ecsedi uradalom igazságtalan osztálya miatt [1]; azonban e protestatió eredményéről semmi feljegyzés nem találtatik, hihetőleg azért, mivel már 1712-ben „az ecsedi uradalmat II. Rákóczy Ferencz pártütése (?) miatt, mint uraveszett jószágot VI-ik Károly császár Gr. Károlyi Sándornak ajándékozta.“ [2])

A következő esztendőben ismét pestis fogyasztja 1719
a megye s ország lakosait.[3])

Van ebben az évben Nyiregyházán 65 cselédes gazda, 14. sub gazda, vonó ökör 77, hámos ló 63, fejős tehén 51, meddő s negyedfű tehén 51, fejős juh 69, sertés 74. (Lásd F. 20. 158.); tehát az 1716-ik évi összeirás óta némi emelkedés történt a vagyonosodásban.

Elszöktek ez évben Nyiregyházáról: Kaskötő János Püspökibe, Kelenik András Bakonyszegre, Garabonczi János, Rinyi Ferencz Zelindre, Geczi Péter Acsádra, Ártánházi András Aszalóra, Kis Péter Tokajba, Kereki Péter és Encsi Mihály Czeglédre, Máté Sámuel Böszörménybe. (Lásd conscriptio 20. 161.). 1722-ben elszöktek Nyiregyházáról: Kerülő András, Néma György, Kadrics György. (F. 23. a. 131.)

Több évi összeirásból összevetve kitünik, hogy ebben az időtájban a nyiregyházai Colonus határa 3 mezőre volt osztva s 31 colonus birt összesen 2000 hold földet. A lakosok közül száz holdon felül birtak: Luca István, Kis László, Török György, Filep István, Buda László, Orosz Jakab, Fintor Mihály.

Ezeken kivül voltak a nagyobb uradalmak s urasági birtokok, mint a Rákóczy-féle, most már Károlyi, továbbá a Józsika, Józsa-féle birtokok sat.

---

1) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 19. 64.

2) Szirmay Szatmármegye története. II. Rész. 73. lap.

3) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 20. 12.

1723 A következő évben Nyiregyházáról többen kiköltöztek, mely kiköltözés felől a megyei levéltárban a következő feljegyzés találtatik: „Molnár Mihály nemes Józsa István nyiregyházi taxása vallja, hogy 1720-ik esztendőtől fogva ez Nyiregyháza nemes Szabolcsvármegyében levő helységből lakosok s adófizető emberek szöktek el tizenheten, melyek között a hét elsők voltak: Józsika Imre uram eőnga taxasai, következők: Cseke János ment el 2 ökörrel, 2 tehénnel, 2 sertéssel, Sohajda Sándor ment el 2 ökörrel, 1 tehénnel, 2 sertéssel. Laknak Kakadon Biharvármemegyében. Tóth Márton ment el 1 tehénnel 2 sertéssel; Nyalka Márton 1 tehénnel 2 sertéssel, Doma András 2 ökörrel, 2 sertéssel, Német György 1 sertéssel. Laknak Szatmármegyében Lugoson, tudja mert helységében ezen fátensnek lakozó mester volt, ott is látta őket. Dorogi Sándor 2 ökörrel, 2 tehénnel, 2 sertéssel, lakik Dorog nevü hajduvárosban, ott lakását magától Dorogi Sándortól hallotta. Az következő 10 profugusok voltak: Józsa István uram taxasai és neveztettek ily formán: Karmazsin László 2 ökörrel, 6 tehénnel, 7 sertéssel, lakik Kakadon Biharmegyében, Sánta László marha nélkül ment el, lakik Sámsonban; Beregszászi Gyurka 1 tehénnel, 4 tinó binóval, 4 sertéssel, lakik Penészleken Szatmármegyében; Napkori Pál 1 sub hospessel, 2 ökörrel, 4 sertéssel; Bihari Mátyás 1 sub hospessel, 4 ökörrel, 1 tehénnel, 4 sertéssel; Varga László 1 sertéssel, Kódus Gyurka 1 heverő, adó alá való marhával; Bodnár Lukács semmi marhát nem hajtott el magával; Nyalka Jankó 1 tehénnel, 4 tinó binó marhával, 2 sertéssel, Vaszil László 2 ökörrel. 1 tehénnel, 1 sertéssel.

Laknak Lugoson Szatmármegyében; tudja pedig ott lakásukat, mert helységéből ezen tanunak voltak emberek Lugoson és látták őket.“ [1])

Az 1724-ik évtől az 1728-ik évig az elszökött 1724
jobbágyok összeirásával és visszahozatásával, a bün és boszorkány perekkel a szegénységre nehezedő adók behajtásával és folytonos katonatartással foglalkozik leginkább a megye tisztikara s az ide vonatkozó iratok töltik meg a megyei levéltárat.

Nyiregyháza ebben az időben folyást néptelenedik és szegényedik, az 1728-ik évben alig van Nyiregy- 1728
házán 40—45 gazda, örökös lakó alig 3, a marha-állomány is megkevesbedik, mindössze 48 ökör, 14 tehén, 77 juh, 34 sertésből áll a lakosok összes járójószága.[2])

A következő évben az összeirás szerint, Nagy Lász- 1729
ló, birósága idejében, a lakosok száma fogy öttel.[3])

1730-ban már nem birja az adót fizetni, hátrány- 1730
ban marad 125 forinttal.[4])

Eközben szaporodnak a vallásos sérelmek. Keresztúri Lukács korbeli esperes panaszt tesz a nemes vármegye előtt, hogy a zalkodi, k.-semjéni, leveleki, baktai templomainkat a katholikusok elfoglalták, s kéri azokat, mint jogos tulajdonokat visszaadatni.[5]) Ezek a templomok akkor elvétetvén, maig is a katholikusok birtokában vannak.

Ez évi összeirásban a lakosok száma 50-re emelkedik, s a jármos ökrök száma 76-ra szaporodik.[6])

A következő évben Karászban B. Senyei Imre ur, 1731
mint Kereszturi Lukács esperes a megyének bepana-

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 24. 20.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 29. 207.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 30. 208.
[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 31. 29.
[5]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 31. 283.
[6]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 31. 241.

szolja, az isteni szolgálatban levő szegény levitát nem csak idegenül látta a maga szállásán, hanem szekerét, ökrét s 9 kereszt búzáját elvitette, harangtól, templomtól eltiltotta, azóta is eő nagysága javait manutenealja. jóllehet Karászban az evang. miniszterek azon templomban s harangozással szolgáltanak s a protucullumok régisége is ezeket manifesztálja, personalis praesentiájok is azoknak, akik oda szolgáltanak confirmálja, [1]) miért is a nemes vármegye Oroson celebralt gyüléséből 1731. szept. 4-ről megkeresi Senyeit levelében s a szegény karászi levita jószágait visszaadatja.[2])

Ez évben 4 nemes család lakott Nyiregyházán u. m. Kereki Ferencz, Kereki Péter, Kereki András és Cseke János.[3])

1732 Az 1732-ik évben Szentiványi János beregi főispán és simai birtokos maga személyesen beutazza szabolcsmegyei birtokait, a Simát is meglátogatja s elhatározza, hogy ez elpusztult praediumot lakosokkal megültetni fogja. Indokolt előterjesztését benyujtja a megyéhez, tudtára adván a nemes vármegyenek, hogy a megültetés keresztülvitelével gazdatiszjét nemes Kereki Nagy Ferenczet óhajtja megbizni s kéri, hogy ebben nevezett gazdatisztjét ne akadályozza sőt inkább elősegitse, s kéri, hogy a telepitvényt 12 esztendeig minden teher-viseléstől mentse fel, s adja ki erről a szabadság-levelet.[4])

Azonban ugy látszik, hogy a megye ezen kérelemnek nem engedett, mivel a telepitvényből nem lett semmi.

---

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 32. 122

[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 32. 123.

[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 32. 285.

[4]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 33, 245.

Ez évi összeirás szerint Nyiregyházi biró Fodor Miklós; a gazdák száma 51; azonban a vagyonosodás mutatója a marha állomány ismét tetemesen alá száll, az egész faluban csak 4 fejős tehén találtatik, 20 juh és 44 ökör.[1]

1733-ban biró Nagy Miklós, a gazdák száma 63-ra 1733
emelkedik, ökör van 61, tehén 11, juh 23, sertés 17.

1738-ban Szeki Teleki Ádám neje Weselényi Zsu- 1738
zsánna kereset alá vonja a vármegye előtt Görög Lázár Demeter nyiregyházi haszonbérlőt és társait; kik nyiregyházai birtokuknak, melyet Bánffy ágon birnak, minden javait lefoglalták és haszonélvezik, s az uraknak fizetni nem akarnak, követeli rajtok behajtatni az árendát.[2]

A megyei levéltárban az 1743-ik évben akadni 1743
először nyomára annak, hogy a Dessewffy család jogot tart Nyiregyházához: jelesül Dessewffy Tamás (de csernek) tiltakozik azon szomszédos compossessorok ellen, kik hugyaji, butkafölgyei, asszonyfalvai, félegyházai, kállói, harangi, orosi, nyiregyházai, bolti, micskei sat. földjeit elfoglalni akarják.[3]

Ugyanezen évben Nestelrode Hungenpockt Arnold Keresztély liber báró hátrahagyott özvegye Drotte Richmunda Adelheidissa nevében követeli a nemes vármegye előtt nevezett urnőnek pataki jószágigazgatója Dorser Ferencz József a désmát Nyiregyházától, mint az ecsedi uradalomhoz tartozó birtok résztől; kimutatván, hogy minő ágon tart hozzá jogot nevezett úrnő, jelesül irja, hogy Bánffy György vette azt zálogba Rákóczy Juliától, azután jogos osztály szerint

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 33. 288.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 39. 150.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 44. 208.

nyerte Bánffy Zsuzsánna, báró branyicskai Jozsika Imréné, végre ezen jogon szállt Hungenpockt báróra.[1])

Ugyancsak nevezett esztendő boldogasszony havának 24-ik napján nagy verekedés történt Nyiregyházán, ugyanis midőn a „görög valláson levő pap Pap János ur ő kegyelme“ fiának lakadalmát tartotta volna, többen ellenséges szándékkal mentek a g. kath. parochiára, az ablakon belövöldöztek, azután verekedtek.

Több tanu hallgattatik ki e tekintetben, de a merényletnek valódi indoka fel nem derittetik; annyi kétségtelennek látszik, hogy nem vallásos türelmetlenségből származott a támadás, hanem sokkal inkább személyes boszunak vagy szerelmi csalódásnak lehetett az kifolyása. Különben helyén valónak látom megjegyezni itt azt, hogy Nyiregyházán, el tudva a mult században történt jogvédelmeket, s a jobbágyok pártolásából folyó violentiákat, semmi oly botrányos dologról nincs emlékezet, mint a milyenek ebben az időben a vármegye más községeiben napirenden voltak. Egyetlen boszorkány pör se fordul elő Nyiregyházáról, holott az egész megyében százakra megy ezeknek száma, mely körülménynek ha indokát keresem másban nem találhatom, mint abban, hogy e helynek lakói legnagyobb részben szabad hajduk valának s szakadatlanul fennállván itt a ref. parochia és iskola, a felvilágosodás és nevelés kiirtotta a babonaságot.

Visszatérve a görög paplakon véghez vitt „violentiára,“ ez ügyben több tanu hallgattatik ki. u. m.: Ungi János, Palocsay báróné szabad taxasa Szűcs László, Palocsayné taxasa, Török Ferencz béres, Budai

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 44. act. 324.

János „Hogenpecz" (sic) taxása. Az egész verekedésből csak annyi jön világosságra, hogy az ablakon belövöldöztek, aztán Néma Istvánt, ki a lövöldözést tette, megfogták és valószinüleg meg is ütlegelték, bár a tanuk egyezőleg csak annyit vallanak, hogy „verés micsodás esett rajta, micsodás nem, azt nem tudjuk." [1])

Különben ez a tanuvallomás csak annyiban érdekes, hogy megtudjuk belőle, hogy ezen időben Pap János volt a görög kath. lelkész.

1745-ben a királyi dézmára vonatkozólag történik 1745
vizsgálat az egész megyében.

Nyiregyházán mindenek előtt kihallgattatik Kállay Sámuel jegyző, ki ugy nyilatkozik, hogy mivel ő csak egy év előtt jött ide lakni, nem tudja, hogy az előtt fizettek-e dézmát, csak annyit tud, hogy ezen esztendőben minden kényszerités nélkül léptek a Nyiregyháziak a királyi dézma iránt egyezségre, a bárány dézmán kivül 48 rhenus forintban.

Nemes Mihály biró ellenben azt vallja, hogy Nyiregyházának azon része, melyben ő (a biró) lakik, soha emberek emlékezete óta királyi dézmát nem fizetett, meg volt azon részen (itt a fejedelmi birtok értendő) lakóknak a „dominalis" tisztektől parancsolva, hogy dézmát adni ne merészeljenek, sőt ha Buday László uram őket a dézma iránt szólitaná, felé se menjenek.

Fintor István (providus = gazda) szintén ily vallomást tesz a fejedelmi részre vonatkozólag, mig ellenben a báró Palocsay részre nézve azt vallja, hogy 30 fejős juh után 3 bárányt kellett adni, sőt ezek helyett jerkéket kellett adni az elmult esztendőben, mivel azt mondá „dézmás uram", hogy a méltóságos

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 44. act. 439.

püspök jussai igen megfogytak, azért azoknak szaporodásokra nézve jerke bárányokat kell dézmálni.

Ugyan ily értelemben vallanak Biri István és Sohajda Sándor.[1])

Ezen tanu vallomás mutatja, hogy a Rákóczy-féle birtok még 1745-ben is jogot tartott régi szabadalmaihoz, továbbá megismerkedünk belőle Nyiregyháza akkori birójának és jegyzőjének nevével.

Ugyan ezen esztendőben Nestelrode Hungenpokt liber báró fennebb érintett keresete indokából tartatik vizsgálat Nyiregyházán, melyre nézve Leopold Ferencz nyiregyházai incola vallja, hogy Batistuta Jakab, Lázár Demeter és Horváth Mihály 6 évre arendálták a „Hogenpecz" (sic) ur nyiregyházi portióját minden proventusával együtt, kisül, hogy Batistuta Jakab volt a fő arendator, ki az uraság prefectusának „discretioba" adott egy veres festett kocsit farhámokkal együtt és arany fülbe valót. Igy történt aztán, hogy ezen „árendatorok" hüségtelenül gazdálkodtak, haszonbérlői jogaikkal visszaéltek sat.

Ezen tanuvallomásból megtudjuk azt is, hogy ezen évben egy köböl buzának ára volt 8 mariás, a gabonának 5 mariás, az árpának egy Rhenus forint, a zabnak 3 mariás.[2])

A fent megnevezett bérlők közül Batiztuta Jakab és Lázár Demeter általán véve görögöknek neveztetnek a tanuvallomásban, s ezek ismeretlen helyre el is távoztak, maga maradt közülök Nyiregyházán Horváth Mihály, ki ellen Hungenpocht nevében a kö-
1746 vetkező évben tovább foly a kereset, s rajta a követelés be is hajtatik.[3])

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 45. nro. 423.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fascic. 45. nro. 404.
[3]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 46. nro 353.

Ugyanezen években nagy per foly a pazonyi birtokosok, az Elek család és a Kállay család között, mely perhez csatolt terjedelmes és részletes tanuvallomásokból értesülünk, hogy a nyiregyházai, kállai és pazonyi határokban a következő helynevek voltak akkor ismeretesek: Rádiszéke, Zsirhalom, Bange teleke, Kisteleke, Áldottkutteleke, Tothteleke, Megyesteleke, Mándteleke, Pogányszer, Ekerithoteleke, Nyiresteleke, Kozmateleke, Miklósteleke, Bánteleke, Bődszentkirály, Szent-Péterteleke, Bőrbányák sat. ez utóbbi onnan vette elnevezését, hogy a juhászok a lopott juhoknak bőrét a homok-dombba vájt nagy gödrökbe rejtették el. Ez a magas domb a Kálló felé vezető ut mentén az orosi szőlőben mai napig is Bőrbányának neveztetik.[1])

Az 1746-ik esztendőben armalista nemes emberek 1746
voltak Nyiregyházán: Fejér János, Bak György, Vida Mihály, Cseke György, Kereki Péter. A lakosok számban és erőben igen megfogytak, nem lévén képesek a rájok rótt katonatartási terheket viselni. Ezen évben a pénzbeli adózáson s természetbeli szolgálmányokon kivül 120 kenyeret, 120 véka zabot tartoztak fizetni.[2])

1748-ban biró volt Czifra Péter, 1749-ben Buday 1748
József, 1752-ben Fintor István. 1752

Ezen években a megyei conscriptiokon kivül nincs egyéb adat Nyiregyházáról, ez azonban még is nevezetes, mivel névszerint megismerkedhetünk azokkal, kiket a Károlyi által beszállitott uj telepitvény e lakó földön talált; — és ezek a következők: a fennebb nevezett 5 ármálista nemes emberen kivül: Czifra Péter, Pap János (g. kath. lelk.), Pap István, Szabó Ferencz,

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 46. nro 358.
[2]) Lásd Szabolcsmegye levéltára Fasc. 47. nro 392,

Mihály István, Néma István, Tornyai András, Nagy János, Biri György, Moricz György, Nagy Ferencz, Uri Ferencz, Bika Ferencz, Fintor Mihály, Tóth Mihály, Kemecsei György, Tóth András, Toroczkai György, Kotán András, Konda György, Orosz János, Budai János, Orosz Pál, Szilágyi György, Szakács János, Sohajda János, Balog Mihály, Fintor István, Gulyás Mihály, Szőke János, Szabó György (claudus), Szűcs László, Ungi János, Sohajda Ferencz, Biri János, Nagy László, Dandó János, Oláh Ferencz, Ungi Simon, Filep Mihály. Bihari Elek, Kalapos Miklós, Szabó Mihály, Megyesi István, Sipos János, Német Elek, Napkori Pál, Budai József, Kakas Pál, Kutasi Mihály, Deli Ferencz, Török Ferencz, Pap István, Czifra Mihály, Borbély József, Riczu Gergely, Dankó József, Sipos István, Fazekas Ambrus, Ács György, Király János, Szűcs János, Bihari Sándor, Pisztarkó János, Napkori Tamás, Szilágyi Ferencz, Kerecseny György, Riczu György, Kadarcs Mihály, Moravecz György, Fityu András, Fabján István, Kaskötő János, Szigeti József, Pitér Ferencz, Tantom Jakab, Kocza János, Fejér István, Szereda Simon. — Ezeken kivül Br. Palocsainé árendásai: Pacso László, és Somolai László és Gróf Károlyi Ferencz árendása Hajdu József és az ezekhez tartozó cselédség. Igy a letelepülés idejében Nyiregyháza lakosságát 400—500-ra tehetjük.[1])

Ezen időben csak két felekezet volt Nyiregyházán református és görögkatholikus. Mindkét felekezetnek papja volt helyben. A g. kath. lelkész fennebb van emlitve, a ref. lelkész nevének nyomára nem jöhettem, de hogy volt lelkész, kitünik Gróf Barkóczy egri

[1]) Lásd Szabolcsmegye levéltára. Fasc. 49. nro 250. 257. F. 50. nro 354. F. 53. 323.

püspöknek Károlyi Ferenczhez intézett leveléből, melyben panaszkodik, hogy a nyiregyházai helv. hitvallásu miniszter minden juris dictiot usurpál a helybeli lutheranusokra nézve („Prelatum ad me est quod Helvetiae confessionis minister Nyiregyhaziensis jurisdictionem ministralem omnem usurpet in Lutheranos loci incolas." etc.)[1] Ez a levél ugyan később kél, pár évvel a telepités után, azonban az egyh. megye évkönyveinek tanusága szerint ezen időben a nyiregyházai ref. lelkészi állomás betöltve volt s 1606-tól kezdve csakis oly esetekben szünetelt kevés időre itt a ref. lelkészi állomás, midőn a város feldulatott s a lakosok kizavartattak.

Ily pusztitás idejében nyerte volna a hagyomány szerint a mai „Széchenyi liget" „Bujtos" elnevezését, egy Bujdosó nevü ref. paptól, ki a labbanczok üldözése elől, ezen, abban az időben még réttől és nádastól körülvett szigetre menekült s több ideig ott lappangott. Az egész csak anyiban birhat némi alappal, hogy az 1600-as években csakugyan lakott itt Bujdosó nevü ref. lelkész.

[1]) Gróf Károlyi lev. lad. 44. nro 81.

IV. KÖNYV.

Az ujtelepülés és várossá alakulás kora.

1753—1847.

IV. KÖNYV.

Az ujtelepülés és várossá alakulás kora.

I. FEJEZET.

1753—1786.

Gr. Károlyi Ferencz telepitési szándéka. — Megyei engedély. — Az első települők. — Nagy drágaság. — A települők bebörtönöztetése. — Báró Palocsayné a telepitésnek ellene van. — Az uj gyarmatosok a régi adó-hátrányt kifizetik. — Palocsayné a települőket meg kedveli. — Nádtemplom. — Barkóczy püspök ellenséges irányzata. — Bécsi küldöttség veszélyben. — A határ felosztása. — Gr. Károlyi a települőket oltalmazza. — Gr. Károlyi Ferencz halála. — Evangelikusoknak templomépités engedtetik.

Mint az előző fejezetben láttuk Nyiregyháza a XVIII-ik század közepe táján igen megfogyatkozott lakosokban, nem volt elegendő munkáskéz a Károlyi és Palocsay féle nagykiterjedésü birtokok müveléséhez, maga a vármegye nyugodtan nézte e hely pusztulását, mivel sok kellemetlensége volt századokon keresztül a régi szabadalmaihoz ragaszkodó Nyiregyházával, mely valóságos jobbágy azilum volt sok ideig, s mely az ide menekült jobbágyokat meg is oltalmazta.

Azonban a folytonos terhek a XVIII-ik század elején a szünet nélküli katona tartások, — mint csak most emlitők, — a vármegyének is Nyiregyháza ellen forduló ellenszenve és boszusága miatt a lakosok innen is elszökdöstek, akik itt maradtak is vagyonukban rendkivül megfogyatkoztak; ugy, hogy 1750-ben csak

84 ökör, 7 ló, 17 tehén, 114 juh, 38 sertés volt az összes marha állomány Nyiregyházán; ezen körülmények megérlelték az eszmét Gr. Károlyi Ferencz lelkében, hogy nagyobbszerü telepitvényt ültessen Nyiregyházára; ez azonban nem ment oly könyen; — ugyanis nevezett gróf 1752-ben április 29-én tartott vármegyei gyülés elé azon kérelemmel járult, hogy engedtessék meg neki Nyiregyházára uj lakosokat telepiteni; de a karok. és rendek visszaemlékezvén Nyiregyházának régibb hatalmaskodásaira, ellene mondtak e szándéknak, félvén különösen attól, hogy majd, ha nagyobb erővel lesznek, ismét ide fognak szökdösni a megyei földes urak jobbágyai.

A gróf mindamellett nem szünt meg tervével foglalkozni, ujabban megkereste a vármegyét, azon ünnepélyes igéret mellett kérte az engedélyt a telepitéshez, hogy egyetlen szabolcsmegyei lakost sem vé-
1753 end a települők közé. Végre 1753-ban április 28-án tartott megyei gyülésen megadatott az engedély a gróf számára, de csakis oly feltétel mellett, hogy az uj lakosok nem Nyiregyházára, hanem a Nyiregyházától nyugotra eső „Cserkesz" pusztára telepittessenek,[1] 2-szor hogy a települőknek házhely és elegendő szántóföld adassék.

Végre kikötteteitt, hogy 3 évig minden teher és adózás nélkül birják kiadott osztályrészöket, 3 év mulva pedig évenként egy-egy aranyat fizessenek.

Ezen megyei végzés birtokában a gróf Szarvason keresztül utaztában, — ott lovak váltása miatt kevés időt töltvén, — a város előkelő gazdáit magához hivatta

[1] Ki ne látná át e feltételnek valódi indokát? Nem egyéb volt az, mint elővigyázat, nehogy a régi szabadalmakkal biró Nyiregyháza netalán nagyobb erőre vergődvén, előbbeni jogaiba visszahelyezkedjék, s a környékbeli földes uraságnak kárt és kellemetlenséget okozzon. Szerző.

s velök a telepités hasznai s módozatai felől beszélgetett; biztatta őket a kedvező talaj ismertetése mellett, szabad vallás gyakorlattal is, valamint egy épitendő templomhoz annyi faanyagat ajánlott, a menyire szükségök leend.

A szarvasi tót ajku evangelikusok annyival nagyobb örömmel ragadták meg e kedvező alkalmat, mivel földes urok Báró Harucker nem a szerződés szerint bánt velök, birtokaikat s szabadságaikat csonkitotta. Ezen, mint szabadságszerető emberek, elszomorodtak annyira, hogy bárhova, ahol szabadságot élvezhetnek, elmenni, már különben is szándékukban volt.

Leginkább feltudta pedig fogni a település előnyeit nemes Petrikovics János szarvasi csizmadia mester, ki is buzditásaival a települési szándékot tetté érlelvén, lakos társai által elküldetett Nagy-Károlyba, gróf Károlyi Ferenczhez, ki is Petrikovicscsal a település feltételeit meg állapitván, azokat 1753 május 1753
16-án irott patenslevelébe foglalta, s Petrikovicsnak által adta,[1]) sőt magát Petrikovicsot is kedvezményekkel biztatta s azon feltétel alatt, ha a telepitést véghez viszi, biztositotta is. A kedvező települési feltéte-

[1]) A patens levél a következő: „N.-Károlyi Gr. Károlyi Ferencz erdődi bélteki, csongrádi, megyeri, turóczi és ecsedi dominiumok és várak örökös ura; — Felséges koronás király asszonyunk belső titok-tanácsa, septem viralis táblájának assessora, General feldmareschal Leutenantja, egy magyar lovas regementnek proprietariussa, ns. Szatmár vármegyének örökös főispánja, Tiszántulvaló földeknek Districtualis Commendansa adom tudtára mindeneknek akiknek illik, ezen patenslevelem mellett, hogy nemes Szabolcsvármegyében vagyon Nyiregyháza és cserkesz nevü két pusztám, melyeknek inpopulatioján igyekezve szándékoznám, azért az kiknek fog tetszeni ezen irásomra bizvást jöhetnek, az dominiumtól 3 esztendőbeli szabadságok lészen, hasonlóképen az tettes ns.vármegyétül is — eltelvén az 3 esztendő — az nemes vármegyétül extrahalt accorda szerint egy-egy aranyat fognak fizetni ad quantum palatinale, minden gazda akar szegény, akar gazdag legyék, közönséges denominatió

lek a szomszéd helyeket, sőt az egész Békésmegyét átfutották, ugy, hogy majd minden jobbágy szándékozott Nyiregyházára költözni azon vidékről.

Az 1753-ik év elején sokan eljöttek Békésmegyéből a földet személyesen megtekinteni, ezek közül némelyek visszatértek, mások azonban itt maradtak, de csak is azon feltétel alatt, ha a gróf nem a cserkeszen, hol vizhiánytól tartottak, hanem Nyiregyházán enged nekik lakást, ez utóbbit annyival inkább óhajták, mivel itt voltak némi pusztult házak, kutak s némi gazdasági épületek azon helyeken is, hol lakók nem voltak.

A gróf teljesitette kérelmöket; igy az 1753-ik év őszén Szarvasról, Csabáról, Mezőberényből, Orosházáról, 300 család költözött Nyiregyházára ekével és jószággal ellátva s azonnal hozzá is kezdettek a szántásvetéshez.

Ezen évben nagy drágaság levén a gróf, hogy munkájukban fel ne akadjanak, több száz köböl gabonát osztatott ki nyiregyházai udvarbirája által kölcsön a lakosok között, ezen jótékonyság hirére ujabban szándékoztak jönni Békés megyéből Harucker birtokáról, azonban Harucker maga Bécsben lévén, tisztjei

szerint aranyosok lesznek, egyébbel nem fognak terheltetni. Az dominium részéről pediglen hasonlóképen az három esztendők eltelésével, ha tetszik általjában végezhetnek mindenféle dominale beneficiumokrul s maguk birhatják erga censum annualem, több vagy kevesebb esztendőkre, amint magoknak az lakosoknak fog tetszeni. A mellett ha azon határon meg nem férhetnek, jövendőben, az mellette lévő pusztákat jure vicinitatis ac dominium fogja számokra megárendálni s megis árendálom, Templomot épithetnek maguknak amicsodás tetszik, papot is tarthatnak amennyivel beérik. Házaknak való fát (mivel ottan nincsen) fogok adminisztráltatni, kirül adtam saját kezem irásával s szokott pecsétemmel megerősitett levelemet. máj. 16. 1753. Gr. Károlyi Ferencz. Hogy magam is gyarapodásokra lehessek, kivántam méltóságos uram atyám kegyes engedelméből ezen subscribatiomat subnectalni Gr. Károlyi Antal. Megyei levéltár.

által értesittetett a dolog felől; nevezett báró nyomban elrendeli, hogy „uri szék“ tartassék, s mindazon földek, melyek elvétettek, visszabocsáttassanak a lakosoknak; azonban nevezett földes urban s tisztjeiben többször csalódván, ujabb igéretének sem adtak hitelt, s világosan megmondák, különösen Sulyán Ádám, hogy „az uraság kegyelme nyulfarkon jár.“ — Ki is mindezen mondásáért, mind azért, hogy szándékáról le nem mondott, 18-ad magával Békésmegye rendeletére Gyulán börtönbe vettetett s ott szenvedett 16 hétig. — Ezek közt volt Zajácz, Szmolár, Manczel sat., kik már Nyiregyházán szántottak s vetettek is.

Regulyi Sándor iskolatanitónak köszönhetik ezek, hogy a börtönből kiszabadultak, ki esedező levelet intézett a rendekhez, melyben a kiköltözés indokait világosan felfejté; igy szabad elmenetelt nyertek, de csak is azon feltétel alatt, hogy mielőtt kilépnének három évi adót előre kifizessenek. Ekkor tehát a kiköltözni óhajtók javaikat eladták, a követelt adókat kifizették, (ezen javak feleslegéből öntették az evang. középső harangot is) — rokonaiktól barátaiktól búcsut vettek, s utnak indultak, Nyiregyházára megérkezvén, Gr. Károlyi által örömmel fogadtattak; a Szarvasról jöttek a mai „Szarvas“ utczát foglalták el s ott maguknak a következő évben házakat épitettek.

Azonban mindjárt a település második évében akadályra talált a telepités ügye, ugyanis Petheő Rozália Báró Palocsay özvegye [1]) megtámadta Károlyit, hogy az ő hire és tudta nélkül intézi a telepités ügyét és az ő eljárását törvénytelennek nyilvánitá: s az evangelikusok teljes kirekesztésével földjeit az oroszok-

[1]) Nevezett urnő egyik leányát Dessewffy Sámuelnek adván, ezen jogon birják ma a derék Gróf Dessewffyek a királytelki birtokot. Szerző.

nak adta; melyből visszavonás, majd versengés támadt a lakosok között. Az oroszok Palocsayné pártfogásában bizva, az uj lakosokat boszantották, gunyolták s munkáikban akadályozták, sőt még elfoglalt és bevetett földjeiket is ujra bevetni merészelték.

A gyarmatosok ezen sérelmek ellen Gróf Károlyihoz folyamodtak, ki azoknak nemeslelküleg pártját is fogta; a többi nyiregyházai birtokosok is látván a gyarmatosok naponkint való szaporodását, Gr. Károlyi részére hajlottak, s midőn az uj lakosok, a régi lakosok 700 forintnyi adóhatrányát is kifizették, mind a megye, mind Báró Palocsayné kedvezőbben tekintettek a szorgalmas és takarékos településekre, ugy hogy a báróné is a Károlyi által szabott feltételek mellett földjei felerészét az uj lakosoknak átengedte.

1754 Az 1754-ik év junius 18-án Gr. Károlyi és Báró Palocsayné a lakosokkal következő szerződésre léptek: „hogy a falu körül levő telkek és földek egyenlően megültettessenek, s hogy a települtek földjein az uraság sem nem szántathat, sem ott marhát nem tarthat. Tulajdonképen két szerződés köttetett, az utóbbi nagyobb jelentőségü, mindkettő alább közöltetik.[1])

[1]) 1. **Szerződés.** „Mi alább megirtak elsőbben is én Gr. Nagykárolyi Károlyi Ferencz. más részről én Br. Zsenyey Imre és Dessewffy Sámuel. u. m. Gr. Méltóságos Petheő Rozália mlgos. Br. Palocsayné asszonyunk anyánk eő nagysága plenipotentiariusai. eő nagysága tetszéséből. Nyiregyházának és ahhoz tartozandó földnek inpopulatiója végett léptünk az alább megirt punctomok szerint való accordára.

1. Mint az ecsedi részhez tartozandó telek s mind pedig emlitett Mltgos asszony telekjei és nemcsak a telekkel. hanem a falu körül levő földdel is egyenlőképen meg ültettessenek és ne legyen nevezet benne. hogy én Greralis Gr. Károlyi uré. én pedig Mltgos báró Palocsayné asszonyomé vagyok. hanem csak ugy egyiké mint a másiké.

2. Mind a falubeli jövedelem. mint taxa. korcsma. mészárszék. serház. boltbér. vásárván. ugyanaz mezőbéli is. t. i. róna. kétfelé osztassanak· valamenyi egyik részre. anyi a másikra.

A szerződést a lakosok kezökhöz vevén, elegendő lakosok megszerzésére magukat kötelezik. Mely czélból Petrikovics Jánost, hogy az igért „inscriptiót“ megérdemelhesse, tulajdon költségükön a felső vármegyékbe küldik lakosok szerzése végett; ki ez ügyben hiven eljárván, „inscriptio“ helyett conventiot kapott Gróf Károlyitól és az uraságnak hajdu szolgálatokat tett, sőt ha a felsőbb vármegyékből jött lakosok között a szántóföldek miatt valami versengés támadt, azt elintézte.

---

3. Hogy abban egyik, vagy másik résznek az megcsalatás iránt kétsége ne legyen, tehát mindakét részen tisztnek admistratiója alatt lészen ugy akár magát a falu biráját bizza meg a Mltságos asszony, akár mást az eő Mltsága tetszéséből jó irástudót, mindazon által rendeljenek, az ki angariatim mindenekről az extractust mind a két részről tartozni fog annak rendi szerint megküldeni és a proventust angariánként erga quietantiam mindakét résznek adminisztraltatni.

4. Minden szükséges épületek u. m. serház, korcsma, mészárszék, vendégfogadó, megegyező akaratból, egyező költséggel épüljenek és az hasznából is mindakét rész egyenlőképen participáljon.

5. A tiszt aki adminisztralni fogja ugy egyik résznek, valamint a másiknak, minden esztendőben számot tartozik adni s mindkét részről magát absolvaltatni.

6. Hogy az inpopulált és impopulálandó nép anyival inkább jobban elférhessen, tehát a tábla földből is az helységnek resignáltatnak és sem marhát, sem szántást, sem egyik, sem másik résznek ottan tartani nem lehet.

Kirül adtuk saját kezünk irásával és pecsétünkkel erősitett levelünket. Károly 18. jan. 1754. Gr. Károlyi Ferencz. m. p. Dessewffy Sámuel m. p. Báró Sennyei Imre m. p.

2. Szerződés. Mi egyrészről, t. i. néhai Tekintetes és Nagyságos br. Palocsay Horváth Zsigmond édes uramnak özvegye gercsei gróf Petheő Rozália, más részről pedig Nagykárolyi Gróf Károlyi Ferencz magunkra válalván mind a két ágon levő és Isten kegyelméből leendő maradékaink terhét, adjuk tudtára mindeneknek valakiknek illik ezen levelünknek rendiben. Hogy minekutánna sok esztendőkig (az mioltától fogva ti Nyiregyháza városunk hajdu városi szabadságától megfosztatván, néhai pusztulásra jutott volna) azoltától fogva soha állandó és elégséges határjával biró néppel meg nem szállittathatott, hanem általam Gróf Károlyi Ferencz által különös módon és patentaliter kihirdetett conditiokra nagyhamar egybegyült tótsággal megszállittatott, már most pediglen azon levélben igért esztendők elteltének s következőképen a közelebb következő Szent-György napjától fogva az urasághoz tartozó kötelességek terhe alá

Ezen évben épitettek maguknak az uj lakosok hevenyében nádból templomot, s első papjok Vandlik Márton volt, ki Gróf Károlyinak feltételes biztatására[1]) a lelkészi szolgálatokat megkezdette, s darab ideig folytatta is az évangelikusok nagy örömére; de az öröm nem sokáig tartott, mert a tokaji r. kath. plébános és alesperes látván a nyiregyházai dolgok menetét protestatiot nyujtott a megye rendeihez.

esendők valának, folyamodtak hozzánk. hogy urbariális kötelességeket illő rendben vévén és irásban a helységben levő és ezután is gyülendő lakosoknak vezérlésére, gyarapitására és sekuritására hivnak, foglaltuk továbbá administrátiok rendit és módját ezen alább megirt punctumokban t. i.

1. Megerősittetik azon kötés, mely a két uraság között ezen helység további birodalma és adminisztratioja végett 1754-ik esztendőben költ és ide adnotáltatik.

2. Elsőbben is renováltatik és megerősittetik azon szabadságok az mélt. Grófné által is, az melyről is patentáliter odagyülések alkalmatosságával Károlyi részéről assekuráltattak vala; hogy ti semminémü robotával vagy egész adózással az Uraságnak nem fognak tartozni. hanem egyedül azt az egy aranyat fogja fizetni esztendőnkint minden házat tartó különös gazda akár régi, akár ujonan fogott teleken; — fog azért kezdődni ezen tartozások az közelebb következendő Szent-György napjától fogva, melyben, hogy sem az Uraság ne kárositassék. se az községnek sérelme ne következzék.

3. Minden ez két uraság exmittált tisztségei által conscribáltatván az beállott esztendőre fizetni tartozó gazdák száma azon ide subnotált instrumentum szerint fogják taxabéli adójok summáját (mely téren aureus eremniscenses 286.) fizetni kétszerre, melynek felét fél esztendő-, más felét egy esztendő elteléssével két felé tulajdon az két méltóságos uraság kezeiben csalhatatlanul szolgáltassák. s az következendő esztendőben pedig ezen idő szerint ujra conscribáltassanak. Ezen obligensek hasonló móddal általok a feltett időben adminisztráltassék.

4. Mi egyéb törvényes robota census noninále beneficiumokat illeti. mivel az robotától tizennégy patentálium inmunitáltattak az beneficiumoknak adminisztrátioja is kezekbe adatni igértetett. mindezekért tehát, az egész határban vehető jövedelmekért az feljebb leirt 1757 esztendő

[1]) A Károlyi levele ez ügyben: „Kedves dolog előttem hogy tisztelt uraságod itt a maga lelkészeti szolgálatját ajánlotta; azért ezennel én is bizonyossá teszem az iránt, hogyha a szándéklott gyarmatositás jól sikerül, és ő felségétől engedelem jő: én részemről uraságodnak alkalmaztatását a lelkipásztorságra jóváhagyandom. Költ N.-Károlyban. máj. 5. 1753. Gr. Károlyi Ferencz.

A vármegye azonban multjához hiven türelmes levén, a vallásos kérdésekben az uj lakosokat vallások gyakorlatába nem háborgatta; látván ezt a tokaji plébános Gróf Barkóczy egri püspökhöz folyamodott, ki is az 1731-iki resolutióra hivatkozva követelte a megyétől, hogy az evangelikusokat minden nyilvános istenitisztelettől tiltsa el. A megye rendei ekkor sem lépték át a türelem korlátait, s az akkori viszonyok

beli Szt.-György napjától fogva négy esztendeig azaz 1761 esztendőben esendő Szt.-György napjától fognak esztendőnként fizetni készpénzül kétezer rftokat s magok birájok által idejében szedetni és igy az egy felét 2 angárián, másfelét pedig esztendőnek elteléséu azaz Vitéz és Margit napján mindaz arany adót azon rendelés s mód szerint mind a két uraságnak befizetni.

5. Ne véljék azonban a helység beliek, hogy által ne látná azt az uraság, hogy ezen summába bocsátása, a jövedelmeknek a helységbeliek gyarapodására leszen, mert csupán az okból adja kezekben ily jutalmasan, hogy tekintetben veszi mind a két uraság az megirt lakosok történt nagy háborgatásait, abból következett oekonomiabeli hátramaradásait és kárait, legkiváltképen pedig aztat, hogy a n s. vármegyétől ajánlott szabadságokkal az kötött ideig nem' élhettek, sőt időnap előtt elsőbben is az adót. volt lakosok terhét magokra válalni kénielenittettek oly hiszemben lévén, hogy régiek onnan transferáltatván másuvá s az egész határ csupán magok szabad birodalmában hasznára fog forditttatni; amazok is mindaddig felesen ott maradtak és az egy szántáson kivül a határt is uzoválták, az közadóban pedig sem kvártélytartásban őket nem segélték, mind ezek felett pedig is az Ns vármegye nem várt dispositiojából ezen felválalt adójok is mindjárt más esztendőben majd egy harmadrészszel neveltetett. kivánja ellenben gyarapodásukat és gyökeresedéseket munkálódni, mindezért tehát, mind pediglen azért is hogy

6. Az egész határt mindennemü beneficiumokkal nekiek engedni birodalmukban sőt

7. A régi táblaföldeket is, melyeket a két Mltgos uraság néhai elei emlékezetet haladó időtől fogva Curiájokhoz tartozó ugynevezett nemes földeket birtak, közöt'ük felosztja; megkülönböztetvén mindazáltal azokat az parasztok által eddig telek után, birt földektől, hogy a tábla földeknek kezekbe bocsátása ne praejudicalhasson, aztat azért semmi nemü közönséges, vagy akár mely más teher alá ne merjék bocsátani, következőképen semminemü fizetést senkinek is tenni, melyet ha merészelnének, erővel is az uraság jussát meg nem oltalmazzák, tehát nemcsak azon földek azonnal visszavétetnek tőlök, hanem negligentiájokból következendő költsége, fáradsága az uraságnak rajtok desumaltatni fog.

között jobb érzése szerint nem nyilatkozhatván a dolgot halogatta. Ekkor Barkóczy püspök a helytartó-tanácshoz folyamodott, mely keményen meghagyta a vármegyének, hogy az ügyben vizsgálatot tartson. A vizsgálatnak különösen a következő pontokra kell kiterjedni:

1. Mely időben, honnan jöttek a nyiregyházi lakosok?

---

8. Eképen az egész határ birodalma kezökbe bocsáttatván, következik természet szerint, hogy sem egyik sem másik uraság, sem azoknak tisztjek legkisebb majorságot nem fog üzni, sem pedig marha tartással pascuatiojokat elfoglalni; tartozni fognak ellenben:

9. Az városbeliek mind magok mostani, mind pedig jönvendőben az uraság jövedelmének gyarapitására szükséges épüle eket. vendégfogadót, mészárszéket, kereskedőknek való boltokat az uraság rendelése szerint tulajdon költségekkel s fáradságokkal épiteni.

10. Tartoznak a határokra tökéletesen vigyázni. azoknak jórendbe vételére szükséges segedelemmel lenni, azoknak egyenlő élésére vigyázni.

11. A kezekbe bocsátott uraság jövedelmére jól számot tartani. birák által számolni, az uraság által approbáltatni, s ha mi az épülettől elmaradt, magok közönséges javára s gyarapodására forditani.

12. Szőlő helyet a kimutatandó helyen fogni és szorgalmatosan épiteni

13. Nem lészen az megirtakon kivül ezen helységben az uraságnak. egyéb jövedelme, hanem az épült és épitendő minden bokor malomkötül egy egy körmöczi aranyat fognak fizetni. mivel abból lévő jövedelmek bizonyos és nem hibázhatik.

14. Az uraság részéről pedig az megirt jövedelmeken kivül engedtetik közönséges szükségre forditandó 3 forintig való büntetésre hatalom. és ámbátor —

15. A „jus gladium velek nem communical'atik is." Söt inkább az uraság székére adjudicaltatván. kötelességek lészen az biráknak minden gonosztevőt, akár lakosok közül, akár idegent, az helységben, vagy annak határán találtassék. aztat megfogván az uraság tisztjének kezébe szolgáltatni.

16. A civilis. nem criminalis mindazáltal első revisiója a biró és tanács auctoritására bizatik. ugy mindazáltal, hogy a megnem elégedő fél az uraságra (intra dominium) Appellálhassa. és annak revisiója szerint executiora. arról mindazonáltal jó protocullumot tartson a város és aztat minden dominalis szék alkalmatosságával, nyujtsa be az biráknak. s tanács választásának. épitésének idején a város ládájába helyeztessék.

17. Vásári privilegiumot még az idén fog az uraság számokra szerezni. azért annak taxáját leteszik. jövedelme is a feljebb kötött eszten-

2. Mikor s ki által kezdetett a közvallás gyakorlása?

3. Mikép hozatott és tartatik a predikátor?

4. Milyen a templomház és a lelkész mi szolgálatokat tészen?

5. Hova szokott predikátori tisztében eljárni és ott mikép tartja az isteni szolgálatot?

---

dőkig kezekbe bocsáttatik. mely ámbár egy idejig helypénzből nem is fog szaporodni. az bor kelésből mindazonáltal ki fog jönni.

18. Assecuraltattak ellenben. hogy a taxaban az feljebb kötött esztendők után is megtartatnak. sőt az megirt beneficiumok is ennek utánna is, ámbár uj alku mellett, mindazáltal ugyancsak tőlök el nem vétetnek. hanem általok administráltatnak az határ is megirt móddal nálok hagyattatik, sőt az királytelki puszta is minden idegenek előtt nekik exarendaltatik Gróf Károlyi által is ha mely akar elidegenedett, akár uj határ szereztethetik számokra fordittatik, hogy azáltal a gazdáknak mindszáma mind tehettsége szaporittassék, gyarapittassék.

19. Erdőknek konservatiója keményen parancsoltatik s concredal'atik az biráknak, fából való segedelem mindazáltal mindkét részről erga specialem commissionen igértetik.

20. Mind az nemes vármegye előtt, mindmás akármely háborgatások ellen is minden tehetséggel megoltalmaztatik, sem zsidó. sem görög, sem más velek egyben nem férhető kereskedő. vagy másféle lakos közikbe nem egyelittetik, hanem természetekhez szokásokhoz illő móddal engedtetik meg a magok adminisztratioja.

21. Ha a mesteremberek szaporodnak czehes privilegium szereztetik akik szükségesebb s becsületesebb mesterséget űznek, ezen felül való könyebbségeket szerezni igyekezik az uraság, csak gyarapodásokon mesterkedjenek a birók és lakosok.

22. Az megirtakon kivül az uraság semmit tartozásból nem kiván hanem midőn tisztjei ottan vezérlésekre megfordulnak, s kivált törvények igazitásában a szükséghez képest mulatoznak. s midőn akar egyik, akar másik uraság ottan megfordul, vagy azoknak parancsolatjából emberei megfordulnak, jó sziv fogadással s forspontozással kedveskedni.

23. Mindkét rendbeli tisztekhez egyiránt figyelmetesség és engedelmesség, scissio távoztatása, botránkoztatásoknak bejelentetése, botránkoztató kicsapása ellenek való emberek szerzése s neveltetése, szomszédsággal való jóélés keményen parancsoltatik.

24. Mindezen punctumok, melyek most hirtelen tétettek. bővebb magyarázással fognak kitétetni, minek utánna az exmittalt tisztek helyesebb vizsgálásból és relatióból bővebb vigasztalást vészen az uraság. — és az földek felmérése is a jelentett czél szerint véghez megyen. — Datum Nagy-Károly ap. 20. 1757. Károlyi Ferencz, m. p.

6. Menyi a katholikusok s menyi az evangelikusok száma?

A vármegye ezen parancsolatot vevén, a dolgot tovább nem halaszthatta, megtartotta teljes kimélettel a vizsgálatot, a lakosok számát összeiratta s a jelentést a helytartó tanácshoz felküldötte; el nem mulasztván ajánlani a nyiregyházai lakosok ügyét. Azonban ennek semmi sikere nem lett, sőt keményen meghagyatott, hogy a predikátor Nyiregyházáról eltávolittassék, sőt még Szabolcsmegyéből is száműzessék. Gróf Károlyi vevén e rendeletet, azonnal meghagyta hogy a lelkész tüstént távozzék Nyiregyházáról s az oratorium is bontassék el.

Ezen parancsolatot vevén az uj lakosok: a legközelebbi éjjel a nádtemplomot ugy szétszedték hogy a helyét is alig lehetett feltalálni. A harangot Sulyán Ádámhoz vitték s ott egy széna boglya alá rejtették. Vandlik Debreczenbe távozott, ahol lakással és élelemmel ellátták, melyhez a nemes gróf is járult.

Egyik megpróbáltatás után a másiknak volt kitéve az uj telepitvény. Nevezetesen alig távozott el Vandlik már a gróf 12 előkelő evangelikust magához hivatott N.-Károlyba, kikhez könyezve igy szólt: „már én titeket tovább nem pártolhatlak! Im ő Felsége Mária Terézia levele, melyben az parancsoltatik, hogy evangelicus jobbágyaimat békével bocsássam el!“ Ellehet képzelni azt a levertséget, mely a lakosokat eltöltötte, midőn e körülmény felől azokat Regulyi Sándor jegyző értesitette; azonban ezen aggodalom csakhamar oszladozni kezdett, mivel a gróf a 12 gazdát nemsokára ismét magához hivatta. s ily szavakkal vigasztalta meg őket: „fiaim! én titeket most aratás előtt jó lélekkel el nem bocsáthatlak, de azalatt ke-

ressetek magatoknak pártfogókat! Én magam is irok ügyetekben Prónay és Jeszenák bárókhoz; s a levelet nekik azonnal át is adta.

Károlyból hazatérvén ő Felségéhez küldtek követeket Bécsbe, de ez szerencsétlenül ütött ki; amenyiben Nádasdy maga elé idézte őket, kik midőn megjelentek: kérdezék Regulyitól: "Hova valók vagytok?" Az felel "Szabolcsmegyébe" — mire kiüzetett. Majd Mekis János birótól kérdik lakását, mire ez zavarba jön s azt feleli „Zólyom vármegyébe." Majd Regulyit hivják ismét és keményen megdorgálják, hogy mert hazudni? mire ő uti levelét előmutatja; aztán elvették tőlök az ő felségéhez intézett folyamodást s megparancsolják, hogy azonnal hagyják el Bécset. A küldöttség most báró Jeszenákot keresi fel, ki szinte azt tanácsolja, hogy siessenek Bécset elhagyni. És jól is jártak, mert alig huzták ki lábukat szállásukról, már a bécsi rendőrök keresték őket.

Valamint itt, t. i. Bécsben a jól értesült Barkóczy püspök keze működött, ugy itthon sem szünt meg ezen vallásához erősen ragaszkodó főpap tovább is nyugtalanitani az uj telepitvényeseket; igy még 1754-ben 1754
ujra megkereste a vármegyét, hogy a nyiregyházai ev. nép a legközelebbi kath. paptól tétessék a lelkiekben teljesen függővé; minélfogva az orosi pap mindent elkövetett, hogy az evangelikusokat a maga stolája alá vonja, de sikertelenül, mert az evangelikusok halaszthatatlan vallásos cselekményeiknél inkább a helybeli ref. lelkész szolgálatát vették igénybe.

Barkóczy püspök czéljaira s törekvéseire igen tiszta világosságot vet azon levél, melyet ő az 1755-ik 1755
év junius 13-ikáról Gróf Károlyi Ferenczhez intéz, a türelmetlenség egész fegyvertára villog ezen levélben

az evangelicusok ellen, midőn a többek között mondja: „könyebb egy olyan tartományt minemű Szabolcsvármegye, és majd egész Tiszántúl való része püspökségemnek, az eddig ott nem gyakorlott mirigyétől Luther Mártonynak megoltalmazni, s tisztán tartani, mintsem attul, minekutánna egyszer számtalan lelkeket megrontya, és egy egész nagy és erős ujszálláson meggyükerezve, kiirtani s megfojtani." — Különben álljon itt alább a levél egész terjedelmében, mint egyik adata azon kor türelmetlenségének, távolról sem azon czélból hogy a feledés fátyla alá takart sérelmek a mult ködéből kibontakoztassanak, hanem egyedül azért, hogy egy vonást szolgáltasson azon kornak rajzához, melyben ez uttal történetem adatai mozognak.[1])

Az alább egész terjedelmében olvasható levélből láthatólag Barkóczy püspök mindenáron oda törekedett, hogy katholikus pap állittassék be Nyiregyházára, mégpedig oly czéllal, hogy ezáltal a lutheranusok megtérittessenek, azonban a kath. lelkész behozatala még azután sokára sikerült.

1756 Ugyancsak Barkóczy egri püspök 1756-ban más czélból is intézett levelet a vármegyéhez, nevezetesen jelentetvén neki, hogy az evangelikusok, papok nem

---

[1]) Barkóczy Ferencz egri püspök levele gr. Károlyi Ferenczhez. „Méltóságos Gróf Fő-Ispány és Generalis drága jó Uram Báttyám! Gyanu pörben estem ugy látom. Exczellencziádnál. mintha azokban. a miket vagy Exczellencziádnak atyafiságos és pásztori szivességel már egy esztendő öte. vagy a Felséges Udvarnak szoros püspöki tartozásomtúl kinszeritetvén a Nyir-Egy-házi dologba irtam repraesentáltam néminémű módon vagy által hágtam volna eddig meg másolhatatlanul köztünk fön állott szoros barátságnak határit. vagy eleget nem tettem volna ama kötelességnek, mellyel Exczelencziádnak úgy mint eddig oly különös figyelmetességgel tisztelt s kedvelt véremnek java előmozditására tartoztam. Mindazáltal meg nem itél reménlem Exczellencziád. ha azokat amiket hitelreméltó tudósitásokbúl megtudtam, és szentséges vallásunknak veszedelmére czélzóknak találtam. vagy Exczellencziádnak érezhetőb kinyilatkozta-

lévén, a ref. pap szolgálatát veszik igénybe, a Leopoldi 1691-iki és a Karolina 1731-iki resolutiokra hivatkozva felhivja a magistratust, hogy a helvét hitvallásu lelkészt, „a királyi kegyelmes parancsolatnak ily vakmerő, (hogy t. i. lelkészi szolgálatokat végzett a lutheranusok között s azokért a stolát is felvette) által hágásától tiltsa el“ „Incl. Universitatem officiose requiro, dignetur primum ministrum Helveticum Nyiregyhásiensem a tam temeraria benignorum mandatorum regiorum transgressione authoritate magistratuali cohibere“) Ugyan ezen levélben több sérelmet is emlit fel, nevezetesen, hogy a lutheranusok az orosz papot mezei munkája közben ugy megverték, hogy ágyba fekvő beteg lett, s kéri a tetteseknek megbüntetését [1]) Ugy szintén követeli, hogy minden lelkészi szolgálatra néz-

tásokkal jelentettem. vagy minek utánna Excellencziád részérül meg nem orvosoltattak a Felséges Udvar eleiben alázatossan terjesztettem. bölcs itéletével megfontolván, hogy a jó lelki Pásztornak lehetetlen béhunt szemmel nézni, midőn juhai oly teczetes jóra igyekeznek, melyből következendő veszedelmek s károk elkerülhetetlen. Jó dicséretes, és üdvösséges lehetet Exczellencziád szándéka. nem ellenzem, de ellenben tudom számtalan tapasztalásokból. hogy turpius ejicitur quam non admittitur hospes, könnyebb egy ollyas tartományt, minemü Szabolcs vármegye, és majd egész Tiszán tul való része püspökségemnek az eddig ott (ha Nagy-Bányát kiveszem) nem gyakorlott mirigyétül Luther Mártonynak meg oltalmazni s tisztán tartani. mintsem attul. minek utánna egyszer számtalan lelkeket megrontya. és egy egész nagy és erős uj-szálláson meg gyükerczik. kiirtani s meg fojtani. Nagy jó nem tagadom az eretnekeknek Krisztus aklában való visszahozattatások. mert apostoli koronát érdemel. de nehéz sőt talán lehetetlen ezt az nagy jót csak reménleni is annak. aki nemcsak öszve gyüjti az eretnekeket. de még annak is az oka. hogy eretnekségekben megerősittessenek a tévelygésnek mesterei által, s onnant egyik regulája a keresztényi tökéletességnek non esse faciendum malum ut eveniat bonum. Tapasztallyuk naponként. hogy sokkal könyebb a Lutberánusok megtéritése a Kálvinistákénál. ha el vannak ide s tova az igaz hivek között, de hogy egy roppant nagy kösségben való öszve hozattatások. és egy Predikátornak szemétül szájátul való függések megtéritésekre alkalmatosság let volna valaha. példánk nincsen, mert vagy a földnek jósága és terhnek könyüsége gyüjtötte öszve Nyir Egyházára ez

[1]) Gr. Károlyi l. L. ad. 44. nro 81.

ve az evangelicusok tartoznak az orosi parochus szolgálatait igénybe venni, kinek filijájához tartoznak, s a stolarekat is annak megfizetni.

Ezen rendelet következtében az orosi kath. lelkész csakugyan meg is jelent Nyiregyházán s „coledalni“ járt házról házra.

Igy levén a dolog, a lakosok ujra gróf Károlyihoz folyamodtak, ki ezen erőszakoskodás felett igen indignálódott s kijelentette, hogy mindaddig nem fog nyugodni, mig csak békét s kegyelmet nem nyer ő felségétől a szegény zaklatott nép számára.

A gróf csakugyan megtartotta igéretét, Bécsbe ment s csakugyan sikerült annyit kivinnie, hogy ezentul szabad legyen nekik a mindennapi könyörgésekre összegyülni és sátoros ünnepek alkalmával az ur vacsora kiszolgáltatása végett lelkészt is hivni.

uj coloniát. vagy az Lutheranus exercitiumnak szabadsága; ha az első. nem kell tartani attul, hogy el széledgyenek. ha olly Catholicus lelki Pásztor alat lesznek, kinek instructiójában vagyon, hogy magát hozzájok mindenekben a mik vallásokba jók alkalmaztassa. velek módgyok szerént énekellyen s könyörögjön. a boszantható vallás versengésbe fent hagyon, és csupán csak a hitnek fundamentomit és a keresztyéni tökélletességet tanicsa, kivált ha fundatiója másünnen lészen. és töllök többet kérni nem fog a rend szerént való stolaris proventusoknál. mellyekkel egyéb aránt is a szomszéd Catholicus Plebánusnak tartoznának, kinek alája vetve vannak mind a régibb, mind a mostani királyi resolutiók szerént; ha az utolsó, tehát bizonyos hogy mennél továb eretnekségeknek szabad exercitiuma mellett maradnak, nehezedni fog annál inkáb megtéri éseknek módgya, mind azért hogy a mindennapi tanitások által meg fognak erőssödni tévelygésekbe, mind azért hogy in ratione publici erősseb támaszok lészen és a praescriptióval is oltalmazhatni fogják magokat; melly ha ugy lészen. boldog Isten! menyi irtóztató konkollyal telik meg az Isten szántó földe azon az tartományon. mellyben eddig kiváltképen Exczellencziád dicsősséges eleje buzgósága és exczellencziád igyekezete által ez az konkoly bé nem csuszhatot. a többi eretnekségek pedig naprul napra jelesül fogytak. Volt más inditó okom is. mellyre való nézve nemcsak hasznosnak, de szükségesnek is. és magoknak a mostani nyir-egyházi lakosoknak fölöttéb alkalmatosnak itéltem egy tudós. mértékletes. és jámbor egyházi személynek Nyir-Egyházára való bé-helyheztetését. mert azonkivül hogy a királyi kegyelmes resolutiok szerint a mint feljebb emlitém

A gróf haza jövet Zöldcsütörtökön Debreczenben Vandlikot felkerestette s megadván neki a kellő utasitásokat az isteni tisztelet tartására nézve, husvétra Nyiregyházára küldte, hol a hivek az uraság csüriben összegyülvén, a husvétot 4 napon keresztül nagy áhitatossággal megünnepelték, ugyanakkor a kereszteletlenül levő gyermekek megkereszteltettek, az uj házasok összeadattak.

Az ünnepnapok után a gróf parancsolatjára nehányan Vandlikkal N.-Károlyba mentek, hol a gróf értésökre adta, hogy ezután iskola-tanitót tarthatnak, ki az éneklést s mindennapi könyörgést végezheti ugyan, de más papi szolgálatokba avatkoznia nem szabad.

---

az egyházi dolgokban a szomszéd Papista Plebanustól fügniök kell sokkal nagyob alkalmatosságokra lészen, ha helyben papok lesz, aki az copulatiójokat, kereszteléseket, óllalásokat, temetéseket és a féléket végben viszi, fizetését pedig a stolán kivül ex fundatione Komáromiana szedni fogja, mintsem ha mind ezekben a szomszéd Plébánushoz folyamodniok kellene. Eset értésemre az is, hogy plus, minus tizenegy Pápista gazda minden cselédestül egyszersmind oda igyekezet s Exczellencziád tiszteit assecurálta, hogy ha Pápista pap helyben lészen, nem sokára százonkint szaporodni fognak a Pápista gazdák, jól lehet boldogtalanok voltak Exczellencziád tisztei miat idvességes igyekezetekben. már ezt is Exczellencziád bölcs itéletére támasztom, ha nem volna e az ott levő Lutheránusok megtérésének ezerszer jobb módgya ez, ha Pápistákkal, kiknek papjok lenne. meg egyelednének, mintha szabad exercitiumok levén csak magok maradnának; s azért Exczellencziádat ujra az élő Istenre kérem s kinszeritem. hogy egy felől az Exczellencziád által felvett módgyábul a nyir-egyházi impopulationak származható botránkozásokat és veszedelmeit szentséges vallásunknak. másfelől pedig az én igyekezetemnek idvességes. könnyü és magoknak is az uj lakosoknak hasznos és alkalmatos mivoltát az abbul okvetetlen remélhető lelki jókkal együt buzgó keresztényi szivére vévén. méltóztassék (mig valami állandóbrul és alkalmatosbrul végezhetünk) kiküldöt Papomnak lakására és az Isteni szolgálatoknak gyakorlására azt az helyt engedni, melyet Exczellencziád tisztei a Lutheránus Praedikátornak önként offeráltak, s őtet kegyes protectiója alá venni. engem pedig azzal örökös szolgálatira ujolag lekötelezni. a ki utyafiságos grátiáiban elzárlott élek halok. Exczellencziádnak engedelmes hiv szolgája. igaz vére, öcscse Gróf Barkóczy Ferencz. egri püspök manu propria. Fuor. Contrastibus 13 Jnny 1755.

L. ad. 44, nro 81. gr. Károlyi levéltár. Bpest.

75600, egy köblös földnek pedig 1890 □ ölnek kellett lennie. A kik előkelőbbek voltak azoknak nem ritkán megnyujtották a kötelet, azért nagyobb némelyiknek szállása.

Bizonyos vitatkozás támadt a felett, hogy kik lehetnek ezen földeknek birtokosai? Mert a zsellérek és mesteremberek is követeltek just maguknak. A Kommunitás végre abban állapodott meg, hogy ezeknek föld s legeltetés nem adatik, sőt a birák által a zselléreknek még a sertéstartás is tiltatott, mivel ezen juss, meg van a földdel biró gazdáknak másutt is u. m. Debreczenben és Kassán. De eredetiképen is a mesterembereknek határ helyett és igy szántóföld és pascuatio helyett, örökös kontraktusok 20-ik pontja szerint, mesterségökhöz szükséges privilegium szerzése igértetett.

Továbbá a mesterséghez szükséges eszközöknek u. m. kaptának, tűnek, árnak, bicskának, téglázó-vasnak, s több efféle eszközöknek pascum nem szükséges, mert azokat legelni nem látta soha senki. El volt tehát határozva eredetiképen, hogy a miből földmivelő és mesterember élelmi módját keresné, egyik a másik kára nélkül eszközölje boldogságát. És mivel a gazdák egyenlően a földektől fizetést és szolgálatot praestaltak, aki praestalni vagy nem birt vagy nem akart, annak a földjét elvették. Igy elvették a földet a „Sulyan szálláson" Machanszki csizmadiától, és ezt a földet ma is „Csizmarkának" hivják. És elvették többektől is, kik ezért az uriszékre folyamodtak, de semmit sem nyertek, mert az 1792-ik esztendőben az uriszék azt a végzést hozta, hogy „aki micsodás jusson a földhöz eddig jutott, azt azon jusson birja," egy Batiztuta nevü embert pedig, ki nemesi praerogativák

mellett szolgálni nem akart s a biráknak nem engedelmeskedett, nemcsak a városból kiutasitották, hanem még a határból is kitiltották. És ezen jogokat a földdel biró gazdák annyira gyakorolták, hogy a nemes familiák u. m. a Kovács, Tresztyánszky, Figura, Nagy stb. familiák nemességüket nem produkálták, csak aztán, midőn a nem nemesekkel összesógorosodtak s atyafisodtak, s a nem nemesekkel még a contributiokat is fizették s szolgálatokat is tettek egészen II. József idejéig 1780-ig.

Az előadottakból világos, hogy a földdel biró gazdák nemcsak az egész határt mindennemű beneficiumokkal birták, hanem jussaikat és szabadalmaikat teljes hatalommal oltalmazták és fentartották; sőt ha ezen jussaik, szabadságaik és rendtartásaik oltalmazása mellett valaki szerencsétlenségbe esett is, azt a mélt. Gróf Károlyi Ferencz mint egy nemes és igaz atya, ki a lakosokat gyakran hol kék, hol pedig zöld selyem magyar ingben házaikban is meg-meglátogatta, maga szárnya alá vevén, minden tehetsége szerint oltalmazta.

Azonban ez a derék és lelkes főur már 1759-ben 1759
elhunyt, kinek köszönheti egyedül Nyiregyháza mai lételét és virágzását, hunyta után fia Antal gróf már nem viseltetett oly meleg szeretettel a telepitvény iránt, legalább bajaiban nem volt iránta oly jóságos atyai szivvel, mint a boldogult apa.

1757-től kezdve darab ideig nyugalomban élhetett az uj telepitvény. Vandlik Márton a papi szolgálatok teljesitésében nem háborgattatott, de már 1766-ban 1766
Beck János lelkészsége idejében, midőn a templomul használt urasági csűrt nagyobbitani szándékoztak, még pedig megyei jóváhagyás mellett, a n.-kállói plébános

ismét protestatiót adott a vármegyéhez, de mivel ennek semmi sikere nem lett, nevezett plébános a püspökhöz irt, ez pedig a helytartó tanácsot kereste meg, melyre nemsokára jött a kemény rendelet a vármegyéhez, hogy az ügy vizsgáltassék meg, a predikator pedig minden lelkészi szolgálattól tiltassék el.

A vármegye ismét nyilván kimutatta Nyiregyháza iránt való jó akaratát, a dolgot darab ideig halasztotta, csak is ujabb megkeresésre tett annyit, hogy egy indokolt feliratban a Nádor kegyébe ajánlotta a Nyiregyháziakat.

Vizsgálatot tartatott a lakosok számára és vallására nézve, hogy kimutassa azt, hogy itt tulajdonképen legnagyobb részben mindkét felekezetű evangelikusok laknak, s róm. katholicus a legrégibb időtől kezdve nem volt található.

1767 E tekintetben több tanu kihallgattatik 1767-ben ugyanis nemes Kereki Péter ur 59 éves, 48 éve nyiregyházai lakos vallja, „hogy bár 48 éve lakik Nyiregyházán, mindazáltal soha sem emlékezik, hogy nemcsak az 1754-ik esztendőben mikor a lutheranus tótok Nyiregyházát megszállották, valami contribuens romano cath. vallásu ember lakott volna itt, de még az előtt nehány esztendőknek elforgása előtt sem ismert egyebet egy csaplárnál, aki is esztendőknek elforgása előtt Zemplén vármegyébe, Vámos-ujfalu helységbe lakóul által ment.“

Ugyanezt vallja Kereki András fejértói residens az előtt nyiregyházai lakos, ugyancsak Iván Thódor.

Biri János 59 éves tanu vallja: „soha sem emlékezik, hogy ő excellentiája részén (a Károlyi birtok) pápista lakott volna. Báró Palocsayné őnga Nyiregyházán levő részén, hogy Sipos Istvánon kivül több contribuens gazda lakott volna nem tudja. Az mely

esztendőben az lutheránusok Nyiregyházán megültenek, ugyan akkor nehány pápista emberek a szolgálatból kiállottanak; u. m. Bocskoros Mátyás, Kovács Jakab gulyás, Gombódás Márton, és Serfőző Péter, ki azóta már meg is halt." [1])

Ily hiteles tanuvallomásokkal igazolt felterjesztésnek az lett az eredménye, hogy a helytartó-tanács még ugyan ezen év deczember 1-ső napján csak azt rendelte, hogy a vallás dolgában senki semmit ne merjen tenni, s ujitani.

A helytartó-tanács azonban már 1768-ban ismét 1768
eltiltja az evangelikus lelkészt a papi szolgálatoktól, s bár az evangelicusok a vármegyéhez, majd Mária Teréziához és II-ik Józsefhez is folyamodtak, csak ugyan az 1768-ik év október 30-ik napján behozatott Nyiregyházára Dolhay nevü kath. plebános, ki is itt azonnal minden lelkészi szolgálatot megkezdett a lutheranusok között, a lutheranus lelkész pedig minden papi szolgálattól eltiltatott.

Nagy volt e miatt a méltó elkeseredés a lutheránusok között; már-már tanácskozásokat tartottak, hogy Nyiregyházát itt hagyják s Szerémmegyébe költöznek; — a bölcsebbek és higgattabbak azonban nem tettek le minden reményről; ugyan ezen év november 19-én a megyéhez adták be esedezésöket, majd Mária Terézia s II-ik Józsefhez ismét folyamodtak. Fölkeresték Gróf Károlyi Antalt is, de ez hideg válaszszal utasitotta el őket.

Végre maga a Királynő könyörülni látszott, elrendelvén a vármegyének, hogy vizsgálatot tartson és a lelkeket számláltassa össze. Ezen összeszámitás szerint volt akkor Nyiregyházán 3804. evangelikus.

[1]) Megyei levéltár F. 68. nro. 474.

Ezen eljárásnak annyi eredménye lett, hogy egy
1770 1770. október 16-án kelt helytartó tanácsi leiratban tilalmaztatik, hogy a kath. lelkész nagyobb stolát vessen az evangelikusokra a szokottnál, de megengedtetik, hogy ha a stola neki lefizettetik, szabad legyen az evangelikusoknak saját lelkészük papi szolgálatát igénybe venni.

Ezen rendelet kihirdettetvén, még ugyan azon évben lelkészt hivnak a lutheránusok, azonban beigtatása ellen ismét óvás emeltetik, s mivel engedély ellenére Tapolcsányi lelkész beigtattatott, ismét vizsgá-
1771 lat rendeltetik el, 1771 márczius 25-kén, melynek következtében Tapolcsányi megintetik, hogy Nyiregyházát hagyja el.

Többször nevezett lelkész személyesen ment magát menteni a vármegyére, de minden siker nélkül, igy mint lelkész nem működhetvén, rector név alatt maradt meg Nyiregyházán; így érte őt itt II-ik Jó-
1781 zsef uralkodása, kinek 1781-ben kiadott türelmi parancsa, a zaklatásoknak majdnem teljes mértékben
1784 véget vetett; ugyannyira, hogy 1784 márczius 25-ikén a lutheránusok nagy lelkesedés közt elhelyezték temp-
1786 lomuk alapkövét, s azt két év alatt felépitvén, 1786 október 22-én nagy öröm és ájtatoskodások közben fel is szentelték.

Megjegyzendő, hogy az evangelikusok nádtemploma vagy is az urasági csűr ott volt, ahol a mostani kath. templom áll, ezen hely a megye intézkedése folytán az épitendő róm. kath. templom helyéül hagyatott fel, a hol pedig a lutheránus templom áll, az egy temető domb volt; az épületnek hossza 24, szélessége 12 ölben határoztatott meg.

Főbiró volt azon időben Pápay György, tanácsnokok Benyiczki Nagy György, Pivko György, (törvénybiró) Liskány János, Ferencz Márton, Bencsik János, Tomis János, Kazár János, Fábry József, Hornyák András, ezek evangelikusok, és Muzsay Mihály helv. hitv. vallásu. — Jegyző volt Regulyi Sándor, és Miskolczy Mátyás, ki az alapkőbe letett emlékiratot fogalmazta.

II. FEJEZET.

1786—1837.

Vásári szabadalom. — Orosi szőlő alapitása. — Első váltság 1803. Franczia háboru. — Zászlószentelés. — Az udvar Nyiregyházán. — Nagy inség 1815—1817. — Második váltság 1824. — Megye által készitett statutum. — Ázsiai cholera. — Nagy tűzvész 1832. — Casino keletkezése. — Földrengés. — Magyarosodás jelei.

Bár Gr. Károlyi Antal mint buzgó katholikus, eleinte nem nagy pártfogója gyanánt mutatkozott Nyiregyházának, azonban Mária Therézia elhunyván s II. József uralkodása kezdetével a hazai közszellem teljesen megváltozván, a felekezeti gyülölködések meglohadván: nevezett főur is több gondot forditott a Károlyi Ferencz által telepitett s ennek következtében számban, erőben nőttön növekvő, s a környéken földmivelés, ipar, szorgalom és takarékosság által mindinkább gyarapodó s kiemelkedő Nyiregyházára, anyival is inkább, mivel ez által az ő birtokának is értéke, becse, növekedett; minélfogva nyomatékosan támogatá legfelsőbb helyen Nyiregyháza közönségének azon óhajtását, hogy régi városi joga visszaadassék. Ezen folyamodás meghallgattatást is nyert nemsokára, s II. József császár az 1786. év nov. 23-ik napjáról Bécsben 1786
kelt legfelsőbb rendeletében vásári szabadalmat ad Nyiregyházának, melyben kimondatik: „ut antelata

possessio Nyiregyháza a modo im-posterum futuris, ac perpetuis semper temporibus oppidi nomine gaudeat, atque pro tali habeatur declarata, intituleturque, ut insuper in eodem per nos praevio modo in oppidum elevato loco Nyiregyháza Quadruplicis ordinis annuales, nundinae seu fora annualia libera, et quidem primi ordinis die decima mensis januarii, secundi vero ordinis die vigesima sexto may, tertii tandem ordinis die octava septembris et demum quarti ordinis decima tertia decembris una cum hebdomadalibus nundinis die sabathi semper celebrandis" [1]) sat.

E szerint tehát Nyiregyháza örök időkre városnak nyilvánittatik, évenkint négyszer vásártartásra felhatalmaztatik, jelesül január 10-én, május 26-án, 8-ik szeptemberben és deczember 13-án; heti vására pedig szombatnapra tétetik. A januári vásár a téli zord idők miatt alkalmatlan levén: annak megváltoztatásáért folyamodtak, miért is V-ik Ferdinand 1838-ban kiadott privilegiumában [2]) megengedte, hogy az márcziusra, Tamás hetének hétfő és kedd napjaira tétessék át.

A szerdai hetivásár pedig 1854-ben lett engedélyezve Gömöry főnök által.[3])

1790 1790-ben 299 nyiregyházai lakos szerződést köt az orosi földes urakkal, azon földek iránt, hol most az „orosi szőlőskert van.“ Azokat a lakosok még azon évben be is ültették; azonban Nyiregyháza földes urai
1792 1792-ben uri széket tartván, megparancsoltatik a nyiregyházaiaknak, hogy a szőlő munkálással azonnal hagyjanak fel; ezt a lakosok nem tévén, ujabban meghagyatik nekik, hogy a szőlőt munkálni ne merészeljék, mert akik nem engedelmeskednek, nemcsak há-

[1]) Városi levéltár.
[2]) Városi levéltár.
[3]) Városi levéltár.

zaikból, hanem még a városból is kiűzetnek. Egyszersmind ezt a rendeletet az ev. templomra is kiszegeztették.

Ily szorongatott helyzetben a lakosok elsőben a földes urakhoz folyamodtak, kérvén őket, hogy miután a föld megvétele a földes uraság tudtával történt, most mikor már szőlőjök fáradságuk után fizetne is valamit, ne kivánják ezt a nagy károsodást, mivel az egész terület már be is van ültetve, felárkolva. Igy a földet a földes uraság vissza nem veheti, de különben is ők a regálét csonkitani nem fogják, mivel a bort a városba behozni nem akarják. Azonban ezen folyamodásnak semmi sikere nem lett; minél fogva a szőlő birtokos adófizetők Berzoviczy János, Hok Pál és Gyeskó Pál megbizottjuk által a vármegyéhez folyamodnak, beterjesztik egyszersmind a földes urasághoz intézett folyamodást is. Minek azon kedvező eredménye lett, hogy a megye nevében Komjáthy Mihály főszolgabiró megtiltja a szőlőbirtokos adófizetők háborgatását 1792. jun. 18-án kelt rendeletében; igy a lakosok az orosi szőlő birtokában meghagyatnak.[1])

1790-től kezdve a franczia háboru előre vetett árnyéka foglalkoztatta a nemzetet s kormányát, az udvar mindent elkövetett a nemzet s különösen nagyjai megnyerésére s fellelkesitésére. Egy ily nagyszerü háboru megkezdésére s folytatására rendkivüli előkészületek tétettek. Minden megyében lovak szereztettek be. Igy Szabolcsmegyében is nagy menyiségü ló állomány vásároltatott, s a remondák Nyíregyházán helyeztettek el, melyeknek őrizése a nyiregyházai elöljáróságra bizatott, melyért a nyiregyházai birák, 91 Rh. forintot és 3½ krt számitottak fel, ez összeg kifizetéseért 1801-ben adják be kérvényöket a megyéhez.[2]) 1801

[1]) Megyei levéltár Fascic 8. nro 859.
[2]) Megyei levéltár Fascic 1. 789.

Ezen háborus zajban sem mulasztották el Nyiregyháza előre látó vezetői a város javáról gondoskodni.

Ugyanis megnyervén Nyiregyháza a városi czimet és jogot, a miveltebb s előkelőbb lakosok fájdalmasan tapasztalva azon gyakori kellemetlenségeket, melyeknek mint adófizetők kitétetve voltak, arra törekedtek, hogy mivel részint a telepitési okmányokban bizonyos mérvü szabadalmak foglaltatnak, részint a városi jogot már tényleg gyakorolják; minden jogaik a felsőbb hatóságok által is elismertessenek.

Már a telepitési patens levelekben kikötve volt, hogy a lakosok az egy arany fizetés mellett földjeiket szabadon birhatják, továbbá, hogy idegenek beleegyezésök nelkül közéjek nem telepedhetnek; végre hogy az ő szokások, természetökhöz illő móddal adminisztrálhatják magukat; ennélfogva uri székek és saját módjuk szerint igazgatták a város ügyeit.

Mindezekkel nem érte meg e szabadságra és teljes függetlenségre törekvő nép. Előljárói buzditására elhatározta, hogy a határnak egyik felerészét a Gróf Dessewffy családtól, örökbe vallás (perennalis fassio) mellett megváltja. A szándékot tett követte. A szorgalmas és takarékos lakosok nem riadtak vissza semmi áldozattól, csakhogy függetlenségöket biztositsák. A Gróf Dessewffy családdal 800,000 váltó forintban egye-
1803 zett meg először s ez összeget ki is fizette 1803-ban daczára annak, hogy ugyanezen évben Nyiregyháza a „bellica cassába“ (hadi pénztár. hadi adó) 4630 frt 48 krt, a „domestica cassába“ 4358 frt 24 krajczárt fizetett, [1]) azonban az egyezség kötésekor Gr. Dessewffy Lajos még kiskoru volt, mihelyest azért a törvényes kort elérte protestatiot emelt a szerződés ellen, s ki-

[1]) Városi levéltár. Megyei rendeletek jkönyve.

jelenté, hogy ha a város vele ki nem egyezik, perrel fogja megtámadni. A városi elöljáróság tehát Lajos gróffal uj egyezségre lép, s pótváltságul 80,000 frtot köteles fizetni oly feltétel alatt, hogy ha több kiskoru testvérje nincs.

Azonban midőn az egyezséglevél bevallására Jászóra utazott a város küldöttsége, utközben világosságra jött, hogy még egy kiskoru testvér van, névszerint Mária; igy Lajos gróf belenyugvásával a 80,000 forint felerészben neki, felerészben pedig a kiskoru Mária comtesse-nek fizettetett ki. Igy tehát a Dessewffy családnak 880,000 váltó forint fizettetett örök váltságban, s ezen megváltott résznek tényleg azonnal földes uri jogaiba lépett, s abba az 1812-ik évben ápr. 10-én 4130. sz. alatt kelt helytartótanácsi végzés által törvényesen is beigtattatott.[1])

Eképen megköttetett ugyan az örök váltsági szerződés a Gróf Dessewffy családdal, azonban egyes mellék ágbeli rokonok által még soká háborgattatott a város ugy, hogy ezen ügy csak 1844-ben ért végbefejezést.

1804-ben katona tartásra, a pénzadón kivül fizet 1804
városunk 310 p. m. gabonát, 1200 p. m. zabot, 8300 portio szénát, egyszersmind az itt szállásoló katonák számára kivántató ölfák elszállitása végett az aranyosi erdőre kirendeltetik Nyiregyházáról 100 szekér, ez évben a marhahus fontja 6½ váltó kr. bornyu és sertés hus 9 kr., szalonna 18 kr.

1805-ben a hadi pénztárba már 4481 frt 26 kr., 1805
házi pénztárba 4484 frt, összesen 8974 frt 52 kr fizettetik Nyiregyházáról.

A népesség ez időtájban tetemesen szaporodott beköltözés által, még pedig sokszor olyanok is jöttek

1) Városi levéltár. Szerződések. s anonim töredékjegyzetek.

be lakni, kik sem mesterségöket rendesen nem folytatták, sem pedig erkölcsi tekintetben nem tartoztak a kifogástalan emberek közé, minélfogva a választott
1806 közönség 1806-ban elhatározta, hogy mást senkit sem fogad be a város polgárnak, hanem oly mesterembereket, mely mesterségek még itt nem folytattatnak, akik is polgárságukért fizetni fognak 15 rh. forintokat a város cassájába, számtartó urnak és improtocollátioért 1—1 forintot, de a határban levő szállásbeli földet nekik venni szabad nem lészen, hanem a maguk mesterségökből éljenek.[1])

1807 1807-ben biró választás tartatván, megválasztatik Markus Balázs.[2])

Visszatérve a franczia háborura, megyénkben, mint másfelé is a hazában ez időben nagy hullámokat vert a mozgalom, ez azonban csak anyiban érdekel bennünket, amennyiben városunkat is érintette.

A szabolcsmegyei ezred, melynek generálisa Báró Vay volt, 1137 katonát számlált. Nyiregyházáról a következők vettek részt benne: Belányi Pál, Ny. Kovács János, Diósi Mihály, Diósi István, Tresztyenszki György, ev. vallásuak, Szabó István, Tóth József reformatus, és Rácz János orosz vallásu. Az ezredben volt 88 r. kath. vallásu, 45 orosz, 5 evangelikus 999 reformatus, melyből következtetni lehet a megye ekkori felekezeti arányára.

Az ezred zászlója nagy ünnepélyességek között
1809 szenteltetett fel 1809. junius havában. Mielőtt az ezred feleskettetett volna, Terhes Sámuel Nagyfalusi ref. lelkész nagyszabásu beszédet mondott, melyben a haza szeretetet és az amellett felkelő nemes vitézek tulaj-

[1]) Városi jkönyv 1806.
[2]) Városi jkönyv 1807.

donságait festette elragadó ékesszólással; ezt követte Osváth Lajos II-ik alispánnak, szokott szépségű beszéde, végre szintén gyönyörű beszédet mondott Dézsy György megyei főnótárius. Azután nagy lakomát tartottak, hol Bozóky István megyei tiszti ügyész hangulatteljes költeménye lelkesitette a közönséget. E szép költeményből pár strófát ide iktatok:

„Atyáink lelkei! Ti dicső árnyékok!
A kiket ölelnek mennyei hajlékok;
Árpád, István, Geiza, László s kit a dél, a
Dicsőségnek egén ragyogtatott Béla,
Károly, Lajos, Mátyás és te, kit a hadi —
Érdem halhatatlan nagygyá tett Hunyady!
Báthory, Kinizsy, Zrinyi, Tury s mások.
Kiket dicsőitnek atyáink hagyások!
Tekintsetek ti most azon sik térségre,
Melyről hadi tettek emeltek az égre,
S a haza szerelme rózsákból kötözött.
Koszoruja alatt szent örömök között,
Jóváhagyó kegyes szemekkel lássátok,
Mint igyekszünk méltók lenni ti hozzátok.“

— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

„Szabolcs maradéki ezer esztendőnek
Lefolytán sok szinét láttuk az időnek,
Által mentek rajtunk ezer változások.
Melyeket nem tudtak kiállani mások;
De mint az a kőszirt, mely a mély Dunának,
Közepén fészkelvén talpkövet magának.
Megvetve nézi a menykő ropogását,
Kiállja a vivó hadak csapkodását,
Neveti a zugó jégnek dühösségét,
Mely ormós oldalán találja fel végét.
Igy állott nemzetünk a veszélyek között;
Az merült el, nem ő, ki belé ütközött.“ sat.

Az egész ezred Nyiregyházán volt elhelyezve, itt tartattak a gyakorlatok is hónapokon keresztül, aug. 17-én indult ki az ezred Nyiregyházáról, e nap reggelén a Fejértó felé vezető utcza végén állott frontba a katonaság szakadó esőben, nem törődtek az esővel a

közeli helységekben lakó urak és asszonyságok, nagy számmal vettek részt a bucsuzásnál, végre a kürt harsant, az ezred megindult Fejértó felé, nem egy könyes szemet hagyva maga után.[1])

Ez ezred történetét megirni tisztünkhöz nem tartozik, azonban az akkori eseményekből meg kell említenünk annyit, hogy midőn a diadalmas Napoleon Bécsfelé közeledett, az egész udvar Budapestre költözött, majd a győri vereség hirére a Királyné Ferdinánd korona örökössel, a család nőtagjaival Munkácsra ment, ezen utjában Nyiregyházán is megszállott az
1809 udvar kiséretével juniushó valamelyik napján, (1809) midőn még a szabolcsmegyei ezred itthon volt. A városházánál volt a pár órai pihenés. Ugyanekkor Nyiregyházán velök lett volna Szent-István koronája is, mit sietve vittek az ellenség elől, a munkácsi várba.

Már elébb hozattak bizonyos határozatok a város utczáinak szabályozására, mi kitetszik azon határozat-
1810 ból, mely 1810-ben hozatik, amiatt, hogy „az utczák sorában az épitkezők meg nem tartják a rendet," minélfogva „utcza inspector" rendeltetik, kinek tudta nélkül épiteni szabad ne legyen. Ugyanekkor utcza inspectorul rendeltetik Smal András. Ugyan ez évben állandó assessorokul rendeltetnek Sulyán József fő,- Reguli Gábor törv. biró, a jegyző, Mányik Péter, Bogár Tamás, Márkus Balázs, Pleskó József és Gráf András, kimondatván, hogy aki a gyülésen meg nem jelen 1 forintot fizet.[2])

A béke még ugyanezen évben megköttetvén, nyugalmasabb idők következtek az országra, a vallás gya-

---

[1]) Megyei levéltár Bozóky István naplója.
[2]) Városi jkönyv. 1810-ről.

korlat is szabadon folyt, ugy hogy az 1811-ik év okt. 1811
21-én nagy és emlékezetes superintendentialis gyülés tartatott Nyiregyházán az ágostai evangelicusok részéről, Szontagh Sámuel superintendens és Berzeviczy Gergely kerületi felügyelő elnöklete alatt, mely az egyháznak 1225 frt költségébe került, e gyülés különösen arról nevezetes, hogy itt hirdettetett ki a Roth Teleky Grófné ev. iskolai stipendiumokra tett 100.000 forintos alapitványa, s itt fogadtatott el a Berzeviczy Gergely által készitett „Coordinatio ecclesiarum." (egyházak rendszabályzata.) [1]

Az 1813-ik évi rettenetes vizáradás alkalmával 1813
városunk elöljárói és lakosai az elpusztult városok és falvak nyomorba jutott lakosai számára nagy menyiségü pénzt és élelmi szert gyüjtöttek, és azt kellő időben a kivánt helyre szállitani siettek.

Ugyanezen évben az idegenek, csavargók beköltözése ellen azon üdvös és szigoru határozat hozatik, hogy a ki házához bármely idegent be mer fogadni bejelentés nélkül, kemény büntetésnek vettetik alá, akinél pedig, ha bár régibb időtől fogva is van ilyen, azonnal jelentse be kemény büntetésnek terhe alatt, még ha mester legény vagy cseléd is.[2]) Bizony ma is felférne városunkban ilyetén intézkedés!!

Ettől fogva nevezetesebb eseményre nem akadtam
városunk életéből egészen 1815-ig. Ez év és a követ- 1815
kezők szomoru lapot képeznek nemcsak városunk, hanem az egész ország történetében. Az inséges évek elsője 1815 volt, mikor a rosz termés miatt az élet ára nagyon felszökkent, fokozódott ez 1816-ban, ugyhogy már ekkor egy köböl gabona 50 sőt 60 forinton

[1]) Nagy Sámuel töredékjegyzetei.
[2]) Városi jkönyv. 1813.

is kelt, a zab 30—35 forinton, a kukoricza 45—50 forinton; sőt már az 1817-ik év jun. és jul. havában a gabona ára 70—80 forintra emelkedett.

A lakosság legnagyobb része gyökereken és növényeken tengődött, ezeket főzték péppé s minden só és zsir nélkül költötték el. Erdélyből nagyszámmal
1817 jöttek 1817-ben oláhok s más lakosok Nyiregyházára is, elkényszeredve az inség és éhség miatt, de ezek legnagyobb részben a pázsiton dőltek az éhhalál rettentő karjai közzé, iszonyatos képet mutatott a város környéke, bent sápadt arczu lézengő alakok, künt a város alatt csapatonként elcsigázott, haldokló és halott jövevények.

E mellett az éhségtől üldözött lakosok egymás vagyonának estek, loptak, raboltak annyira, hogy egyetlen nap se telt el lopás nélkül, ugy hogy a birák alig voltak képesek a panaszokat elintézni; sőt akadtak oly embertelenek is, kik a köznyomort felhasználva, embertelen uzsoráskodást vittek véghez. — E rettenetes éhség után bő aratás következvén: Istennek áldása csapássá vált a lakosokra nézve, mert a kiéhezett szegény emberek az uj kenyeret mohón kapták, mely körülmény szintén nagymérvü betegséget és számos halálozást vont maga után.

Ez évben a csizmadia mester legények nagyon felszaporodtak a városban, minélfogva azon régibb határozat, hogy azok 3 évi itt lakás után lakositásért folyamodhatnak, bizonytalan időre felfüggesztetett.[1])

A bőtermés után a lakosok anyagi helyzete megjavulván őszszel jelesül nov. második napján nagy lelkesedéssel ünnepelték meg az evangelikusok a reformatio háromszázados ünnepét.

---

[1]) Városi jegyzőkönyv.

Az 1818-ik évben nagy verekedés történt a nyir- 1818
egyházai lakosok és az itt szállásoló Hamburg huszárok között. A verekedés a sas korcsmában történt, ez szóváltásból eredt s mindnagyobb mérveket öltött. mivel a katonatisztek e napon (apr. 26.) jobbadán a sóstón mulattak; a megye komissariusa id. Kovács András, ki a rendfenntartása végett a helyszinén megjelent jelentékeny sebet kapott, de sulyos sebet kaptak több lakosok és katonák egyaránt, a katonákra valamelyik ablakból lőttek is. — Benkő István főbiró a harangokat félre verette, igy nagy nehezen végeszakadt a verekedésnek.

Az ügyben vegyes bizottság működött, mely a bűnösöket megbüntette.

Ezen évben a következő senatorok választattak meg 3 évre: Kovács András, Diossi Tamás, Mányik Péter, Benkő István, Sulyán József, Morovszki Márton, Schir Wenzel, Bodnár András, Angyalosi Pál, Risko György, Megyesi István, Barta György.

Ugyan ezen évben oly feljegyzésre méltó, bő szüret volt Nyiregyházán, minőre annak előtte nem emlékeztek a lakosok, alig tudták hova tenni Istennek áldását.

A most „vasuti"-nak nevezett temető 1822-ben 1822
nyittatott meg.[1])

Ugyanezen évben, mart. 8-ik napján határozta el a tanács, hogy a Pál napi vásár, az akkori zord idők miatt, József nap tájára tétessék, — s a szerdai heti vásárok kinyerhetése czéljából illető helyre folyamodás intéztessék.[2]) Decz. 12-én pedig Benkő István főbirónak, Belus András törvénybirónak megválasztatik.

---

[1]) Városi jegyzőkönyv.
[2]) Városi jegyzőkönyv.

A választás akként ejtetett meg, hogy a város részéről volt egy kandidáló bizottság, mely ajánlott néhány egyént, ezekhez az uraság megbizottja szintén candidált, az igy candidáltak közül a közönség szabadon választott.[1])

Meglevén már váltva a határ egyik része, a szabadság után vágyó lakosok elöljáróiktól ösztönöztetve, a határ másik felerészének megváltását is elhatározták. E tekintetben Inczédi György, Benkő István akkori főbiró és társai álltak a dolgok élére; az ügyet a lakosok előtt felvilágositották, s midőn mindenki meg volt nyerve, a város gyülésében az ügyet előterjesztették, hol az egyhangulag elfogadtatott; majd a városháza udvarára összegyüjtetett a lakosság, alig volt ki elmaradt volna, sőt még azok a férfiak is kik betegség vagy más ok miatt meg nem jelenhettek elküldték feleségeiket, igy közakarattal és lelkesedéssel elhatározták bár mi áron biztositani a maguk részére a határ másik felének is szabad birtoklását, s megszabadulni azon kellemetlenségektől, melyek köztök és a földes urak között nem ritkán előfordultak.

Folyamodást intéztek ennek következtében a lakosok a Károlyi grófokhoz, kérvén, hogy valamint ez előtt 20 évvel a gróf Dessewffy familia örököt vallott a lakosok részére, ugy ők is a maguk birtok részével hasonlót tenni méltóztatnának.

A grófok hajlandók lévén a kérés teljesitésére, az alku 730,000 váltó forintban meg is köttetett, minek következtében a gróf Károlyi család jog igazgatója Réthei Roth József Nyiregyházára jött s itt
1824 ápril 13-ik napján 1824-ben a „perennalis fassio“ elkészittetett, mire Benkő István főbiró, id. Kovács

[1]) Városi jegyzőkönyv.

András és a város akkori fiscalisa Dráskoczczy János, Pestre küldettek, kik előtt a gróf Károlyiak Szögyényi József personalis előtt, „örököt vallottak“

Az egyezségnek egyik pontja az volt, hogy a kialkudott summa egy igen nevezetes részét még azon év Sz.-Mihály napjára okvetlenül lefizesse a város; azonban enynyi pénz a város cassájában nem volt. A fáradhatatlan főbiró Benkő István tehát teljes ügyességét és erélyét kifejtette, hogy a megkivántató summát kellő időben nagyobb részben kölcsönökből előteremthesse. Fáradságát és buzgalmát kellő siker koronázván, a kikötött időre a kivánt rész az uraság pénztárába a fent nevezett küldöttség által Pestre felküldetett; — igy a grófok osztatlan birtokának fele része a curialis erdővel együtt 1824 október havában ünnepélyesen resignáltatott Erdélyi N. jog igazgató által; ki is az ez alkalomra meghivott számos vidéki uraság, a vármegye küldöttsége és a lakosok nagy sokaságának jelenlétében a piaczon a róm. kath. templom észak keleti szegleténél a város elöljáróinak kinyilatkoztatta, a Károlyi grófok nevében küldetése czélját; Dézsy György megyei főjegyző ezután ékes beszédett tartott, melyben egy részről a gróf Károlyiak érdemét emelte ki, másrészről a város multját vázolta; mire a város részéről ennek fiskalisa draskóczi Draskóczczy János a következő beszédet tartotta: „Tekintetes bonorum Director úr! Ezen város közönsége, midőn a tekintetes ur kezeiből a resignalt jószágot ezennel által venné: a méltóságos gróf Károlyi háznak mind azon kegyességeért és pártfogásaért, melyet szárnyai alatt ezen közönségnek eleitől fogva, mind ekkorig tagadhatatlanul tapasztalnia szerencséje vala és amelynek valamint kezdetét, ugy eddig való és mostani

állapotját is, egyszóval csaknem egész lételét köszönheti; mindezekért magát s jövendőbeli maradékit örökös háládatosságra érezvén lekötelezettnek lenni, amidőn én általam ez alkalmatossággal hálaadó alázatos köszönetét tenné, önön érzéséből eredő kedves kötelességének tartja a Méltóságos Gróf Károlyi familia szakadatlanul való virágzásáért ezentul is könyörögni és azáltal is magát, valamint ezen város elöljáróit és lakosait jövendőre is a Méltóságos grófi familia nagyon becsült kegyességébe és szivességébe továbbra is alázatosan ajánlja." [1])

Ezen teljes váltság emlékezetére a templomokban ünnepélyes isteni tiszteletek tartattak, a nép örömünnepet ült s az ev. templom körül felállitott mozsár ágyuk lövései hirdették az általános örömet.

Az örök váltság a városnak 1.610,000 r. forintba került, eltekintve az ezen ügygyel együtt járó mindenféle költségektől s mellékkiadásoktól, s ha figyelembe vesszük, hogy a Gróf Dessewffy család oldal rokonsága még 1839—1844-ig is folyvást háborgatta a várost, különösen a Báró Horeczky Vanderstädt és Ormosdi ágak, melyeknek még ujabban is fizetni kellett, nem nagyitunk, hogy ha a teljes váltsági összeget 2.000,000 forintra tesszük.

A Gróf Károlyi nemzettségtől történt örökváltságból esett egy ház után 64 p. forint, egy kötélallj föld után 68 p. forint, egy nyilas szőlő után 64 p. forint, egy nyilas kert után 50 p. forint.[2]) A Dessewffy-féle váltságból nagyobb levén a summa, bizonyosan még nagyobb összeg vettetett ki, erre azonban adatot nem találtam; — de mind e nagy terheket örömmel fizette s áldozta a város közönsége, csak-

[1]) Városi levéltár és Nagy Sámuel töredékjegyzetei után.

[2]) Városi levéltár.

hogy a mindennél drágább szabadságot és szabad birtoklást magának és az utódoknak biztosithassa. Méltó kegyelettel kell viseltetnünk azon elődök iránt, kik annyi megpróbáltatások között is megállottak, s munka, takarékosság és szorgalom által a reájok akgatott terhek alatt annál biztosabban nőttek s emelkedtek, mint a terhek alatt növekvő pálma. Annál csodálatosabb, hogy Szabolcsmegye községei közül egynek se jutott eszébe annak idejébe, hogy magát megváltsa, s ügyeit ilyetén erélylyel rendezze.

Megnyervén a város eképen szabadságát, statutumokat készitett magának, mely szerint ügyeit igazgatni óhajtá 1825-ben. s azokat a megye rendei elé 1825
terjeszté megerősités végett, azonban a megye a város statutumait egy küldöttség által felülvizsgáltatván, azokat teljes egészében megváltoztatta; erre csakhamar a város protestatiója következett, azonban a megye ezzel nem törődvén, a biró választást önkényüleg végrehajtotta.

1826-ban Szabolcsvármegye rendei a város ré- 1826
szére készitettek ugyan rendszabályokat, a nevezett év jun. 6-án Nagy-Kállóban tartott gyülésen, melyek ugyanazon év decz. 15-én ki is hirdettettek, azonban ezen rendszabályok készitésénél nem vétettek figyelembe a városnak oklevelekben biztositott jogai s kiváltságai; minélfogva ezeknek a megye által behozandó sérelmes rendeleteknek, ujitásoknak, változtatásoknak, a város lakosai protestalnak, ellene mondanak, abban meg nem egyeznek, fentartván azoknak a felsőség által leendő orvosoltatását,[1]) ugyancsak protestatiot nyujtanak be a város elöljárói a jászói levéltárba az Inczédy György és Schulek Gáspár közt létre jött adás-vevési szerződés ellen[2])

[1]) Lásd városi levéltár.
[2]) Lásd a jászói levéltár 1828 aug. 14-én kiadott bizonyság levelét. mely a következő: Tekéntetes Nemes Szabolts vármegyében helyheztetett

egyszersmind a következő évben terjedelmesen indokolt kérvényt intéz a város a magyar királyi helytartótanácshoz, melyben hivatkozván a város jogaira, szabadalmaira, azon nagy áldozatokra, melyeket a lakosság hozott, hogy itt magának békés és nyugalmas otthont készithessen: igy rekeszti folyamodását: „Esedezünk alássan cs. k. főherczegséged (a Nádor) és a főméltóságu m. k. helytartótanács előtt, hogy minden e részben alázatosan előterjesztett irományainknak bölcs és kegyes egyben vetése után, Az A. alatt foglalt és általunk több nemesi renden levő lakostársainknak is hozzájárulásokkal és megegyezésekkel kidolgozott és meggyőződésünk szerint óhajtott boldogságunk-

Szabad Nyiregyháza Mező Várossa Feő Birájának nemzetes Benkő Istvánnak Vice Birájának Huray Jánosnak s általok a nevezett Város Tanácsának és közönségének nevében. és Személlyében ezen Törvényesen hiteles Helyen. nehogy az elhalgatás által a nevezett város Tanátsa és közönsége a maga meg sértődésében meg egyezni láttzattasson világos ellent mondás meg nem egyezés tiltás. és tilalmazás képpen előadatik: Miképpen Nemzetes Intzédy György Ur 1825-ik Esztendő Augusztus holnap második felében ezen Tekintetes Nemes Szabolts vármegyében feküvő Szabad Nyiregyháza Mező Várossának nap-keleti oldalán a köz legelő, és Ó-temető szomszédságokban lévő gyümöltsös kertért. és szinte ezen közönség határában az Ó-szőllős kertben lévő egész nyilás szőllőért. néhai Szabad Királyi Posony Várossában lakozott Tisztes Schulek Gáspár Professor urnak a mint hallattzik 3500 Váltó Czédula Rftokat. minden kéttségen kivül azoknak örök-áron leendő meg vétele. és birása czélzasából, a nevezett Város Tanátsának s közönségének a törvényen, örökös Contractussain. és szakadatlan szokásan épült előre való bé jelentése s annak jóvá hagyása. és Magisztratualis be protocoltatása nélkül valamint annak mind ekkoráiglan fenn tartott törvényes Jussai és szokásai meg vetésével lefizetvén azon Javakat csupán bizonyos káptalanbéli be vallás és az Helybéli Nemesek Tanátsában való későbbi s szokatlan be jelentés mellett el titkolt czélra elő-parantsolt. és magához vett két Esküett embereknek bé folyásával. kezei alá keriteni szándékoza. Mely cselekedete nemzetes Inczédy György Urnak mindhogy mindezeken kivül még annyival is inkább nagyobb sérelmére és praejudiciumára szolgálna Szabad Nyiregyháza Mező Várossa Tanátsának és közönségének. mint hogy a fent körül irtt gyümölcsös kert néhai Tiszt Schulek János Predikátor Urnak a Contributionalis legelőből precarie és Conditio alatt adattván ahhoz ezen Város Tanátsa és közönsége a maga tulajdonosságbéli Jussát mindenkoron fenn tartotta. azt más

ra vezető rendszabásainkat, amenyiben édes hazánk törvényeivel nem ellenkeznek, kegyesen helybenhagyni, vagy azok helyett olyakat kiadni méltóztasson, melyek örökös contraktusainkkal megerősitett jussainkat el nem rontván, állandó megmaradásunkat, és a közteher viselésére alkalmas voltunkba való megtartásunkat s az óhajtott boldogságunkra szükséges egyetértést, minden rendü lakostársaink között bátorságba helyeztessék. Kik is legmélyebb hálaadó örökös tisztelettel vagyunk". sat.[1]) Mindamellett egy évtizedig ezen szervezet szerint igazgattatott a város.

afféle birtokoktól meg külömböztette 's ismét Contributionalis Házhelyeknek ki osztására fenn hagyta; és továbbá minthogy az Hármas Törv. 1-o Rész 60-ik Czikk az 1659. 49. 1655. 34. p. cor. Törvényeken épültt atyafiság, szomszédság, és polgári elsőségbeli Jussal biróknak előintések el mellőzése, ugy az 1608. 13. a. cor. 1647. 78. 1563. 62-ik Törvények rendeléseik szerint observálandó szokások és rendszabások meg vetése az örök vallásoknak a Hármas Törvény III-ik 13-ik Czikkelyének ellenére a káptalanban való véghez vitele és ezen törvénytelen vételnek a helybeli Nemesek Tanátsa előtt mint egyenesen a Tekintetes Vármegye által. a Nemesek részekre ki-adott Rendszabások és Statutumok ellenére. s az bé vallásokra nézve egészlen szokatlan s nem törvényes helyen lett bé jelentése a Contributionalis teher nagyobbodását a Törvényeknek meg sértését Nyiregyháza Várossa Tanátsának s közönségének a gyömöltsös kerthez való tulajdonosságának Jussainak szokásainak és rendszabásainak ugy a Polgárok Jussainak megrontását és a Tekintetes Vármegyének a Helybéli Nemesek részére ki adott Statutumok törvéntelen változtatását foglalván magában az ellen mint törvénytelen sérelmes és praejudiciosus lépések ellen protestálnak. és mindazoknak. mellyek ezen lépések által Nyiregyháza Várossa Tanátsának s közönségének. és Polgárjainak most vagy jövendőben sérelmére praejudiciumára szolgálandók és czélozók világosan ellene mondván abban meg nem egyeznek az ellen solenniter protestálnak annak törvényes uton leendő orvosoltatását magoknak minden esetre fenn tartyák a javaknak akarmi módon való terheltetését deteriora-tióját el-tiltyák és tilalmazzák s ezen meg nem egyezéseket tiltásokat. és ellent mondásokat hitelesen feljegyeztetni s bé protocollaltattni és mindezekről a szokott hiteles Bizonyság Levelet Szabad Nyiregyháza Várossa Tanátsa s közönsége Jussai jövendőbéli bátorságára ki adattni kérik. Költ Szabad Nyiregyháza Várossában Julius Holdnap 28-dik napján 1828-ik esztendőben.

[1]) Megyei levéltár.

Ezen rendszabály szerint a város kormánya a „kiválasztott község“ (selecta communitas), a nemesek fő- és vicze birája és tanácsa között oszlott meg. A „selecta communitas“ holtig választatott, a nemesek fő és vice hadnagyával, nótáriusával a 12 tagból álló nemesi tanácscsal és a város fiscalisával 60 tagból állott a tanács; innen neveztetett az „sexagintának.“

Az üléseken a nemesek hadnagya és főbiró elnököltek, a gyülés idejét a főhadnagy és főbiró egyetértőleg tüzték ki. — Törvényes határozat hozatalára, mind a nemes tanács, mind a „selecta communitas“ kétharmad részének egyszerre s egy időben jelen kellett lennie, s minden tárgy felett szavazat többséggel kelle dönteni, ha szavazatok egyenlősége állott elő, a nemesek hadnagya döntött; az elhaltak, vagy büntetés miatt elmozditottak, vagy önként lemondottak helyére időről-időre valláskülönbség nélkül, ugy a nemesek, mint a nem nemesek közül lehetett választani, egyedül a házatlan zsellérek vétettek ki, a pótválasztások a főszolgabiró vezetése alatt ejtettek meg.

A tanácskozás jkönyvei csak akkor voltak hitelesek, ha mindkét elnök által aláirattak, minden okmányok, ok- és kötlevelek egy hármas zárral ellátott vasládában tartatni rendeltettek, melynek egyik kulcsa a nemesek hadnagyánál, a másik a főbirónál, a harmadik a község nótáriusánál állott; ez utóbbi a két elnökkel atyafiságos összeköttetésben nem álhatott. Arra is fel kelletett ügyelni, amenyire lehetett, hogy a választott tanácsbeliek atyafiak ne legyenek, azért fenn volt tartva a választásoknál a főszolgabirónak kandidationalis joga.

A tanácsnak tevékenysége a város külső és belső gazdasági dolgait érdeklő minden tárgyakra kiterjed-

vén, mindenféle városi közjövedelemnek, — melynek mindig nyilvános árverés utján kellett eszközöltetni, — deputatiokat rendelt s tekintet nélkül a nemes, vagy nemtelen állapotra, perceptorokat, contra agenst, puszta, erdő, malom, bor és serház inspectorokat, számvevőt, fő,- mező- és vásár birókat, sáfárt, város és major gazdát, utcza kapitányokat, esküdteket, saját hatás körében a város polgárai közül szavazatt többséggel választhatott. Felvehetett s fogadhatott város fiscalisát, notariust, orvost, cancellistat, város commisiariusát, quartélymestert, marha orvost, kiket a körülményekhez képest elbocsáthatott. Ezeken kivül a kisbirókat, hajdukat, tizedeseket, baktereket, kocsisokat és béreseket a város részére kebeléből kinevezett deputatusai által fogadott.

Ha pénzt akart kölcsön adni, vagy venni, ezen intézkedése mindenkor a nemes vármegye helyben hagyásától tétetett függővé. A községi birák és a tanácsbeliek minden évben választás alá estek.

A hozott határozatok végrehajtása a fő és város biróra és 12 tanácsbeli tagra bizatott.

A városban mindenki megtelepülhet, a megrendelt formalitások megtartásával, egyedül a zsidók záratnak ki. A települők minden különbség nélkül 20 rforintot tartoznak fizetni.

Senki hat kötelalj földnél többet meg nem vásárolhatott s ha valaki többet vásárolt volna, a felül eső föld a város által sequestráltatott, s közprovisio alatt tartatni rendeltetett, mind addig, mig a megvásárló kifizetett pénzére ki nem elégittetett, azután a város közhasznára elárvereztetett.

A meghatározott szállásbeli birtoknak mennyisége, egyedül örökösödés utján nevekedhetett meghatá-

rozatlanul; ámbár más részről a szállás földek egy kötélalj földnél kisebb részekre semmi osztály által nem oszolhattak, s innen azon esetben, ha azoknak kissebb menyiségre kellett oszlani, ha az osztozó testvérek közzül egyik se válthatta magához, azon esetben a birtok eladatott s a testvérek a pénzen osztoztak. Szállás földeket egyedül a házzal biró gazdák vásárolhattak.

Ha nemes embernek, vagy adófizetőnek is, adófizető ellen volt keresete, azt a városi tanács előtt folytatta, az itélettel meg nem elégedő félnek ügyét a főszolgabiró elébe vinni szabadságában állott, s ha ezen itéletben sem nyugodott meg, birtokon belül, vagy kivül, a mint az itélet szólt, a vármegyéhez fellebezhetett.

A nemesek közt eredhető, vagy nemtelenek által nemesek ellen formálható keresetek pedig a nemesek statutumaiban kitett aprólékosabb tárgyakra nézve a nemes tanács előtt folytattattak és azokon kivül a nemesekre nézve a törvényes rendtartás mindenkor fenntartatott[1]) sat.

Látni való ezen kivonatból, hogy a város lakossága sok oldalról kellemetlenül érintetett s önkormányzati joga számos és nyügös megszoritásoknak vettetett alá; — miért is a jobbak szivében mindinkább kezdett érni az eszme, hogy a város részére ha bár a legfelsőbb helyen is szabadabb önkormányzati hatáskört biztositsanak. — De szükség a dolgok sorrendjét megtartanom!

1831 Az 1831-ik esztendőben ujabb csapás nehezedett városunkra s az egész országra. Az ázsiai cholera közeledése döbbentette meg a lakosságot. Kobilicz Dániel

[1]) Városi levéltár.

hozta meg első a hirt junius 28-án hogy Tokajban cholera dühöng.

Nyiregyházán julius 4-én volt az első cholera eset Sztreborni János volt az első áldozat. E halál eset után 14 napig pihenni látszott az „öldöklő angyal,“ hogy annál nagyobb pusztitással lépjen fel. — Julius 18-án két katona halt meg a katona kórházban, pár nappal ez után a serfőzőház istállójában, mely cholerások kórházául átidomittatott, 3 ember halt meg, kik még azon éjjel a legnagyobb csendességben eltakarittattak.

Ettől fogva napi renden volt a folytonos halálozás. — Lányi kir. biztos által elrendeltetett, hogy Isteni tiszteleteket a templomokon kivül kell tartani. Az emberek általán véve Istenhez tértek a veszély idején, napokon keresztül áhitatoskodtak a hivek, könyörögvén Istennek nagy buzgósággal, hogy forditaná el fenyitő vesszejét.

Ez alatt sürüen hulltak a cholera áldozatai, majdnem minden órának meg volt a maga halottja. A sirok folyvást készen álltak, némelyikbe három—négy halott is jutott; a halottak estvénként vitettek ki. A harangozás eleinte megtiltatott, s a cholerás halottakat senki sem kisérte ki a temetőbe, a nagy félelem miatt; a papok és kántorok eleinte csak a temető kapujában végezték a szent szolgálatokat, addig is pipázva mentek ki, de utóbb a temetőbe is bementek igy a nép is lassanként bátorodott s mind nagyobb tömegekben kisérték ki a halottakat. A tanyai lakosok minden bejelentés nélkül temették el halottaikat, minél fogva halotti őröket kellett állitaniok. — Köztudomásu dolog, hogy az 1831-iki cholerában az ország több pontjain az orvosok, papok és zsidók el-

len lázongások történtek, mivel azon gyanu terjedt el, hogy ezek megmérgeznék a kutakat, sat.; azonban dicséretére legyen mondva Nyiregyháza értelmes, józan népének, itt ilyen és ehhez hasonló csendháboritások nem fordultak elő; mindössze az orvosok s gyógyszerészek ellen merültek fel gyéren az értelmetlenebb osztálynál gyanusitások, de ezek is nyomtalanul elenyésztek. — Végre őszfelé megszünt a cholera; a tisztán cholerában elhaltak számát az összes felekezeteknél 1000-re lehet tenni. — A cholerában kimultak az oldaltemető dél-nyugoti szegletében nyugosznak. — Béke hamvaikon! [1])

Nem volt elég az 1831-ik év csapása, a következő
1832 (1832) év ujabb romlással ment át a város felett. Ugyanis aug. 11-én egy szombati napon délben tűzvész ütött ki a csillag utczának templom felé eső végén özv. Koch Pálnénál, kerékgyártó legénye vigyázatlansága miatt. Az erős szélben a lángok csakhamar a szomszéd házak tetejére csaptak, s azokról átomlott a lángfolyam a szomszéd utczára, s a kapitány házat csak a nagy fák óvták meg; azonban a tőszomszédságban levő malmok meggyuladtak, s a tűz nagy sebesen rohant le a debreczeni-utczának mind a két soron az evang. iskoláig. Ez alatt Kovács György házától az Arnolt-utczáig, melyet valamint a róka-zugot és a Rózsa-utczát és a csillag-utczának nagy részét a lángok 2 óra alatt felemésztették; 138 ház égett le, nem számitva az ólakat s egyéb gazdasági épületeket. Az itt szállásoló katonák lelkiismeretes részt vettek az oltásban, miért a város által megjutalmaztattak. Másnap csak rövid istenitiszteletek tartattak, mivel a lakosok a még folyvást emésztődő tűz oltására rendeltettek. A város a szegény leégettek között 1000 fo-

[1]) Ref. anyakönyv és Nagy Sámuel töredékjegyzetei.

rint segélyt osztatott ki; épitkezéshez szükséges fát az erdőből elsőben a kártvallottaknak osztatott a város, noha pénzért. A lakosok ily rettenetes kárvallás után se szorultak idegen segélyre, a lakosok egymás segitségével nemsokára felépitették házaikat.[1])

Ezen év, mely egyrészről ily csapás miatt lett emlékezetessé, más tekintetben is kiváló fontosságu Nyiregyháza ujabb történetében. Ugyanis néhány művelt és lelkes lakosa e városnak áthatva attól a gondolattól, hogy csak a műveltség terjedése teheti egészben nagygyá és erőssé e várost, tanácskozást tartott egy „Magyar olvasó társaság" létesitése czéljából. A lelkesült szándékot mihamar tett követte s az 1832-ik 1832
év decz. 8-án meg is alakult az egylet, mely a mostani „cassino" alapját képezi, 50 taggal, 4 pforint tagsági dijjal.

Az egylet mindenek feletti czélja volt: „a magyar nyelvben leendő előhaladás, annak terjesztése." Ott látjuk a kezdeményezők között Martinyi Józsefet a város akkori fiskalisát, Inczédy Györgyöt, Galánfy Jánost, Elek Salamont, Takács Alajost, Jurányi Sámuelt, Kovács Jánost sat. Az olvasó-egylet helyisége volt elsőben Martinyi lakása, azután a nagyvendéglő szobái, utóbb a Mezőssy-féle 1545. számu ház, azután a Sulyán József 1006-ik számu házának felső emelete használtatott helyiségül 1849-ig. Elnöke volt több évig Inczédy György, azután Elek Salamon, jegyzője sok ideig Galánffy János, pénztárnoka Takács Alajos, könyvtárnoka Jurányi Sámuel, később Kovács János sat.

1833-ban tartatott először az evangelikus egy- 1833
házban magyar confirmatio. Tregjar Pál iskola tanitó

[1]) Nagy Sámuel jegyzetei után.

inditványára ugyanis elhatároztatott, hogy ezután a confirmandusok magyar nyelvben is oktattassanak. Igy ezen évben Farbaki Dániel lelkész a tót ajku, Mikuss Sámuel lelkész pedig a magyar ajku növendékeket oktatta, s ugyan ezen husvét másod napján 27 gyermek járult a magyar confirmatióhoz, a tót confirmatióhoz pedig 69. Azóta ez a szokás folyvást fennáll és erősödik.

1834 A következő 1834-ik év ismét megdöbbentő eseményt irt be városunk történetébe. Ugyanis október 15-ik napján reggeli 8 óra előtt hatalmas földrengés vonult keresztül városunk alatt. A földrengést bizonyos addig ismeretlen földalatti zugás előzte meg, melynek hatása alatt az állatok különös nyugtalanságot árultak el, az emberi sziveket ellenálhatlan borzadály ragadta meg, sokan hajlékaikból az utczára futottak megtudni mi történik? s borzadva látták mint ingadoznak a házak és kémények, miként rázkódnak és mozognak a templomok és tornyok. A földrengés néhány másodpercz mulva megszünt, azután sokan a középületekhez siettek, megtekinteni az okozott károkat, az ev. templom bolthajtásai a toronyhoz közel megrepedeztek, sok helyen a téglák is lehullottak, ugyanekkor a régi ref. templom is megrepedt, több ház a városban megbomlott, sok kémény leomlott; e földrengést krónikásunk feljegyzése szerint akkor az azt megelőzött nagy szárazságnak tulajdonitották, mert aug. 21-től nem volt eső egészen oct. 17-éig. Október 31-én ismét volt földrengés, de nem oly kártékony, mint az előbbi; noha az épületekben ez is nem csekély károkat okozott.[1])

[1]) Nagy Sámuel jegyzetei után.

1835-ben Balla Sámuel ifj. gyógyszerész itt kiván- 1835
ván pályáját folytatni, gyógytárnyitási engedélyért folyamodott a vármegyéhez, az engedélyt meg is nyerte, igy nyittatott meg julius 12-án a második gyógyszertár Nyiregyházán.

Ugyanezen évnek május havában a piacz nagyobbitása czéljából a város kisajátitotta az orosi-utcza végén levő 4 házból álló házsort 10,000 váltó forintért, mely hetivásárok alkalmával áruhelyül jelöltetett ki, s e czélra fordittatik mind e mai napig.

Julius hónapban nagymérvű marhavész dühöngött az ország némely pontjain, mely állatbetegség városunkból is több mint 2000 darab marhát ejtett el, a vész itt augusztus utóljáig tartott, ugyanekkor nagy szárazság uralkodott.[1]

Mint a magyarosodás jele méltó a feljegyzésre, hogy
az 1836-ik évben kezdetett meg a szokott városi hir- 1836
detéseknek magyar nyelven való felolvasása Kralovánszki András albiró inditványára az ev. templom előtt és azután tót nyelven megmagyaráztatott; ez intézkedés ellen eleinte sokan zugolódtak, sőt megbotránkozván, a hirdetést nem is hallgatva elszéledtek; de mivel a tanács elve mellett következetesen megmaradt: a nép lassanként ehez is hozzá szokott.

Ugyanez év a rettenetes vérengzéssel végrehajtott megyei tisztujitásról emlékezetes, midőn t. i. Nagy-Kállóban Kállay Péter házát betörték s butorait elpusztitották, melynek 10 ember esett áldozatul. Sokan Nyiregyházáról is átrándultak a csatahely és dulás megtekintésére, de majd hogy ezek is roszul nem jártak, mert a verekedés még más nap is tartott egész d. e. 11 óráig.

[1]) Nagy Sámuel jegyzetei után.

Nevezett év julius 24-én evang. papszentelési ünnepély tartatott Nyiregyházán, mely iránt minden felekezet nagy érdeklődést mutatott, az ünnepély leirása ide nem tartozik, azonban nevezetes az, hogy a nagy pompával fogadott superintendens mozsarak durrogása és harangok zugása között megérkezvén, a lelkészlakon a tót üdvözlet után, melyet Farbaki Dániel tartott, Kralovanszki András által magyar nyelven üdvözöltetvén, a superintendens pár szót válaszolt magyarul is ugyan, azonban megvallván a magyar nyelvben való járatlanságát, tótul folytatta beszédét.

Ez év nyarán ismét huzamos aszály uralkodott, annyira, hogy nemcsak a kutak, hanem még a város határában levő tavak is kiszáradtak, annyira, hogy a lakosoknak Rakamazra s más községek határára kelle hordaniok a kendert áztatóba. Ugyanez év szept. 9-én rettenetes vihar dühöngött, mely több ház tetejét megbontotta, némely háztetőt összetört, kéményeket ledöntött sat; ugyanekkor szakitotta ketté a vihar a hegyallján a liszkai tornyot is.

III. FEJEZET.

1836—1847.

Privilégium kihirdetése. — Szervezkedés. — Tisztujitás. — A választottak névsora. — Bál a budapesti árviz károsultak javára. — Az ev. papok a táblabirák közzé soroztatnak. — Tüzkár mentesitő intézet. — Első magyar superintendensi körlevél. — Ujonczozás. — Nagy szárazság, inség. — Tisztujitás. — Intézkedés a város szabályozására. sat.

Mint emlitve volt feljebb, Nyiregyháza város gondolkodó fői, értelmesebb tagjai nem türhetvén, azon megszoritásokat, melyeknek a megye által készitett statutum által kitétetve lettek, következetesen készitették elő az ügyet, hogy teljes szabadságot nyerjenek magától a királytól.

A mozgalom élén Inczédy György áll, Báthy Károlylyal, Galánffy Dániellel, Haczel Antallal, Draskóczy Jánossal, Takács Alajossal, Pozsonyi Jánossal, Kovács Károlylyal, Kralovánszky Andrással és másokkal. — Ezeknek kezdeményezése és buzditása folytán közösen elhatározták tehát 1836-ban, hogy „rendezett tanács és választott közönség alkotása" s ezeknek hatásköre felől maguknak Királyi kiváltságért fognak folyamodni; ugyanekkor valának oly buzgó egyének is, mint Draskoczy János a többek között, — kik minden áron szabad királyi várossá akarták már akkor Nyiregyházát emelni; azonban az ellenpártnak, melynek élén Báthy Károly állott, sikerült többségre vergődni hoszszas és heves vitatkozás után, különösen azon indokból, hogy ez utóbbi törekvés sokkal nagyobb költséget róvna a város vállaira, mintsem azt elviselni birná, más részről még a létezőnél is megkötöttebb állapotokat, amenyiben minden legcsekélyebb ügyben a helytartó tanács jóváhagyását kellene kikérni. — Igy a nagy többség megelégedett a királyi privilegiumért való folyamodással.

A folyamodás a maga utján felterjesztetvén, a privilegiumot Ferdinánd királytól kinyerték, ki azt az Ischl-i fürdőben az 1837-ik év kisasszonyhava 31-ik 1837
napjáról keltezve irta alá.[1])

[1]) Lásd egész terjedelmében, mely a következő: Szabad és Privilégiált Nyiregyháza Mező Városa Kegyelmes Királyi Privilégiumának Magyar forditása.

11771/1031. 1837. Mi Első Ferdinánd, Isten Kegyelméből Austria Császárja, Magyar és Cseh Országnak ezen néven Ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Gallicia és Lodoméria Országoknak Apostoli, Lombárdia, Velencze és Illyria Királya, Austriai Feő Herczeg, Lotharingia, Salzburg, Stájer, Karinthia, Carniolia, Felső és Alsó Silésia Herczege, Erdély Nagy Fejedelme, Morva Ország Mark-Grófja, Habsburg és Tirolis Grófja s'a't. s'a't. emlékezetül adjuk e jelen Levelünk rendiben jelentvén mindeneknek kiket illet, hogy Mi Szabolcs Vármegyébe kebelezett Nyir-Egyháza M. Városa

A hir, hogy Nyiregyháza megnyerte szabadalmát, megelőzte a királyi okmány megérkezését; leirhatatlan volt a lelkesült öröm, mely e hir hallattára áthatotta a város lakosainak minden rétegét. A város előljárói előkészületeket tettek a privilegium kihirdetésének emlékezetessé tételére.

1838 A privilegium kihirdetésének napjául az 1838-ik év január 22-ik napja tüzetett ki a vármegye által,

Lakosainak abbéli alázatos esedezésükre, mely által a' Tanács és Választott Közönség alkotása, 's ezeknek hatás köre felől magoknak kegyelmes kiváltságot (Privilegiumot) adatni esedeztek. — Mi Kegyelmes tekintetbe vévén, mely hasznos légyen a' Királyokra és Fejedelmekre nézve a' népeknek egy jól rendezett Tanáts alatt, melly köréhez képest a'mi legfelsőbb Királyi rendeléseinket végrehajtsa, a' rendet és köz-bátorságot feltartsa, 's az ügyesbajosoknak igazságot szolgáltasson, egybesereglése, 's mennyire reménylhető a' gazdagságnak is, mint minden idő szükséges élet erének gyarapodása a' Nyir-Egyháza M. Városában lévő eggyes Lakosoknak, kiknek számát tizenhét ezerre felmenni kegyelmesen megértettük, viszszonos egyetértéséből reménylvén azt is, hogy a' Nyir-Egyházi Lakosok a mesterségeket és ipart mind inkább gyarapitani, leginkább ezen élet nemére advàn magokat, mindennemű mesterembereket és míveseket kebelökbe befogadni, gyermekeiket is a' mesterségekre és művészetekre nevelni, 's az ezekhez megkivántató tudományokba oktattatni kivánják, mind ezen a' közjót és hasznot illető okoknál fogva, azon Szabólts Vármegyébe kebelezett Nyir-Egyháza Városa Közönségének az esdeklett kegyelmes Kiváltságot (Privilegiumot) tellyes Királyi hatalmunknál és Jogunknál fogva következőkbe adjuk meg kegyelmesen:

Először. Egy Feő-, egy Al-Biróból és 12 Tanátsnokokból állandó Városi Tanátsot kebelébe felállítani.

Másodszor. Akarjuk, hogy a' Feő- és Al-Bíró minden három esztendőben a Választott Közönség Tagjai által, voksok többségével egyedül Tanátsnokokból választassanak, úgy hogy a' már vólt Feő- és Al-Bírák is újfent elválasztathassanak, a' Tisztújjítószék Elnökét a' Közönség folyamodására Szabólts Vármegye Feő-Ispánja fogja időről időre nevezni, a' Feő és Al-Bírói hivatalokra való kijelelést úgy engedjük kegyelmesen tétetni, hogy a' Választott Közönség az azon időben hívataloskodó Bíráknak, Tanátsnokoknak, Jegyzőknek, Ügyészeknek kizárásával kebeléből egy tizenkét Tagokból álló Küldöttséget válasszon, melly a' Tisztújjításhoz Szabólts Vármegye Feő-Ispánja által kölönösen kinevezett Elnök alatt öszveülvén, a' Feő- és Al-Bírói hívatalokra különkülön négy Tagokat fog kijelelni.

Harmadszor. Kegyelmesen rendeljük, hogy a' Tanátsnokok a' Választott Közönség Tagjai és többi Polgárok közzül ugyan azon mód sze-

mindenki örömmel és feszült kiváncsisággal várta e nevezetes napot. A magistratus, a czéhek küldöttei és az egész lakosság ünnepi diszbe öltözött, — még az itt szállásoló uhlánus ezred tisztjei is részt vettek az örömben, amenyibeu egy uhlanus század teljes katonai diszben rukkolt ki, mindenki át érezte azt az örömet és lelkesitő jelentőséget, mely városunk életében e nappal az emelkedés és előre haladás uj ösvé-

rint, melly a' Feő- és Al-Bíróra nézve a' 2-dik pontba megrendeltetett, választassanak, a' Tanátsnokok pedig hóltokig légyenek elválasztva.

Negyedszer. A' Választott Közönség álland a' hasonlóan üléssel és voksal bírandó Feő-Jegyzőn és Feő-Ügyészen kivül hatvan Tagokból, a' Választott Közönség által voksok többségével birtokos Lakosok közzül, minden vallásra, mely azomban még is törvényesen bevett légyen, és állapotra való tekintet nélkül, hóltokig választandókból. — Ezen Közönség Tanátskozási Üléseit a' Nép-Szószóllójának, ki Polgár-Mesternek is neveztethetik, Elnöksége alatt tartandja, mellyben a' Nemesek Hadnagya is jelen lehet, — ezekbe az egész Város bóldogságát tárgyazó fontosabb dolgokról tanátskozand, 's ezek iránti megállapodását a' belső Tanáttsal írásba, — vagy pedig Elnökje 's ehez a' Választott közönségből még csatolandó egyik vagy másik Tagja által közli, — e' felől rendes Jegyző Könyvet tartat, a' belső Tanátsnak helybenhagyás végett beadandót. — A' mi a' pénzbeli kiadásokat, és a' gazdálkodás folytatásának tárgyait illeti: kegyelmesen rendeljük, hogy ezekre nézve a' belső Tanáts a' rendszereseken kivül semmi kiadást rendelő intézkedésekbe ne botsájtkozhasson. hanem tsak a' Választott Közönség eleve való meghalgatásával és ennek megegyezése hozzá járúlásával. — Egyébiránt az atyafiságnak és sógorságnak tilalmazott grádusai a' Tanátsnokok vagy Választott Közönség Tagjai között a' Mi legfelsőbb Királyi Normalis rendeléseink értelmében lesznek megtartandók.

Ötödször. A' Tisztújjítások mellett egyedül a' Választott Közönség Tagjai fognak voksal birni.

Hatodszor. Kegyelmesen rendeljük és akarjuk, hogy az elválasztandó Tagok, úgymint: Feő- és Al-Bíró, Tanátsnokok és Választott Közönség Tagjai mind azon személyes és erköltsi tulajdonságokkal birjanak, mellyek a' köz hívatalokra alkalmazandóktól törvény által megkívántatnak, minden vallásra való tekintet nélkül, tsak hogy az törvényesen bevett légyen.

Hetedszer. A' már gyakran említett Nyiregyháza Városában alkotandó Tanáts, felsőbb és alsóbb Tisztviselőinek és szolgáinak számát következendőkbe határozzuk meg: Egy Feő-Birót, egy Al-Bírót, egy Nép-Szószóllóját, Polgár-Mesteri névvel is nevezhetőt, 12 Tanátsnokokat, egy Feő-Jegyzőt. egy Al-Jegyzőt, egy Ügyészt. egy Pénz-Tár-

nyét nyitotta meg. a lelkesedés át származott a nagyokról a kicsinyekre, az ifjuság és gyermeksereg is vigadott örömben. szóval a város apraja és nagyja örömben uszott.

Délelőtti 10 órakor vonult fel a lelkesült közönség a városházához, a vármegye részéről Kállay Péter első alispán elnöklete alatt jelen voltak: Farkas Ignácz, a megye főjegyzője, gróf Dessewffy Emil és Kálmán, a

nokot, egy Árvák Tiszti-Gyám-Attyát, egy Számvevőt, egy Lajstromozót. két Irnokokat. egy Feő-Orvost. egy sebészt. egy Bor-Inspectort, két Bor-Bírákat, egy Erdő-Inspectort, két Vásár-Bírókat, egy Forspont Comissáriust, kiket mindnyájokat a' közjövedelmekből akarjuk fizettetni. Megengedjük mindazonáltal ezen Városi Közönségnek azon esetre ha vagy a' népesedés. vagy pedig a' köz dolgok a' Hívatalbeli Személyek szaporítását megkívánnák. az ilyen esetet Nékünk előterjeszteni, és ez iránt a' további intézkedést alázatosan kikérni. A' Jegyző. Ügyész, Pénz-Tárnok, Számvevő. Árvák Tiszti-Gyám-Attya. Feő-Orvos, és Seborvos, valamint a' hozzájok bővebben választandók. ha ezen szaporitás mindenkor eleve feljelentetvén, szükségesnek találtatni fog, valamint az Irnokok és kissebb rendű alsóbb Tisztviselők mindnyájan a' Választott Közönség által választassanak.

Nyóltzadszor. Kegyelmesen megadjuk a' Választott Közönségnek azon tehetőséget. hogy a' Tanács előterjesztésére jó magaviseletű akármelly állapotú Lakosokat a' Város Pénz-Tárába adandó mérsékletes taksa fizetés mellett, mellyet a' Helybeliekre nézve egy aranyban. a' Vidékiekre nézve pedig ötven pengő forintokban állandónak kegyelmesen megállapítunk. Polgárok számába felvehessen. meg nem engedjük mindazonáltal. hogy ne talán Vidéki Lakosok tiszteletbeli Polgárokká neveztessenek. — mindnyájokat pedig. kik vagy a Tanácsba és választott közönségbe, vagy a' Polgárok sorába béíratnak, 's ezeknek Hitvestársukat is, bárha valamely vétség miatt köz kereset és büntetés alá esendnének is, a' csapatási testi büntetés alól legfelsőbb Cs. K. Kegyelmünkből kegyelmesen menté tesszük.

Kilentzedszer. Megengedjük ezen felül és tehetőséget adunk azon Város Tanátsának mint első folyamodású Itélő-Széknek a' kebelebeli minden Polgároknak és nem Nemes Lakosoknak vagyonbéli és személyes kereseteiket. a' vérbirálati vétségeket kivévén. mellyek Szabólts Vármegye Törvényszéke által lesznek itélendők. elítélni. azon vétségek mindazonáltal. mellyeket a' vérbírói hatalommal nem bíró Földes-Uraságok fenyíthetnek és fenyíteni szoktak. a' Városi Tanáts birálata alá fognak tartozni. — a' Nemesekre nézve pedig csak a' Városi fekvő birtokok iránt fog bíróskodni. úgy hogy a' Nemeseknek személyes keresetei. nem különben az ingó vagyonok iránt ellenek támasztandó keresetek a' törvényes nemesi Itélő-Szék előtt lesznek intézendők. — A' Bírák számát. mel-

táblabirák és szomszédos földes urak közzül nagy számmal; továbbá a helyben állomásozó katonai tisztikar, mely ez alkalomra a városi elöljáróság által meghivatott; Nyiregyháza elöljárói és előkelősége teljes számmal és nagy számu közönség.

A gyülést a megye alispánja nyitotta meg; tartalmas beszédben adván elő a küldöttség czélját, utánna Farkas Ignácz főjegyző ecsetelte azon fontos lépést,

nek minden ítélés mellett megkelletik lenni, mint legalsóbbat kegyelmesen hét Személyekben állapítjuk meg. A' mennyiben pedig nékünk hitelesen bejelentetett, hogy Nyir-Egyháza Városa mostan is minden örökvallási általadásokat a' maga Tanátsa előtt szokott tenni, 's ennek gyakorlatában magát kegyelmesen megtartatni továbbra is kívánná. kegyelmesen megengedjük, hogy úgy a' Házak mint belső és külső Telekbeli Városi fekvő birtokok iránti örök-vallások is a' Városi Tanáts előtt történjenek, akarjuk mindazonállal, hogy a' Tanáts e' végre különös Jegyző-könyvet tartani tartozzon. mellybe minden örökvallás szorúl szóra beiktatandó lészen.

Tizedszer. Kegyelmesen rendeljük, hogy a' Városi Tanáts előtt bévégzett, és a Perlekedők által annak rendi szerént fellyebb adott Perek az 1723: 74. Törvény Czikkely értelmében közvetetlenűl Szabólts Vármegye Törvény-Széke által vi'sgáltassanak meg. a' fellyebbvitel minden ezen Tanáts Ítélő-Széke előtt folytatandó Perekben mindenkor birtokon belűl engedtessen meg, a' törvényesen hozott, 's az Ország Törvényei szerint megvi'sgált ítéletek pedig a' kirendelt Városi Tanátsbeli által lesznek valóságosan végrehajtandók.

Tizenegyedszer. A' Városi Tanáts gondoskodni fog a' belső bátorságról és jó rendről, 's az ez iránt fennálló Ország törvényeit 's legfelsőbb Királyi rendeléseinket a' legszorosabban megfogja tartani. azok felűl, mellyek előtte valósággal tudva vannak lelkiesméret szerint 's letett hite alatt bizonyítványokat adánd. úti leveleket a' Vármegye kebelére szorítottakat maga a' Tanáts adhat ki. — Az Árvák vagyonait Leltár készítése mellett az illető számadók által a' leghelyesebben kezelteti. az általa kezeltetett Árvák vagyonairól minden esztendőkben számot kíván. azokat kellőképpen megvi'sgálja, az azokba észrevett hijjányokat mulhatatlanúl helyrehozza. 's az okozott kárnak megtéríttetését megrendeli. szóval minden károkat és akadályokat tulajdon felelőssége terhe alatt elhárít, 's az árvák személlyeinek mindenképpen gondját viseli. 's ezeket és az Özvegyeket tartozó kötelessége szerént különösen védni fogja.

Tizenkettedszer. Kegyelmesen megengedjük azon Városi Tanátsnak azon tehetőséget, hogy hívatalos kiadásaiban tulajdon pecséttel élhessen. mellynek leírása következő: t. i. egy bengerített pecsét paizs környes vagy kerék formába felállítva, vízerányosan két térre hasítva, melynek

mely városunk életében a királyi privilegium megnyerése által történt, végre Galánffy János ékes és tartalom dus beszédben vázolta a város örömét, üdvözölte azokat, kik városunk örömében részt venni sziveskedtek, befejezéseül azon hálát és köszönetet tolmácsolta érzékeny szavakban, melylyel városunk a fenséges uralkodó iránt sokszorosan le lett kötelezve azon kegyelmes tényeért, hogy városunkat ily mérvü atyai

felsőbb égszínű térén a' paizsnak mind két felőli részén magossan kinőtt és természetes színnel festett Nyirfák között van egy veres fedelű fehér Templom (Egyház) felemelkedett 's ezüst csillaggal tetézett toronnyal. — magának t. i. azon Pr. Városnak nevezetét jel által kifejező — a' veresre festett alsó részen pedig egy búzavirág színű karmányba öltött emberi kar markában megért termésű arany kalászokat, mint az ottani mezei gazdaságnak legfőbb ágát tartva szemléltetik. a' paizson pedig felül fekszik egy gyöngyökkel és drága kövekkel ékesített közönséges arany korona. az egészet végezetre körülveszi fejér környezet arany szálakba foglalva, és környesen következő nagyobb betűkkel körül írva: Privilégiált Szabad Nyir-Egyháza Mező Városa Petsétje. 1837. A' mint mind ezek ezen Levelünk elején festésznek tanúlt kezével és mesterségével tulajdon és saját színeikkel szembetünőbben kifestve, és a' tekintők szeme eleibe világosabban helyezve szemléltetnek. A' vólt régibb Petsétet pedig ezennel megszüntettnek nyilatkoztatjuk.

Tizenharmadszor. A' Nyir-Egyházi Városi Közönség: Szabad és Privilégiált Nyir-Egyháza Városa Közönsége nevezettel fog élni.

Valamint pedig kegyelmesen megvárjuk. hogy Nyir-Egyháza Városunknak Tanátsa és egész Közönsége kegyelmes intézetinkhez magát szorosan tartani el nem múlasztja. úgy viszont az Ország minden Törvényhatóságainak, és minden bár melly rangú és rendű embereknek kegyelmesen meghagyjuk. hogy Nyir-Egyháza Városunknak Közönségét azon Közönségnek jelen Királyi kiváltságos Levelünk által kegyelmesen megadott felmentéseknek és jótékonyságoknak szabad használásába és gyakorlásába fel és megtartani tudják. tartozzanak és kötelesek légyenek. Melly dolognak emlékezetére és állandó erejéül jelen függő titkos Pecsétünkkel. mellyel mint Magyar Ország Apostoli Királya élünk, erősített Királyi Kiváltságos Levelünket azon Nyir-Egyháza Városa Közönségének kegyelmesen ki és megadni kívántuk. Költ valóban kedvelt hívünknek Tettes és Ngos Gróf Erdődi Pálfy Fidél Vöröskőnek Örököse, Sz. István Apostoli Király jeles Rendének nagy Keresztes Vitézze, Aranykulcsosunk. és valóságos belső titkos Tanátsosunknak. Po'sony Kir. Várunk örökös Kapitányának. Po'sony Vármegye Örökös és Árva Vármegye Feő-Ispányjának, nem külömben Magyar Országunkban Udvari, valamint Sz.-István Apostoli Király jeles rendjebeli Kanczellárunknak — kezei által Felső

gondjaiba vevén, annak a törvények korlátai között szabadságot adományozott.

Ezek után a küldöttség, az akkor uralkodott hideg idő daczára, a városház elébe vonult, s ott Farkas Ignácz megyei főjegyző hangosan felolvasta a szabadalom levél teljes szövegét magyar forditásba, melyet a nép örömrivalgása fogadott.

E hivatalos eljárás végeztével az egész küldöttség a róm. kath. templomba vonult, hol katonai tisztelgés és diszlövések mellett, a hálaadó mise elvégeztetvén, 12 órakor a nagy közönség az ev. templomba ment, hol a zsufolásig megtelt hajó és karzatok a leghivebben mutatták az általános örömet és lelkesedést.

Kollman Sámuel megható orgona játéka után összhangzatos éneklés zengett fel, melynek végeztével Mikuss Sámuel, ev. lelkész tartott az ünnepélyhez méltó lelkesült szónoklatot magyar nyelven, mely közben a templomkörül elhelyezett mozsarak gyakran hallatták disz lövéseiket, predikaczio után a „Tartsd meg Isten királyunkat" czimü hymnusz énekeltetett szintén összehangzatosan.

Az áhitatosság bevégezte után, megitták az elmaradhatatlan magnum áldomást is, a nagyvendéglő nagytermében 230 személyre volt teritve, melyen a megye küldöttsége a szomszédos földes urak, a katonai tisztikar, a város tisztikara és intelligencziája, papok tanitók mindnyájan részt vettek e mellett a köz nép számára ismét 200 személyre volt teritve a csillag nevü korcsmában.

Austriában az Iscbl Fürdőben Kis-Asszony hava 31-ik napján. az Úrnak Ezer nyólczszáz harmincz hetedik — Magyar. Cseh és több Országunkbani Uralkodásunknak harmadik esztendejében. Ferdinánd m. k. Gróf Pálfy Fidél m. k. Czillich Károly m. k. Beiktattatott az 1-ső rendű Királyi Könyvbe, mely bizonyittatik a' Lajstromozás és Levéltár Igazgatója Sztankovits Mátyás m. k. által. Hogy ezen forditás a' deák eredetijével egyezik, bizonyitom Nyir-Egyházán December 9-én 1837. Galánek János m. k. a' fent irt Város Feő-Jegyzője.

A piaczon két bolthelyiségből csatornán folyt a bor, a boltok padjáról perecz és nagymenyiségü dió szóratot a nép közzé.

A diszlakomán természetesen a lelkes pohár köszöntések sem hiányzottak, de ha mindezeket bőven elbeszélni akarnók messzire érnők el e könyv végét.

Este fényes tánczvigalom következett, melyben nem csak a város, hanem a megye előkelőinek legdiszesebb része is jelen volt, oly tömött volt a tánczterem, hogy alig lehetett tánczolni. E pillanatban a legszebb egyetértés volt a város és megye közönsége között! . . Vajha a mult emléke ismét felköltené e napjainkban végkép leáldozni látszó szép napokat! . . Ugy legyen!

Már február 13-ikán hozzá fogtak a szervezkedéshez, a „privilegium“ korlátai között, s rendelkezése szerint, a tisztikar és a tanács választása nehány napot vett igénybe, s a legnagyobb lelkesedéssel hajtatott végre.

Az első választott városi közönség tagjai a következők voltak: (megjelölöm itt a vallást és foglalkozást is) Inczédy György, polgármester, ref. Táblabiró, hites ügyvéd; Hankovszky András ev. tehetős gazda; Marféczky András, ev. gazda; Fakusz Pál, ev. gazda; Suták Sámuel, ev. mester ember; id. Sulyán József, ev. gazda; Haczel Antal, r. kath. postahivatalnok; Zsiska Mihály, ev. mester ember; Bálint Mihály ev. m. e.; Krajecz János. ev. g.; Molnár János ev. g.; Bencs Mihály, ev. g.; Hibján Sámuel, ev. m. e.; Fándi András, ev. m. e.; Diósi Pál, r. kath. m. e.; Krubi Mihály, g. kath. g.; Gerliczky János, ev. g.; Kordován Pál, ev. g.; Machacs Márton, ev. g.; Hrabovszki Sámuel, ev. g.; Olaji János, ev. m. e.; Csajko József, r. kath.

m. e.; Risko György, g. kath. g.; — Török István, ref. m. e.; Szuchanszky István, ev. g.; Kovács Pál. (faba) ev. g.; Mányik József, ev. kereskedő; Eliasz Mihály, ev. g.; Andrejkovics Márton, ev. m. e.; Török Péter, ref. m. e.; Henzsely András. ev. g.; Gerhard János, ev. g.; Lakatos György, ev. g.; Velenczey Ferencz, r. kath. hitesügyvéd; Jeger Dániel, ev. második aljegyző; Friderikusz András, ev. m. e.; Tomasovszki Ádám, ev. g.; Paulusz Laczo János, ev. g.; Kovács Ferencz ev. táblabiró s hites ügyvéd; Bartha Sámuel, ev. m. e.; Babicz Mihály, ev. g.; Kerekréti András, ev. g.; Zelenyanszki Kovács János, ev. g.; Pozsonyi János, ev. Szabolcsmegye főorvosa; Takács Alajos r. kath. sebész; Andráscsik András, r. kath. m. e.; id. Horváth Márton, ev. g.; Sohajda János, r. kath. g.; Simkovics Dániel, ev. m. e.; Tomasovszki András, ev. g.; Belyus András, ev. g.; Kobilicz Dániel, ev. gyógyszerész, Krajnyák János, ev. m. e.; Garaj Mihály, ev. g.; Mendek János r. k. m. e.; Augusztinyi Mihály, ev. g.; Graf Dániel, ev. m. e. Palicz Mihály, ev. g.; Fedor József, ev. kereskedő; Kollár Károly, ev. m. e.

Kovács Károly, ev. nemesek főhadnagya; Juhász Dániel, ev. borinspector; Szmolár József, ev. borbiró.

Belső tanács tagjai: Kralovánszki András főbiró, ev. katonatiszt; Tresztyanszky Sámuel albiró hites ügyvéd; Blahunka János; Draskóczy János hit. ügyvéd; id. Juhász Mihály; Markó János; Domján Sámuel hit. ügyvéd; Bodnár Antal, Barzó András, Regulyi Sámuel (törvénytudó) Sulyán Ádám (törvénytudó) tanácsnokok.[1])

Ezen évben igen fényes bál tartatott Nyiregyházán a budapesti árviz károsultak javára, melyen Gróf Teleki József főispán is részt vett, Kralovánszky And-

---

[1]) Nagy Sámuel jegyzetei után.

rás főbirónál volt szállva. A bál szépen jövedelmezett s a több hétig eszközölt házankénti gyűjtéssel együtt igen szép summával járult Nyiregyháza is a főváros fölsegéléséhez.

Május 3-ikán (1838) az ev. lelkészek Farbaki Dániel és Mikuss Sámuel a Kállóban tartott megye gyűlés alkalmával, Kralovánszki András és Tresztyanszki Sámuel birák által bemutatván tisztelgésöket a főispán előtt, Kralovánszki főbiró azon véleményének adott kifejezést, hogy az ev. lelkészek méltók volnának érdemeiknél fogva arra, hogy a tábiabirák közé soroztatnának. A főispán ezt helyben hagyta annak kijelentésével, hogy ehez az szükséges, hogy nemesi rendből származtak legyen; mindaz által bár ez nem igazoltatott, nevezett lelkészek a táblabirók sorába iktattattak, s a szokásos esküt is letették; de nem sokára azon gyanu merülvén fel, hogy a magyar nyelvet a népközt nemcsak nem terjesztik, hanem a tótpárthoz szitanak, többé a megyei gyülésre meg nem hivattak.

Ezen időben azonban, mint kronikásunk megjegyzi, a tót szellemüek között a „magyaromania" magas fokon állott.[1])

Deczember 10-ik és 11-én éjjel az ev. templom megraboltatott, azonban az elrablott tárgyak, mivel ezüsttel futtatott rézből voltak, megrongálva visszavettettek.

1839 A következő évben (1839) Sulyán Ádám egy tűzkár mentesitési intézetet tervezett a város számára, mely Inczédy polgármester által közzé tétetett, mely tervezet a kölcsönös segély és biztositás alapjára volt

[1]) Nagy Sámuel jegyzetei után.

fektetve. Ezen tervezet nehány évig a gyakorlatban üdvös eredményeket hozott létre.

1840-ben ismét megrabolták az ev. templomot, 1840
az egyik perzselyt rabolták el.

Ugyanezen évben junius 8-án jött Nyiregyházára az első magyar superintendensi körlevél, melyet körülbelől Komáromy József akkori esperes forditott magyar nyelvre, azon indokból, hogy az elébbeni tót körlevelet igen nagy indignaczióval fogadta a nyiregyházai egyháztanács intelligentiája, a hegyalljai esperesség is kijelentette, hogy mindig magyar körlevelet kiván a superintendenstől, sőt azt is kijelentette, hogy idegen nyelven küldött körlevelét feltöretlenül fogja visszaküldeni.

Az 1841-ik évben sok emlékezetes intézkedés tör- 1841
tént városunkban; ugyanis:

Január 7-én tisztujitás tartatott, a megye kiküldötte Szólnoki Jármy Tamás elnöklete mellett. Egyhangulag elválasztatott polgármesternek ujolag Inczédy György, azonban ez családi körülményeire való hivatkozással, daczára az iránta több izben nyilvánuló lelkesült bizalomnak, határozottan s visszavonhatlanul lemondott. Utánna megválasztatott Hatzel Antal, ki szintén hosszas és több izben megujuló kérelem után sem vállalván el a Polgármesterséget, a kijelölő bizottság a következőket jelölte ki: Suták Sámuel, Kovács Ferencz, Krajnyák János és Zsiska Mihály. — Közfelkiáltással elválasztatott ezek közül Suták Sámuel; főbirónak id. Tresztyánszki Sámuel; albiró kapitánynak Regulyi Sámuel; tisztigyámnak Benedikty Ágoston. — A kiegészitett választott közönség tagjai a következők lettek: Főjegyző: Galánek János, tiszti ügyész Szolnoki Jármy Menyhért; választott

polgárok: Inczédy György, Hankovszki András, Marficzki András, Jakus Pál, Hatzel Antal, Zsiska Mihály, Bálint Mihály, Krajecz János, Molnár János, Bencs Mihály, Hibján Sámuel, Sándi András, Dióssy Pál, Hrubi Mihály, Gerliczki János, Kordován Pál, Machács Márton, Hrabovszki Sámuel, Olaj János, Csajka József, Risko György, Szuchanszki István, Mányik József, Eliás Mihály, Andrejkovits Márton, Török Péter, Henzsel András, Gerhardt János, Lakatos György, Velenczey Ferencz, Jéger Dániel, Tomasovszi András, Laczó János, Kovács Ferencz, Kerekréti András, Zelenyanszki Kovács János, Pozsonyi János, Takács Alajos, Andráscsik András, id. Horváth Márton, Sohajda János, Sinkovics Dániel, Tomasovszki András, Belus András, Kobilicz Dániel, Krajnyák János, Garaj Mihály, Mendek János, Augusztinyi Mihály, Palicz Mihály, Fedor József, ezekhez jöttek az 1838-ban választottak közzül: Sulyán János, Antal György, Timár Sámuel, Habzsuda István, Lenhardt János, Balla Sámuel.[1])

Ugyanezen évben vétetik először czélba a belváros szabályozása. Hudacsek Pál mérnök lett megbizva a térkép elkészitésével, mely febr. 11-én mutattatik be a közönségnek, melynek alapján el is határoztatik az intézkedésnek esetről-esetre leendő keresztül vitele. S e czélból a teljes tervezet keresztül vitelével, a polgármester elnöklete alatt, Inczédy György, Galánek Dániel, Jármy Menyhért, Hatzel Antal, Pozsonyi János, Kobilicz Dániel, Kovács Ferencz, Takács Alajos, Zsiska Mihály, Krajnyák János, Hankóvszky András, Balla Sámuel, Jakus Pál ki is küldetnek.[2])

Ezen évben vették ki a lakosok, egymásért egyetemlegesen jótállva a gr. Dessewffy királytelki birtokát haszonbérbe.

[1]) Városi jegyzőkönyv.
[2]) Városi jegyzőkönyv.

Azonban sokkal nevezetesebb ennél két fontos intézkedés; jelesül: ez évben elhatároztatott, hogy a város méltóságának megfelelő zenekar tartassék, minélfogva Redelhammer János, ki már elébb is oktatta a zenészeket kéri dijazásának megállapitását, mire a város elöljárói kimondják, „hogy miután óhajtandó, hogy a városi hangászok a világgal haladjanak, e mellett közöttük jobb rendtartás is létezzék, e tárgyban tervezet készitésével, a polgármester elnöklete alatt, Inczédy György, Hatzel Antal, Pozsonyi János, Kobilicz János és Takács Alajos megbizattak.

Továbbá ugyan ez évben maj. 10-én fogadtatott el az igen körül tekintő tüzrendőri szabályzat, melyből kitünik, hogy már akkor rendes kormányosok képeztettek a tüzesetek alkalmára, s gyakori próbák tartattak, hogy a tüzoltásban összhangzó müködés létesittethessék, szóval látszik hogy már akkor a város atyáinak figyelme kiterjedt igen sok üdvös intézkedésre nézve.[1])

Ugyanezen évben, már elébb ugyan, mert febr. 21-ikén kezdetét vette városunkban a katona állitás az 1840-ik II. t. cz. alapján, melynek értelmében az ujonczoknak megfelelő arányban leendő kiállitása a köztörvényhatóságokra bizatott. Ehhez nagy előmunkálatok tétettek, az anyakönyvekből a katona-kötelesek összeirattak, azután sorshuzás eszközöltetett a városházánál; azonban ez a mód kellő sikkerre nem vezetvén, a toborzás alkalmaztatott, minélfogva a tanács felhivta a lelkészeket, hogy ezen esethez alkalmazott sz. beszédekben az ifjuságot a katonai pályára buzditsák.

[1]) Városi jegyzőkönyv.

A toborzás az isteni tisztelet végeztével az ev. templom mellől indult meg. Kralovánszky András főbiró buzditó beszédet intézett a néphez lelkesen, katonásan; ennek végeztével a zenészek rá huzták a „verbunkost“ Maurer Károly a város legszebb fiainak egyike a verbung élére állott, s megkezdetett a toborzás. Néhány nap mulva 53 katonát állitott Nyiregyháza. mindenik legény 10 pforintot kapott. A fiuk néhány nap mulva meg indittattak Debreczen felé. Igy a katonaállitás, melytől eleinte féltek, a legjobb renddel intéztetett el.

Ez az év különben egyike volt Nyiregyházára nézve a legcsapásosabb évek egyikének. A szárazság ugyanis tavasztól kezdve egész nyáron keresztül tartott oly állandóul, hogy ezen idő alatt alig volt egy párszor egy-egy harmattal alig felérő permet eső. Ennélfogva ez az év annyira terméketlen volt, hogy sok gazda verejtékes munkája után alig takart be annyit, mennyi vetésre elegendő volt; a juliusi és augusztusi fulasztó meleg szelek mindent leperzseltek, a kutakból a viz kiapadt s minden tó kiszáradt, ezért a szarvas marhákban a gazdák igen nagy kárt szenvedtek; a silányvetések a rendes aratási idő előtt két héttel arattattak le; a korán ért silány tengerit már aug. 20-ik napja körül törték; azonban a szüret, mely szintén igen jókor (már szeptember 3-ik hetében) bevégeztetett, igen gazdag termést és kitünő minőségü bort adott. E csapás országos volt ugyan, de mondhatni leginkább a nyiregyháziakat sujtotta; mert itt a környékben is mindenütt jobb termés volt, mint Nyiregyházán ugy, hogy a legöregebb emberek se emlékeztek ily nagy szárazságra; ehez járultak a különböző betegségek, különösen a forró láz, mely különö-

sen a gyermekek közül szedte áldozatát. Már a szántás ideje bekövetkezett, azonban az óhajtott eső még sem érkezett meg, egészen ősz utóljáig.

Sokan a lakosok közül hirtelen elszegényedtek, a nyomor és inség általános mérveket öltött, mivel sok lakostól a még hátrányban levő váltsági terhek is ez alkalommal hajtattak be.

Ez aggodalmas helyzetben a lakosok Gróf Dessewffy Gusztávhoz folyamodtak, ki néhány ezer köböl gabonát osztott ki, köblét 11 forintjával, a lakosok között, hitelbe, melyet az 1842-ik év sz.-mihály napján kellett megfizetni.

Október 27-ik napján ült együtt a vegyes küldöttség az ev. tanitóképezde (seminarium) dolgában; az egyházi felsőség részéről Komáromy József esperes és többen, a város részéről Draskoczy Sámuel, Kralovánszky, Inczédy, s mások. Az előzetes tanácskozás az ev. parochián történt, különösen az képezte a tanácskozás tárgyát, mikép lehetne e tanintézetet mielőbb létrehozni?

Azután a küldöttség helyiség után nézett, megvizsgáltatott a Hudaczek és Mezősy-féle ház, ez utóbbi alkalmasabbnak találtatván, megszerzése jó módjával el is rendeltetett.

A közebéd után a városházánál folytattatott a tanácskozás, a város elöljárói a már felajánlott 20 holdnyi külső teleknél többet ajánlani csak azon feltétel alatt voltak hajlandók, ha a létesitendő seminariumban a váltó gazdaság is ugy fog tanittatni, hogy a nyiregyházai lakosok is ott tanulhassanak. A seminarium tudjuk, hogy a későbbi években itt működött is.

A város közönségének idevonatkozó határozata következő. „Az ezen városban felállitandó tanitó képező intézet számára a Sulyán József szállása és a sz.-mihályi ut közötti pázsitból 1600 □ ölével számitandó 20 hold föld oly feltétel mellett határoztatik adatni, hogy azon földek, azon intézet által egyedül a mezei gazdálkodás ágainak gyakorlati oktatására használtassanak a helybeli lakosok s azok gyermekeinek minden vallás különbség nélkül megengedtessék azon intézetben a mezei gazdálkodás ágainak ugy elméleti, mint gyakorlati oktatásaiban tanulólag részt vehetni, s azon nem remélt esetre, ha vagy az intézet elenyésznék, vagy a föld nem a fent kijelzett czélra forditlatnék, ezen föld ismét visszaesendő lészen a város birtokába“.[1])

Ezen évben a város regále jogát, az összes korcsmákkal, a Sóstó nélkül Gr. Dessewffy Emil veszi ki 15756 pforintért. A vásárvám 2264 pforintért. a malmok 6534 forintért adatnak haszonbérbe.

Ugyan ez évbe vásároltatik 4 drb budapesti lánczhid részvény a város számára, mit Kobilicz eszközölt ki.

Ugyanezen évben a város elüljárósága egyezkedik egy országosan kinevezett küldöttséggel. Egy itt felállitandó nagy katonai kaszárnya létesitése érdekében; ennek létesitését a város elöljárósága a legfőbb és legfontosabb óhajtásának jelenti ki határozatilag; az orsz. küldöttséggel együtt a városi küldöttség helyszini szemlét is tart és több pontokat megjelöl; végül a dolog érlelésére, a polgármester elnöklete alatt. Hatzel Antal. Kobilicz Dániel, Kovách Ferencz, Andrejkovics Márton, Takács Alajos. Hankószky András, Jakus Pál és Mányik József, tagokból álló küldöttséget bizza meg.

---

[1]) Városi j. könyv.

Több ok inditotta a város elöljáróit ezen intézkedés megtételére, a fő ok bizonyosan az volt, hogy az akkor itt szállásoló egész két ezred katonaságnak állandó itt maradását biztositsa; a másik az, hogy a lakosság a házankénti katona szállásolás kellemetlenségeitől megmenekűljön. Már akkor belátták azt, mily fontos érdek egy városra nézve a kaszárnya épités, azonban az még mind ez ideig is távol van a megvalósitástól.

Az 1842-ik évben ér véget a Dessewffy család ol- 1842
dalágával a Horeczkyekkel folytatott per az örökbe vallást illetőleg, mikor is végösszegűl 10.000 forint fizettetik a város által.

Ez évet ismét a nagy drágaság és inség teszi városunkra nézve szomoruan emlékezetessé; a mult évi terméketlenség miatt már febr. és márcz. hónapokban a gabona ára 12 pforintra emelkedett; ez ár sokakra nézve még elviselhetetlenebb volt, mint az elébbeni inségkor a 60 frt gabona ár, a rendkivűli pénzhiány miatt. Sok szegény család gyermekeivel együtt házról-házra koldulással mentette meg magát s övéit az éhhaláltól. Egy köböl gabona ára már májusban 14 frt; juniusban 18—20, később 24 pforintra emelkedett.

Látva e rendkivűli inséget a derék Pozsonyi doctor, azon inditványt teszi, hogy miután — ugy mond — a mostani szűktermésű esztendőben már jelenleg is nagy szűkség mutatkozik a város lakosai között, s ez napról-napra nevekedni fog, a képviselőség tisztéhez tartozik a lakosok szűkségén czélirányos intézkedések által eleve segiteni: „neveztessék tehát egy küldöttség, mely először a jelen tekintetéből haladék nélkűl készitene egy tervet, mikép lehessen a szűkséget szenvedő lakosokon már most segiteni; azután pe-

dig arra is adna véleményt, hogy hasonló szükségen jövendőre nézve leendő segités tekintetéből, mily legczélirányosabban lehetne egy takarék magtárt alapitani és fenntartani". Az inditvány nagy tetszéssel fogadtatván: terv készitésére polgármester elnöklete alatt főjegyző, tiszti ügyész, Inczédy György, Hatzel Antal, Pozsonyi János, Kovács Ferencz, Velenczey Ferencz. Takács Alajos, Zsiska Mihály, Krajnyák János, Hankószky András. Andrejkovics Márton, Balla Sámuel, Jakus Pál, Tomasovszki András, Henzsel András és Sulyán János, a belső tanács megbizottaival kiküldetnek. Egyszersmind eltiltatik a vidékről bejött idegenek kéregetése.

Ugyan ez évben jő szönyegre a városi kisdedóvoda mikénti létesitésének kérdése, ezen ügy megvitatása is a fentebbi küldöttségre bizatik.

Ezen évben választatik meg árva gyámul Hibján Sámuel, ez azonban bővebb megfontolás után e hivatalról lemondván, helyette ifj. Juhász Mihály választatott meg.

A szegényügy és kisdedovoda felállitása ügyében kinevezett küldöttség munkálatát sürgősen beterjesztette, s annak alapján az elébbi kérdésben kimondatott, hogy annak megitélésére, hogy ki valóban segedelemre szorult egy állandó küldöttség neveztessék ki, a városban könyöradományok gyüjtessenek, melyhez a város pénztára is járuljon, a tartozások befizetése a lakosokon az inséges időben ne szorittassék, a takarékmagtár felállitás czéljából szereztessék be onnan, hol már ily intézmény fenn áll, alapszabály s annak alapján dolgoztassék ki tervezet.

A kisdedóvodát illetőleg mindenek előtt alap gyüjtés rendeltetett el, noha már ekkor annak felállitása elvben kimondatott.

Az ág. hitvallásuak tiszai egyházkerülete tárgyalván a városnak azon ajánlatát, hogy 20 hold földet kész adni a felállitándó tanitóképezdére, azon kijelentést tette, hogy az ohajtott czél előmozditására, hogy ott a városi lakosságnak a mezei váltó gazdaság tanittassék, a felajánlott 20 hold föld kevés, minél fogva kér nagyobb áldozatot és más alkalmasabb helyen. A választott közönség, bővebb megfontolás után, az intézet számára 50.000 □ öl földet felajánl, oly feltétel mellett, hogy az csak az intézet felállitása után adatik által, az uri jog elismerése jeleül az egyház évenként 10 pkrajczárt fizet a város pénztárába, s azon nem remélt esetre, ha bármikor tapasztaltatnék, hogy a feltételül kikötött minta mezei gazdálkodás vagy épen nem czélszerüleg tanittatnék, vagy pedig a gyakorlati oktatásban való tanulhatási részvételből a lakosok s azoknak gyermekei kizáratnának, ezen földek bármikor is, minden per nélkül, a városra visszaszállnak.

Az 1842-ik év aug. havában készült el teljesen az uj városház, mikor az ó városház eladására intézkedés tétetik; egyszersmind, hogy az átköltözés ünnepélyessé és emlékezetessé tétessék, elhatároztatott, hogy ennek utánna a választott közönség ülései nyilvánosak lesznek, hasonlóul eljárni a belső tanács egész bizalommal felszólittatik, azonban a belső tanács több alapos indokból ezen felhivást nem teljesiti.

Ugyanez évben állapittatik meg a városi magtár alapszabályzata, s az alapnak gyüjtés utján való összeszerzése elhatároztatik.

Az ó városháza Benczur gyógyszerésznek adatott el 4100 pforintért, melyből 800 forintot lefizetni köte-

leztetett, a hátralevő summa 6 évi törlesztés mellett nála hagyatott.

Itt egyszer s mindenkorra elkell mondanom, hogy mily sajátságos volt ebben az időben a város közigazgatása. A választott közönség ugyanis határozatait a belsőtanács elé terjesztette s csakis annak jóváhagyása után voltak azok foganatosithatók. Az ily eljárás nem ritkán éles surlódást vont maga után a a két testület között; továbbá a nemesek külön igazgatták ügyeiket, a megye részéről küldöttség is lett nevezve, mely a nemesek és a polgárok közötti surlódást kiegyenlitse; azonban ennek nem sok sikere lett, ugy hogy a nemeseknek még az sem engedtetett meg, hogy a városházában tartsák tanácskozásaikat.

A város ezen időtájban nemcsak nagy bérletekben gazdálkodott és számos nagy pusztákat bérelt legeltetés végett, hanem a pénzzel is mintegy kereskedést üzött, nagyobb summákat vett fel és kölcsönzött ki;
1843 1843-ban már egy nagyobb törlesztési kölcsön felvételéről tanácskozott, de e felett végleges határozat azon évben nem hozatott.

1844 1844-ben előleges intézkedés tétetik egy 300.000 forintos törlesztési kölcsön felvételére, melyre nézve Paulinyi János helybeli r. kath. esperes a közben járó. A hitelező megbizottja Kasza János budai ügyvéd, ki megbizója nevében azt kivánja a várostól, hogy birtokát irassa össze, mutassa elő a volt földes urassággal kötött szerződéseit, s a felől is mutasson bizonyságot, hogy a város ellen birtokot, vagy adósságot tárgyazó perek nincsenek folyamatban. Ez ügyben küldöttség küldetik Budára, hogy az illetővel élőszóval tanácskozzék és jelentést tegyen.

Ez évben erélyesen foglalkozik a város az orosi utcza szabályozásával, sőt e miatt összeütközés is történik a választott közönség és abelső tanács között; nevezetesen a közönség küldöttsége felhivja a tanácsot, hogy kiküldötteivel vegyen részt a helyszini szemlében és a vonal megállapitásában, a belső tanács részvételét megtagadta, minélfogva a szabályozási vonalat maga a választot közönség állapitja meg. Ekkor a belső tanács nevében a kapitány a czövekeket kihuzgálja, mely tény felett a közönség nagy megütközésének ad kifejezést, s a szabályozási vonal csakugyan megállapittatik.

A felállittatni, elhatározott kisdedóvoda alaptőkéje javára a nyiregyházi ifjuság, mely különböző főiskolákból a szünnapokra haza érkezett, Nagy Sámuel tanitó vezetése és igazgatása alatt, szini előadást rendezett, melynek tiszta jövedelme egyszázötven vforint és 34 kr volt, a közreműködésért ugy az ifjuságnak, mint különösen Nagy Sámuelnek a közgyülés elismerését és köszönetét jegyzőkönyvileg is kifejezi.

Ugyancsak e szünnapok alatt Czupra András, Enyingi Lajos, Tresztyenszki Lajos, Huszágh Imre, Vad András, Suták Salamon, Kralovánszki László, Mráz Károly, Tregjár Erneszt, Sulyán Dániel, Homolya László, Farbaki Lőrincz, Kollman Gyula, Fabján Zsuzsánna, Kollman Vilma, Kollman Juliánna és Tóth Juliánna a felállitandó kisdedóvoda javára két szinielőadást tartottak, s midőn a szép eredményről számadásaikat bemutatják, kérik, hogy az óhajtott kisdedóvoda felállitásáról tetleges lépésekkel jövőre is intézkedve, atyailag gondoskodják.

A közönség atyai örömmel fogadta az ifjuság ezen dicséretes buzgalmát, miszerint a szünnapokat, -

a késő nemzedékre oly jótékonyan kiható kisdedóvoda létesitésére forditani nemcsak nemes lelküleg kitüzte; de teljes igyekezettel fel áldozta; méltó oka van ebben gyönyörködve szemlélni ifjainak zsengébb korukhoz képest is a közügyben versenyző közre-munkálását; egyszermind ezt annak is biztos zálogául tekintheti, hogy ilyetén ifjai koruk növekedésével egykor majd mint leendő polgárok ezen jóirányu lelkesedéssel, hasonló tettleges buzgalommal, a közügyek egyéb ágaiban is működni fognak; miért is szives fáradozásaik méltánylatát a választott közönség jkönyvébe igtatni elhatározta, egyszersmind a kisdedóvó felállitása ügyében kinevezett küldöttséget munkálatának mielébbi elkészitésére emlékeztette.

Ugyanez évben tervbe vétetik a főpiacz boltjai előtt kövezetjárda elkészittetése s e czélból küldöttség bizatik meg, hogy a járda szélességét állapitsa meg és a munka keresztül-viteléről intézkedjék.

Szeptember havában a nagy törlesztési kölcsön ügyében kinevezett küldöttségek beterjesztik jelentéseiket; de ugyan ez időben Nyiregyházán időzött Karlovszki Lajos táblai ügyvéd, ki mint maga is ily törlesztési kölcsönökkel gyakran foglalkozó, teljes jó akarattal felvilágositotta a város polgármesterét a felől, hogy ily törlesztési kölcsönök a városra nézve nem előnyösek, de a jelentésekből is arról győződött meg az elöljáróság, hogy a 6%-ra kinált pénz a provizióval s egyéb járulékokkal 8 perczentig is felmegy, igy elfogadta Karlovszkinak azon tanácsát, hogy maga a város alakitson egy külön törlesztési pénztárt; ez ügyben a választott közönség a következő feljegyzésre méltó határozatot hozta: „Az előterjesztett vélemény helyeseltetvén. miután a város pénzbeli viszonyainak jelen állásában

főgondjaihoz és kötelességeihez tartozik e választott közönségnek mielébb hathatós módról gondoskodni, mely által a város évenként szaporodó tartozásai habár későbben is, de egykor még is elenyésztessenek, — változhatatlan szilárdsággal kinyilatkoztatja, és jegyzőkönyvébe is megszeghetlen megtartás végett beigtatja ezen közönség, hogy minden hatalmában álló módokat előveend, mik által fizetési tartozásaitól megmenekülhessen, s ezen módokat már a legközelebbi 1845-ik év elejétől okvetlen foganatba veendi;" s a tervezet elkészitésére küldöttséget nevez.

Mig a nevelés és közgazdászat terén eképen igyekszik a város előhaladni, másrészről egyesek az ipar fejlesztésére vannak emelő befolyással, igy már ekkor egy rézöntőde és veres rézműves műhely van működésben, melyet May Adolf még 1838-ban felállitott; ezen műhelyben készültek jobbadán az ezen időben a vidéken is nagyszámban létezett s épült szeszgyári felszerelvények.

Egyszersmind ugyanakkor rendezés alá vétetik a beltér, a belső piacz s az áruhelyiségek meghatározására nézve tétetik czélszerü intézkedés.

Ugyanezen évben határozza el a város közönsége hogy az annyira jövedelmező dohány termelést a lakosokkal megkedveltetni fogja s erre nézve egy tekintélyes tagokból álló küldöttséget nevez ki.

A kisdedóvoda ügyében elhatározza a város közönsége okt. 23-án, hogy az alaptőke szaporitása czéljából minden kiosztandó egy hold földtől 2 garas vétessék. Egy állandó küldöttség neveztetik ki a kisdedóvoda miként felállitására és a tőkék elhelyezésére nézve rendszabályt dolgozni, s általában minden a felállitandó kisdedóvoda köréhez tartozó dolgokat figyelemben tartani, pénztárnokul pedig Puchi Pál megválasztatik.

Általában el lehet mondani, hogy ezen időben a városi magistratusnak mindenre kiterjedt figyelme, az intézők mindnyájan érzetével birtak annak, hogy ők egy nagy jövőjü, de még csak zsenge korát élő város élén állanak, s az általános intézkedések mellett fősulyt fektettek a lakosok vagyonosodására, az ipar, kereskedés fejlesztésére, a város rendezésére, tüzrendészet, pusztai birtok kezelés, takarékmagtár gyarapitás, a város kölcsönügyének rendezése folyvást foglalkoztatta a hivatottakat; sőt még a személy és vagyonbiztonság érdekében is folyvást éber figyelemmel őr-
1845 ködtek. Igy 1845-ben a vidéken történt rablások hirére, az állandó rendőri ügykezelés, rendkivüli intézkedésekkel bővittetett s a közönség biztonsága érdekében nem késtek oly egyének felajánlani intéző szolgálatukat, mint Inczédy György, Hatzel Márton, Takács Alajos sat. Majd gróf Dessewffy felhivó levelére a „magyar szövetgyár“ gyarapitására teljes lelkesedéssel részvényeket vásárol a közönség, e tekintetben is örömmel áldozván a hazafiság oltárán.

Ugyanez évben a levéltár rendezésére magát Sinka Mihály ügyvéd, ki már más levéltárat is rendezett, jómódok és feltételek alatt felajánlja, a terv és rendezési költségek meg állapitásával egy küldöttség bizatik meg.

A város főorvosa meghalván több ideig maga Takács Alajos végezte a városban a városi orvosi tisztet, azonban az 1845-ik év julius 11-én, elégtelen levén Takács Alajos egyedül a betegeket ellátni, dr. Meskó Pál városi főorvossá megválasztatott.

Ugyanezen év julius 21-én a város előljárósága véglegesen elfogadja a város szabályzatára vonatkozó szervezetet.

Már évekkel ezelőtt foglalkozott a város a vizálló helyek lecsapolásának eszméjével, ezen évben pedig küldöttséget nevezett ki a tervezet elkészitésére és sürgős bemutatására.

Ezen év deczember havában nagy conflictus esett a választott közönség és a belső tanács között, még pedig a miatt, hogy a közönség kitüzte a határidőt a faosztásra és a számadások felülvizsgálására; a tanács azt kivánta, hogy a számadások felül vizsgálása ejtessék meg elébb, a közönség pedig elébbeni határozatát oda módositotta, hogy ugyanegy nap történjék meg mindakettő. A tanács a főbirót odautasitotta, hogy a faosztási határozatot a hirdetésből törölje ki; a főbiró ily helyzetében lemondott hivataláról, és azt a választott közönségnek bejelentette, a polgármester gyülést hirdetett, melybe a tanács tagjai meghivattak, hol aztán élő szóval a felvilágositások megtörténtek, mire a főbiró lemondását visszavette. Ez ügy hosszasan tárgyaltatvár, csakugyan a faosztás is a számadás megvizsgálása is azon napról elmaradt.

Daczára a fennebb olvasható azon elhatározásnak, mely szerint a város többé törlesztési nagy kölcsönt nem szándékozott felvenni, ugyancsak Karlovszki által, ki előbb a tanácsot adta a kölcsön fel nem vételére nézve, felszólittatott, hogy egy 300.000 forintos kölcsönt a város számára előnyös feltételek mellett kieszközölhet; a város elöljárói csakugyan el is határozzák 200.000 frt kölcsön felvételét; azonban az ügy elintézése időt vevén igénybe, midőn a felvételre került volna a dolog, a Rotschild ház, mely a kölcsönt adta volna, pénzét vasutakba fektette, igy a kölcsön felvételből nem lett ismét semmi.

1846 1846-ban elhatároztatott a beltéren különösen a városház két szegletén és a kapu felett éjjeli lámpák tartása és sötét éjjeleken leendő meggyujtása.

Ugyanez évben határoztatik el a kisdedóvoda felépitése, és alakulnak a nyiregyházi nemes szivü nők „jótékony nőegyletté“, első fellépésökkel hangverseny és tánczvigalom tartásával 600 vforintot hoznak össze a kórház javára s ez összeget kamatozás és növelés végett a város kezelése alá adják. A választott közönség „közlelkesedéssel és gerjedező örömmel“ értesül e tény felől, igen szép jegyzőkönyvben emeli ki a nők nemes szivüségét, a 600 forintot kezelése alá veszi s „nyiregyházi jótékony nőegylet tőkéje“ czimen külön kezeltetni rendeli, egyszersmind a nők buzgólkodását külön levélben megköszönni határozza.

Az általános tisztujitás ideje közelitvén, a város folyamodást intézett a főispáni helyetteshez tisztujitó széki elnök kinevezése iránt, elnökül Csepei Zoltán János küldetett ki, kijelölő választmányi tagokul, miyel Suták Sámuel polgármester hivataláról határozottan lemondott, most nevezett polgármester, Inczédy György. Hatzel Antal, Kobilicz Dániel, Velenczey Ferencz, Takács Alajos, Hankószky András, Tomasószky András, Krajecz János, Bencs Mihály, Márföldi András és Andrejkovics Márton, választattak meg.

Ezen előmunkálatok után elkövetkezett decz. 16-ik napja, mint a választásra kitüzött határidő; Zoltán János, mint választó széki elnök, a közönséget először az evang. templomba, azután a r. kath. templomba vezette, igy a szentlélek segitségül hivása után, a választási elnök a városházánál megjelent a közönség éljenzése között, tartalom-dús ékes és lelkesitő beszéd

után a választást megnyitotta, majd az elnök a főjegyző által hálás tisztelettel üdvözöltetett.

Polgármesterségre Zsiska Mihály, Krajnyák János Török Péter és Balla Sámuel jelöltettek. Megválasztatott Zsiska Mihály, de mivel ez többszöri felszólitás után se vállalt hivatalt, azután Krajnyák János választatott meg 45 szavazat-többséggel s azonnal fel is eskettetett. Főbiróul Kralovánszky András választatott meg, albiró-kapitánynyá Juhász Mihály, tiszti ügyészszé, Majerszky Lajos, váltsági pénztárnokká Bartha Sámuel, adópénztárnoknak Tajnel Sámuel, árvagyámmá id. Tresztyenszki Sámuel, pusztai felügyelőnek Eliás Mihály, cserepgyári felügyelőnek Török Péter, városgazdájának Hankószky János, erdőfelügyelőnek id. Henzsel András, szállásmesternek Kéler Sándor, mezőbirónak Balázs Ádám, irnokoknak Vadászy Dániel és Majerszki Dániel, közmunka felügyelőnek Kralovánszky Lajos, város hadnagyának Fedor József választattak meg.

E képen közmegelégedéssel megejtetvén a választás, Zoltán János igen szép beszéddel befejezte a választást, melyben az eddig szolgált tisztviselők iránt tolmácsolta a közönség elismerését, az ujonnan megválasztottakra pedig Isten áldását kerte, s a közönség szünni nem akaró éljenzései között a termet elhagyta.

Ez után diszes közebéd tartatott. Másnap a közönség egyhangulag elhatározta, hogy Zoltán János választási elnöknek a tisztujitás alkalmával tartott mindenkire általánosan elragadó hatást gyakorolt beszédét elkéri, hogy a levéltárban, mint általános becscsel biró szónoki beszéd a jövendőség számára megőriztessék. — Zoltán János a város kérelmének en-

gedve beszédét meg is küldötte, mely a főjegyzőnek erre adott válaszával a levéltárban elhelyeztetett.

1847 Az 1847-ik évi febr. 22-ikén tartott gyűlésben tárgyaltatott a levéltár rendezése ügyében kinevezett küldöttség jelentése, s megállapittatott a terv és a jutalom dijmenyisége, mely is 240 pforint évi dijjal 3 évre ugy állapittatott meg, hogy a lajstromozás és rendezés ez idő alatt befejeztessék; ezen állomásra nyilvános pályázat hirdettetett.

Ugyan ezen gyűlésen a polgármesteri időközi utalványozások tárgyaltatván, világosságra jött, hogy a tisztujitás alkalmával tartott ebéd költsége 597 pfrt. 14 krt tett; minél fogva elhatároztatott, hogy hasonló alkalmakkor a pezsgő borok megrendelése, mely felette költséges, meg nem engedtetik.

Ezen időszakban, mint láttuk, a város elöljárói öntudatosan haladtak a város fejlődése elébb vitelének nagy munkájában, nem zárkoztak el egyetlen oly eszmétől sem, melyről hitték, hogy valósitása által a város jólétét emelkedését előmozdithatják. Igy a kórház, nőegylet, kisdedóvoda megalakult, a tanitóképző intézet közel állt a megvalósitásıtáshoz; gazdasági tekintetben részint a város jövedelmeit emelni, részint a polgárok anyagi jólétét előmozditani igyekeztek.

Azonban nagy hátrányára volt az ügyvitelnek a választott közönség és a nemes tanács közötti folytonos zsurlódás, mely koronként egészen az elkeseredésig vitetett, gyakran egész gyűlések feleselésekből állottak; mindenik fél a privilégiumra hivatkozott s egy hajszálnyit sem akart, kivált a tanács eltérni a betütől, mi által nem ritkán a közügy szenvedett.

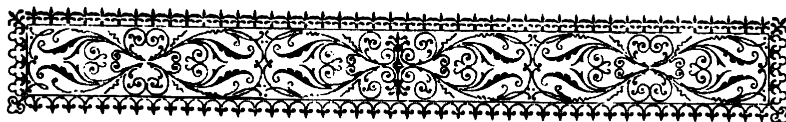
Egyébiránt a közműveltségben való előhaladás már lohasztotta azon másik zsurlódást, mely a nemesek és a választott polgárok között évtizedeken keresztül tartott; a negyvenes évek hóditó eszméi mind nagyobb tért foglaltak maguknak a szivekben s a következő nagy év hajnal-sugara nagy mértékben felolvasztotta az osztály-különbség és elzárkozottság kérgét.

V. KÖNYV.

A város legujabb kora, mint második virágzás korszaka.

1848-tól a legujabb időkig.

V. KÖNYV.

A város légujabb kora, mint második virágzás korszaka.

I. FEJEZET.

1848-tól a mai napig.

A 48-iki nagy események. — Vasut létesitése. — Bujtos lecsapolása. — A városi nagy alapitvány. — Patens küzdelem. — Városháza épitése. — Tisztújitások. — Törvényszék, megye idejövetele. — Kikövezés, csatornázás. — sat.

Az előző fejezetben tárgyalt események mintegy alapját képezik azon ritka előhaladásnak és emelkedésnek, melyet Nyiregyháza rövid négy évtized alatt kifejtett. Ritkaság sőt példátlan Magyarországon, hogy egy város nem egészen másfél század alatt annyira emelkedjék, mint ezt Nyiregyháza története mutatja. Igaz ugyan, hogy e tekintetben a szerencsés körülmények is sokat tettek, de oroszlán részök van ebben Nyiregyháza tapintatos előre látó polgárainak különösen ezek vezetőinek, kik a kedvező pillanatokat s alkalmakat megragadni, tapintatos és eszélyes eljárásuk által a közönség figyelmét és rokonszenvét maguk részére hóditani mindenkor képesek valának, kik a legszorongatottabb viszonyok között is annyira megtudták óvni és emelni a város hitelét, miszerint a legtekintélyesebb tőkepénzesek önként ajánlották fel kölcsöneiket az életrevaló városnak, ugy hogy a min-

den oldalról önként beadott pénzekből a város igyekező lakosait ugy ellátta kölcsönökkel, hogy pénzszükség alig állott elő. — Maga a megye is, melynek egy része sok ideig kicsinlőleg nézett Nyiregyházára, lassanként a legnagyobb rokonszenvvel kezdett viseltetni városunk iránt, sőt azt kegyelte s dolgaiban elősegitette.

A város előkelő polgárait igaz haza- és szabadság-szeretet töltötte el, mely hagyományosan szállt itt firól fira, épen azért természetesnek fogjuk találni azt a rendkivüli érdeklődést, melyet szabadság-harczunk nagy eseményei és az azok által előre vetett sugarak a város lakosságában költöttek; mert még feltenni sem lehet, hogy azon szabadság szerető polgárok, kik anyit áldoztak függetlenségükért, nem lelkesülve köszöntötték volna az általános szabadságnak felemelkedő napját.

1848 A márcz. 15-iki nagy események hire villám szárnyakon járta be a várost, mindenfelé élénk csoportok alakultak, — a köz helyek megteltek estvénkint, s a közeli nagy események elősejtelme s márcz. 15-ének igézete alatt forrongásban voltak a kedélyek.

April 2-án őrsereget szervező megyei küldöttség járt a városban Elek Mihály vezénylete alatt s a legnagyobb sikerrel távozott. Ugyanezen hó 22-ik napján Bónis Sámuel országgyülési követ haza felé jővén Pestről, a már szervezett őrsereg egy rögtönzött banderiummal egyesülve és a lakosok legnagyobb része is elébe ment s az ünnepelt férfiut Szabolcsmegye nagy fiát lelkes ovacziókkal fogadta, üdvözölte; estve nagy vacsora rendeztetett tiszteletére a nagy vendéglő termében, hol a szabadságért lángoló hazafias pohárköszöntések a legmagasb fokra emelték a köz-lelkesedést.

A lelkesedésre ösztönző alkalmak ugy szólván egymást érték, igy ugyancsak aprilhó 26-án oly nagy nép gyülés tartatott Nyiregyházán, melynél nagyobb és népesebb azóta sem volt. Benczur Miklós tartotta akkor beszámoló beszédét, ki a pesti országos népgyülésre volt a város által kiküldve. Ott Benczur igen heves szónoklatot tartott, melyben a többek között a „pragmatica sanctiot“ támadta meg. A gyülés nagy lelkesedéssel fogadta Benczur beszédét, azután a lelkesült közönség tüntetőleg végig járta az utczákat, s estve nagy lakoma tartatott.

Máj. 4-én Kállóban megyegyülés tartatott, hol a törvények kihirdettettek s a tisztujitásig egy ideiglenes választmány bizatott meg az ügyek intézésével. Ugyan e hó 14-én általános ünnep tartatott a templomokban márcz. 15-ének szentelve, melyben a város közönsége egyező általános örömmel és lelkesedéssel vett részt.

Május 29-én vitette be a város az önként beállott 42 honvédet Kállóba felesküdni, a Szabolcsmegyei honvéd zászló alá. 31-ikén pedig a nemzetőrök esküdtek fel mint egy 800-an, a haza védelmére, nagy ünnepélyességgel.

Jun. 14-én tartatott az országgyülési képviselő választás, megválasztatott Hatzel Márton.[1])

Aug. 20-án az őrsereg a Sóstóra ment katonai gyakorlatokat tartani, hol akkor egyszersmind nagy lakoma rendeztetett, s a szabadságért való lelkesedés árja ragadta magával a szíveket, s az egyenlőség, testvériség, szabadság nagy eszméiben forrtak össze a lelkek.

E közben hire jövén, hogy a rosz lelküleg felbujtogatott oláhok garázdálkodnak a széleken, 150 nemzetőr küldetett Munkács és Sziget felé okt. 14-én.

[1]) Bónis Sámuel volt az, ki Nyiregyházának a képviselő választási jogát kieszközölte. L. Ö.

A szent-mihályi nemzetőröknek itthol kellett maradniok, mivel nekik a Dob mellett Tiszát ásó mintegy 1500 rácz munkást kelle szemmel tartaniok, mivel zavarogni kezdettek.

Még elébb kell vala megemlékeznem arról, hogy a honvéd toborzás és őrsereg állitás a maga idejében városunkban a legnagyobb erélylyel ment végbe. [1]) Na-

[1]) a) Az önkéntes mozgó nemzetőrök betűrend szerinti névsora a következő: Ajler József, Apáthi Mihály, Albi István. Augusztinyi Mihály. Benke István. Bugyi József. Batári Mihály, Balog András. Balog István. Bogár József. Benczur Lajos. Bakó István. Bodnár József. Bálint József. Bugnyeczky Ferencz. Béres János. Bányik György. Barzó János. Balog István, Brezina Mátyás. Bende Ferencz. Bodnár György. Balázsi Ferencz. Bakai István, Csemen György. Csorba András. Czincz Albert. Darabos József, Elek András. Ferjancz Pál. Feldmann Ignácz. Fodor Mihály, Farbaki Lőrincz. Furmann József. Fazekas János. Galovics Pál. Gyöngyösi Bernát, Garai András. Gánoczi István. Haluska János. Horváth Sámuel. Halász Márton. Hudák Márton. Hunyadi Ádám. Hudák György, Holik János, Jenei János. Kunay György. Kralovánszki László. Kis Pál, Kandel Ferencz, Kovács György. Kotrán Mihály, Kutka János, Laczkovszki András. Lőrincz György. Mezei Györgyi. Milicz József. Marcsina András. Matura György, Molnár György. Magyar István. Nagy Antal. Novák János, Német Gábor. Oláh György. Petermann János. Petruska János. Pós Vilmos, Plavinszki János. Plevák János, Róth Jakab. Rákos János. Sarkadi György. Styevanyík György. Soltész József. Szabó István. Szabó József. Szilvási András, Soltész Mihály. Sztruhár András. Sánta György. Terpák Péter, Tóth József, Takács János. Vinai Mihály. Velenczei Gyula. Váradi János, Vámos József. Zemancsik Mihály. Zsenej Mihály. Zelenyanczki András, Zubka Péter.

b) A honvédek pedig ugyancsak betű rendben 1848-ból a következők: Andrasószky Tamás, Andrejkovics Dániel. Antal Mihály. Ács György Aranyos János. Ambrusz János. Antal Gábor, Andrasoszki András. Bucs Sándor, Benye Ferdinánd. Blako József. Bosnyák János. Brezán Mihály. Bencs Mátyás, Bocz János. Bogár György. Bogár András. Baron Tamás. Boczkó János. Bogár József. Bándi Mihály, Balog András. Buvák János. Bartha Mátyás, Bencs János. Béres András. Barzó János. Balog György. Berlász András. Buzga János. Bernát János, Balog András, Barta János. Benkó János. Bodnár Mihály. Csuba Mihály. Czinkószki András. Csengeri Mihály, Czinkószki András, Csemava István. Csernyik János. Csabko János. Csebán Mátyás, Csernik János, Csernik Ádám. Dobránszki János. Drenyószki János. Dankó Ferencz. Dekis György. Dániel Mátyás, Dankó János, Dankó András, Figura János. Fábián Imre, Ferkó János. Fajcsik Sámuel. Farkas István, Fazekas Sámuel, Findrik András. Filispai János. Galla Márton, Gyurján Pál, Gyiskó Lukács. Gombár József, Gerbár András.

gyon sajnálatra méltó dolog, hogy a város jegyzőkönyve 1848-ról tele van törlésekkel, ki van nevezetesen huzva és olvashatatlanná téve minden szó gondosan, mely az akkori intézőkre csak távolról is veszélyt hozhatott volna a szabadságharcz megbuktával. Mennyivel üdvösebb s az utókorra előnyösebb

Gál János. Geliczki Mihály. Gyuris János. Gubó Dániel. Gál Ferencz. Gyebrószki Pál. Gyürki Sándor. Hanndel Imre. Haga József. Holán Pál. Hracsko Mihály. Hrabuficzki János. Henzsel János. Horváth János, Holub György. Horog János. Hoszpodár András, Homolai László. Hornyák János, Hricz Kszenics Ferencz, Huczman József. Herman Mihály, Hibján Mihály. Hajak János. Harman János. Hajzer György. Jaskó János. Ivánko András. Jaczkó János. Joszecska Ferencz. Jávor Márton, Ignáczovics Ferencz. Kunay György, Király Dániel. Kovács Mihály, Kassai József. Kovács Imre. Kresztyankó Mihály, Kriska István. Kocsis István. Krinyiczki Márton. Kretkovics András. Kimák János. Karász Mihály. Kreszka János. Kazár János. Korponai András. Kolimár János, Kohut János. Kukas István. Kis András. Kovács István. Kocsis János. Kutyán Mihály. Krucsán János. Kovács János. Kovács János. Kapanószki János. Kovács Pál (fabula). Koczka Pál. Koczka Mihály. Liskány József. Laczkoszki Mihály, Laczkószki József. Merkószki Mihály. Machnyik József. Magyar András. Mráz János. Makranczi András. Megyeri József. Mató János. Magyar János, Majancsik János. Morauszki János. Magyar Pál Makra Mihály. Malezsa János. Micsoda Pál. Markó Pál. Matejkó András. Nyiregyházi Vincze, Nagy József. Nagy András. Nagy András. Nemcsik György, Német János, Novák András, Nagy József. Onasz János. Ocsovinyi Mihály. Orosz Mihály. Őri László. Oravecz Márton. Petruska János, Palicz István, Pelach János, Paulusz György. Prevda Pál, Pozor András. Péter János, Palicz János, Polák Mihály. Pap György. Particska Mihály. Riczkó András, Rései János, Reich Ferencz. Rausz Pál. Risko János. Raicsik András, Racsko András, Repka Pál, Rautoczki János. Szabados János. Soltész János. Sustyik György, Szeman János. Szabó János. Somplyák János, Srankó András, Szkokni Pál, Stefanczo József. Szendrei Pál. Szirotka Pál, Szabószki András, Sztreborni István. Szeman József. Stefan György. Senyei György, Szkokni János, Szénfi Zsigmond, Svanyoszki Ádám. Szkolnyik György. Sós Ferencz, Siri György, Sztreborni György, Sajgó Ferencz. Törköli Mihály, Tokár György. Tomasószki János. Tilts Dániel. Tóth János. Tálas Mihály, Tóth János, Toka Tamás. Tamás István. Ulmer József. Ugyan András, Urbán Mihály, Vitál Ádám. Varga János, Vig József. Verska György, Vitál Dániel, Verner János. Vaszenyik János, Valner János. Vaczul Mihály, Vitószki Pál, Vanyo György. Zajácz János, Zajácz Márton. Juhász Kálmán, Juhász Albert.

Ezeken kivül mint tudjuk részt vettek Nyiregyházáról a szabadság harczban a Kralovanszkiak: Gyula. Frigyes. László s a Szénffyek.

lett volna, ha inkább valahova gondosan elrejtve, megőrzötték volna e jegyzőkönyvet, mit annál inkább megtehettek volna, mivel a j.-könyv csak 1848 máj. haváig vezettetik, az után ugy látszik a főbirói napló szerepelt jegyzőkönyv gyanánt, mely épen itt kezdődik, s vezettetik 1853 végeig. Ez is azonban, a Drevenyák parancsára tele van törlésekkel.

Annyit azonban a kihúzott sorokból is ki lehet venni egyes elolvasható szavak nyomain, hogy minden mozgalom, mely Pesten történt, élénk visszhangra talált városunkban, s nem egyszer épen a hatóság intézkedése folytán indult meg a mozgalom; igy például a márczius 15-ik megünneplésére maga a választott közönség és belsőtanács egyezőleg tették meg az első lépéseket, s annak mennél ünnepélyesebbé tétele czéljából vegyes küldöttség neveztetett ki, — nem kevésbbé örömmel s ünnepélyesen fogadtatott a városi hatóságok részéről a nép-képviselet eszméjének megvalósitása sat. — Továbbá azt is meg kell emlitenem, hogy ezen év május havában tartatott meg a tisztujitás az uj törvények alapján, a tisztujitási j. könyv hihetőleg megsemmisittetett, mert azt meg nem találhattam; azonban élő emberek tanusága szerint megválasztatott polgármesternek Hatzel Márton. Ennek képviselővé lett megválasztása után a hivatalt vitte Krajnyák János s ennek halála után Báthy (Sztruhar) Károly lett megválasztva, s az ő 10 hónapi polgármestersége alatt járt itt a muszka és német hadsereg egyrésze, melyről alább.

Ezen kitérés után visszatérve a katonai mozgalmakra, a szigeti és munkácsi expeditióhoz; amaz Maurer Károly kapitány, emez Kralovánszky András őrnagy vezérlete alatt végezte küldetését. — A Maurer ve-

zénylete alatti expeditió nem igen kedvező csatározások után, 6 hét mulva, vissza tért.

November 4-én jöttek erre a borsodi nemzetőrök mint egy 1500-an közöttük 80 bécsi diák, 70 igen szép és derék lovassal, 8 ágyuval, kik a nyiregyháziak által mindnyájan magyarosan megvendégelve, s jó utra valókkal ellátva, áldáskivánások között bocsáttattak honvédő utjokra. — Ugyan e hó 18-án pedig a beregi derék önkéntes csapat ment városunkon keresztül Freiseisen Gyula vezérlete alatt Tokajba.

E közben Schlik Kassát elfoglalván, a Máramarosból haza jött nemzetőrök Kassához indittattak deczember 7-én.

1849 január 19-én 90 rabot bocsátottak ki a 1849
kállói megyeház börtönéből, kik teljesen felszerelve, lovakkal is ellátva, Maurer Károly vezénylete alatt, elküldettek Windischgräcz ellen a Hortobágyra.

Márczius 15-e ez évben oly fénynyel és lelkesedéssel ünnepeltetett meg Nyiregyházán, minővel sem azelőtt, sem azóta soha. — A templomokon, tornyokon, köz és magán épületeken nemzeti zászlók lobogtak. Az ünnepély isteni tisztelettel kezdődött, a templomokba nem fért be a lelkesült, kokárdás közönség; a lelkipásztorok gyujtó szónoklatokat tartottak; a nemzetőrök, sorhadi csapatok, katonai diszben kiállittattak, örömriadal, lelkes „éljenzések“ között hullámzott a lelkesült közönség, — a mozsarak, egy és két fontos ágyuk folytonos dörgése között ünnepelte Nyiregyháza közönsége az isteni eszmék diadalának eleven emlékezetét.

Hasonló ünnepélyességek között hirdettetett ki máj. 6-án a „függetlenségi nyilatkozat“. — A templomok megteltek ismét, az ur szolgái lelkesi-

tették a népet, népgyülés tartatott, hol a sok ezerre menő népnek a függetlenségi nyilatkozat megmagyaráztatott.

Ugyan ezen hóban hire futván a muszka közeledésének, a kormány templomi imákat rendelt el a muszka betörés ellen, s ezzel együtt következtek a megpróbáltatás szomorú napjai.

A nagy számmal itt elhelyezett magyar katonák eltartását nem birván tovább a város. Domján Sámuelt és Marsalkó Károlyt az elöljáróság Debreczenbe küldi, hogy onnan a katonáknak élelemre valókat küldjenek; mire visszajöttek fölös számu ökrök küldettek az ujvárosi pusztáról; azonban részint az ázsiai kolera, részint a muszka közeledésének, részint a vereségeknek hirére junius 5-én általános országos böjt rendeltetett, még a mészárszékek is egész nap zárva voltak. — Junius 14-én a katonaság Pestre rendeltetett, a város katonaság nélkül maradt.

A kormány rendelete folytán, junius 26-án minden felekezet lelkipásztora veres zászlóval kezében járt kelt a városon általános nép felkelést hirdetve; jun 27-én, ugyan e tárgyban, nagy népgyülés tartatott városunkban.

Junius 28-án általános riadalom s páni félelem szállta meg a város lakosainak nagyobb részét azon hirre, hogy „jön a muszka!“ — A Muszkák már ekkor csakugyan átjöttek a Tiszán, Kőmives Károly kiküldetett kémszemlére, hogy merre és mennyire vannak, s gyorsan kelle vissza fordulnia, hogy kezökbe ne kerüljön.

A lakosok, különösen az asszonyok és hajadonok, de a férfiak közül is sokan szöktek, bujdostak, ki merre tudott, falvakba, szőlőkbe, tanyákra, csak a bát-

rabbak maradtak idehaza; még a város elöljárói közül is sokan elfutottak.

29-én kétszázad muszka katona száguldott a város alá, kik közül 10-en 20-an keresztül-kasul robogván a városon, végre a városházához mentek, ott 200 profontot 20 szekér zabot követeltek, azután neki mentek a megyei raktárnak, azt feltörvén elvitték az élelmi szereket engedelem nélkül, ezeken felül adott nekik a város elöljárósága 30 font szalonnát és 50 itcze pálinkát.

Ezen előőrs az egész napon a város alatt Tokaj felől portyázott, 30-ikán hajnalban visszahuzódtak Tokaj felé, de már azon nap estve megérkezett az egész hadtest előőrse, jul. 1-ső napján pedig d. e. 9 órától kezdett jönni az egész hadtest s jött folytonosan szakadó záporban egész estig.

A gyalogság zöme a belső piaczon és a buza téren, a lovasság mintegy 50 ágyuval a vásártéren ütötte fel éji tanyáját, 500-ra tehető gyalogság pedig hátvéd gyanánt a tokaji ut mellett, kivül a városon pihent. — A folyton szakadó esőben átázott-fázott muszka sereg egész éjjel hordta, lopta, rabolta az éghető anyagokat, keritést, fát, nádat, ajtókat, kapukat, mindent mi keze ügyébe akadt; nagy őrtüzeket gyujtottak mindendenfelé és azok mellett száritkoztak; a tokaji ut mellett szállásolók meg az ujszőlőt fosztották és rabolták ki.

A megpróbáltatás eme napjaiban voltak olyan tisztviselők, kik többre becsülvén önéletüket a város érdekénél, helyöket gyáván elhagyták; legyen nevök a feledékenység ködébe burkolva; de annál nagyobb elismerés és hálásabb emlékezet illeti meg azon önzetlen, bátor férfiakat, kik felfogva hivatásukat, még saját

életüknél is elébbre tették a város érdekét, s félelmet és halált megvető bátorsággal helyükön maradtak; ezeknek és bölcs, tapintatos eljárásuknak egy részről, erélyes, bátor maguk viseletének másrészről köszönhető, hogy a város végkép el nem pusztittatott, halomra nem lövetett, s a megsértett, bántalmazott lakosoknak volt aki pártjokat fogta, s ügyökben a muszka fő generalis előtt kérelmezett. Legyen itt nevök hálás elismeréssel átadva az utókor emlékezetének. Ezek voltak: Báthy (akkor Sztruhár) Károly polgármester, Hatzel Antal, Nádasy Sámuel helyettes főbiró, Domján Sámuel tanácsnok, Soltész József főjegyző, Sulyán János kapitány.

Julius 2-án vonult a muszka hadtest Fejértó felé. elegendő fogatjok nem lévén, nemcsak a fogatokat hajtották el, hanem mindenfele raboltak a városon és tanyákon. A várostól 90 drb ökröt követeltek, de sok rimánkodásra megelégedtek 60-nal. E 60 darab ökröt a kállói pusztáról, a polgárok közös gulyájából hajtották el, a generális igérte ugyan, hogy megfizetik az árát, azonban ez csak igéret maradt.

A számadó major Báthy Károly polgármestertől még több előfogat kiállitását követelte; azonban, részint mivel már megelégelte a polgármester a sok zaklatást, a lakosok turbálását; részint mivel több lovas gazda az erdőben rejtette el lovait, nehogy azok prédául essenek, s több előfogat alig volt kiállitható; védelmére kelt a városnak s kijelentette, hogy több előfogat nincs; ebből szóváltás, majd veszekedés fejlett ki, a dühös és hatalmaskodó major 12 kozák közzé fogatta a polgármestert s bekisértette a raktár udvarára, s el akarta vitetni. Ekkor mentek hozzá Hatzel, Pozsonyi doctor, May Adolf s kérték az őrnagyot, hogy

bocsássa szabadon a polgármestert, mert különben nem tehet semmi intézkedést; azonban mindaz ideig nem engedett a kérelemnek, mig May Adolf egy kis jó sonkával egy czilinder szilva-pálinkával meg nem engesztelte.

Csak miután eltávozott a 15—20,000 főből álló muszka-hadtest, lehetett látni teljes valójában a rémitő pusztitást, amit ezek különösen az éghető anyagokban elkövettek; azonban ez még könnyen elviselhető lett volna, nagyobb romlást hoztak ezek ennél a városra a ragályos ázsiai kolerában; egy napi ittlétök után 300 kolerás betegnél többet hagytak itt hátra s ezeknek sem élelmökre, sem gyógykezelésökre semmit nem hagytak, ugy hogy a városi elöljáróság Nikelszky Mátyást és Suták Sámuelt küldötte a hadtest parancsnoka után, kérvén őt, hogy ha már a betegeket ott hagyták, legalább adjon pénzt orvosságra s egyéb ellátására a betegeknek. A parancsnok rögtön küldött egy tisztet, ki a szükséges költségeket teljesitette ugyan, de fájdalom! már 4-én a város népe között is kiütött a kolera, s mihamar 30—40 halt meg naponta a rettenetes betegségben.

Az itt maradt 300 beteg muszka közül alig maradt életben 2—3, a többi elpusztult, naponta 30—40 hullott el közülök, alig akadt ember, aki eltemesse, alig fogat, mely kihurczolja őket. A helyökön maradt s már emlitett tisztviselőkkel együtt nagy tevékenységet fejtett ki e szomoru körülmények között a derék Hatzel Antal.

A fő muszka tábor után még mindig huzódott a társzekerek s hadi készletek hosszu sora, katonai fedezet mellett, ezek a határon át vonultukban a tanyai

lakosokat mindenökből kifosztották. A már aratásra váró szántóföldeket feldulták.

Jul. 3-án az utócsapat a tokaji utcza végéhez érkezett, hol tábort is ütött, sátraik jobbadán rabolt szőlőkarókból készültek, a fedélzet kalászos növényekből állott, mindezeket a mezőkről rabolták, iszonyu pusztitást vivén véghez amenyire kezök ért.

A fő csapathoz kierőszakolt fogatok sok ideig nem érkeztek haza; több cseléd a muszka katonák embertelen bánásmódja miatt elszökdösött a fogatoktól. Zsiska Mihály, Vadászi Dániel és May Adolf elküldettek, hogy az előfogatok visszabocsátását eszközöljék, de sikertelenül; a fogatok nagyobb része csak akkor bocsáttatott már vissza, midőn a jószágok végkép elcsigáztatván, tovább használhatók nem voltak.

Jul. 6-án ismét jelentkezett a város alatt a muszka előörs, 7-én reggel megérkezett az egész visszavonuló tábor, de a városban a kolera miatt nem tartottak pihenőt, hanem a város észak keleti részén, az ugy nevezett „morgó“ korcsma mellett a gyepen ütöttek tábort; ismét pusztitva mi kezök ügyébe esett, semmivé téve sok szegény polgárnak évi termését. 8-án reggel a sereg Tokaj felé vonult, de hátrahagyatott néhány kozákcsapat, ezek beszáguldozták a határt, háborgatva, fosztogatva különösen a tanyai lakosokat, elrabolva a már behordott, vagy még kint levő takarmányt. A kállói pusztán legelő ökör csordából erőszakkal kiszakitottak mintegy 110 darabot s azokat elhajtották.

Jul. 8-án a kolera a legmagasabb fokra hág, naponta 35—40 ember hull el a rettenetes betegségben. A lakosok künt könyes szemmel nézik vandal módra elpusztitott keresményöket, bent siratják kedves halottaikat. Keserü megpróbáltatás és sötét gyász borul

a városra; alig akad ember a halottak eltemetésére, egész családok halnak ki; a hazáért távol-küzdő nem egy honvédnek családja elpusztul, hogy majd haza jövén, a haza gyászát együtt sirassa családja gyászával, elhunyt kedvesei sírhalmára borulva.

Jul. 10-én Kossuth Lajos aláirásával a városhoz és megyéhez kormányrendelet érkezik, melyben feddőleg szól a város és megye közönségéhez, hogy oly könynyen nyitottak tért a muszka garázdálkodásoknak. Egyszersmind általános népfelkelésre szólitja fel a lakosságot. Kossuth rendelete következtében 18-án szigoru parancs érkezik, hogy a nemzetőrök a Tisza fedezésére menjenek, el is megy mintegy 80 nemzetőr, a többi itthon marad; azonban 21-én még szigorubb parancscsal rendeltetnek utánnok, a még itthon maradt nemzetőrök.

Már előbb, t. i. jul. 16-án, igen heves közgyülés tartatik, hol a tüzes beszédek éle a muszkák elől elrejtőzött tisztviselők ellen indul, minél fogva Galánffi János főbiró leköszön, s helyette Soltész József választatik meg.

Jul. 27-én Görgey Arthur keresztül megy a városon s csekély kiérettel a Sóstó fürdőt meglátogatja, M . . . . Á . . . . kormánybiztos jelentését fogadja, a jelentéssel nem lévén megelégedve, ezt börtönbe záratja, de Bónis Sámuel közben járására kimenekül. — A Sóstón találkozik B . . . B . . . fiatal honvédtiszttel, ki üdülés végett tartózkodik fürdőnkben s vele együtt Kótajba megy az előkelő K . . . családhoz, hol a nagy ember tiszteletére diszes társaság gyül össze. Ezek között már akkor szabadságharczunk sikeréről lehangolólag beszél, kétes nyilatkozatokat ejt. Reggel vissza megy Tokajba.

Már ekkor nagyon feltűnt Görgeynek magaviselete; a mélyebben látók nem jót sejtettek. Azután következett is egyik mulasztása a másik után, nevezetesen az itt járó-kelő muszkákkal való találkozást és összeütközést gondosan kerülte; majd a Nagy Sándor hadtestének Debreczen melletti egyenetlen harczát a tulnyomó muszka haderővel, tétlenül nézte végig a pályii erdőség mellől.

Jul. 30-ikán megérkezett a Görgey tábora s a város nyugoti oldalán hosszában tábort ütvén, éjjel megpihennek, birtokukban levén 500 darab igen szép ökör s több ágyu; korán reggel a tábor kétfelé osztatván, egyik része Kállónak, másik Debreczennek indul; nagy hadtestekben vonulnak keresztül a városon; a muszkák által a megyei raktár kifosztatván, Kobilicztól elvisznek 800 köböl zabot és árpát.

Alig távoznak el a magyarok, ismét hire jár, hogy jönnek a muszkák. — Csakugyan aug. 2-án ismét 26 kozák száguldozza be a várost; azután Palicz Mihályt, Reinecke Ágostont, Huraj Sámuelt elfogván, magukkal viszik Tokajba a tábornokhoz, de miután kikérdeztettek, hányan voltak, s merre vonultak a magyarok, sértetlenül csakhamar visszabocsáttattak.

Aug. 7-én jöttek a muszka előörsök, 8-án több ezred katonaság; a katonákat mind magán házakhoz szállásolták, mindenfelé doboltatták, hogy vigyék és készitsék az élelmet, mert különben felgyujtják a várost, egész nap sütöttek, főztek a temérdek embernek. Ekkor két napig időztek itt, mialatt bebarangolták a várost, a tanyákat, dultak, raboltak, magukkal vittek mindent, mi csak elvihető volt. Azoknak javai voltak csak biztonságban, kiknek házánál tisztek voltak szállásolva, két nap mulva a hadtest elindult Debreczen

felé, itt hagyván egy zászlóalj kozákot, kiket — önként értetik — mindennel el kellett látni.

Aug. 10-én a muszkák hoztak magukkal 500 foglyot Nagy Sándor táborából, közöttük volt 16 tiszt, a köz-honvédek a csizmadia szinbe zárattak éjszakára, a tisztek pedig Kralovánszki Mór házánál szállásoltattak el, hol a fehérnemüben megfogyatkozott honvédtisztek a lakosok által, ruhanemüvel, nagy részvét mellett ellátattak.

12-én azon egy zászló aljon kivül jött még két muszka hadtest. Ugyan e napon elfogták és elvitték magukkal Sulyán János városi kapitányt, mivel egy embert, ki pár muszkát megölt, nem tudott elfogatni. Soltész József főbirót és Domján Sámuelt pedig őrizet alá helyeztette a muszka generális, mivel nem tudták azonnal előteremteni a 3—4000-nyi adag kenyeret, zabot és szénát; azonban Sulyán csakhamar kiszabadúlt, emezeket pedig 13-án, midőn Drevenyák cs. k. biztosként ide küldetett, többek kértére nevezett biztos szabadon bocsáttatta, ki megengedte, hogy a város elöljárósága a szomszédos községeket is szorithassa széna és egyéb katonai porcziók adására.

16-án Paskevics ment erre keresztül, 19-én pedig Constantin nagy herczeg, de rövid itt időzés után mindketten sietve tovább utaztak Kassa felé. — 25-én a Kossuth bankó megbukása miatt általános zavar lett a városban, sokan a legsulyosabb anyagi helyzetbe sodortattak.

27-én 60,000 muszkának kellett minden ellátást kiszolgáltatni, lett nagy zavar, általános lótás-futás, bejárták a szomszédos helységeket, hogy a nagy mennyiségü élelmi szert elő teremthessék. Minden háztulajdonos egy kenyeret, minden egy kötélalj földtulaj-

donos négyet tartozott kiszolgáltatni. Naponta négy-öt-hat ezerével vonultak itt el, s egész szeptember 20-ik napjáig mindig vonultak erre keresztül, egy nehány nap kivételével.

Aug. 30-án vitetett erre keresztül Görgey Arthur, mint osztrák fogoly, vele volt Ármin testvére is; a városháza udvarán állott meg az őket szállitó szekér. Görgey Arthurról egy szemtanu a következőket jegyzi fel: „nem nagyon látszott búsulni, mosolygott, nevetgérezett.“ [1]) Mindenesetre nevezetes adat ez azon korból, midőn az igaz hazafi nem tudta elfojtani kitörő, szilaj bánatát a közös édes anya mérhetlen gyásza felett.

Szep. 5-én jött erre egy muszka hadtesttel Gr. Forgách cs. k. biztos, ki a városnak a muszka hadtest készletéből huskárpótlás fejében 100 ökröt adott.

Szept. 27-én jött be városunkba az osztrák katonaság. — Elébb azonban 25-én és 26-án beszedték a polgároktól a fegyvereket, aki tudta elrejtette ugyan, mindamellett nagymennyiségü mindenféle fegyver került igy össze.

A hadtest beérkezvén a generális előrendelte Báthy (Sztruhár) Károly polgármestert, hogy számára alkalmatos szállást mutasson ki. Báthy, mivel Hatzel Márton nem volt ide haza, ennek teljesen bebutorozott lakát mutatta ki, azonban a generális megtudván, hogy kié e lakás, azt el nem fogadta, hanem nagy lárma és szitkozódás, fenyegetés között mást követelt, a polgármester több szállást jelelt meg, de egy se tetszett. Ekkor a polgármester fölkérte a generálist, hogy menjen vele személyesen, s ő majd mutatni fog több alkalmas helyet. Megindultak hát, eszébe jutott a polgármesternek az akkor épen üresen álló, de teljesen kitisztitott, ujonnan kimeszelt kisdedovó épület, oda ve-

[1]) Nikelszky M. naplója.

zette a generálist. A szoba padlóján daczára az uj surolásnak több folt volt látható, észrevevén ezt a generális, mérgesen rárivall a polgármesterre: „mondja meg mik azok?“ A polgármester felelé, hogy a közelebbi kolera idején kórháznak volt az épület berendezve, a betegek veres borral gyógyittattak, ez ömlött el vigyázatlanságból s az fogta meg a pádimentomot; a generalis nem hitte ezt, hanem nagy fenyegetések közt igy válaszolt: „itt öltétek meg a császár katonáit, annak a vérfoltjai ezek, hanem majd megtanitlak én benneteket, én vagyok most a ti constitutiótok.“ Midőn kifelé mentek az udvarról feltűnt a generálisnak a gyermekek hintája, melyen nem volt fenn a a kötél, a két erős vashorog üresen állott, észrevevén ezt a generális, azon kérdéssel fordult a polgármesterhez, „hát ez mi?“ A polgármester egész őszinteséggel megmagyarázza a dolgot; „épen jó!“ felelt a generális, — nemsokára egyikre tégedet, másikra majd az alispánt fogom felakasztatni.“ Végre is sok keresés után a Moesz házához lett elkvártélyozva a „hős“ generalis. — És későbben meg is szerette a magyar bort és magyar kenyeret e nagyhatalmu ember.

Szeptember 29-én közgyülés tartatott, melyben elhatároztatott a Kossuth bankók beszedetése nyugta mellett, de akár ne is adtak volna nyugtákat, ugyse lett kárpótolva soha.

Októberben már kezdődtek az elfogatások. 11-én elfogták Hatzel Mártont, Boronkayt és Patay Istvánt. 14-én felsőbb helyről jött parancs következtében betiltatott a casino.

Az 1850-ik év február 10-én felsőbb rendelettel 1850
minden templomban ki kellett hirdetni az ugynevezett „Octroyrte Reichverfassungot,“ Drevenyák cs. k. biztos

rendeletére a város jegyzőkönyvéből ki kellett törülni minden legkisebb határozatot, sőt még egyes szavakat is, melyek a szabadság harczra, s az ezekkel összefüggő intézkedésekre vonatkoztak. Február 15—22-ig folyvást hozták a volt magyar honvédeket Nyiregyházára besorozás végett, kik közül alig szabadult meg egy kettő.

Ugyan ezen évben osztatott fel a „bujtos" és az „éralja" a lakosok között. A bujtos egy nádat, kákát termő mocsár volt még akkor, melynek nem vette hasznát senki, s közvetlen a város szomszédságában esvén, kigőzölgése által táplálta az epidemiát; ehhez hasonló volt az „éralja" is, a város ellenkező, tudniillik nyugoti oldalán. — Blahunka József akkori megyei mérnök tervezte s vitte keresztül a bujtos lecsapolását 1849-ben. A felosztás tervezetét Sexty József készitette el, minden telek után egy hold föld méretett, s azt jogában állott az illető háztulajdonosnak kiváltani örökre 4 frt évi haszonbér fizetése mellett; azonban sokan visszariadtak ezen haszon vehetetlennek látszó földek megvételétől, kivált miután a helyszinén megejtett sorshuzás alkalmával maga Tregjár Pál akkori tanácsnok, ki a sorshuzást ellenőrizte, ugy nyilatkozott, hogy neki nem kell a haszonvehetetlen föld.

Az „éralja" lecsapolásához Sulyán János akkori aljegyző fogott, rá vevén a lakosokat, hogy ne fizessenek a mérnöknek, mert azt lecsapoltatja ő, csak adjanak elegendő napszámost; hozzá is fogott, de a terv nem levén kiszámitással készitve, az általa ásatott árkon nem folyt a viz, ez a története a maig is ismeretes „Sulyán árkának." — Végre is mérnöki terv szerint kellett onnan a vizet lebocsátani.

Ugyanezen év november 23-án s azt követő napokon ejtetett meg a városi lakosok összeirása. Volt akkor a város lakosai száma: 13.218; nemzetiségre nézve 8764 tót, 4366 magyar, 60 zsidó, 28 német; vallásfelekezeti tekintetben: 10.079 ág. ev.; 1534 r. kath.; 955. orosz: 590 ev. ref.; 60 zsidó.

Az 1851-ik évtől az 1853-ik év végeig semmi 1851
feljegyzésre méltó eseményt nem találtam. Ezen évek 1853
köztudomás szerint azon szomoru időket jelzik hazánk történetében, midőn minden nemesebb mozgalomnak s előhaladásnak szárnya volt szegve; a nyilvános intézmények pangottak s szüneteltek, igy hiányzottak oly helyek és alkalmak, melyek eszmecserék s tanácskozások által az üdvös dolgokat és terveket megérlelhették volna. — Összejöveteleket tartani tiltva volt, még egészen ártatlan mulatságok is félre magyaráztattak, s a dionisius fülek éles hallásától mindenki óvakodott.

Hanem a város anyagi emelkedésére nézve annál
nevezetesebb volt az 1854-ik év. — Ezen év márczius 1854
14-ik napjáról Bécsből keltezve Gr. Andrássy György és Zsedényi Eduárd által aláirva egy felhivás intéztetett a város képviseletéhez, melyben közöltetvén a várossal a czélba vett Tisza vidéki vasút vonal tervezete, felhivatik a város közönsége, adjon nyilatkozatot afelől, hogy „ezen vaspálya vonal épitésére, ha egy társulat alakuland s a legfelsőbb engedélyt megnyerendi, a vasútat mikép, s mennyiben kivánná tettleg pártolni és pedig a mérnöki felméréshez előirányzott 30.000 forinthoz mily részben kivánna járulni? A szükséges földterületnek kisajátitását mennyiben lenne hajlandó könnyiteni? S a határbeli territorialis haszonvé-

telek p. o. kővágás, anyag, kavics hordásnak átengedésére lenne-e hajlandó?" [1])

E felhivásra ugyanazon év május 10-ik napján tartott rendkivüli vegyes tanácsgyülés, — felemelkedve a helyzet magaslatára, hódolva amaz elvnek, melyet egy angol miniszter eképen fejezett ki: „ameddig a vasutak érnek, addig terjed a civilisatio," — örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a városnak emelkedését, jólétét, anyagi szellemi felvirágzását egy erre vezetendő vasut által biztositsa; s mig Nagy-Kálló ügyeinek akkori intézői álmos szemekkel engedték kezeik közül kisiklani a kedvező alkalmat: addig Nyiregyháza egy szerencsés pillanatban tetemes áldozatokra szánta el magát, s ez által emporiumává emelkedett a vidéknek s az életversenyben Kállót utól érhetlenül megelőzte; jeléül annak, hogy egy szerencsés pillanatban kinálkozó kedvező alkalom kiaknázása, vagy elhanyagolása ugy egyesek, mint városok és népek életében századok sorsát dönti el. — Ily eszmék hatása alatt mondja ki a város rendkivüli vegyes tanácsa: „hogy a város és lakosságának anyagi érdeke, ugyan e város jelentékenynyé emelkedett piaczi állásával több tekintetben szorosan össze függ, s tudva, miként az ujonnan emelkedő vasútak, amint egy helyütt uj piaczokat tudnak teremteni, más helyütt a velök nem szövetkezőket könnyen meg is semmisithetik; de meg azon okból is, mert a vasútat, mint a vagyonosodás és polgárosodás előmozditásának óriási emeltyüjét birni, már magában is oly megbecsülhetetlen kincs és előny, hogy ezt midőn önkéntesen kinálkozik, elszalasztani soha megnem bocsátható bal fogás és kár lenne; mind ezeknél fogva

[1]) Városi levéltár.

a vegyes tanács ünnepélyesen és egyhangulag elhatározza, hogy azon esetben, hogyha a vasut a város belterületének közvetlen közelét érintendi, a város a következőkre kötelezi magát: 1., az előmunkálatokhoz megkivántató 30.000 pforinthoz 3000 forinttal járul, s mihelyest az előmunkálatok megkezdetnek, azt azonnal ki is fizetendi, s ha résztvevők hiányában e munkálat teljesitésében hiány merülne fel, az esetben a megajánlott előlegezvényi részleten felül, tehetsége szerint, még többet is adni hajlandó lészen."

„2. Ezen vállalatnál szükséges kisajátitásokra nézve, a város teljes épségben fenntartván a kizárólagos tulajdonát képező u. n. királyi kisebb, illetőleg földes uri haszonvételek jogait, — azon ajánlatot teszi, miként a város belterületét környező határabeli, több ezer hold terjedelmü közgyepen, mindazon időkre, mig az erre tervelt vasút itt fenn álland, és ezen ajánlatok kizárólag vasúti czélokra fognak fordittatni, mind a vasút, mind az őrházakhoz szükséges földterületeket ingyen adja, ugy szintén ingyen adja a földet, az indóházhoz és egyéb szükséges vasúti raktárakhoz és épületekhez, egyszersmind ugy szintén a található kő, agyag és kavics hordáshoz is felajánlja az engedélyt."

Szép és egy érdekét teljesen felkaroló, jövőjeért lelkesedni és áldozni tudó városhoz méltó határozat volt ez, mely nem kis részben járult a „Tiszavidéki vasúttársulat" megalakitásához és a vasút létesitéséhez.

Ugyanezen évben köttetett meg a várossal az „osztrák nemzeti kölcsönre" [1]) vonatkozó szerződés.

[1]) E kölcsön tudvalevőleg a keleti háboru alkalmával köttetett, midőn a Rotschild consortiummal az 500 milliós kölcsön megkötése nem sikerült, s Bruck osztrák miniszter penditette meg s realizálta e nemzeti kölcsön eszméjét, angol s franczia minták szerint.

A felhivás a császár aláirásával jött, melyben nyilvánosan kifejezve volt, hogy a város e kölcsönt illetőleg teljes vagyonával szabadon rendelkezik.

Rózsahegyi 1-ső megyei biztos volt, ki a kölcsönt itt teljes erélylyel s a rábeszélés minden hatalmával szorgalmazta; különösen sikerült neki megnyerni Pozsony doktort azon érveléssel, hogy a várost közvetlen környező prém és legelő földeknek a város ugyszólván semmi hasznát sem veszi, mivel az legelőnek sem igen használtatik, czélszerü lenne tehát ezen földeket a házak s birtokok után arányosan felosztani, s ezeknek árát az osztrák nemzeti kölcsönre forditani.

E terv elfogadtatott; 2200 hold föld osztatott fel ekkor a lakosok között 1200 □ ölével számitva; még pedig a homok buczkáknak holdja 20—40 forintjával, a többiek 40—100 forintjával. A homokos földekből csakis 2 köblével adtak. Ezen földek árából 100,000 forint kölcsön iratott alá, első izben, majd pár nap mulva ismét 100,000. Ehez csatolták azután a bujtosi és éraljai földek árát is, az elébbeni szerződést akként változtatván meg, hogy a 4 pforintnak tőkéjét kelle befizetni, vagy is 64 frt 40 krt p. pénzben.

A város akkori előrelátó polgárai, elöljárói: Hatzel Antal polgármester, Tresztyanszki Sámuel főbiró, Rissdorffer János főjegyző, Szénffy Gusztáv, Sztruhár (Báthy) Károly, Draskóczy János, Tregjár Pál, sat, már ekkor érzékenyen érezték hiányát egy felsőbb tanintézetnek, mely ugy a város lakosságának czivilizatióját hathatósan emelné, mint más részről a megye lakosságának is igényeit kielégitve, azoknak érdekét szorosabban füzné városunkhoz; minél fogva küldöttséget biztak meg, hogy készitsen tervezetet egy

Nyiregyházán felállitandó reál-tanoda iránt „Erzsébet“ czimmel. A küldöttség tagjai voltak Szénffy Gusztáv és Rissdorffer János s a szépen kidolgozott terv ez utóbbinak tollából származott. E terv egészen a vallás egyenlőség eszméjére volt fektetve; s noha Perger plebános mindenképen előnyöket akart biztositani a maga felekezetének, ezt kivinnie nem sikerült.

Felső helyen ugyan nagyon dicsérték az eszmét, hanem azért az lett a resultatum, hogy mivel a fennálló kormány-elvek meg nem engedik a felekezet nélküli iskolák állitását, tekintetbe véve Nyiregyházán a túlnyomó felekezetet, állitson felekezeti gymnasiúmot, s aránylag a többi felekezet nevelés ügyét is mozditsa elő. Látszik, hogy a szép eszme megdöntője épen az alapeszme: a vallás egyenlőség volt, a felsőbb körök előtt.

Ez az eszme lett magva az itt későbben felállitott ág. ev. gymnasiumnak. Ehez, valamint a nagyszerű nevelési alapitványhoz még vissza fogunk térni.

Ezernyolczszázötvenhétben a város regaléja 22102. 1857
pforint évi bérért adatott ki haszonbérbe.

Ugyan ezen év május utólján nagy előkészületek tétettek Ferencz József császár fogadtatására. Az utak elegyengettettek, az utczák, házak és templomok, tornyok feldiszittettek. Május 29-én lett volna a fogadtatás napja, azonban a császár Debreczenből, köztudomásulag vissza térvén, helyette Albrecht főherczeg jött, ki rövid itt mulatása után, mialatt a szolgabirói kart a r. kath. papság küldöttségét, a város előljáróit, az izr. küldöttséget fogadta, az itt állomásozott katonaság felett rövid szemlét tartott, kocsira szállt s Tokaj felé eltávozott. Három diszes diadalkapu is volt felállitva. „Volt népünnep, a bor folyt, volt ökör sütés

és egy nagy „felsülés" mint N . . . . . , kinek töredék jegyzetei után e dolgokat irom, megjegyzi. Egy pár érdekes epizod is történt e főherczegi látogatás alkalmával; nevezetesen, midőn a főherczeg előtt sorban álltak a város tisztviselői Oláh Ferencz piaczi biztostól kérdezte a herczeg, hogy mi a hivatala. A németül keveset tudó Oláh Ferencz magát „platzcommendant"-nak mondta, mire a herczeg egészen más hangon kezdett vele beszélni.

Tresztyanszki főbirónak pedig a mellén fityegvén a város érdemrendje, azon kérdéssel hozatott a főherczeg által zavarba, hogy melyik csatába kapta az érdemrendet. Ugy kellett aztán megmagyarázni annak jelentőségét.

Okt. 30. napján tartatott azon nevezetes, a város történetében fény-lapot képező gyülés, midőn a nagyszerü nevelési alapitvány tétetett. Az igazsághoz hü akarván lenni, meg kell emlékeznem arról is, hogy midőn a helytartó tanács nem engedte meg az „Erzsébet" alreáltanoda felállitását, s arról volt szó, hogy a 100,000 forint hova fordittassék, előzetesen nem hiányzottak egyének, kik a felekezeti érdekeket élesen előtérbe akarták tolni, nevezetesen ugyan ez év elején márcz. 19-én igen heves gyülés tartatott, melyről az előre látóbbak nem csekély aggodalommal távoztak, azonban a városnak akkori legintelligensebb erői, mint Jármy Menyhért, Kovács Gergely, Hatzel Antal, Kőmives Károly, Rissdorffer János, Báthy Károly, a Kralovánszkiak, Nikelszki Mátyás sat. a türelem és testvéri szeretet eszméit társadalom uton érlelvén: a már emlitett októberi gyülésen a legszebb egyetértésben hozatott meg azon határozat, hogy az alreáliskolára szánt 100,000 forint egészben az ág. ev. egy-

ház nevelési czéljaira alapittassék, a többi felekezetek pedig aránylagosan kárpótoltassanak.

E czélból nov. elején a házak és birtokok felekezet szerint összeszámittattak. Volt ez évben a városban ág. hitv. egyének birtokában 1.326, r. katholikusok 174, reformátusokéban 100, g. katholikusokéban 75, izraelitákéban 6 ház, a tanyai földek pedig a következőleg voltak megosztva. Ág. evangelikusok birtokában $1439 \frac{1}{4}$ kötélalj, reformátusokéban $44 \frac{3}{4}$, óhitüekében $44 \frac{2}{4}$, r. katholikusokéban $54 \frac{2}{4}$ ezeken kivül voltak a lelkészi s tanitói földek.

Aránylag tehát az ág. hitvallásuaknak nagyobb rész lett volna adandó, azonban a város atyái, tekintettel a többi felekezetek csekélyebb szám arányára, nem tisztán az igazság, hanem a méltányosság szempontjából intézte el a fontos ügyet.

E nevezetes alapitvány megvetésével a város intézői hallhatatlan nevet biztositottak maguknak, hatalmas lendületet adtak nemcsak az elemi, hanem a közép iskolai nevelés ügynek is, mert a már emlitett 100,000 forint vetette meg az ág. ev. gymnasium alapját.

Az 1858-ik évet szintén nevezetes ténynyel tette 1858
emlékezetessé a város, ugyanis a nemzeti szinház részére 1000 forintot szavazott meg, a másik nevezetes esemény az, hogy ezen év szept. 5-én jelent meg a felékesitett indóházunknál a legelső vasúti vonat. A város elöljárósága ünnepi diszben vonult ki beláthatatlan sokaságtól követve az indóházhoz, hol a vasúti küldöttség előkelő tagjait, névszerint gróf Andrásy Györgyöt és Zsedényi Eduárdot a város díszküldöttsége Tregjár Pál polgármesterrel élén üdvözölte, ez alkalommal fényesen ki lett emelve a vasúti kül-

döttség elnöke által a nyiregyházai elöljáróság érdeme, mint amely oly tetemes áldozatokat hozott, az első felszólitásra, mely nélkül a Tiszavidéki vasútvonal létrehozása alig sikerülhetett volna. „Megjelentünk, ugymond gróf Andrásy György „hogy köszönetet mondjunk a derék városnak nemes áldozatkészségeért, mert ki kell nyilatkoztatnunk, hogy addig mig Nyiregyházának igen szép ajánlata fel nem érkezett, nem bírtuk a részvényeknek egyharmadát se elhelyezni, de mihelyt Nyiregyháza meglepő ajánlata nyilvánosságra jött, azonnal megindult a részvények aláirása, s nem sokára túlfedezet állott elő.“ sat.

Megjelent tehát az első vonat Nyiregyházán s ezzel együtt uj vér pezsdült meg annak kereskedésében, iparában, s a roppant forgalom a várost az anyagi érdekek gyúpontjává tette, össze lett kötve a nagyvilággal s mindezen viszonyok összehatása rohamos léptekkel vitte elé városunk virágzását és emelkedését.

Felesleges emliteni is, hogy az első vonat megjelenése nagy ünnep volt a városra nézve. Künt az indóháznál nagy lakoma tartatott, aztán volt táncz, zene sat.

Ez évben a gyári ipar is lendületet vett, jelesül Jéger József átvette May Adolftól a rézmű-öntődét, megnagyobbitván azt, egy kisebb gazdasági gépgyárrá alakitotta, amelyben néhány évvel később (1865.) Nyiregyházán épült gazdasági gépek között legelső járgány cséplőgép készittetett Szilvási János ur Nagyfalusi gazdálkodásába.

1859 Május 17-én szavazott meg a városi gyülés, e háborus időben a kormánynak 5000 forintot, katonai felszerelésre államkölcsönpapirokban.

Ugyanez év szept. 1-ső napján nyittatott meg a tanitóképezde ünnepélyességgel, melyre annyi éven keresztül tett már előkészületeket a város és ágost. ev. egyház.

Ezen év nevezetes a cs. k. szeptemberi patensről, mely annyi port vert föl széles e hazában nemcsak a protestánsok kebelében, hanem általában minden felekezet között, mely mintegy előre nem is sejtett rugója lőn a nemzeti önérzet és erő felébredésének, oly hoszszas ájulás után s mintegy végzetszerü magva az ujabb alkotmányos korszak fölserkenésének, s mely Nyíregyházán is annyi nyugtalanságnak, küzdelemnek és háborgásnak lett okozója.

1860-ban febr. 9-én már nagy gyülés tartatott 1860
Nyíregyházán az ág. ev. egyház kebelében, hol a patens elvettetett. E kezdeményezés következményeihez még vissza fogunk térni.

Ugyan ez év elején üdvös és emlékezetes mozgalom indult meg városunkban a magy. tud. akadémia palotájának felépitése érdekében. A Cassinó febr. 13-án e czélra 400 frtot gyüjtött saját kebelében, másnap pedig a városi gyülés szavazott meg ugyan e czélra 2000 forintot egyhangu lelkesedéssel.

Márcz. 12-én a nagyvendéglő nagytermében a megyei s városi nagyszámu intelligentia s gazdaközönség részvéte mellett tartatott meg gr. Dégenfeld Imre elnöklete alatt a f.-szabolcsi gazdasági egyesület alakuló gyülése, hol felolvastattak és végleg megállapittattak az alapszabályok, elnökül gróf Dégenfeld Imre megválasztatott, a város pedig e czélra mintegy 60 hold földet ajándékozott bizonyos feltételek alatt.

Eközben kezd nagy hullámokat verni a lutheranus egyházban a „patens“ mozgalom. Jeszenszki lel-

kész izgatva jár, kel, minden népszerüségét felhasználja a köznép között, hogy az intelligentiával szemben, mely az önkormányzatra bilincseket verni nem akart, — a patenst elfogadtassa.

Márczius 18-án a Jeszenszki embereit a paplakra csőditik, azok előtt a patenst dicsérik s velek iratják alá. 22-én Szeberényi és Francisci helytartósági parancsnokok a lutheranus egyház kebelében értekezletet tartanak az ügy lehető elintézését tűzve ki czélul, jelen van ezen 10 liberalis és 10 patensista egyháztag, s itt véletlenül világosságra jön, hogy sulyos vádakat emeltek a „patens“ pártiak az „autonomisták“ ellen, mely az ingerültséget méginkább fokozta.

Márczius 25-én népgyülés tartatik a templomban, hova Jeszenszki emberei mind felgyültek, bejövén nagy számmal a tanyákról, a liberalis pártbeliek nagyobb része pedig, t. i. az iparosok vásáron voltak. — Szavazásra bocsáttatott a dolog, minek eredménye lett, hogy az egyháztagok 913 szavazattal 285 ellenében a patenst elfogadták. Nagy levertséget és egyszersmind ingerültséget okozott ez a liberalis pártban, ugy hogy némely szenvedélyesebbek ezen éjjel a Jeszenszki ablakait beverték.

Ezen időben már a pátens ügy az összes két protestans felekezetben nagy és rendkivül élénk mozgalmat, sőt forrongást idézett elő, sőt kezdette az már általános hazai ügygyé nőni ki magát, s mivel általán véve a prot. vallásfelekezetek patens ellenes álláspontot foglaltak el, ez a körülmény erőt és lelkesedést adott a nyiregyházai kisebbségben maradt pártnak. Ápril 20-án megtartatván Debreczenben a nevezetes demonstráló gyülés, az ott történtek hire, fel villanyozta itt a liberalis pártot.

Ugyanezen napon köszöntetett le hivataláról Tregjár Pál polgármester.

Ápril 29-én Jeszenszki magyar nyelven tartott egyházi beszédet, azonban a hivek mintegy kétszázan tüntetőleg elhagyták a templomot, midőn szószékre lépett.

Máj. 6-án az „autonomisták," Elefánt lelkészszel élükön felébredtek álmaikból s meglepve a gyülésező patenspártiakat, kijelenték, hogy táborukhoz nem tartoznak; hanem maradnak a régi egyház hivei, mely törvényeken s békekötéseken alapszik, őket pedig hagyják ott, ahol vannak, t. i. a Jeszenszki véd-szárnyai alatt. Aláirási íveket nyitottak s mihamar, nevezetesen 4 nap alatt 800 családapa irta alá a liberalis párt manifesztumát, minek következtében máj. 17-én a törvényes presbiterium vette át az egyház kormányzatát; azonban a forrongás és elkeseredés a két párt közt mind élesebbé válik, máj. 20-án a két pap egyszerre akart a szószékre lépni, s ki tudja mi fog történni, ha egy véletlen tűzeset véget nem vet az igen könynyen végzetessé válható kellemetlen ügynek.

A dolgok ily feszült állásában máj. 22-én egyházi gyülés tartatott, melyből a patens-sérelmek miatt küldöttség indittatott Budára Benedek kormányzóhoz, melynek tagjai voltak: Szirmay, Dessewffy, Kralovánszki és dr. Meskó Pál. Máj. 27-én Francisci jött a béke helyreállitására; de többet ártott, mint használt, mivel a patenseseknek fogta pártját. Jun. 14-én ismét uj küldöttség ment Budára, Elefánt és Sóhalmy vezetése alatt.

Ennek eredménye lett, hogy Benedek maga jun. 24-én városunkba jött, itt nagy ünnepélyességgel fogadtatott, estve felé megérkezvén, mind a két papot

maga elé rendelte. Itt volt az esperes is: Psenyeczki Nagy Mihály, valamint 10 autonom és 7 patensista, Benedek hatalmas beszédet intézett hozzájok, s azzal bocsátotta el őket, hogy az esperes majd az egész ügyet el fogja intézni. Benedek még azon estve eltávozott a városból.

Jun. 27-én nagy esperesi gyülés tartatott a templomban, hol a Jeszenszki pártja igéretet tett, hogy lelép a pátenses térről, ha Jeszenszki meghagyatik papnak, azonban a liberalisok ebbe nem nyugodtak bele; minek következtében az egyház annyira megszakadt, hogy már jul. 1-ső napján két külön isteni tisztelet tartatott egyik a patensesek, másik az autonomisták számára.

Mi alatt a lutheránus egyházban felszinen levő mozgalom, mely egyházi jellegét inkább politikai tüntetéssel kezdte felcserélni, az egész város értelmes lakóit izgalomban tartja; megalakittatik jul. 7-én a községi biróság. Elnök lett Bodnár István, helyettes elnök Májerszky Lajos, birótársak: Moesz Adolf, Palicz Mihály és András, Kovács Gergely, Meskó Sámuel, Stern Emmánuel, Krasznay Gábor, Domján Sámuel, Hruby Mihály, Nikelszki Mátyás.

Aug. 24-én a luth. egyház zavargásának lecsendesitése végett városunkba jött Zsedényi ker. felügyelő és Máday superintendens, nagy ünnepélyességgel fogadtattak. Harang zugás, dísz lövések jelezték érkezésöket, beláthatatlan néptömeg sereglett ki az indóházhoz. A nagy vendégek a templom ajtajában szállottak le, s rövid áhitatoskodás után a paplakra mentek. Még az nap délután nagy gyülés tartatott, hol az egyházfők mind a két pártot türelmesen kihallgatták; mely után az ügy akként intéztetett el, hogy

Jeszenszkivel oly szerződés köttetett, hogy ő kap végkielégités gyanánt 4000 forintot, más részről 15 nap alatt a várost elhagyni, ide többé soha vissza nem jönni, s a várostól legalább 15 mérföldnyi távolságra menni köteleztetik. Elefánt szintén lemondott s egy évi fizetést és 2272 forintot kötött ki magának.

Okt. 24-én szaporittatott a communitás 24-ről 60 tagra, az 1837-iki privilegium értelmében. Uj tagok lettek: Sztankó, Domján S., Takács A., Nikelszky S., Maurer K., Eliás, Tresztyánszki F., Kralovánszki A., Májerszki L., Suták A., Tregjár P., Szesztay S., dr. Szabó D., Marföldy, Moesz, Szuhanszky, Fábri K., May A., Barzó A., Kolcsár J., Vad A.

Már ekkor az alkotmányosság hajnala felderült, a hazafias lelkeket édes reménység tölté el. Novemberben kineveztettek a főispánok; a szabadság szellője biztatólag kezdett lengeni. Felkaroltattak az országban mindenfelé a prot. jogakadémiák, a sáros-pataki jogakadémiára a város 1000 forintot szavazott meg. Az országban a politikai hazafias tüntetések, melyek itt-ott nem voltak mentek az erőszakos fellépésektől, nagy mérveket öltöttek.

Nov. 29-én Nyiregyházán is kezdődött a demonstratio, a nemzeti zászlók több helyen kitüzettek, a sasok letépettek, összetörettek, a hivatalnokok ablakai bezuzattak, majd kitört a boszú lángja a patensisták ellen, s azoknak ablakait beverték.

Decz. 1-ső napján aztán következett a visszatorlás a patens pártiak részéről. Egész délután gyülekeztek a patens pártiak M. udvarán. A városnál rendkivüli gyülés hivatott össze, a katonaság kirendeltetett, s még is alkonyatkor mint egy égi háboru elömlött a felingerelt nép, mindenfelé törve, zúzva.

és ablakokat verve, a pusztitás leginkább dühöngött Sztruhár (Báthy), Tregjár P. és Májerszky L. házánál, hol még a bútorokat is össze törték, s az urak ha el nem menekülnek talán vér is fog folyni; ugyanekkor más vallasúak és egészen ártatlanok is szenvedtek méltatlan bántalmakat, ha véletlenül az utczán menve a háborgók kezébe kerültek, igy szenvedett a többek közt nagy sérelmeket néh. Török Péter is, kit az utczán leütötték. A zavargásnak végre a katonaság vetett véget, mely éjfélre kiürité az utczákat.

1861 A béke végre a két párt közt létre jött az 1861-ik év jan. 30-ik napján, a mikor aztán presbiterium választatott, mire febr. 3-án megtörtént békességesen a papválasztás is.

E közben mint mindenütt a hazában ugy megyénkben s városunkban is megindulnak az alkotmányos mozgalmak. Jan. 27-én végbe megy nagy zaj és lelkesedés közt Kállóban a megyei tisztujitás; megválasztatván első alispánnak Somossy Ignácz, II.-od alispánnak Kállay Emánuel, főjegyzőnek Böszörményi László.

Febr. 9-én már kezdetöket veszik az előmunkálatok a városi tisztujitáshoz is, a korteskedés járja mindenfelé. 13-án titkos szavazattal megválasztatott a candidaló bizottság a következőleg: Benczur Miklós, Mathaeides G., Maurer K., Hibján S., Markó József, Hankovszki J., Zomborszki A., Bencsik Pál, Barzó A., Nikelszki M., Kovács Gergely elnöklete alatt.

Bodnár István és Meskó Sámuel pártja állottak egymással szemben. — A szavazásnál többséget nyert Meskó Sámuel. A választás estéjén fáklyás zene rendeztetett a polgármester tiszteletére, mely alkalommal

Nikelszki Mátyás magvas beszéddel üdvözölte a polgármestert.

Mindez események az alkotmányos élet hosszas nélkülözése után az ujdonság erejével hangolták hazafias lelkesedésre a kedélyeket, s elképzelhető, hogy mennyi örömmel és tűzzel fogtak aztán a követválasztási mozgalmakhoz is.

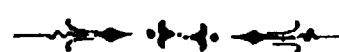
Már febr. 19-én különböző pártok alakultak, egyik párt Benczur Miklóst, a másik Vidliczkait, a harmadik Hrabárt éltette, folytak a korteskedések és az ezektől elmaradhatatlan mulatozások. Később Hrabár és Vidliczkai visszaléptek, s Kovács Gergely léptettetett fel.

Febr. 24-én d. u. a Benczur párt a csizmadia áruhelyiségben összegyülvén, Riszdorffer János, Noszák és mások lelkes beszédeket tartottak, estve jelöltjüket fáklyás-zenével tisztelték meg. A Kovács Gergely pártja pedig a nagyvendéglőben tartott összejövetelt. Febr. 23-ikán a városháza udvarán megtörtént a választás, minek eredménye lőn, hogy Benczur 329 szavazattal 178 ellenében képviselővé választatott; — s 30-án már el is utazott Pestre. Pártja nagy tisztességet tett neki elbúcsuzásakor, fényes banderium kisérte ki a vasuti indóházhoz, lelkes búcsubeszédek tartattak, a nők koszorut nyujtottak át az ünnepelt férfiunak.

Ezen időt, az alkotmányos jogok élvezete mellett, az adó executió tette emlékezetessé! Május 16-án ugyanis 300 katona érkezett városunkba 17-én és 18-án házról házra 10—12-tesével beszállásoltattak az adóhátrányosokhoz sorba. E mellett a tisztek a város kontójára a nagyvendéglőben kosztoltak egészen jun. 4-ig, midőn kitakarodtak a városból.

Jul. 12-én a városi gyülés ismét egy nevezetes ténynyel gazdagitotta nemes tetteinek sorozatát; nevezetesen a helyben kebelezett egyházak földjei és házai után az államadó fizetését magára vállalta ugy a multra, mint a jövőre nézve, s megnyervén a r. kath. egyház a város ellen folytatott perét a patronatusi jogra nézve, az ezen joggal járó terheket, illetve az évi kegydijak fizetését azon arányban, mint ahogy a a kath. egyháznak birói itélet szerint elrendeltetett, magára vállalta, s azt mindezideig fizeti is.

Jul. 13-ikán elárvereltetett az egyházutczai malom, s azon szabad tér, melyet ez elfoglalt, az ev. ref. egyháznak adományoztatott a város által templomépitési czélra.

Az alkotmányos élet napja, mely csak imént annyi szép reményt keltett fel a hazában, — e hóban már kezd aláhanyatlani. Báró Vay és a miniszterium jul. 17-én beadta lemondását, ez volt vésztjósló előjele annak, mi nemsokára csakugyan bekövetkezett, aug. 19-én még mindenki feszült figyelemmel várta mi fog történni a Deák tollából származott országgyülési felirattal. S már aug. 21-én az országgyűlés feloszlatása következik, mely általános levertséggel nyomult a honfiui keblekre.

Szeptember 23-án a városi gyülés 2000 frtot szavaz meg az eperjesi jogi tanszékre s annak egy évi 5%-át, 100 forintot azonnal fel is küldi, Riszdorfer inditványára, aztán e tőke mihamar ki is fizettetett.

Okt. 23 és 24-én intézi el a város képviselete véglegesen a városi nagy nevelési alapitvány ügyét, az államkölcsön nevezett czélra a következőleg osztatott fel: az ág. ev. egyház gymnasiuma részére 100,000, a

róm. kath. egyház részére 22,000, az ev. ref. egyház részére 10,000, a g. kath. egyház részére 12,000, az izraelita egyház részére 3000 forint alapitvány tétetett ugy, hogy a feltüntetett tőkék után 5%-it az egyházaknak tartozik félévenként fizetni. 1%-ja pedig a város javára tőkésitendő évről-évre.

Nov. 7-én az alkotmánynak vége, a hatóságok felfüggesztetnek. Nov. 17-én Mesko Sámuel polgármester alkotmányos érzelemtől indittatva leköszön, helyét Draskóczy Sámuel foglalja el.

1862. febr. 8-án eskettettek fel a város hivatal- 1862
nokai a császár hűségére Dobsa szolgabiró előtt, felesküdtek mindnyájan Riszdorfer János, Gráf Mór és Vad András nem.

Ápril 16-án a megyefőnök Vihely Róbertet nevezte ki a város polgármesterévé.

Julius 15-én a városi képviselet 4 hold földet szavazott meg a vasuti indóház mellett a kincstár számára dohányraktár helyiségül; alku szerint 200 frtért holdanként.

Augusztus 17-én gróf Lónyay Menyhért elnöklete alatt tartatott meg Nyiregyházán a helybeli takarékpénztár alakuló gyülése, másnap azonnal megválasztatott a vezető személyzet. Első igazgatóvá Kovács Gergely, második igazgatóvá Schack Mór lett megválasztva, megválasztatott egyszersmind 24 választmányi tag.

1863-ban nagy conferentia tartatott, jun. 27-én, 1863
melyen a város emelkedésére üdvösen hatható eszmék pendittettek s beszéltettek meg, ilyenek: egy városi iparkiállitás; továbbá a megyei székhely általtételének kérdése; azonban az előbbi is elmaradt azon évről, az utóbbi pedig csak egy évtized mulva lett teljesülendő;

mindamellett ez már mutatja, hogy akkor is közszükség érzete volt az, ami utóbb valósult, s ez is elég volt úttörő kezdeményezésnek.

Ezen év az országos szárazságról lett szomoruan nevezetes és emlékezetes. Juniushóban műkedvelői előadások tartattak az inségesek felsegélésére, majd maguk a város előljárói is tanácskoznak, mikép lehetne az inségen segiteni, evégett küldöttség neveztetik Riszdorffer János és Sipos András személyökben, hogy minden módot kutassanak fel és vegyenek elő, mely által a fenyegető bajt megelőzni lehetne, e küldöttség két nap julius 27 és 28-án tanácskozik. Aug. 1-ső napján a casino egyesület is tanácskozik ugyane tárgyban.

Aug. 3-án — a küldöttség javaslata elfogadtatván, — bejáratják a tanyákat, s összeiratják a nyomorban levőket, s a szükséghez mért gabona kölcsönt eszközölnek a kormánytól. Augusztusban már a tengeri szárakat vágta a szegény nép, mert mind meddő maradt a szárazság miatt, az éhes barmok még a ház fedeleit is rágták a tanyákon, s több állat hullott el az éhség miatt.

Ez év utólján a városi képviseletben is felmerül a megyeház áthozatalának kérdése. A város 50,000 frtot ajánlott fel e czélra s ingyen helyiséget. — Azonban az ajánlat, illető körökben visszautasittatott.

Ugyanez évben a város 800 hold földet vásárol Kállay Ubultól.

1864 1864-ben a városi gyülés elhatározza 100.000 frt kölcsönnek felvételét a magyar földhitelintézettől, a kölcsön kieszközlése végett Kovács Gergely, Riszdorffer János és Sipos András küldettek fel Pestre. Ott

Pálffy szivesen fogadta őket, megadván az engedélyt, utasitással is ellátta őket, s a kölcsön a földhitelintézettől felvétetett. Ugyanezen év márczius 27-én ismét előkerül a megyeház áthozatalának kérdése, s elhatároztatott, hogy ez ügyben a legmagasabb helyen kell megtenni a szükséges lépéseket. Kiküldettek Pestre Kovács Gergely és Mathaeidesz Gusztáv, s magukkal hozták Gerstner épitészt, hogy a helyiséget nézze meg és ahhoz alkalmazott tervet készitsen.

E közben ismét egyet fordult a világ kereke s kezdett a nemzetre mosolyogni ismét az alkotmányos élet reménysugára. 1865. szept. 21-én ugyanis kibocsáttatott a császári manifesztum, melyben decz. 10-ik 1865
napjára összehivatik Budapestre az országgyűlés.

E hirre lőn ismét nagy öröm és lelkesedés az országban. Nyíregyházán is a nemzeti lobogók a tornyokban és más épületeken kitűzettek, szóval felpezsdült ismét a nemzeti élet, mely néhány évig lenyűgözve hevert.

Szept. utólján már megkezdődnek a követválasztási mozgalmak. Két párt áll egymással szemben, a Riszdorfer Jánosé és a Bánó Józsefé. A város a két párt zászlóival csaknem egészen fel van lobogózva; uj, rég nem látott élénk képe van a városnak, a demonstratiók egymást érik.

Okt. 1-ső napján a Hudák-féle iskolában nagy gyűlés tartatik Bánó mellett. Október 5-ikén érkezik Bánó József, mig elvhívei mellette sorakoznak, a bevonulás alkalmával, a másik párt részéről élénk demonstratio rendeztetik.

Okt. 7-ikén a Banó párt nagy gyülést tart a csizmadiák áruhelyiségében, estve nagy bankett 300

teritékkel a nagyvendéglőben. Okt. 22-én ismét nagy tüntetes Bánó mellett, mialatt a másik párt is mozog, tüntet és vigad a Marosi vendéglőjében.

Okt. 28-án ismét nagy összejövetel rendeztetik a Bánóisták részéről 600 teritékre, hol maga Bánó is jelen van.

Nov. 24-ikén korán reggel kezdett gyülekezni a két párt zeneszó mellett, mindkét párt mindent elkövetett, hogy szavazóinak számát szaporitsa. 9 órakor szemben állt a két párt, s mihamar kezdettek a városház udvarára bevonulni, ott elfoglalva a pártok helyeiket. 12 órakor kezdetét vette a szavazás, eredmény lett, hogy Bánó József 765 szavazattal Riszdorfer 426 szavazata ellenében, tehát 339 szavazattöbbséggel képviselővé választatott.

A szavazás bevégeztével a győztes párt nagy lelkesedéssel kisérte követjét a városházához, hol az átvevén a mandatumot lelkesült beszédet tartott; erősen hangsulyozván a 48-as elveket, melyeknek alapján megválasztatott.

Másnap a kepviselő neje is megérkezett s estve igen fényes és sikerült bál tartatott tiszteletére.

1866 1866-ban ismét kezdetét vette a városi alkotmányos tisztujitás. Január 23-án Meskó Sámuel alkotmányos érzelmeiért egyhangulag megválasztatott ismét polgármesternek; azonban ő e helyet nem akarván ujolag betölteni, helyébe Jármy Menyhért választatott meg egyhangulag, kit más nap a főispán hivatalában meg is erősitett.

Szept. 18-án Palicz Mihály főbirónak, Szakay Endre tanácsnoknak megválasztatik.

Szept. 26-án adatik ki a sóstó fürdő egy részvénytársaságnak fizetés nélkül 24 évre ugy, hogy a tár-

sulat köteleztetik 24,000 forint összeget a sóstón czélszerüen beépiteni, s azt a 24 év elteltével dijtalanul a városnak átengedni.

Ezen évben épittette Jéger József az első gőzmalmot Nyiregyházán 2 kőre, melyet, — mivel azon időben a malom épitési joghoz nem juthatott a város malom joga miatt, — az orosi határhoz tartozó birtokán állittatott fel.

Az 1867-ik év keserü ujévi ajándékkal köszöntött be, nevezetesen az államadó tetemesen feljebb emeltetett; azonban ezt feledtette egy időre a magyar felelős miniszterium kinevezése, mely febr. 9-én történt s még ugyanaz napon Bánó képviselő által megsürgönyöztetvén: a nemzeti lobogók mindenfelé kitüzettek. 1867

Febr. 20-án minden templomban hála isteni tisztelet tartatott a miniszterium kineveztetésének örömére, estve általános kivilágitás rendeztetett, itt-ott igen ékes transparentekkel, az egész város fényárban úszott.

A város képviselete örömének jegyzőkönyvben adott kifejezést, egyszersmind díszküldöttséget nevezett az uj miniszterium és Deák Ferencz üdvözlésére Sztruhár (Báthy) Károly, Riszdorfer János, Nádasi Mihály, személyökben, kik 27-ikén el is mentek Pestre.

Máj. 10-én kezdetét vette a tisztujitási mozgalom; egyik párt Jármy Menyhért, a másik Meskó Sámuel nevét irta zászlójára.

Ugyanezen nap tartatott a tisztujitáshoz előkészitő városi gyülés, elnökül megválasztatott Báthy Károly, majd egy küldöttség neveztetett a tisztviselők fizetésének megállapitására, a következő tagokból: Kovács Gergely, Bodnár István, Vidliczkay József

vitelben, s az eredmény csakugyan az lett, hogy az elébbeni gyülés határozata leszavaztatott.

Ugyane hó 11-én a „terménycsarnok“ nagy bált rendezett az izr. iskolák javára, mely minden felekezetüek részvéte mellett oly kitünőleg sikerült, hogy a jövedelem 1200 forintot tett ki.

E közben az alkotmányos élet szabad levegőjében ujabb és ujabb jeleit adta a város polgársága jóravalóságának, s megragadott minden alkalmat, hogy a lelkesedés ünnepi hangulatát lohadni ne engedje. Igy febr. 20-ikán a polgári olvasó-egylet zászlójának felavatására ünnepélyt rendezett, hol a hirtelen nagy népszerűségre emelkedett ref. lelkész Gyöngyössy Sámuel tartotta a hatásos és lelkesitő beszédet; ez ünnepélyes actus végezte után, az ünnepélyes hangulatra emelt közönség Perczel tábornok fogadására sietett a vasúti indóházhoz.

A fogadás lelkesült és szokatlanul impozáns vala. Elől fényes bandérium léptetett a jeles lovas Kralovánszky Gyula főkapitány vezetése alatt, utána a 48-as honvédek saját zászlóik alatt, azután a helybeli czéhek zászlósan, díszes fogatok, végül beláthatatlan sokaság. Mozsárlövések hirdették a nagy férfiu megérkezését, a harsogó éljenek után üdvözöltetvén a tábornok: az általa adott rövid válasz után visszaindult az impozáns menet a városba, folyvást nőttön növekedő sokaságtól kisérve.

A tábornok Elek Ferencz honvédezredeshez szállt a kállai utczában. — Estve 100 fáklya fény mellett tisztelgett ablaka alatt a város lakossága. A tisztelgő közönség szónoka Gyöngyössy Sámuel volt, kinek szép beszédére Perczel nagyszabású beszéddel válaszolt. — Azután a tábornok tiszteletére országra szóló fényes bál tartatott.

Febr. 22-ikén a reggeli órákban a városi elöljáróság tisztelgett Perczelnél, hol Riszdorfer János üdvözölte az ünnepelt férfiut, oly remek beszéddel, melynek csak ritkán lehet párját találni. Délben nagy társas ebéd tartatott a nagyvendéglőben, hol a hazafias pohárköszöntések sora fokozta a lelkesedést.

Ez év többi része hasonló kisebb-nagyobb tüntetések között minden nagyobb esemény nélkül folyt le egészen decz. 27-ik napjáig, midőn Bánó József országgyülési képviselő tartotta beszámoló beszédét. E nagy népgyülés azonban nem mehetett el simán, miután Bánó magatartásával az országgyülésen még választói közül is számosan elégedetlenek valának, s itt már akkor nagy terjedést vett a balpárt, s ezek Kégly Gusztávval élükön megjelentek a beszámoló beszéd hallgatására, harsány-hangon éltetve Kossuthot és Vidliczkayt. Bánó beszéde végezte után Bartholomaeidesz János tartott hosszabb beszédet, melyben Bánót elvtelenséggel és jogfeladással vádolta. Ezután Bánó eltávozott s nem is választatott meg itt többé képviselőnek.

Ezen évben már erősen megindult a baloldal szervezkedése, a polgárság s az iparosok legnagyobb része sorakozott annak zászlója alá, tetemes pénzt raktak össze már elébb, s szó volt róla, hogy épületet vásároljanak a kör állandó helyiségeül.

1869. január 3-ikán a jobb oldal is szervezkedő 1869
gyülést tartott a nagyvendéglő nagytermében, ez azonban nem igen jól sikerült, mert e gyülésen megjelentek a balpártiak is nagy számmal és ellenszónoklatokat tartottak: Vidliczkay József, Zajácz József, Bencs János és mások.

Január 10-én a balpárt ismét gyülést tartott a nagyvendéglő udvarán, melyen részt vett a nagy te-

kintélynek örvendő Bónis Sámuel is, s a nagyszámu közönség fellelkesülve s elvi meggyőződésben megszilárdulva oszlott szét, ugy hogy már ekkor meg lehetett jósolni, hogy Nyiregyháza városa sok ideig nem fog kormánypárti képviselőt küldeni az országgyülésre.

Különben a balpárt erősitésére, az általános körülményeken kivül, nagy befolyást gyakoroltak az ékesen szóló Gyöngyössy Sámuel, a higgadtabb de érvekkel harczoló Vidliczkay, Krasznay Gábor mint a balpárt elnöke, Zajácz József, Joszka János, Bencs János és Hoffmann Adolf, mint mindég örömmel hallgatott népszónokok.

Jan. 15-én a baloldali többség szerint lett megválasztva a „központi bizottság," jelesül Krasznay Gábor elnöklete alatt: Maurer Károly, Virányi János, Mathaeidesz Gusztáv, Bukovinszki András, Stromp Pál, Nádasi Mihály, Veszeli József, Kornstein Ignácz, Barzó János.

Más oldalról a jobb oldal is szervezkedett s megállapitotta programmját s megtett minden lehetőt, hogy a győzelmet maga részére biztositsa.

Jan. 16-án tartatott meg a nyiregyházai iparbank alakuló gyülése nagy közönség részvéte mellett, hol ideiglenes pénztárnokot és választmányi tagokat választottak.

Febr. 7-én nagy gyülést tart a balpárt a csizmadia szinben, beszéltek Kégli Gusztáv, Zajácz, Bencs, Jurányi, Bartholomaeidesz és mások.

Febr. 21-én nagy részvét mellett szenteli fel a baloldal 9 drb. gyönyörü zászlóját, lelkesitő beszédet tart Gyöngyössy Sámuel; beszéltek még Zajácz, Bencs, és mások, lelkesitve a közönséget, még délután is tel-

ve voltak az utczák néppel, kik a baloldal kitűzött zászlóiban gyönyörködtek.

24-én a jobboldali zászlók felszentelése történt meg a nagy vendéglőben, onnan kiindulva körmenetet tartottak, s szónokoltak Kralovánszky Mór, dr. Baruch Mór, estve fáklyás zenét adtak Bodnár István jelöltjüknek; azonban a baloldaliak ellen-demonstratiót intéztek, s a jobboldaliak hazafias ünnepélyét anynyira megzavarták, hogy Bodnár István a nagy zajban szóhoz nem juthatott. Estve 600 teritékű vacsora tartatott a nagyvendéglőben.

A korteskedés mindkét részről kezdett szenvedélyessé válni. A jobboldal 138 választó ellen adott be reclamitiót. Küldöttség járt Pestre a jobboldal részéről. A zavar egyre nő, a miniszterium közbe lép, elrendeli a választást, de a központi bizottság ellenszegül.

Febr. 28-án a nagyvendéglő udvarán a jobboldali nők Bodnár Istvánt egy dísz zászlóval ajándékozzák meg, szónoklatokkal üdvözölték a jelöltet Kobilicz Ottilia és Kovács Gergely.

Estve mind a Vidliczkay- mind a Bodnár-párt fáklyás zenét rendezett jelöltje tiszteletére.

A választást megelőzőleg pár nappal a baloldal által, utczai szónoklatok mellett, ismét több zászló lett kitűzve a város utczáin.

A választás napján a Bodnár-párt vissza lépvén, egyhangulag megválasztatott Nyiregyháza város képviselőjeül Vidliczkay József. Lőn nagy öröm és lelkesedés a baloldaliak között, estve nagy lakoma a csizmadia szinben és a megválasztott képviselő házánál.

Ez évben, jelesül márcz. 5-én vette meg a város a „császár szállást“ összesen 3357 hold földet, holdját 90 frt 16 krajczárjával.

Fejlődött városunk gyár-ipara is, nevezetesen Hinsenkamph H. B. gépészmérnök át vette Jéger Józseftől a gazdasági gépgyárat, s előbbinek fiai ez üzletet ma is folytatják.

Jéger József pedig ugyan ezen évben a mai kor szinvonalán álló, jeles berendezésü gőz olajgyárat épitett, mely ma is működésben van, azonban 1879 óta másnak — Feldheim Emmánuelnek — birtokában. Az olajgyár két viznyomásu olajsajtóval bir, napontai munka-képessége 40—60 m. mázsa napraforgó feldolgozása.

1870 1870 Jan. 20-án igen heves gyülésben ismét szőnyegre kerül a megyeház áthozatalának kérdése, még a mult év juliusában megbizott küldöttség támadtatott meg azon késedelmezéseért, hogy munkálatával mind ez ideig el nem készült. A küldöttségnek meghagyatott, hogy a memorandumot 48 óra alatt készitse el; jan. 22-ikére a memorandum elkészülvén, azt febr. 4-én egy küldöttség vitte fel Budapestre. A küldöttség tagjai voltak: Kovács Gergely, Bodnár István, Riszdorfer János, Vidliczkay József. Ugyanez alkalommal Lónyay Menyhért dísz-polgári oklevéllel tiszteltetett meg a város részéről. A febr. 21-iki képviseleti gyülésben elhatároztatott, a nagy vendégfogadó felépitése, márcz. 9-én pedig már a tervezet is elfogadtatott, mely szerint a vendégfogadó 40 vendég szobából, 3 nagy teremből, kávéházból, földbe épitett istállókból és a szükséges mellék szobákból fogott volna állani; azonban ez a terv még ma is a pium deziderium ok közé tartozik.

Ugyanezen év jun. 9-én tartatott meg városunkban a Battyányi gyász ünnepély; a nagyszámu közönség először az ág. ev. templomba ment, mely nem volt képes a roppant hallgatóságot befogadni, a gyász ravatalt körül állották a 48-as honvédek, ott volt az uj honvédek tisztikara és a vidék intelligentiája, az oltár előtt Bartholomaeidesz János tartott megható imát, a szószékről pedig e sorok irója tartott az ünnepély természetéhez alkalmazott beszédet, ennek végeztével a közönség nagy része a róm. kath. templomba ment, honnan a mise végezte után zászlók alatt a g. kath. templomhoz sietett a közönség, de az zárva találtatván, a közönség a hymnus elzengése után szétoszlott.

Nov. 3-án megpendittetett a pázsiti földek szétosztása, illetve eladása: de ez még csak későbben lett valósulandó.

Az 1871-ik év szintén nevezetes eseményeket jegy- 1871
zett városunk évkönyvébe.

A helyben állómásozó 41-ik honvédzászlóalj zászlószenteléséhez már május kezdetén nagy előkészületek tétettek. Zászlóanyául gróf Lónyay Menyhértné lett felkérve, ki azt készséggel el is fogadta.

A zászlószentelési ünnepélyt megelőzőleg nehány nappal az a kérdés merült fel, hogy az egyházi szertartás melyik felekezet lelkésze által végeztessék? Simon Endre akkori plebános nem akarta engedni a jogot másnak; azonban a város elöljárósága tekintettel arra, hogy a prot. felekezet e városban meghaladja a többi felekezetek összes számát, a honvédtisztek pedig és különösen F . . . . r S . . . . r kapitány azon indokból, hogy a megye lakossága is tulnyomólag reformatus, ahoz ragaszkodtak, hogy prot. ritus szerint vitessék végbe a szertartás.

Kérdés intéztetett tehát sürgönyileg báró Eötvös József kultuszminiszterhez ez ügyben, a válasz az lett, hogy amelyik felekezet többségben van a megyében és városban, annak szertartása szerint végeztessék az egyházi cselekmény; mindamellett mindkét felekezet papja szerepelt, hogy az egyházi áldásban ne legyen hiányosság.

Protestans részről Bartholomaeides János evang. lelkészt s főesperest kérték fel a szertartás végzésére, azonban ő maga helyett e sorok iróját ajánlotta.

Máj. 21-én sátor vonatott a buzatér kellő közepén, előtte jobbról Simon plébános szószéket készittetett, s mivel nem engedte meg, hogy abból prot. lelkész szónokoljon, prot. szószék is emeltetett a sátor előtt balról.

A délutáni órákban a vasuti indóháznál beláthatatlan sokaság gyült össze a zászlóanya fogadására. Kralovánszky Gyula városi kapitány igen díszes banderiumot alakitott, melyet fekete kesely lován teljes díszben maga a főkapitány vezetett és vezényelt.

Megérkezvén a vonat, a kiszálló zászlóanya szűnni nem akaró éljennel fogadtatott s Bodnár István által üdvözöltetett; majd megindult a menet, mely egy fejedelmi bevonuláshoz volt méltó, elől a banderium, utánna a katonatisztek Janik őrnagy vezetése alatt, azután a város díszfogatán a zászlóanya, utána a diszes fogatok hosszú sora, a tengernyi nép annyira elfoglalta az utat, hogy a fogatok csak lépést haladhattak előre.

A zászlóanya Kovács Gergelyhez szállt, hol estve tiszteletére nagyszerű fáklyás zene rendeztetett, mely alkalommal e sorok irója tartott üdvözlő szónoklatot.

Máj. 22-én ment végbe a zászlószentelés nagy ünnepélyességgel a búzatéren. A városból, a tanyákról és a megye minden részéből összesereglett közönség a buzapiaczot teljesen betöltötte ugy, hogy a díszhonvédszázadok felvonulására alig volt elégséges hely. — Mozsárlövések jelezték az ünnepély kezdetét. Elsőben Simon plébános beszélt, ennek végeztével e sorok irója mondta el alkalmi szónoklatát, azután a zászló megáldás, a szegverés következett, ezt követték a gyalog és lovas honvédszázadok dísz felvonulásai, melyek több izben megismételtettek.

Kivül a városon a szentmihályi ut mellett ökröket sütöttek ősi szokás szerint a nép és katonák számára.

A szertartás végeztével a casino nagytermében fényes diszebéd rendeztetett. A lépcsőház gyönyörüen fel volt díszitve mindenféle virágokkal s exoticus növényekkel. Önként értetik, hogy az ebéd felett a hazafias pohárköszöntések nem hiányzottak.

Julius havában a törvényszéket megnyervén városunk, annak áthelyezése ügyében conferentiák tartattak. Jul. 20-án az ügy a képviselet előtt is szőnyegre kerülvén: sürgősen felküldettek Budapestre Vidliczkay József, Sexty József, Krasznay Gábor, Schack Mór és Nikelszky Mátyás, a szükséges előintézkedések s vállalkozókkal való tanácskozás végett.

Ezek sikerrel járván, már jul. 31-én a Gertnerféle terv szerint a Benko módositásával elhatároztatik a városháznak emeletre leendő kiépitése, s az épitkezés megkezdése még azon ősz folytán.

Aug. 10-én már az árlejtés is megtartatott. Az épitkezés ellenőrzésével küldöttség bizatott meg, melynek tagjai voltak: Krasznay Gábor, Kovács Gergely, Kornstein Ignácz, Riszdorfer János, Nikelszky Mátyás.

Aug. 18-án elhatározta a képviselet a hires Nagy állás szétbontását, s annak anyagja a városháza épitéséhez használtatott fel.

Szept. 25-én tartatott az utolsó képviseleti gyülés a városházában; ekkor a tisztviselők a kisdedóvoda helyiségébe költöztek át, s azonnal megkezdetett a bontás és épitkezés.

November 8-án elhatározta a képviseleti gyülés, 800.000 forint törlesztési kölcsön felvételét, melyből a városházát, a nagyvendéglőt felépithesse s minden függő adósságát kifizethesse.

Ez a 800,000 forintos kölcsön ugyan nem sikerült, mivel a megyei hatóság, ugyan e városból eredő fellebbezés folytán ily nagyobb kölcsön felvételét nem engedélyezte, csak 150,000 forint felvételét engedte meg.

Meg vagyok győződve, hogy a nagy kölcsön ellenzői a városnak felfogásuk szerint jót akartak, de hát ma már láthatni, hogy a kölcsön megakadályozása igen nagy hiba volt, mely városunk fejlődésének utjába nem csekély akadályt görditett.

Ugyszólván minden eszköz, mintegy kezébe volt téve ekkor a városnak, melyeket okosan felhasználva egy évtized alatt rendkivüli haladást tehetett volna. Az előhaladás és fejlődés ugyan most is meg van, de nem oly mértékben, mint a hogy azon esetben lett volna, ha a kölcsön akkor felvétetik.

1872 Az 1872-ik év jan. 10-én a járásbiróság beköltözött a város házába; a törvényszék már megnyerve, a reáliskola ügye ugyszólván kezében a városnak, melyre nézve gr. Lónyai Menyhért itt városunkban egy tisztelgő küldöttség előtt kedvező igéretet tesz, terménykereskedése a vidék központjává emeli, hova mintegy özönlik a nép, folyvást növelve a pénzforgalmat. A

megye komolyabb irányu értelmiségének figyelme városunkra van irányulva, s a kézzel fogható előrehaladás felkölti a bizalmat a hidegebb szívekben is; ámde akkor, midőn a helyzet-nyujtotta eszközöket üstökön kell vala ragadni, hiányzik az előhaladás egyik mozgató rugója a pénz, s a már rég tervezett nagy-vendéglő épitése nem sikerülhet, nem sikerülhetnek azok a czélszerű befektetések, mint egy műgőzmalom felállitása, gőz-fürdő épitése, reáliskola, kaszárnyaépités sat., melyek a város külső tekintélyét, belső erejét és erélyét hatalmasan növelték volna; igy majdnem tehetetlenül kelle néznie, miként tétetik rohamosan semmivé a város malom-jövedelme, miként rendeltetik el a városból a katonaság, miként épülnek itt-ott magán szállodák a nagyvendéglő rovására, sat. sat.

Meg kell vallani, hogy a dolgok ily nemű menetébe az országos politikai pártszempontok is bele játszottak; ez év febr. 10-én az országos baloldali gyülés megtartatván Budapesten: mind szenvedélyesebbé kezdett válni a „jobb"- és „baloldal" közötti küzdelem a vidéken is, tehát Nyiregyházán is.

Ugyanekkor jött szóba az országgyülésen, még pedig febr. 12-én ama törvényjavaslat, mely a követválasztásra nézve magasabb czenzust s három helyett 5 évi cyklust akart megállapitani, e törvényjavaslat agyonbeszélésében nem csekély osztályrész jutott Nyiregyháza képviselőjének Vidliczkay Józsefnek.

A tavasz eljöttével kezdetöket vették ismét a képviselő választási előleges tanácskozások; igy ápr. 27-én estve bizalmas beszélgetésre gyültek össze többen Blahunka Józsefnél; az itt történt megállapodás szerint a következő napra az óvoda épületben egy nagy értekezlet tartatott Bodnár István elnöklete alatt, hol

abban történt a megállapodás, hogy képviselőül valamely nagy hatalmu, befolyásos egyéniséget kellene megnyerni, és ennek a nagy befolyásu embernek nevét már mindenki tudta akkor, azonban tekintettel arra, hogy még felkérve nem lett, neve még felemlitve nem lett, ez pedig gr. Lónyay Menyhért vala.

Máj. 4-én a jobboldal szervezkedő gyülést tart a nagy vendégfogadóban, hol gr. Lónyay követjelöltsége szóba hozatik. — A baloldal részéről szintén igen népes összejövetel tartatik máj. 9-én kedvező idő mellett a Széchényi ligetben, hol Vidliczkay megtartván beszámoló beszédét, a baloldal részéröl a követjelöltség elfogadására ismét felszólittatik. — Estve tiszteletére fáklyás zene rendeztetik, mely alkalommal Sütő József által üdvözöltetik a választó közönség nevében.

Május 10-én a „jobboldal“ gr. Lónyayt követjelöltül nyilván proklamálja. Május 21-én megalakittatik a központi választmány a következőleg: elnök Bodnár István; tagok: Kacska János, Nikelszky Mátyás, Palicz András, Riszdorfer János, Schack Mór, Nádasi Lajos, Jánószky János, Juhász Mihály, Kralovánszky Mór, Korponay János, mind Deák-pártiak. E választás mig egyrészről nagy levertséget okozott a balpártiak között, másrészről a pártvezérek nagyobb tevékenységre buzdultak, kivált pedig midőn a jobboldal 570 baloldali választó polgár ellen reclamált, az elkeseredés tetőpontját érte, s rendkivüli tevékenységet fejtettek ki a rábeszélésben, korteskedésben, különösen a kireclamáltak, ugy bent a városban mint a tanyákon. A lázas tevékenység elragadt a nőkre is és különösen Saary Pálné, Csengeri Sámuelné, Krajnyák Györgyné, lelkes társnőikkel, fáradhatatlan tevékenységet fejtettek ki a baloldal mellett.

Azonban a párt intéző bizottsága sem pihent, napnap után gyülések tartattak a csizmadia szinben, e mellett a jul. 14-én tartandó nagy baloldali gyülésre a fővárosból leérkeztek Mátyus Aristid és Füzesséry Géza a sétatéren lelkesitő beszédeket tartottak.

Az érdeklődés rendkivüli volt, az ország figyelme városunkra volt függesztve, mert hiszen az ország miniszter elnöke állt szemben egy egyszerü, de jellem szilárd képviselővel.

Már a választást megelőző nap az ország minden pontjáról érkeztek városunkba érdeklődők. — Gömör, Borsod, Heves, Zemplén, Szatmár, Bihar sat. megyék ellenzéki férfiai közül számosan jelentek meg már a választást megelőző estve városunkban; feszült kiváncsisággal várva a választás eredményét.

Jul 15-én 8—9 óra között vonult fel a két párt; közöttök a katonaság kordont vont. Mindkét párt impozans volt, még nem lehetett tudni melyik pártra dől el a diadal.

Először a kormánypárt szavazott, reggeli 9 órától egészen estvéli 7 és ½ óráig. Ekkor vonult be az egész nap utczán ácsorgó, de azért lelkesedését és türelmét nem vesztett „balpárt" a városházaudvarára leirhatatlan lelkesedéssel. Nem sokára megeredt az eső, ott áztak a választók fedél nélkül, éhen szomjan, a szavazás egész éjjel tartott, sőt másnap egész estveli 6 óráig, midőn végre az eredmény kihirdettetett, mely szerint Gr. Lónyayra adatott 643, Vidliczkayra 812 szavazat. Mire a „balpárt" diadalmas "éljenek"-be tört ki, szászlókkal, zenével ment választott képviselőjeért, ki szép beszéd kiséretében vette át mandátumát. — Azután, mint ilyenkor rendesen szokás, volt nagy áldomás a „Sóstón."

A követválasztási érdekes napok lezajlása után, jul. 17—19 napjain a felső szabolcsi gazdasági egylet termény, állat és gazdasági eszközök kiállitását rendezett Nyiregyházán, az állatkiállitás az uj állásban, a termény és gazdasági eszközök kiállitása a „Huszár“ fogadóban a vasut mellett volt elhelyezve. E kiállitás, tekintve a kezdet nehézségeit meglehetősen sikerült. Számos jutalmak s dicsérő oklevelek is állittattak ki és osztattak szélyel.

Míg a gazdászat terén emez úttörő lépés tétetett; addig ugyan e hóban a nevelési intézmények terén hanyatlás történt, nevezetesen az itt tartott ág. ev. egyházkerületi gyűlés a helybeli tanitóképezdét, érdeklődés hiánya miatt beszüntetni kényszerült.

Aug 17-én a törvényszék költözködött által a város háza épületébe. Ugyane hónak 27-ik napján ismét szőnyegre kerül a képviseletben a reáliskola ügye, de a tanácskozások és tervezgetések eredmény nélkül maradnak.

Szeptember havában megkezdődnek a városi tisztujitási mozgalmak. E hó 17—18-ik napjain megállapittatott a tisztviselők fizetése. A polgármesteri fizetés 1600, a főjegyzői 1400, a főkapitányé 1200, 4 tanácsnoké 1000—1000, az aljegyzőé szintén 1000 forintban állapittatott meg.

Deczember 16-án volt a képviseleti tagok választása, egytől egyig baloldaliak választattak meg.

E hó hátra levő része nagy részben a tisztviselők jelölésével folyt le. Nagy gondot adott a polgármester választásának kérdése. A helyzetet uraló párt köztiszteletben álló s nagy népszerűségnek örvendő elnöke Krasznay Gábor körül csoportosult, fel is szólittatott a jelöltség elfogadására, azonban ő hivat-

kozva különösen nyilvános szereplésre nem vágyakozó természetére, továbbá anyagi helyzetére, a jelöltséget elfogadni sok ideig vonakodott; ugy, hogy hosszas kérelem után csak is a minden oldalról reá nyomakodó erkölcsi pressió hatása alatt inkább kényszerüségből, mint jókedvéből vállalta azt el s el kell ismerni, hogy nagy áldozatot hozott egyéni helyzetét tekintve, midőn végre a bizalomnak engedve, a jelöltséget elfogadta.

1873 Jan. 9 és 10 napjain tartatott meg a vá- 1873
rosi tisztujitás Bónis Barnabás elnöklete mellett, polgármesterré egyhangulag Krasznay Gábor, főjegyzővé Jurányi Hugó, főkapitánynyá Kralovánszky Gyula, árvaszéki ülnökökké Sáry Pál, Enyingi Lajos, tanácsnokokká Vad András, Bencs László, aljegyzővé Czupra Endre, számvevővé Galánffy Dániel, adószámvevővé Oltványi Endre, tiszti ügyészszé Kralovánszki Mór, tiszti gyámmá Zajácz József, házi pénztárnokká Joszka János, adópénztárnokká Krajnyák György, levéltárnokká Kmethy István, pénztári ellenőrré Mikecz József, alkapitánynyá Kovács Károly választattak meg. Városi alorvos régebbi szerződésnél fogva maradt Takács Alajos, főorvos lett dr. Meskó Pál.

Február 23-dikán tartotta az ujonnan megválasztott képviselet első ülését a városháza disztermében

Márczius hóban történt meg a collaudirozás a városháza épületére vonatkozólag, melynek következtében az előirányzaton jóval többe került városháza hivatalosan átvétetett a vállalkozóktól.

Ugyan e hóban és pedig márcz. 16-án kezdette szétbontani a helybeli ref. egyház régi kis templomát s az uj templom alapköve, Révész Bálint ref. püspök jelenlétében, le is tétetett; melyről majd a maga helyén szólunk bővebben.

Ez évben az országosan pusztitó ázsiai kolera városunkban is nagy pusztitást vitt véghez. Juliushóban dühöngött az leginkább, naponta 15—20 halott is volt. — Aug. utólján, miután számos áldozatot elragadott végképen megszünt.

Szept. 21-ikén a polgármester és Haas Mór Pestre küldettek a Dessewffy-féle kölcsön állampapirainak beváltása végett.

A kolera Vad András tanácsnokot elragadván, helyébe Nikelszky Lajos választatott meg.

1874 1874 ápr. 19-én a városi képviselet 1000 forint alapitványt tesz a tiszai egyházkerület képezdéje javára, mig az Eperjesen lesz elhelyezve.

Jurányi Hugó ez év folyamán elhalván, helyére máj. 28-án Sáry Pál választatott meg főjegyzőnek.

E közben czélba vétetik a város anyagi ügyeinek rendezése, s elhatároztatik, egymillió forint kölcsönnek felvétele, hogy a város minden apróbb adósságától szabadulhasson. A kölcsön mikénti visszafizetésére nézve terveket adtak be Joszka János és Zajácz József. Első a kállai pusztát, utóbbi a pázsiti földeket vélte e czélra eladandóknak. — Az utóbbinak terve fogadtatott el, a kölcsön t. i. 800.000 forint arany kölcsön később csakugyan felvétetett, s a pázsiti földek „jogok"-ra osztatván, a városi polgároknak 10 évi törlesztésre eladattak. Ez képezi alapját a nagy kölcsön visszafizetésének. E nagy kölcsön a 80-as években convertáltatott 50 esztendei törlesztésre, 610,000 forintban.

Ez év decz. 18-án a központi választmányba a következő tagok választattak meg: Barzó János, Csengeri Sámuel, Sáry Pál, Oláh Antal, Török Péter, Szekeres János, id. Gyurcsán József, Bencs János, Mathaeidesz Gusztáv, Maurer Károly, Hoffman Adolf, Haas Móricz.

Elhatároztatott a Dessewffy-kölcsön visszafizetése minél elébb, mivel azután egész 14·98%-it kellett fizetni.

Az 1875-ik év nevezetes az országos pártok 1875
„fuzió"-járól, mely Pesten ez év márczius 2-án jött létre. Megkisérlették ennek létesitését a megyei májusi közgyülésen, de lett miatta nagy zaj és lett belőle confusio. Kisérlet tétetett ez irányban Nyiregyházán is, de annak létrehozása nem sikerült, a balpárt megállott eddigi alapján s elvei mellett.

A „fuzio" pártiak dr. Vécsey Tamás akkori eperjesi jogtanárt kérték fel követjelöltül, a baloldal pedig Vidliczkay József mellett tömörült ujolag.

Előre láthatólag nagy küzdelemre volt kilátás, mivel a hires és kedves tanárnak több oly taitványa volt az intézők közt, kik hálás reminisczencziákkal viseltettek iránta, ugy hogy, egy némely, ki annak előtte nagy részt vett a baloldal küzelmeiben, mind az utolsó napig ingadozásban volt arra nézve, hogy melyik pártra szavazzon, tenni pedig egyik párt mellett se akart semmit. — A baloldal érezte meggyengülni erejét azért is, mivel az iparosok közül igen sokan elvesztették választási jogukat; — minélfogva a baloldal szükebb körü bizottsága a választás előtt pár nappal lehivta körébe az akkor szép hirnek örvendő, két fölkapott ifju tagját a baloldalnak, már akkor „48-as függetlenségi pártnak" Verhovay Gyulát és Mezei Ernőt, kik az összejövetelek alkalmával buzditó és lelkesitő szónoklatokat tartottak.

Végre megtartatott a követválasztás s Vidliczkay 3 szavazat-többséggel csakugyan megválasztatott.

Ugyanez év deczember havában alakult meg a Nyiregyházai korcsolyázó egylet.

1876 1876. deczember 7-én Deák Ferencz elhalván, temetésére a képviseleti gyűlés által Krasznay Gábor polgármester és Simon Endre küldettek Budapestre.

Márczius 9-én szavazta meg az osztrák földhitelintézet a város 800,000 forintos kölcsönét. Ugyan e hó 14-én határoztatott el, hogy a kölcsön 40 évi törlesztésre felvétessék; az ügy további intézése a pénzügyi bizottságra bizatván.

Május 27-én jött városunkba Samassa egri érsek bérmálás végett, nagy ünnepélyességgel fogadtatott, a harangok meghuzattak, diadal-kapuk voltak felállitva; hivei tiszteletére fáklyás menetet rendeztek, mely alkalommal Sztárek Ferencz volt az üdvözlő szónok. A város díszfogatán járt a főpap a körül fekvő községekben, s városunk polgármestere mindenüvé házi gazdai szívességgel kisérte. Meg is emlékezett a nemes lelkü főpap Nyiregyházáról, amenyiben azon év telén 300 forintot küldött a nyiregyházai szegényeknek vallás különbség nélkül, mely emelkedett szívről tanúskodó adományt a város képviselete hálásan megköszönte s évkönyveiben átadta az utókor emlékezetének.

Junius 1-ső napján jött haza Bécsből a kölcsönt kieszközlő küldöttség, Bodnár István, Kovács Gergely és Vidliczkay József a 800,000 forint kölcsönnel. Kapott a város tulajdonképen 768 ezer forintot, a papirokat 96%-ával számitva. A képviseleti gyűlés számukra 1000 forint tiszteletdijat szavazott meg.

Ugyan e hó 12-én határozta el az országgyűlés, hogy Szabolcsmegye székhelye ezutánra Nyiregyháza leend; természetes, hogy e hir nagy örömmel és lelkesedéssel fogadtatott Nyiregyházán.

E diadalt hosszas küzdelem előzte meg a megyében is, mely majd a következő kor történet irójának

hagyatik fenn, mivel azok közül, kik e sokszor keserű küzdelemben a megyében részt vettek, sokan életben vannak.

Mindamellett hálátlanság volna itt kiemelőleg meg nem emlékezni azon magas míveltségű és állásu egyénekről, kik a város érdekét egyesitve a megye érdekével, a dolgokat magasabb szempontból itélve meg s fogva fel: városunk javát melegen felkarolták s elébb vitték. Ilyenek mindenekelőtt a gróf Dessewffy család ma élő lelkes tagjai, kiket régibb kegyeletes viszony is fűz városunk életéhez és történetéhez. E nemes grófok: Aurél nagy befolyásával és személyes tevékenységével; Dénes, Alajos, Béla, rokonszenves megjelenésükkel példaadásukkal, nemcsak számos jó barátot szereztek városunknak, hanem annak előhaladását s felvirágzását szivökön viselve, az ősökhöz méltólag a történetiró kiemelésére tették magukat méltókká városunk életében; melyet, mig a jelen, tekintettel az egyéni szerénységre, csak röviden, de hálásan emlithet fel; a jövő történetirójának marad a szerencse, tetteiket méltólag megörökiteni. E főurakon kivül több előkelő család sőt egész vidékek s városok mutatták ki jóakaratukat a város iránt különösen a közelmultban, legyen itt együtt kiemelve részökre a tisztelet és elismerés azon óhajtás nyilvánitásával: vajha minél erősebbé és általánosabbá legyen az egyetértés és szeretet kapcsa városunk és a vármegye tisztelt közönsége között.

Nyiregyháza e tekintetben igen tetemes áldozatokat hozott, városházának éjszaki részét a megye elhelyezésére átengedte mindaddig, mig a megye székházat nem épit, egyszersmind a főispán és alispán számára szállást ajánlott fel az uj választásig.

A városi hivatal elhelyezésére a Nagyvendéglő melletti ugynevezett kapitányi laktanyát alakitotta át, hová októberhóban át is költözött; — ugy hogy november 28—30 napjain az első megyebizottság már Nyiregyházán tartatott meg, mely alkalommal megerősittetett a pázsiti földek eladásának tervezete is, a tervezett kölcsön felvételének alapjául.

1877 Az 1877-ik év a török-orosz háboruról, ennek folytán a török-magyar rokonszenv fölébredéséről és ápolásáról nevezetes. Ez év tavaszán küldte vissza a „Corvinákat“ a török kormány a magyaroknak. E tény Nyiregyháza mindenkor hazafias képviseletét sem hagyta érintetlenül; nevezetesen a „Corvinákat“ hozó küldöttség tiszteletére, magát küldöttség által képviseltetni elhatározta. Kiküldvén e végett Krasznay Gábort, Somogyi Gyulát és Lukács Ödönt; azonban mint tudjuk, a „Corvinák“ Budapestre szállitása meg nem engedtetett, igy a küldöttség is itthon maradt.

Hosszas küzdelem és alkudozásba került az is, mig a város a vármegyével a kőut kiépitésére nézve megegyezhetett. A tokaj-kolozsvári utnak a városon kivüli részei Tokajtól Nagy-Kállóig készen voltak már. A város képviselete főutczáján diszesebb és költségesebb kövezést tervezett; végre hosszas tanácskozások és alkudozások után, a vármegye 30.000 forintot utalványozott a városnak, mennyiből ő a már érintett utvonalat egyszerüen kiépithette volna. Ez egyezség megkötése után még az előző évben megkezdettek a munkálatok, még pedig alag-csatornázással összekötve. A főtér utvonala koczka trahit kövekkel burkoltatott ki. Ez épitkezés került a városnak a megye által kiutalványozott összegen felül 75.000 forintjába. Kiköveztetett ekkor a szent-mihályi utcza végétől a kállói ut

végeig, továbbá a vármegyeháza éjszaki végétől a „Szarvas“ korcsmáig. E nagy mérvü épitkezés már az 1876-ik év jul. 16-án át is vétetett Lax vállalkozótól.

Ma már alig tünik fel előttünk mily nagyszerü lépés volt ez városunk életében, szépészeti, közlekedési, kényelmi és egészségi szempontokból, ha visszaemlékezünk az az előtti sáros utczáinkra, kétszeresen szerencsésnek s üdvösnek kell mondanunk azt a pillanatot, midőn a város képviselete a város fokozatos kiköveztetését határozatilag kimondotta . . . . és itt még a város nem állapodott meg. Tisztán a maga erejéből kiköveztette s csatornáztatta a pazonyi, Kossuth, n.-debreczeni utczákat, ez utóbbit a „Hvezda“- vagy „Steiger“-féle házig, a Posta, Domján s Haas-féle kereszt utczákal a kállai utczabeli gyógytártól kezdve, a „Selyem“ utczát a Haas-féle kereszt utczáig, a főtértől a körtvély utczát érintve a pazonyi utczáig. Egyidejüleg megkezdetett a járdák kiépitése, a főutczákon koczka trahit, a mellékutczákon faragatlan trahit kövekkel. Mindez a városnak igen nagy áldozatába került, ugy, hogy a fent nevezett 75.000 forinton felül az utczák kikövezésére közel 200.000 forintot költött eddigelé.

Ugyancsak az 1877-ik év okt. 9-én a városi képviselet ismét melegen karolta fel a kállói reáliskolának a nyiregyházi gymnasiummal leendő egyesitésének eszméjét, melynek lehető keresztülvitelével Krasznay Gábor, Farbaky József, Somogyi Gyula és Vidliczkay József bizattak meg, kik Pestre fel is mentek még azon hónapban. Azonban ott Pesten e terv közöltetvén Zsedényi ág. ev. kerületi főfelügyelővel, ő az autonomiára való tekintettel még a tervet is nehezteléssel vette, a miniszter pedig szintén kitérő választ ad-

ván, a törekvést siker nem koronázta, s az ügy végképen elejtetett.

E közben a törökök veszteségének hirére a fővárosban egy nagyszerü országos népgyülés rendeztetett, melynek czélja az lett volna, hogy a kormányt a törökök segitségére inditsa. E népgyülésre Lukács Ödön és Kállnay László küldettek fel a város által, kik a gyülésen decz. 16-án meg is jelentek. E nép gyülésen legalább 20.000 ember vett részt. — Lefolyásáról és az akkor történt demonstracziókról a napi lapok részletes leirást hozván; azokra kitérni e helyütt feleslegesnek tartom.

1878 1878. máj. 11-én s több napjain ág. ev. egyház kerületi gyülés tartatott városunkban, máj. 11-én délután Czékus superintendens nagy pompával fogadtatott Diadal kapuk voltak állitva. A Barzó János házánál fehér ruhába öltözött leányok üdvözölték a főpásztort s egész virágesővel halmozták el. Bent a debreczeni utczán két sorban fel voltak állitva az ev. elemi és gimn. tanulók. Bartholomaeidesz János espereshez szállott a főpásztor, hol még az nap a tisztelgő küldöttségeket fogadta. Estve tiszteletére fényes fáklyás zene rendeztetett, mely alkalommal Meskó László ékes üdvözlő beszédet tartott, mire a főpásztor meghatottan válaszolt.

Kralovánszky Gyula, a városnak ma is előnyösen emlegetett főkapitánya elhalván, nagy részvét mellett temettetett el; helyettesitve lett Bencs László tanácsnok jun. 7-én. Ugyanekkor a tisztujitás előmunkálatainak kidolgozása végett egy 15 tagból álló bizottság választatott.

A követválasztás ez évben zajtalanul ment végbe. A kormánypárt ugyanis belefáradva a többszöri siker-

telen küzdelembe, jelöltet nem állitott fel, minélfogva Vidliczkay József aug. 11-én egyhangulag képviselővé választatott.

1879-ben január 14—16-án tartatott meg a tiszt- 1879
ujitás, mely alkalommal polgármesterré ismét egyhangulag Krasznay Gábor, főkapitánynyá Kerekréthi Miklós, gazdászati tanácsnokká Bencs László, tiszti ügyészszé Meskó László, árvaszéki ülnökké Májerszky Béla és Nikelszki Lajos választattak meg, a többi helyekben feljegyzésre méltó változás nem történt.

1881-ben inditványoztatott, hogy a város önálló 1881
törvényhatósággal biró várossá emeltessék; ugyanekkor Sütő József ellen inditványt adott be, melyben kéri, hogy a város nagy községgé alakittassék át. Ez utóbbi inditvány elvettetvén; az elébbi inditvány megfontolására a következő tagokból álló küldöttség választatott meg: Krasznay Gábor, Vidliczkay József, Lukács Ödön. Bodnár István, Kovács Gergely, Riszdorfer János, Joszka János, Török Péter.

Ugyan e gyülésen Krasznay polgármester inditványnyal lépett fel a nagyvendéglő kiépitése iránt; azonban mindezen inditványok, mint a szegény ügy rendezése, és más több mind ez ideig várja az üdvös elintézést.

Ezzel együtt a város történetének végére jutottam. Látni lehet, hogy az utóbbi évekről való feljegyzéseim lehetőleg szárazok és rövidre vonttak, mivel a discretió nem engedhette meg némely dolgokkal való bővebb foglalkozást, nehogy oly tiszteletreméltó egyéneket érintsen a történet iró tolla, kik még ma is életben vannak.

A még hátralevő néhány év történetét tehát nem emlitem, hiszen eleven emlékezetében van az a jelen

nemzedéknek. Ez éveket ugyis a tervezgetések korának lehet mondani, melyek közül csakis egy létesült hosszas vajudás, nem ritkán kinos félreértések és versengések után, tudniillik a vámsorompó felállitása.

Mielőtt azonban a tárgyalás alatti korszakot berekeszteném, meg kell itt emlékeznem pár szóval Krasznay Gáborról, ki 1872-tőtől a mai napig működik, mint polgármester. — Az ő nevéhez vannak füződve az utolsó másféltizedben a városunkban létesitett nagyobbszerü alkotások. Ki alig változott tisztikarával a város ügyeit önzetlen jóakarattal s becsületességgel vezette s vezeti. Tevékeny részt vettek a város ügyeiben az ő polgármestersége alatt a tisztviselőkön kivül Bodnár István, Kovách Gergely, Vidliczkay József, Nikelszky Mátyás, [1]) Török Péter, a helybeli lelkészek, Barzó János, Nádasi Mihály, Palánszky Sámuel, Báthy Károly, az utóbbi években Somogyi Gyula, e sorok irója és többen.

[1]) Kegyelettel kell megemlékeznem e helyen néh. Nikelszky Mátyásról, mint városunk egyik kiemelkedő polgáráról, kinek töredékes napló jegyzetei szolgáltak kalauzul 1848-tól különösen a hetvenes évekig terjedő történet megirására. Hálás köszönet a családnak, mely a boldogult naplóját számomra átengedni meghálálhatlanul előzékeny vala. — Nikelszky Mátyás egyszerü sorsból emelkedett fel. Isten segedelme mellett, egyedül önerejére támaszkodva. Óriási elfoglaltatásai mellett könyvek olvasása által elméjét folyvást művelte és annyira kiművelte, hogy bármely művelt társaságban otthonosan érezte magát. Családja érdekében bámulatos tevékenységet fejtett ki. E mellett egyháza ügyeiben folytonosan részt vett; — a város ügyein meleg szeretettel csüggött. Szóval tevékeny életét a haza, egyház és család közt osztotta meg. Naplójegyzetei, melyeket egyedül magának irt, a legszebb lélekről tesznek tanubizonyságot; ha fellépéseiben érdes is vala, de tetteiben mindég az igazságérzet és jóakarat vezette. Jó tetteivel, adakozásaival, alapitványaival, az üdvös eszmék, a tanügy és társadalmi intézmények gyámolitására véghez vitt tevékenységével iveket lehetne betölteni. A végzet csapásait Istenben megnyugvó lélekkel, keresztyéni türelemmel viselte. Áldás emlékezetén!

Krasznay szerénysége mellett szilárd jellemet, önzetlen jóakaratot vitt a polgármesteri székbe; ha nem érte el mindenkor a kivánt eredményt, azt tulságos jószivének lehet tulajdonitani, mely az embert rendesen gátolni szokta a szigor és erély kellő alkalmázásában. Annyi tagadhatatlan, hogy tapintatos eljárása nem egy oly egyén rokonszenvét vivta ki városunk számára, ki annak előtte irántunk ellenséges érzülettel viseltetett; s magán uton többet hatott a megye és város között gyakran létrejött feszült viszony elenyésztetésére, mint nyilvános fellépéseivel. Ha figyelembe veszszük komolyan a polgármestersége alatt létrejött alkotásokat, osztatlan elismerésünket kell neki nyujtanunk.

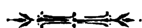
Mielőtt befejezném e korszak történetét, befejezésül még néhány dologról meg kell emlékeznem, a zsidótemplomról s ezzel együtt röviden a zsidó egyházról; továbbá a helybeli sajtóról s annak működéséről s végre a gépipar fejlődéséről.

1. Nyiregyházán két zsidó egyház van. Egyik az ugynevezett „statusquo“ egyház, mely gyüjtő névbe beleférne tulajdonképen, modern, orthodox sat. árnyalat; az ultráknak ez kielégitő nem lévén: külön „orthodox“ egyházat alapitottak; s nem igen nagy örömmel néznek a „statusquo“ egyház diszes uj templomára, mely Haas Mór akkori elnök buzgólkodása következtében 40 nap alatt épült fel az 1880 esztendőben. Került 50,000 forintba.

Különben a zsidó egyház, még pedig a „statusquo“, itt igen szép áldozatokat hoz a nevelés ügyének, rendes és a törvénynek megfelelő népiskolákat tart, azokat szakképzett tanerőkkel látják el; a magyaro-

sodásra igen nagy sulyt fektet; — Szóval meglátszik az egyház életén, hogy élén mivelt, intelligens egyének állanak, kik a kor intő szózatát megértve, a haladás terére léptek.

Az orthodox egyházról, minthogy az elzárkózik a nyilvánosság elől, semmi bizonyost nem tudhatni. hanem bizonyosan ennek kifolyása az a sok zugiskola, melyekkel a tanfelügyelőnek sokszor meggyűlik a baja.

2. Nyiregyházán az első könyvnyomdát Dobay Sándor állitotta fel 1870-ben. Már ezt megelőzőleg 1868-ban Börkei Imre meginditotta az első hirlapot „Nyir“ czim alatt, a második évben azonban czimét „Tiszavidékre“ változtatta e lap, miután tulajdonosa tudakozó intézetet tartott, eleinte erre fektette a fősulyt; igy a lap magát fenn nem tarthatván, szerkesztését Gyöngyösi Sámuel vette át, ennek eltávozása után pedig Szabó Antal; — kiadó pedig Csáthy Károly debreczeni könyvkereskedő lett, s ott nyomatott a lap is, azonban nyiregyházai kelettel. E lap nem képviselhetvén kellőleg Nyiregyháza érdekeit, 1870-ben Dobay Sándor vette azt át, s „Nyiri Közlöny“ czim alatt kiadott és szerkesztett egy heti lapot, azonban ez is nem sokára megszűnt. Majd Dobay meghivta Miskolczról Kmethy István végzett jogászt, a ki is a már megszűnt „Nyiri Közlönyt“ 1871 husvét 1-ső napján feltámasztotta halottaiból és azon év decz. haváig kellő szakismerettel szerkesztette. 1871-ben decz. havában azonban szerkesztő és kiadó között bizonyos elvi összeütközések merülvén fel: Kmethy István, több tekintélyes egyén biztatása folytán, lapkiadó társulatot szervezett, a mely társulatnak anyagi

s erkölcsi támogatása mellett 1872 jan. 1-én életre hivatott a „Szabolcs“ czimü hetilap, a mely 1873 decz. közepén Kmethy István visszalépése folytán e könyv irójának szerkesztése alá került s általa szerkesztetett 1875-ig; majd Angyal Gyula vette át s az ő szerkesztése alatt nem sokára megszünt.

Kmethy István visszalépésével mindjárt egy ujabb lap indult meg ifj. Maurer Károly kiadásában „Szabolcs megyei s hajdukerületi közlöny“ czim alatt, az általa berendezett sajtón; e lap későbben „Szabolcs megyei Közlöny“ czimet vett fel, mely ma is él Dr. Orbán szerkesztése mellett. Ugyan ez időben Dr. Kovács Sándor szerkesztése alatt a Dobay Sándor nyomdáján nyomtatva kormány párti szinezettel egy lap tartotta fenn magát kevés ideig. „Szabolcsi Lapok“ czimmel de ez nem sokára megszünt.

Ezután 1879-ik év okt. haváig csak egy lapja volt Nyiregyházának és Szabolcs megyének. 1879 novemberhó 1-én Kmethy István kiadásában és szerkesztése mellett megindult a „ Szabolcsi Hirlap“; majd 1881-ban apr. hóban a „Nyirvidék“ Piringer és Jóba kiadásában, kik itt szintén sajtót rendeztek be, Ábrányi Emil szerkesztésével.

Ekkor már 3 lap jelent meg Nyiregyházán, amelyet a 4-ik követett nem sokára a „Nyirvidék Értesitője“ Ábrányi Emil kiadásában, amely azonban csakhamar a „Szabolcsmegyei Közlöny“-be olvadt be. Hasonló sors érte a „Szabolcsi Hirlapot“ is, amely meg a „Nyirvidékkel“ egyesült, amely majd Vitéz Mihály, majd Jóba Elek szerkesztése és Kmethy István főmunkatársi müködése mellett, folyvást fentartotta magát.

Ekkor lett Nyiregyházának 2 lapja, s volt 2 nyomdája, mert, — mint elébb kell vala emlitenünk, —

Dobay Sándor a „Szabolcsmegyei Közlöny“ megindulása alkalmával városunkból elköltözött.

Később 1884-ben Piringer megválván Jóba Elektől ő is nyomdát állitott, és lapot alapitott „Szabolcsi Szabadsajtó“ czimmel Inczédi Lajos szerkesztése mellett.

Az „Ébredjünk“ antiszemita lap Mikecz József sajtóján és szerkesztése mellett a „Tisza-eszlári pör“ alkalmából indult meg s fenn tartja magát mind e mai napig.

Van tehát ez idő szerint Nyiregyházán 4 sajtó, ugyan ennyi hirlap. Ezek közül a „Nyirvidék“ 1885-ben megyei hivatalos közlönynyé lett.

A Nyiregyházán megjelent irodalmi termékek:

1. „Kisebb költemények“ Lukács Ödöntől 1872. Dobay Sándornál.

2. „Őszi napsugarak“ költemények, Kmethy Istvántól 1880. Piringer és Jóbánál.

3. „Templomi Imák. irta Lukács Ödön 1882. Piringer és Jóbánál.

4. „Tisza-Eszlár“ megjelent, a „Nyirvidék“ szerkesztőségének rendezése mellett. 1883-ban Piringer és Jóba könyvnyomdájában.

5. „Kis birtokosok kézi könyve“ 1883. Antal Alberttől Piringer és Jóbánál

6. „Telek könyvtár“ 1884. Virágh Aladártól Jóba Eleknél.

7. „A Magyar Helyesirás Rendszerének Alapvonalai“ Kmethy Istvántól 1884. Jóba Eleknél.

8. „Nyelvtudományi Csevegések“ Kmethy Istvántól 1885. Jóba Eleknél.

9. „Szabolcs megye földrajza“ isk. kézi könyv irta. Simkó Endre 1885. Jóba Eleknél.

10. „Izraelita vallástan" iskolai kézi könyv, irta Guttman József 1885. Jóba Eleknél.

11. „Bibliai történetek" iskolai kézi könyv, irta Guttman József 1886. Jóba Eleknél.

12. „Józsa expeditió", irta Dózsa József, 1883. Jóba Eleknél.

13. „A tiszai ág. ev. egyház kerület rendezete" 1884. Kiadta Farbaky József. Jóba Eleknél.

14. Számos jegyzőkönyvek iskolai értesitők. Jóba Eleknél.

15. A már emlitett hirlapok.

16. „Nyiregyháza város története" Irta Lukács Ödön. 1886. Jóba Eleknél.

A gép-ipar is vett némi lendületet ezen napokban Nevezetesen Zieger Ede két pár kőre gőzmalmot épitett 1877, gőzmozdony hajtással.

1880-ban, pedig gőzmalmát átépittette műgőzmalommá, melyben az első fekvő gőzgép állittatott fel Nyiregyházán. 1883-ban ezen gőzmalomhoz (orosi határ) egy kisebb gazdasági szeszgyár is épittetett.

1885-ben Zieger Ede az 1877-ben épült gőzmalmát, mely azóta már 5 pár kővel működik, egy legujabb szerkezetü u. n. „Collmann" vezény művel ellátott 30 lóerejü fekvő gőzgépet és befalazott forrcsöves gőzkazánt állitott fel.

Most van épülő félben ugyancsak Jégernek egy gőzmalma a gőzfürdő mellett.

A jövő programmja.

Ime ismerjük városunk multját, — amennyire t. i. a lezajlott századok ködéből kiemelnem sikerült.... Előttünk van a jelen! ... Nem önként merül-e fel most már a kérdés: milyen lesz városunk jövendője? Ujabb ifju életében; — mely különösen nehány évtized alatt vihar-lépéséket téve haladt előre a fejlődés haladás terén, — nem fog-e beállani hanyatlás, vagy pangás? sat. sat.

Ne térjünk ki e komoly kérdések elől, s próbáljunk egy tervet késziteni azon komoly teendők felől, melyek által — legalább én — városunkat nagygyá, virágzóvá emelkedni remélem.

Lesz-e tervezgetéseimnek valami sikere? Méltatják-e azt némi figyelemre azok, kik e város ügyeit fogják vezetni a jövendőben? Vagy helyesebb és okosabb terveik tudatában mosolyogni fognak álmodozásaim felett? Nem tudhatom; azonban mégis remélem, hogy ha egyéb hasznot nem hoznak a gondolatok, melyek e sorokba fektetvék, legalább eszméket fognak ébreszteni.

Városunk életére és fejlődésére, különösen e század közepétől a viszonyok s körülmények összehatása rendkivül kedvező befolyást gyakorolt ugy, hogy alig

volt egyébre szükség, mint üstökön ragadni az önként kinálkozó alkalmakat, s kiaknázni az adott helyzetet.

Ma azonban a körülmények tetemesen megváltoztak! — Amit a vasut hozott, most azt ugyanannak fejlesztése, s a megyében czélba vett, többfelé szétágaztatása, mintegy visszavenni látszik. Most már igazán teremtő észre van szükség, hogy városunk fejlődésében pangás, sőt visszaesés ne álljon elő; melyek eddig ugyszólván önként kinálkoztak, a kedvező alkalmat, az emelkedés rugóit, a felvirágzás tényezőit, önerőnkből kell előteremteni.

Látjuk a multból, hogy a város elöljárói s vezérférfiai mindent elkövettek arra, hogy a város lakosai az anyagi jólétben emelkedjenek. Igy hozatott be a harminczas években a dohánytermelés a tanács initiativájára; így tétetett körül tekintő gondoskodás, hogy az ugynevezett szemináriumban a gazdaközönség okszerü oktatást nyerjen a gazdaságtanból. Igy gondoskodtak az elöljárók arról, hogy az igyekező emberséges lakosok a város pénztárából olcsó pénzhez juthassanak; — igy állittatott a bekövetkezhető szükség esetére takarék magtár; sőt még, mint láttuk, — a szép művészetről is gondoskodva volt. sat. sat.

Egy ily város, mely szabadságát a legnehezebb körülmények között, önerejéből vivta ki, mely oly nagy mérvü áldozatokkal mutatta meg tett erejét és jóravalóságát, minden bizonynyal megérdemli azt, hogy sorsa, jövendője iránt a legmelegebben érdeklődjünk.

A jövő utjának megkészitése felfogásom szerint kettős tevékenységet igényel, egyiket a város intelligentiája társadalmi uton tartozik meginditani s a város elöljáróival kezet fogva kifejteni, másiknak kifejtése tisztán a város, mint testület feladata.

Lássuk tehát ezek szerint alább kifejtendő nézeteimet!

Ha figyelmesen vizsgáljuk városunk lakosságát, azt kell tapasztalnunk, hogy népünk munkás, szorgalmas és takarékos, mindamellett nagy gazdagság egyetlen munka körben, tehát sem az iparosok, sem a kereskedők, sem a gazdák között nem létezik, s ha létező anyagi viszonyaikat összehasonlitjuk más városokéval, Nyiregyháza lakossága hátrányára üt ki ez összehasonlitás, értve különösen a gazdaközönséget, mivel az ipar s kereskedés pangásának sokkal mélyebben fekvő okai vannak, melyeken segiteni hatáskörünkön kivül esik.

Ha már a felett gondolkodunk, hogy az egyesek gazdagság tekintetében mért nem állanak egy vonalon más nagyobb városok polgáraival, hogy mi az oka, hogy például Debreczen, Hódmezővásárhely, Szentes, Nagy-Kőrös sat. aránylag több tekintélyesebb vagyonu gazdát mutathat fel mint Nyiregyháza: más eredményre nem juthatunk mint arra, hogy városunk az okszerü gazdálkodás s különösen a gyümölcs termelésben szer felett hátra van maradva; ott van, hol évtizedekkel ez előtt. Semmi lendület e tekintetben. Ki ki amint látta apjától, ugy folytatja tovább. Nem hiszem, hogy tekintélyes gazdáink közül csak egy is meglátogatta volna csak a közelfekvő debreczeni gazdasági intézetet is; gazdasági lapot pedig nem hiszem hogy valaki hordatna; ami pedig a gyümölcs termelést illeti, egy pár egyént kivéve, kik azt inkább csak magán passzióból üzik, — arról jobb nem is beszélni.

Ily körülmények között stagnál az egész mezőgazdaság, igy amely fokára emelkedtek az anyagi jólétnek gazdáink a kedvezőbb viszonyok között, ott

vannak ma is. Már pedig csak ott lehet üdvös és óhajtott felvirágzás, hol az egyesek gazdagságban is folyvást emelkednek.

Első teendőnek vélem tehát ezen a bajon segiteni. Vajha sikerülne egy gazdasági tanintézet kieszközlése városunkban a kormánytól; ez bizonynyal üdvös eredményt hozhatna létre, nem csak városunk, hanem a megye gazdasági viszonyait is emelné.

Ha azonban ezt elérni nem lehetne, meg kellene a mozgalmat inditani már ma, társadalmi uton egy „gazdasági egyesület" felállitására, mely hivatva lenne az értelmesebb s tehetősebb gazdákat körébe vonva a gazdasági tudomány vivmányait mint egy a nép köztudalmába átültetni, tekintettel talaj viszonyainkra oly termények termelésére fektetni a fősulyt, melyek kevesebb fáradsággal nagyobb jövedelmet hajtanak.

Alig van pedig valami, mely inkább volna indokolva, mint a szőlő termelés lehető legszélesebb mivelése és a gyümölcsészet. Amaz kellőleg felkarolva a Nyirségnek jövendőt teremteni van hivatva, mint filloxera mentes talajnak, emez egy uj jövedelmi forrást fakasztana fel. Mennyi talaj van még ma is felhasználatlanul városunk határában, s menyi az, melyen oly gazdálkodás üzetik, mely nem jövedelmez?!

A gyümölcs termelés ellen sokan azt szokták mondani, hogy az mit sem ér, mivel nincsen kivitel; mi ennek az oka? semmi nem egyéb, mint az, hogy kevés a produktum, s a gyümölcskereskedőknek nem vonja magára figyelmét, ugyanazért a gyümölcs termelés csakis ugy felelhet meg a czélnak, ha általánosságban üzetik. Ez idézhet elő forgalmat, és kellő kivitelt.

Ez azonban mind igen szép az elméletben, hanem van egy baj, az, hogy gazdáink, tisztelet a kivételeknek, nem szeretnek tanulni. Ezt a bajt kell megszüntetni, még pedig a *népnevelés ügyének* kellő mértékben leendő felkarolása által.

Majdnem megfoghatatlan, de még is igaz, hogy városunkban, mely a népnevelés ügyére százezreket áldozott, még most sem állunk ott, hogy igen sok kivánni való ne lenne hátra. Létező elemi iskoláink elégtelenek a tankötelesek befogadására. Ha azért városunk fejlődését igazán szivünkön viseljük: e hiányokon a legsürgősebben segiteni kell. Ahol a felekezetek nem birnak elegendő anyagi erővel a kellő számu iskolák s tanerők beállitására s előteremtésére, ott tegye meg kötelességét a város, mint testület; s egyelőre állitson s szereljen fel a maga költségén *egy elemi gazdasági iskolát!* Nem tehet a város ennél czélszerübb beruházást, mely nem egyenes, de közvetett csatornákon fogja meghozni gazdag kamatait; mert *lakosai jólétében, gazdagságában áll a város jólléte gazdasága!*

A másik teendője városi társadalmunknak, egy *közmivelődési egylet felállitása*, mely a város intelligens erőit összehozva, a felvilágosodás józan tudomány és miveltség sugarait széthintse és terjeszsze, a kereskedők, iparosok, általában a város polgársága között koronkénti felolvasások tartása által, fősulyt fektetve a nemzeti nyelv általános megkedveltetésére, a lelkesitő irodalmi kincsek és a hazai nevezetesebb események megismertetése által. Legyen e közmüvelődési egylet összekötve a hazafiui erények ápolásával, a polgári jellem fejlesztésével és a közerkölcsiség nemesitésével.

Értelmes polgárok és öntudatos gazdák mellett szükségünk van igazi magyar gazdasszonyokra is, e végből szükséges a női ipar fejlesztése is. Igen helyes, hogy felállittatott a női ipar iskola; azonban mostani alakjában a czélnak nem egészen felel meg, mivel fősulyt a pipere czikkekre, s disz kézi munkákra fekteti; azonban nem csak arra van szükség, hogy nőink varrni, szabni, himezni tanuljanak, nekünk igazi, értelmes, takarékos magyar gazdasszonyokat kell nevelnünk, kik az okszerü háztartás vezetése mellett, megtanulják mindennek értékét felfogni, s mindent mi arra való felhasználni és értékesiteni.

E végből a városhoz közel, akár az ér alatt, akár a Széchényi ligetben egy „Gazdasszonyi telepet“ kellene berendezni, mely az apró marha okszerü tenyésztéstől kezdve össze lenne kötve tehenészettel, ide értve a különböző sajtok készitési módját; — a szövészetet, fejér nemü varrást házi iparczikkek készitését sat.

Mindezen eszmék társadalmi uton lennének megindítandók, de a város, mint testület által melegen felkarolandók és gyámolitandók.

Vannak azonban komoly teendők, melyeknek egyenesen a városi képviselet köréből kell megindulniok. Ezek azok a szükséges beruházások, épitkezések, melyek nélkül városunk óhajtott felvirágzásra nem emelkedhetik.

Emlitettem imént, hogy a viszonyok városunkra nézve, a vasutak fejlesztése által tetemesen megváltoztak, nincs meg többé az a kedvező forgalom, mely ezelőtt oly bő csatornán ontotta a pénzt városunk piaczára. Termény kereskedésünk csappant, annak egyik csatornáját ismét meg fogja apasztani a nyiregyháza-máté-szalkai vasutvonal. Ezt minden áron ellensulyoz-

ni kell és lehet is, csak legyen meg intéző köreinkben az életre valóság, mely a czélszerü befektetések elől félelemmel nem riad vissza, mely merészel nagyot gondolni és cselekedni; — egy szerencsés lépés e tekintetben tétetett s ez oly hosszu vajudás után a gőzfürdő felépitése. Két dolgot kell ehez hasonló bátorsággal keresztül vinni! Egyik egy műgőzmalomnak felállitása, a másik egy közraktár épitése. Egyedül egy műgőzmalom épitése ellensulyozhatja azt az érvágást, mely a vasutak fejlesztése által városunk forgalmán ejtetett. Ez által létesülni fog ismét az élénk sürgés-forgás, azt a hasznot, melyet más műmalommal biró helyek nyernek, városunk fogja zsebre tenni, ha a nyers terményt csak feldolgozva engedi vitetni a kereskedelmi piaczra. Malom jövedelmét elveszitette a város, itt az ideje, hogy visszanyerje azt sokszorosan, hogy teremtsen ott, hol a körülmények apasztólag hatnak. A műgőzmalom épitését mintegy ennek az időnek látszott fenn tartani a gondviselés.

Nyomon kell következni szerény felfogásom szerint a közraktár felépitésének, mely már több izben megpendittetett, de mindannyiszor, — fájdalom! elejtetett. Nem tartom jó tanácsadóknak azokat, kik az ily nagy horderejü intézmények létesitését megakadályozzák.

Elodázhatlanul szükséges már a nagyvendéglő felépitése is. Évtizedek óta vajudik ez ügy, s mig a város nyugszik a tétlenség párnáján, addig egyes élelmesek elég okosak kiharácsolni a helyzetet, s bő jövedelmi forrást biztositani maguknak. Megengedem, hogy eddig akadályul szolgált a helyiség megválasztása, azonban ma már, midőn czélba van véve az igazság szolgáltatási palota és a börtön helyiség felépitése,

nem lesz többé semmi akadály. Nem szabad e dolognak már hosszasan elmaradni, hiszen itt nem luxus kiadásról, de jövedelmező befektetésről van szó. Végre is oda kell törekednünk, hogy városunkban mindenki megtalálja pénzeért a kellő kényelmet, ellátást és pontos kiszolgálást. Ne feledjük, hogy egy-egy befolyásos ember jó véleménye, rokonszenve egy fejlődő város iránt többet ér egy font aranynál.

Minden áron meg kellene az alkalmat ragadni a lovas kaszárnya felépitésére. E tekintetben a napokban kedvezőtlen fordulat állott ugyan be, de nem szabad, hogy ez csüggedni engedje azokat, kik a város jövendőjeért lelkesülnek, mindenek előtt oda kell hatni, hogy az irányadó körök előtt városunk rosz akaró ellenségei, irigyei leálczáztassanak, s városunk jó hirneve fentartassék; más részről ide haza mozdittassék meg minden eszköz az e tekintetben felmerült akadályok legyőzésére. Minden polgárnak át kell látni azon előnyöket, melyek egy lovas kaszárnya felállitása által a lakosságra, tehát magára a városra háramlanak. Ha soká huzzuk halasztjuk a dolgot, majd elénk kerül más és örökre elvezitjük a kedvező alkalmat.

Ezekkel egy sorban áll fontosság tekintetében, hogy városunkban kényelmi, aesthetikai tekintetben oly helyzetet teremtsünk, hogy mint más központi helyre, városunkban is kedvet kapjon a vidéki tehetősebb intelligentia házat, lakást szerezni. E végett a most emlitett tekinteteken kivül kell, hogy érdekessé tegyük városunkat tisztán tudományi szempontból is. A már teljessé leendő középiskolánk muzeuma fejlesztendő; aztán átszállitandó Kállóból a megyei régészeti

muzeum. Ma idegen vendégeinket, kik városunk iránt érdeklődnek, nem tudjuk hova vezetni, nincs mire rámutatnunk örömmel s büszkeséggel: ime ez mienk! Továbbá szóba kell itt hoznom azon erkölcsi tekinteteket, melyek a fent jelzett főczélt, leghathatósabban előmozdithatják. — Félre kell vetni mindenek előtt azon felfogást, mintha városunk a megye nélkül, óhajtott módon megélhetne és boldogulhatna! Ápolni kell a város és megye közötti összetartozandóság érzését. Legyen városunk valóban szíve a vármegyének, mely együtt egy közös czélért dobbanjon, lelkesüljön a megyével, mely minden felé szétágaztassa a megyében a közművelődés, előhaladás éltető elemeit, s viszont magába vonja, mintegy a visszereken az élet fenntartás tápanyagát. — Igyekezzék azon, hogy ipar, kereskedés tekintetében a vidék szükségeit ugy kielégithesse, hogy a megye egy vidéke se gravitáljon e tekintetben kifelé. Általában tegye magát nélkülözhetlenné a vármegye közönsége előtt.

Mindezek folytonos előrehaladás és tapintatos eljárás által érhetők el, miből még csak látszatát is ki kell zárni az elbizakodásnak, s azon erő mód nélkül való előtérbe tolásának, mely városunkban ugy szellemi, mint anyagi tekintetben kétségen kivül meg van.

Komoly lépések teendők, mint emlitém, a város szépitése tekintetében! Előttünk van Debreczen buzditó példája, mely e tekintetben a helyzet magaslatára emelkedve, rohamos lépésekkel halad előre, s e miatt a nagy közönség osztatlan, kedvező figyelmét vonja magára, még azokat is meghóditja, kik a mult tizedben tétlensége miatt kezdettek tőle elfordulni.

A belterek mindenütt sétányokká lennének alakitandók és izlésteljesen rendezendők. A főbb utczákon

az etetés határozottan betiltandó, mely undoritó volta mellett egészségi szempontból is káros és veszedelmes. — A főutczák tisztitását, seprését, a járdák télen, nyáron való tisztántartását szigoru ellenőrzés mellett foganatositani kell.

A gőzfürdő felépitése által, a vasut felé vezető utvonal jövendője meg van állapitva; ugyanazért ez utvonalat rendezni kell, kényelmessé s kedvessé kell tenni a népkert s gőzfürdőhöz való közlekedést. Meg kell már most a csatorna másfelé vezetésével tenni az előleges lépéseket, hogy az, a közel jövőben a város „Sugár-utjává“ emelkedjék.

Hogy mindezek létesülhessenek egy szükebb körü szépészeti állandó bizottságot kell alakitani, melynek egyedüli feladata legyen a város szépitése és tisztántartása.

A jövő programmjához tartozik egy állandó szinház épitése is, vagy a nagyvendéglővel kapcsolatban, vagy külön, azonban a tapasztalat azt bizonyitja, hogy mostani közönségünk csekély annak fenntartására; azért hogy ez létesithető legyen, ismétlem: oda kell törekednünk, hogy a vidéki intelligentia, az ugynevezett „gentri“ tehetősebb osztálya kedvet nyerjen legalább téli szállást tartani városunkban magának.

Az élet és egészség egyik leghathatósabb fenntartó eleme a jó és tiszta ivóviz. — Fájdalom! ez idő szerint ezt városunk a legnagyobb mérvben nélkülözi. — Csak az idei szárazság alatt is a létező, némileg iható vizzel biró kutak elégteleneknek bizonyultak. — Itt az ideje, hogy egyelőre egy ártézi kut épitessék a Zsigmondi elmélete alapján, mely az ország több pontjain csalhatatlannak bizonyult. Örömmel hozom tudomásra, hogy a város anyagi ügyeinek

rendezésével foglalkozó küldöttség már ezt előirányzatba is vette; vajha ne legyen ez egy a megbukott szép tervek közül!

Nem lehet hallgatással napirendre térnem azon szomoru helyzet felett, melyben városunknak egy igen nevezetes kincse a „Sóstó-fürdő“ van, mely országos névre volna hivatva, mint a Nyírség legkiesebb oáza, egyik gyógyhatásu specialitása. Évek óta csak pang és tengődik ez; nem csak magának a „Sóstót bérlő társulat“-nak nem jövedelmez, hanem a lanyha kezelés miatt eddigi jó hirnevét is napról-napra veszti. A város alatt van s még sincs meg benne a kellő forgalom. A városi korlátozottabb viszonyok között élő honoratiorok ugyszólván végkép el vannak tőle zárva a fuvar rendkivüli drágasága miatt; a vidéki közönség sem keresi fel nagy kedvvel, mert nem találja fel sem azt az élvezetet, sem azt a kényelmet benne, mely ma már ugyszólván a legprimitivebb fürdőben is meg van.

Szerintem elodázhatlan kötelessége a városnak, nem várva a szerződésileg hátralevő pár évet, kivenni azt a részvénytársaság kezéből, s vagy kőuttal kötni össze a várossal, amikor az omnibuszok által eszközölhető olcsó közlekedés megteremti a kellő forgalmat; vagy lóvonatu vaspályát szervezni, mely a főutczákat, nagyobb forgalmu helyeket, termény-, zöldség-, sertés-piaczokat behálózva, a vasuti indóházat is a Sóstóval összekötné. — Magában a városban élénkebb pezsgést költene ez fel az ipar és kereskedés terén, de mindenek felett felemelné a „Sóstó“ jövedelmét, oda emelné azt, hova a természet gazdag adományai által emelkedni hivatva van... S hogy a kimenetel még a mostaninál is kedvezőbb és kedvesebb legyen, a

város végén, követve a kezdeményezőt, a tehetősebb lakosoknak ékes villákat kellene épittetni.

Nem szabad már tovább halogatni a szegény ügy rendezését sem. Hogy ez czélszerüleg és a mai kor kivánalmainak megfelelőleg intéztessék el, meg kellene bizni egy ahoz értő egyént a hazai és külföldi szegény és menházak tanulmányozásával, mert igen természetesen ezt dologházzal kellene összeköttetésbe hozni,.mely mig némi jövedelmet adna a fenntartás fedezésére, más részről a város polgárainak is kevesebb költségébe kerülne.

Czélba van már véve a város anyagi ügyeinek teljes rendezése, azonban a mostani uton igen nehézkesen halad a dolog. Erre nézve, — mint ezelőtt is volt, egy szükebb körü pénzügyi bizottságot kellene létre hozni, mely eszméket adna és terveket készitene, a dolgokat folyvást nyilván tartaná, a nagyobb pénzmüveleteket kidolgozná s elfogadás esetén érvényesitené; mely munkálatait függetlenül készitené. A várost gyanusitott hitel helyzetéből arra a fokra emelné, amelyen volt az akkor, mikor még ifju korát élte, midőn önként kinálták olcsó pénzeiket egyesek és testületek városunknak.

Ezekből állanak azok, melyektől én városunk üdvös fejlődését és felvirágzását remélem. De midőn szivem édesen dobban a nagy jövő elősejtelmétől; elém egy sötét szirt mered, melyen már annyi üdvös eszme tört meg, s ez a pártoskodás, mely az üdvös eszmék s inditványok felvetésénél nem azt nézi, mi az, mely szőnyegre hozatott, hanem azt, hogy kitől és melyik oldalról ered. Mig le nem rázzuk az önérdek és pártoskodás porát magunkról, midőn a képviseleti gyülésbe lépünk, addig nem leend elérve a czél, bármily nemes legyen az; vessük el azért az önérvé-

nyesités, önérdek és pártoskodás fegyverét, s egyesitsen mindnyájunkat a közös czél, a város jól felfogott érdeke.

Ajánlom nézeteimet azoknak figyelmébe, a kiket illet, vagy mondjon bárki jobbat és üdvösebbet, ha meggyőzetem, saját nézeteimtől szivesen elállok s követni fogom a bölcsebbeket, mert előttem csak egy czél lebeg e tekintetben, szükebb hazánknak jóléte, fejlődése s felvirágzása! Adja Isten, hogy a jövő nagy alkotásainak alapját letehessük a közel jövőben, s az anyagi szellemi jólétben bővölködő városban lehessenek boldogok annak polgárai! Ugy legyen!!

Mielőtt berekeszteném a jövő programmját, egy szerény, de nézetem szerint mégis jelentőségteljes indítványnyal lépek fel.

Láttuk városunk történetéből, hogy az a legnagyobb nevü, az ország sorsára döntő befolyást gyakorolt történeti alakok életeseményeihez van fűződve.

E nevek felmaradnak ugyan örökre a történelem könyvében, azonban méltó kegyelettel kellene azokat a neveket nekünk is megtisztelni az által, hogy városunk utczáit és tereit ezekről a nevekről kellene elnevezni. Ez által mintegy városunk változatos történetének főbb vonásai örökre szemlélhetők lennének e város lakosai előtt, mind meg annyi eltörülhetetlen betüi a lezajlott századoknak, melyekre hivatkozva a néptanitók csekély fáradsággal adhatnák át a mult történetét az egymás után következendő nemzedékeknek; más részről a történeti emlékek iránt nagyobb fogékonyság költetnék fel s öntudatosabb és melegebb ragaszkodás szükebb hazánk, lakó földünk iránt, nemzetségről-nemzetségre. Majd eljönne aztán az idő

midőn t. i. városunk többet költhetne aesthetikai és történelmi emlékekre, hogy e nagy alakok szobrai is alkalmatos helyeken felállittatnának.

Tudjuk, hogy városunk nagy nevü birtokosai a Báthoryak, Bethlenek, Rákócziak. Károlyiak, Lónyayak és Dessewffyek voltak. Ennél fogva a nagyvendéglő körüli tér Báthory térnek, a ref. templom előtti tér Bethlen térnek, az orosi utcza Rákóczy utczának, az uj városháza (megyeháza) előtti tér Károlyi térnek, a pazonyi utcza Lónyay utczának, a tokaji utcza Dessewffy utczának lenne elnevezendő.

Oly inditvány ez, melynek keresztül vitele semmi anyagi áldozatba nem kerül, de melynek véleményem szerint erkölcsi haszna kegyeleti s történeti tekintetbe kizár minden kétséget.

Majd mikor a terek sétányokká lesznek át alakitva, mily nagyra fogják emelni a város külső tekintélyét s történelmi jelentőségét e téreken felállitott szobrok, s mily könnyüséggel, de egyszersmind lelkesedéssel fogja azokról az utó nemzedék, az idegenek előtt városunk viszontagságos történetét leolvasni, s mily eclatans példával fogja bebizonyitani városunk, hogy tud lelkesülni a multért, s mily kimivelt érzékkel bir a szép, a művészet, a történelem iránt.

Ajánlom inditványomnak komoly megfigyelését és meleg felkarolását.

Nyiregyháza város hivatalnokai s képviselöi.*)

I. Birók.

1. Piroska Mihály 1618.
2. Orosz Dienes, Biri István 1623.
3. Biri Mihály fő-, Oláh Mihály kisbiró 1676.
4. Németh Mihály 1714.
5. Nagy László 1728.
6. Fodor Miklós 1732.
7. Nemes Mihály 1745.
8. Czifra Péter 1748.
9. Budai József 1749.
10. Fintor István 1752.
11. Petrikovics János a telepités főtényezője quasi biró 1753.
12. Mekis János 1754.
13. Pápay György 1786.
14. Pivko György törv. biró 1786.
15. Markus Balázs 1807.
16. Sulyán József fő-, Reguly Gábor törv. biró 1810.
17. Benkő István 1818.
18. Benkő István fő-, Belus András törv. biró 1822.
19. Kralovánszki András fő-, Tresztyanszki Sámuel albiró 1838.

---

*) Megjegyzem, hogy e névsort az általam felkutatott adatokból szedtem össze, mivel a város levéltárában semmiféle ily feljegyzést nem találtam, minélfogva e névsor itt-ott hézagos. Szerző.

20. Tresztyanszki Sámuel főbiró 1844.
21. Albiró kapitány Regulyi Sámuel 1841.
22. Kralovanszki András 1846.
23. Albiró kapitány Juhász Mihály 1846.
24. Galánfi Dániel fő-, Nádasi Sámuel helyettes biró 1848.
25. Soltész József 1849.
26. Tresztyanszky Sámuel 1857.
27. Községi birósági elnök Bodnár István, birótársak: Moesz Adolf, Palicz Mihály és András, Kovács Gergely, Meskó Sámuel, Stern Emánuel, Krasznay Gábor, Domján Sámuel, Hruby Mihály, Nikelszki Mátyás. 1860.
28. Palicz Mihály 1866.
29. Palicz Mihály 1867.
30. Kőmives Károly 1871.

II. Polgármesterek.

1. Inczédy György 1838—1841.
2. Suták Sámuel 1841—1846.
3. Krajnyák János 1846—1848.
4. Báthy Károly 1848—1850.
5. Hatzel Antal 1852—1857.
6. Tregjár Pál 1857—1860.
7. Meskó Sámuel, Draskóczy Sámuel 1860—61.
8. Vihely Róbert 1862. (kinevezett.)
9. Jármy Menyhért 1864—1867.
10. Meskó Sámuel 1867—1872.
11. Krasznay Gábor 1872-től a mai napig.

III. Hadnagyok, kapitányok.

1. Tarcsay István hajduk hadnagya 1637.
2. Török István hajduk hadnagya 1640.

3. Szonics Sándor hajduk hadnagya 1676.
4. Kovács Károly nemesek főhadnagya 1838.
5. Reguly Sámuel kapitány 1841.
6. Juhász Mihály kapitány 1846.
7. Fedor József városi hadnagy 1846.
8. Sulyán János kapitány 1848.
9. Kralovánszki Gyula 1867—1878.
10. Bencs László 1878—1879.
11. Kerekréti Miklós 1879-től a mai napig.

IV. Városi jegyzők.

1. Kállay Sámuel 1745.
2. Reguly Sándor 1753.
3. Mányik Péter 1810.
4. Galanek János 1841—1847.
5. Soltész József 1848.
6. Galanfi Dániel 1850.
7. Rissdorfer János 1867—1872.
8. Jurányi Hugó 1872—1874.
9. Saary Pál 1874—1884.
10. Májerszky Béla 1884—mai napig.

V. Ügyészek.

1. Draskóczi János 1824.
2. Jármy Menyhért 1841.
3. Kralovánszky Mór 1867—1878.
4. Meskó László mai napig.

VI. Tisztigyámok.

1. Benedikti Ágoston 1841.
2. Kralovánszky László 1867—1872.
3. Zajácz József 1872—1885.
4. Soltész Gyula mai napig.

VII. Országgyülési képviselők.

1. Hatczel Antal 1848.
2. Benczur Miklós 1861.
3. Bánó József 1865.
4. Vidliczkay József 1869—1884. 5-ször egymás után megválasztva.
5. Péchy Gábor 1884.

Függelék.

Nyiregyháza lakosai száma az 1880-ik évi népszámlálás szerint 24102. Ezek közül magyar: 13534; német: 389; tót: 8678; oláh: 13; Ruthen: 10; Horváth-szerb: 6; egyébb hazai nyelvü: 11; külföldi nyelvü: 66; zsidó nyelvü: 1395.

A felekezetek a következőleg vannak képviselve ág. ev. 12640; r. kath: 4934; g. kath: 2540; ev. ref: 1855; g. keleti: 33; unitárius; 2; mózes vallásu: 2097 egyéb felekezetü: 1; Olvasni nem tud 12830; természetes, hogy ezekbe beszámitandúk a hat éven alóli gyermekek is.

Termékeny határa 47827 holdat számit 1224□ ölivel számitva. Határának alkotó részeit képezik a „császár szállás", mely a Kállay családtól vásároltatott; „Sima", „Királyteleke", „Nagy cserkesz", „Kis cserkesz" „Ujtelek", „Rozsrét", „Badur", „Sóskút", „Mánd teleke" (ma manda) „Szunyor teleke", „Király szállás" (igy neveztetik a nyiregyházai erdő egy része, mely szintén igazolja a könyv elején foglalt azon feltevésemet, hogy e hely valaha királyi birtok volt) „Kis Telek", sat.

Közmüvelődési és humanisztikus intézménye közül kiemelendők: legujabban 8 osztályra emelt ág. ev.

középiskolája, felsőbb polgári leányiskolája, ipariskolája, női ipariskolája, jótékony nőegyletei, árvaháza, beteg ápoldája, fényesen berendezett Casinója, polgári olvasó egylete, dalárdája sat.

A lakosok különösen kiemelkednek a nemes és szép fajta lovak tenyésztésében.

Nyolcz darab szőlőskertjében bora bőven terem.

Országhirű fürdője a „Sóstó“, mely különösen bőr és görvélyes betegségekben kitünő hatásunak bizonyult.

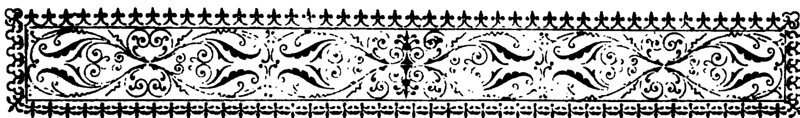
Ezzel befejezem a város történetét. — sok kimaradt művemből, melyről meg kell vala emlékeznem, mint a város térképe, talajviszonyainak ismertetése, állat és növénytani szempontokból, a nép szokások, erkölcsök ismertetése sat. azonban a mű már igy is sokkal terjedelmesebb lett, mint egyelőre gondoltam; igy meg kell elégednem azon igérettel, hogy majd idővel, ha Isten életemnek kedvezend, mindezeket egy külön füzetben kiadandom, hogy a város képéből egyetlen vonás se legyen elrejtve.

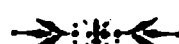
II. RÉSZ.

I. KÖNYV.

A nyiregyházi ev. ref. egyház története.

MÁSODIK RÉSZ.

ELSŐ KÖNYV.

A nyiregyházi ev. ref. egyház története.

I. FEJEZET.

A reformátio kezdetétől 1753-ig.

Igen érdekes kérdés, hogy Nyiregyháza mikor vette fel az evangéliumi hitet, ki volt annak terjesztője a Nyirségen, s igy Nyiregyházán is? — Azonban e kérdést sürü homály boritja. — A XVI-ik században a kath. valláshoz hű Báthoryak voltak Nyiregyháza birtokosai, igy alig hihető, hogy Nyiregyházán a reformátió nagyobb mérveket öltött volna. Annyit azonban tudunk, hogy Báthory István erdélyi fejedelem, később lengyel király birtokain a hitfelekezetek szabadságát nem korlátozta. A Kállay család pedig közel a hitujitás kezdetéhez felvette az evangyéliumi hitet, ugy, hogy 1547-ben már egyik Kállay az ide közel fekvő orosi ref. lelkésznek dijlevelet ad, mint ez kitetszik az orosi egyház birtokában levő vallássérelmi felterjesztés-ből. Ugyancsak az orosi egyháznak birtokában volt egy régi anyakönyv, melyben az emlitett papi dijlevél szóról-szóra bevezetve volt.

Fájdalom ez a több érdekes egyháztörténeti adatot tartalmazó anyakönyv elveszett.

Az evangyéliumi hit, akár Patak, akár Debreczen felől igen könnyen terjedhetett el a Nyirségen. Hihető, hogy a Kis-Várdához közel eső részeken Patak felől terjedt el az uj hit világossága, mivel azon időben Kis-Várda volt mintegy a vármegyei élet középpontja, de nem lehetetlen az sem, hogy a vármegye délnyugati részére egyidejüleg Debreczen felől terjedett az evangyéliumi vallás. Annyi bizonyos, hogy az első esperesek, amint az a legrégibb töredék-jegyzetek gyüjteményének 53-ik lapján olvasható[1]) az első szabolcsmegyei esperesek Pálczán és Kis-Várdán laktak, még pedig a legelső Csengeri János 1596-ban.

A XVII-ik század első éveiben már azonban az egész Nyiregyháza a reformátió hive. Ugyanis, már maga Nyiregyházának akkori földbirtokosa Báthory István országbiró is vonzalmat mutatott a javitott
1601 valláshoz; 1601-ben pedig a ref. vallásu Lónyai István is nyiregyházai birtokossá lesz. Ezen időben tehát már Nyiregyházán a kath. egyház teljesen megszünt létezni, annyival is inkább, mivel megelőzőleg a vármegye legnagyobb része bevette a reformált hitet. Midőn pedig Bocskay 1604. őszén Kállót bevette, s a megyén keresztül Tokaj felé nyomult, mint az egész megyében, ugy Nyiregyházán is, azon ügynek, melyért fegyvert fogott teljesen elkészitett talajt talált, hol mint láttuk
1608 a város történetében, 1608-ban szabad hajduk laktak, kiknek Bocskay már előzőleg szabadalmat adott, s jelzett évben Báthory Gábor erdélyi fejedelemtől ujabb szabadalmat nyertek. Majd ezekben II-ik Mátyás által
1613 megerősittettek 1613-ban.

[1]) A tiszteletes szabolcsi traktus mátriculája az 1597-ik esztendőből.

Igen csekély kivétellel, állandóan Erdélyhez tartozván Nyiregyháza, mint az ecsedi uradalom egyik rész-jószága, ennek lakossága folyvást megmaradt a ref. hitben; — s már 1628-ban Bethlen Gábor nyiregy- 1628
házai birtokának szabadságát megerősiti, régi állapotába visszahelyezi, s minden Szabolcsvármegyének adandó taksa, porczio, fizetés és contributio alól felmenti. (Lásd a város történetét.)

Még Bethlen Gábor halála előtt testvére iktari Bethlen István birja Nyiregyházát. Ő az itteni ref. egyháznak első ismert védura, ki mindjárt a század elején tetemes javadalmazással járul az itteni predikátor fizetéséhez, a következő fizetés levél szerint: „Summa szerint fizetnek flor. 75; frum. cub 60, dimidium silig. Egy-egy boglya szénát. Elegedendő fát. Halott felett való predikálásért f. 1. Paraszt embert ha copulál dr. 40. Nemes embertől, vagy katonától f. 1. Decimából octávát. Gróf Bethlen István conferált sil. cruc. 16. Hordei vel avenae cruc 8. Minden esztendőnként egy-egy meddő juhot. Reliqua accidentia ut alibi etc“. [1])

Látni való e fizetés levélből, hogy abban az időben Nyiregyházának, már tekintélyes egyháznak kellett lenni.

Biztos adatunk van továbbá arra, hogy ezen években a vármegyében a ref. hitnek kedvezett kiválólag a szerencse és pedig, hogy a Karok és Rendek nagyban érdeklődtek a templomok, egyházak épitése, a tiszta erkölcsiség fenntartása iránt, általában e kort a ref. egyház szervezkedési korának nevezhetjük megyénkben.

[1]) Proventus ministrorum verbi in Sabolcs Cottu denuo delineati tempore senioratus R. ac viri D. seniores Stefani D. Debreceni Anno 1649 ex archivo anni 1597.

Ezen állitásunkat kétségtelenül igazolja Szabolcs-
1636 vármegye rendeinek Petneházán az 1636-ik évben hozott több rendbeli érdekes határozata. — E határozat érdekes pontjai a következők:

1-mo. „A mi a templomok épitését illeti universorum voto Statutum ez: hogy a templomok mindenütt megépittessenek, és az hol kinek residentiája vagyon, ott az épittessen. Ha melly nemes embernek ott rezidentiája nem volna, hanem portionatus . . . az ott való jobbágyok fizetéssel és egyéb segitséggel legyenek azok. A mely nemes embernek pedig sok helyeken való jószága volna, tehát az ott való portiója és része szerint legyen segitséggel az községhez épületében . . . . . . sat. Az épületi pedig Sindelyből legyen. És esztendő ekkorig meglégyen. Ahol pedig sz. egyház nincsen, tehát ahova filialis, oda tartozzék segitséggel lenni, az hova a predikator jár a felül megirt mód szerint. Ha kik pedig esztendő ekkorig a sz. egyházat meg nem épitenék, tehát a korbeli vice ispán mindenütt kimehessen, és ha nemes ember az oka, tehát két annyit vehessen rajta, a mennyit a templom fizetésére kellett volna adni. Ismét ha a falubelieken mulnék el, azokon is hasonlóképen, két annyit vehessen, amennyit oda kellett volna fizetni, annak felette 12 forintot vehessen rajta, melyet mind a templom épitésére forditsanak. Ha mely szentegyházak pedig szigeteken volnának a falun kivül és megépittetnek, tehát a falubeliek 12 forint birság alatt, melyet a vice ispán megvehessen, tartozzanak oda menni predikatio hallgatni.

A második pont a predikatorok szántóföldjeinek s egyébb appertinentiáinak biztositásáról szól.

A 3-ik az igazságszolgáltatást határozza meg a predikátorok és világiak között.

4-to Minden falukban birók legyenek és egyházfiak esküttek, mely egyházfiaknak mind predikátor fizetésére és egyéb egyházi dolgokra gondjúk legyen 12 frt birság alatt, melyet vice ispán uram megvehessen, toties quoties a földes ura birót nem adna a ki szerin volna. Ennek a birsága vice ispán uramé légyen. Minden falu határába akasztófát és nyársat tizenötöd nap alatt 12 frt birság alatt tsináljanak és a falukban kalodákat.

5-to. Mivel az orosz batykók némi nemű embereket, kiket a miniszterek meg nem esketnének valamely bűnök miatt, ő hozzájuk mennek s megesketik. Azért aféle batykók-ra ki mehessen a vice ispán és kergethesse, és dijján váltózhassék ki a vice ispántól. Hanem csak maga vallásu embereket eskessen meg. A vice ispán pedig a czircálást az urak jószágán kezdje." sat.

Ezen végzés kiadatott debreczeni Dormány István azon korbeli esperesnek Czeglédi István vármegyei nótárius által 1636-ban [1])

Ezután egészen 1649-ig nincs dátumunk, a folytonosan fenálló, sőt derék és hatalmas védurai alatt tetemesen gyarapodó egyházról. Most nevezett évben a nagynevű Lorántffy Zsuzánna adománylevelileg járul a nyiregyházai predikátor fizetéséhez. Az érdekes adománylevél a következő: „Zsuzsánna Lorántffy celsissimi quond. principis Georgii Rákóczy, Principis transsylvaniae partium regni hungariae et secul. comitis ac relicta et universis et singulis generoso 1649

[1]) Lásd a Tiszteletes szabolcsi traktus matriculáját kezdve 1597-től 10-ik 11-ik lap.

Tomae Debrecini S. király darocza Universor. bonor. in Ungaria pfato et egregio Basilio Tatár .... et futuris bonor. nostr. Nyiregyhasiensis ... et officialibus salutem cum ... Az nyiregyházi predikátornak rendelem magunk ott leendő majorságunkból esztendőnkint 16 kereszt rozst, 8 köböl árpát és egy meddő juhot, mikor vagyon, vagy a dézmából; ugy, hogy a tanitó is igyekezzék tisztiben, hivataljában serényen eljárni, nem részegeskedéssel és restséggel az időt héjában mulatni. Kednek debreczeni ur praefectusunk, s az szerint nyiregyházi gondviselőnk is, mind mostaniak és az azután levőknek kegyelmeteknek parancsoljuk az meghirt nyiregyházi predikátoroknak mind az mostaniaknak és az azután leendőknek annuálni a megemlitett 16 kereszt rozsot, 8 köböl árpát, avagy zabot, egy meddő juhot is, mikor vagyon, avagy az dézmából adassa meg fogyatkozás nélkül. — Dátum in oppido nostro Nyirbathoriensis die vigesima szeptima augusti anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono. Zsuzsánna Lorántffy".[1])

Láthatjuk ezen adománylevelből azt a szigoru, puritán vallásos gondolkodást, mely a dicsőült Lorántffy Zsuzsánnának gyöngéd nemes szive mellett kiemelkedő jellem-vonása volt, mely bőkezű adománya mellé mindjárt oda állitja a feddést is, melyre akkor is volt szükség, mert a bűnök babonák el voltak áradva, sőt még a predikatorok között is, mint azt Pathay András esperes 1671-ből a következőleg feljegyzi: „Az ördögnek szégyenleni kellett volna, azokat, melyeket a Nyiri papok nem szégyenlettek."[2])

---

[1]) Megyei levéltár f. 67, nro 5.

[2]) A tractus legrégibb jegyzőkönyve 19. l

Fényt vet továbbá ezen kor erkölcsi érzületére mint mivelődés történeti adat a következő deliberatum, mely 1650-ben kelt. „A gonosztevők, kiváltképen 1650
a szitkozódók minémüképen büntettessenek vármegye deliberatuma, avagy tetszése szerint?"

I-mo „A lélek mondókat kalodával, és tsapással büntessék, ha pedig kalodával büntetik predikatiot ott hallgasson, azután hármat jót csapjanak a hátulján."

II-do. A káromkodó ördög-atta, teremtette, ördög-lelkü és ördöghitüvel való szitkosokat pénzzel nem kell büntetni, hanem kalodába vivén, ott predikatiot hallgassanak, azután tizenkettőt a hátulján jót üssenek, azután ismét eklézsiát kell követni, az esküttek, avagy kerülők üssék el rajtok. Ha pedig másodszor azont perpetralna valaki a földes ura vitesse be saranyuan még vasra veresse. Ha pedig harmadszor azon káromlást követi, azután kővel veressék agyon az Isten törvénye szerint"[1])

Az 1654-ik évben templomunk javittatott, amikor 1654
Vay Mátyás volt az egyház „ministere." Tanuskodik erről az a feljegyzés, mely a templom boltozatának a körivén volt olvasható, mely szóról-szóra a következő: „Templum hocce Deo sacrum helv. conf. addictorum renovatum est Ao. 1654 sub ministerio Mathiae Vay."

Ezen feljegyzés hitelesen iratott be 1831-ben az egyház jegyzőkönyvébe Domján Pál akkori lelkipásztor által, mikor a templom meszeltetvén a felirat is bemeszeltetett. Azonban az 1834 év junius 3-án feliratott eredeti helyére némi stiláris módositással a következőleg: „TEMPLUM hocce REFORMATORUM deo sacrum renovatum est Anno 1654 per MATHIAM VAY loci pastorem."

---

[1]) A tractus legrégibb jegyzőkönyve 20. l.

1659 Az 1659-ik év junius 12-én Bogáton tartott partialis synodus határozatában ismét találkozunk a Nyiregyházai egyház nevével az alább egész terjedelmében közlött „deliberatumban," mely szintén azt mutatja, hogy akkor Nyiregyháza már a tekintélyesebb egyházak közé tartozott. A végzés igy hangzik: „Mivel az Isten dicsőssége nem kevésbbé ingadoz az ő népe között a sokáig és sokszor mesterkedő ifjaknak mesterkedése miatt, kik a szent tudomány mellett a scholai szenvedéstől irtózván, Istentől az ő nyájja legelésére illendő és elégséges Talentumot nem kérvén s vévén, nyomozzák tulajdon csak a maguk hasznát, mely mételes gonosznak eltávoztatására és háritására illyen Cautiokat parancsol a sz. partialis szorgalmatosan observáltatni."

„I-mo. Kirekesztetnek némely bizonyos helyek a mint neveztetik tarisznyás mesterek megfogadásától; ugyanis nevezet szerint: Kálló, Bátor, Mada, Vaja, Pálcza, Mándok, Kisvárda, Jánosi, Eőr, Szamosszeg, Vitka, Otsva, Szalka, Ibrány, Halász, Dombrád, Nyiregyháza, Bogát, Fejértó, Gáva, Berczel. Qui omnes post annos duos quam commodatius se se gesserint licet loco moveantur, et in Scholam celebrem studia augendi gratia mittantur, nisi vocato ad ministerum post probationem accesserit vel sperata foret.

II-do. A gondviselésbe gyengélkedő gyülekezeteknek megengedtetik a széllyel járóknak is megfogadása bizonyos observantiak alatt. *a)* Megházasodván és elégséges Talentum a sz. szolgálatra nem lévén, kiküldettessék azon esztendőben. *b)* Másunnan a feleségesek be nem hozattatnak, tudván, hogy scholára való meneseket ezek elmulatták. *c)* A nőtlenek intetnek, jövedelmekkel való temperanter élésre, kiket deprehen-

dálván, illetlen helyre való költségekben esztendő mulván kiküldessenek, bizonyságot tevén maga az ilyen illetlen és helytelen költségekkel, hogy nem a jövendőben scholabeli tanuságra akarja magát promoveálni. *d*) Termino adventante Terminat, bizonyos scholában szollo Testimonium adassék. Az atyafiak békességére pedig a D. Clar. senior tempore visitationis tartozzék a községnek mindezeket inculcalni". [1])

Az 1662-ik évben az akkori villongós időben a 1662
ref. egyházak a megyében sokat szenvednek a német katonák zaklatásai miatt; mi kitetczik a vitkaiaknak a nevezett év jun. 9-éről keltezett következő instantiájából „Az vitkaiak instálnak, hogy pro nunc ez tsonka esztendőben szekerek hátán vadnak, az német miatt, az Naményi mostani miniszter Szaniszlai István ur járjon hozzájok szolgálni. Megengedtetett nekik most, de ugy, hogy e szin alatt Sz.-György napja eljövén, predikátor nélkül nem lesznek, hanem az elébbi régi mód szerint egész fizetést adnak." [2]) sat.

I. Lipót alatt igen nagy nyomásnak és zaklatásnak volt kitéve a prot. vallás. Mig gr. Eszterházy Pál és Nádasdy Ferencz az ország más pontjain üldözték a protestánsokat, addig ezen a vidéken is igen sok vallásos sérelmek fordultak elő; nevezetesen a lelkipásztorok elüzettek, a protestansok erőszakkal kényszerittettek a kath. templomba menni s ott a kath. papoktól az ostyát bevenni.

Ezen sérelmek ellen Zemplén és Szabolcsmegye Bonis Ferenczet küldték fel a királyhoz a sérelmek orvoslása végett, azonban Bonis Ferencznek adtak bizonyos decretumot, melyről igy ir Zemplénmegye 1662.

[1]) Az egyh. megye legrégibb jkönyve.
[2]) Egyh. m. jkönyv.

[illegible] törvényszékéből: [illegible] szokatlan, szegény [illegible] ellen való decretum, [illegible] lenni nem ismer- [illegible] haza decretumos or- [illegible] könyörögvén az mi [illegible] előtt, azon felkül- [illegible] evangelika religionk is [illegible] szabadságunkban való [illegible] választ és megorvos- [illegible] de ez idő alatt a [illegible] vármegyék királyi [illegible] és akaratja ellen [illegible] articulusok küldettek [illegible] Portia herczeg minisz- [illegible] az foglaltatik, hogy [illegible] országgyűlésre, de a vár- [illegible] nevre tovább való con- [illegible] az dolgokat, és azon [illegible] munkánkon akaratunk és [illegible] kivül czitált dolgokat [illegible] semmi uttal nem [illegible] mely dolgokról mi- [illegible] és ő felségének a mi [illegible] fogunk rescribalni és kit [illegible] Palatinus urunkhoz felküldenünk [illegible] való tetczésünket Ngtokkal [illegible] és eő Felséghének a mi [illegible] forma foghunk irni Ngtok- [illegible] transmittaljuk, hogy eő Felséghe lábai [illegible] keserves lelki és testi szabadságunk- [illegible] annál alkalmatosabban megor-

vosló medicat és atyai kegyelmességet nyerhessünk. Legyenek azért kegyelmetek egy kis patientiával." sat.[1])

A németek (labbanczok) ebben az időben hatalmasok lévén a megyében, — mint ezt bővebben láttuk a város történetében, a katholikusok is, — napi renden levén akkor a vallásos gyülölködés, — mind vakmerőbben léptek fel az ev. vallás hivei ellen, mint ez kitünik azon panaszlevélből, melyet Patay András mándoki predikátor s akkori esperes (szenior) az 1663-ik év máj. 31-éről intéz a megye viceispánjához; 1663 bepanaszolván Buday Gáspárt a ref. vallás gunyolása miatt.[2])

Ezen időtájban Báthory Zsófia sok keserüséget okozott a protestánsoknak megyénkben. A Lórántffy Zsuzsánna által adományozott javadalmakat visszavette. Mig egyrészről Báthory Zsófia Nyiregyháza jogait védelmezte, a protestansok iránt mind nagyobb ellenszenvet kezdett tanusitani; minélfogva a karok és rendek felterjesztést tesznek ellene Wesselényi Fe-

[1]) Megyei levéltár F. 81. act. 86.

[2]) Szomoruan értettem, s akárki is szomorkodhatik rajta, minémű böcstelenségre jutott ker. vallásunk az Isten dicsőségének nem kicsiny gyalázattyával, némely egyenetlen erkölcsű emberek miatt, kik közül való levén edgyik: Buday Gáspár. — Ugy hallatik feleöle, rut, éktelen, gyalázatos, szidalmakkal illette az elmult napokban, mind vallásunkat s mind a szenteket, akik a Krisztus evangeliuma mellett munkálkodván, rendkivül sok meghböcsülhetetlen ajándékival voltanak felruháztatva az Sz. léleknek; mely szidalmas szókkal Sz. Pál ellen, nem is a mieinknek, de az ő vallása szerint a katholikusoknak is éppen ellenek vagyon. Végére menvén az méltatlanságnak Ngtok, Kegltek megitélheti, mint kivántatnék az, hogy az ilyetén Isten dicsőssége mellett való rut moczok „per debita et digna punitionem" eltöröltessék, melyre, hogy In. Ngtokat Kglteket mind inditsa, mind igazgassa az Eö diczössége ugy kivánia, noha nem kételkedem, hogy az intimatia nem accedálván és hogy Ngtok Kgeltek az illető hallomáson fel nem indult volna. Mindazáltal kérjük alázatosan Ngtokat. Kgelteket, légyen emlékezetben Ngtok Kgeltek előtt Istenünk neve szidalmazójának rendes törvények szerint való ulciscálása. F. 81. act. 114.

rencz nádorhoz, melyre Wesselényi az 1663-ik év febr. 27-ikéről a következőleg válaszol: „ide érkezvén Kgeltek böczületes főrenden levő követ Atyafiai az több fájdalmi között in facto religionis jelentették azt is, hogy az hatalmasoktól és nevezet szerint az méltóságos Erdélyi Fejedelem asszony (Báthory Zsófia) ő kegyelme részéről nagy oppressiót szenvednek Kegelteк, mely dologh végett mivel már ő Felséghét az mi Kgelmes urunkat alázatosan megtaláltuk: Várnunk Kgelmes resolutiójától, Kihez képest Kgelteket akarunk szeretettel requiralnunk és palatinusi authoritásunk szerint intenünk is, ezen gyülölséges kérdéseket az eő Felséghe kgmes resolutiójaigh, melyet hiszünk Istent rövid nap megvisszük Kegelteknek." sat.[1])

1666 Az 1666 ik évben Nyiregyházán tartatik „partialis synodus" (egyh. m. gyűlés) hol válóperek intéztetnek el.[2])

1677 A következő évben (1677) Salánky István esperes jár Nyiregyházán a „Subtractum Sallarium" (vissza tartott jarandóság) ratificátiója" végett.[3] Ezen esztendőben rongáltatja meg a pataki Commendans a nyiregyházai templomot, katonáival mint ezt láttuk a város történetében (130-ik lap) s alig ha nem éppen ebben az ügyben akart orvoslást keresni az esperes. És költ 99 forintot. Bizonyosan perlekedés miatt. Ki ismét
1678 az 1678-ik évben nov. 7-én Nyiregyházára jön, mint a fent idézett napló bizonyitja „az eccla dolgában"[4])

Ezen időtől ismét sokféle zaklatásoknak voltak kitétetve a vármegyebeli protestánsok, melyről ugyan-

[1]) Megyei levéltár Fasc. 81. act 115.
[2]) Egyh. m. jkönyv II kötet.
[3]) Esperesek bevételi s kiadási naplója régi matric. 224 lap.
[4]) Esperesek bevételi s kiadási naplója régi matric. 225 lap.

csak nevezett napló emlékezik bár eléggé fukar szavakban. A 225-ik 226-ik lapokon ezeket olvassuk: „Anno 1681. 12 Januarii Margitán levén Gralis gyű- 1681
lés Tiszt. Püspök Nógrádi Mátyás és Zorányi János bihari b. senior Török rabságából való felszabadittatások végett, az 300 tallér summa felett, jóllehet először legatusokat rendeltek vala, ott való megjelenésre képünkben, de terhes okok occurálván, magam mentem el Tettes Putnoki Gergely és Dabóczi Mihály uraimékkal a legatusoktól felvenni a 6 forintokat, azon kivül kölcsön kértem viaticumra az elinduláskor hét forintot; restat vectura."

Majd a 228-ik lapon ezen érdekes feljegyzést találjuk NB. alatt: „Eddig a szörnyű vérrel folyó idő miatt szép dispositioval nem lehetett laistrálni a költséget, hanem confuse lett a pénznek költése: 1) Mert néha a matriculát a tábori németeknek s magyar hadaknak elviselhetetlen kegyetlenkedése, néha előálomkor, néha éjfélkor, néha hajnalban való reánk ütése miatt több féltő levelekkel s könyvekkel együtt rejtekben, földben kellett tartani életünk felől is kétségben levén etc. 2) Mert sokszor gyűlésünkben két s három esztendeig is nem volt, csak mi költség is a bursában, néha 48 pénz, néha 24 pénz, néha 3 vagy harmad fél forint, volt olykor, hogy egy pénz sem jött kezünkhöz, és ha mi lett olykor, sok felé supplicálván tőlünk a pénzt, szertelen elfolyt kezünkből; néha magam becsületiért privata költségemmel toldván az adandó summácskát," sat. Igy irja azt 1689-ben deb- 1689
reczeni Dormán István akkori esperes, madai predikátor.

Nem lehet csodálkoznunk a felett tehát, hogy e korból csak szórványosan juthatunk adatokhoz, mert

hiszen az anyakönyvek s egyéb fontos iratok, — mint e feljegyzés mutatja, — ide oda rejtve, legtöbbször földbe ásva hevertek, és legnagyobb részben oda is vesztek, kivált ha a lakosság huzamos időre elzavartatott s a parochia feldulatott, vagy lerontatott, mint ez akkor számos helyen történt, vagy a katholikusok által elfoglaltatott.

Nyiregyháza mint egyház azonban ez időben is fenn áll, noha 1677-ik évben dulást és pusztitást
1697 szenved, mert már az 1697-ik évben itt partiális synodus tartatik, ahol Vecsey György a kállói ecl. lelkipásztora esperessé elválasztatott. Megválasztatott még elébb a lövői gyülésen jun. 19-én, hol 35 szavazat adatott reá, 13 lelkész jelen nem lehetvén, a nyiregyházai gyülésre ezek is beadták szavazataikat, igy tehát e gyülésen hivatalában meg is erősittetett.[1])

A XVIII. század elején II. Rákóczy Ferencz idejében egy ideig ismét nyugodtabb élet derült a protestantismusra. — II-ik Rákóczy Ferencz ugyanis elrendel-
1704 vén, 1704 hogy a mely nemes vármegyében, Districtusban, Királyi, mezővárosban, várakban, akár mely helységekben a hitnek és vallásnak szabad exercitiuma legyen, a mely hiten és valláson valók a templomoknak és scholáknak birodalmában voltanak mind eddig

[1]) „Acta synodi Partialis celebrata Nyiregyházini 1697. 16. 8-bris. Clarissus et doctissimus Dnus Georgius Vetsei Pasztor Ecclae Calloviensis excubantissimus in Partiali synodo Löveini habita 1697 d. 19-a Junii electus in Seniorem Fratrum Rdor. Dnor. Utilis Tractus Szabolts suffragiis nro triginta quinqua. Consequenter idem praefatus Clarissimus Dominus Georgius Vetsei a Rdis Dnis fratribus nro 13 ejusdem tractus, qui Löveini in partiali Synodo se se sistere nequibant in Partiali Synodo Nyiregyhazini celebrata 1697. 16-a 8 bris eligitur in seniorem, et sic suffragiis quadraginta octo Rdor. Dnor. fratrum clarissus ac Doctissimus Dnus Georgius Vetsei electus et in Senioratu Confirmatus, Cui D. Deus ex alto ut benedicat sancta partialis Synodus Szaboltsiensis Sancta ita vovet.“ Töredék jegyzetek matricullaja 64 lap.

azokban megmaradjanak" sat. a vallás szabad gyakorlás is azon idő villongó és háborus voltához képest biztositva volt.

A következő évben 1705. a megyei conscriptio 1705
bizonysága szerint, (lásd város története 162 l.) Tarczali János volt a nyiregyházi predikator. — 1714- 1714
ben pedig Szabó János. — E korról bizonyosan a folytonos zaklatott helyzet miatt több adatunk nincs. A város történetéből azonban látjuk, hogy a város folyvást fenn állott, igy az egyháznak is léteznie kellett.

1722-ben azonban ismét felmerül egy Nyiregyhá- 1722
zai predikátor neve, a ki is Pálfallvi János.[1])

Ettől az időtől, sőt még előbbről nincsenek többé a nyiregyházai ref. egyháznak hatalmas pártfogói: Rákóczy Julia Aspermontné távol az országtól, a Rákóczy-féle szabadságharcz leverve, igy városunk, — már ekkor faluvá törpülve, — a megyebeli lakossággal együtt mindinkább pusztul, a mód nélkül való terhel-
tetések és katonatartások miatt. Egyre-másra történ- 1730 1736
nek a tömeges kiköltözések, mint azt a város történetéből láttuk, igy az egyház is néptelenedik. A reformátusoktól a templomok itt és ott, mint p. o. Zalkodon, Kálló-Semjénben, Leveleken, Baktán, Karászban, erőszakkal elvétetnek; ezen körülménynek tulajdonitható főképen, hogy a zaklatott időből igen kevés adat maradt fenn egyházunk akkori életéből.

Mielőtt e korszakot befejezném, röviden jelzem, hogy ezen időszakból semmi leltár nem található, egyedüli emlék egy czin-kanna, melyen a következő felirat olvasható: 1. A köriratban: „Anno Domini 1694. die 22 auguszt. Deo Sacrum" 2. Belől a körben:

[1]) Lásd a szabolcsi egyh. m. Matriculája 76 lap.

„Toth Istvánné asszonyom adta az Nyiregyházi Ref. eccla számára."

Van még ezenkívül egy igen réginek látszó fejér selyem kendő, a szélen igen szép és munkás ezüst himzéssel, azonban ennek kora meg nem határozható, mivel rajta semmi felirat nincs himezve.

II. FEJEZET.
1753—1848.

A város történetében részletesen leirt telepités a fentebb körvonalozott helyzetben találta egyházunkat. Rendes lelkipásztorral birt ez akkor is, mint ez kitünik gróf Barkóczy egri püspöknek a város történetében idézett leveléből. (Lásd város története 208 lap.) — Még pedig a lelkész aligha nem az a Szigety
1762 János volt, akiről a vblis tractus Kállóban 1762-ben tartott gyülése jegyzőkönyvének 6-ik száma alatt mint nyiregyházai lelkészről emlékezik.[1])

Ezen időtől kezdve a szórványosan talált dátumok oda mutatnak, hogy a sokszoros zaklatások hullámai, melyek ide-oda csapkodták a ref. egyház hajóját, kezdettek lassankint lohadni, mert már 1764-ben Szénási Báthory Nagy István predikátorságának idejében a megrongált templom másodizben is javittatott, melyről a régi templom keleti körívén volt következő felirat tanuskodik: „Anno 1764. per STEPHANUM NAGY SZENASY BATHORIENSEM. V. D. M." (t. i. templum hocce reformatorum renovatum est.) Majd 1769-ben Kövi Erzsébet egy igen diszes, dupla arany himzéssel ékesitett kék selyem-kendőt adományoz az Ur asztalára, melynek közepére a következő körirat van aranynyal kivarrva: „A nyiregyházi Szent ecclésia számára Készitette Kövi Erzsébet 1769."

[1]) 9-ik kötet 1762. márcz. 24—25 Kállói Gyülés.

Majd az anyakönyv vezetése is kezdetét veszi az 1774-ik év február 8-áról, a következő czimmel: 1774

„I. N. D.“

„Ez könyv reformata szent ecclesianak.
Nyiregyházán levő Isten kis Nyájának,
Mind született s meghólt, s párosult tagjának
Könyve: melly hivatik ma MATRICULANAK.“

Azonban már 1772-ről is találhatók az elő lapon egyes feljegyzések. Megjegyzendő, hogy ezen anyakönyv az 1789-ik évben készittetett Bagdy Mihály akkori lelkész által az avasodni indult s homályos betűkből álló régi anyakönyv nyomán. Bagdy Mihály az 1789-ik év április 23-án köszönt be.

Az 1774-ik évben lelki pásztor volt Pap Pál, kit 1777-ben Horváth Mihály követett, 1778-ban pedig Szentpétery József lett lelkipásztorrá Nyiregyházán, lelkészkedett itt 1786-ig, utánna következett Molnár Somogyi János, kit 1789-ben felváltott 1789
Bagdy Mihály.

Bagdy Mihály idejében bizonyos lendület állott 1790
be az egyház életében, nevezetesen az ismét romladozásnak indult régi templom érdekében folyamodás intéztetik a superintendentiához segély eszközlése végett, minek következtében „Subsidium Caritativum“ gyűjtése Bereg-, Középszolnok- és Szabolcsmegyékben elrendeltetik.[1])

És csakugyan 1794-ben el is végzik a templom 1794
renoválását, melyről a templom falán volt következő feljegyzés tesz tanubizonyságot: „TEMPLUM hocce REFORMATORUM DEO SACRUM renovatum est Anno 1794. die 3 Julii per MICHAELEM BAGDY Loci pastorem V. D. M.“

[1]) Egyh. ker. jkönyv 1790. ápr. 19. 6. sz. alatt.

Ugyan ezen évben julius 3-án Nyiregyházán accommodálták a Venerab. Tractust. Hihetőleg azért tétetett akkor ide a gyülés, mivel a templom azon évben javittatott meg, tehát annak emlékére rendeztek ünnepélyt annyival inkább, mivel a gyülés tartás ideje és a renoválás befejezése épen egy napra esik. Ugyanekkor ellátták a vándor Gyülést Marussy Sámuel és Bagdy Mihály, és hogy a nagy számu érdeklődő közönség meghallhassa a szent igét „akkor és ott" — mond a jkönyv — „a predikálás által véghez vinni szokott isteni szolgalat a lutheranusok templomában végeztetett általunk. Predikálván Tiszt. Soltész János bátori predikátor ur." [1]

Bagdy Mihály az 1789-ik év ápr. 23-án beköszönvén, az ő idejéből való anyakönyv homlokára szintén egy versecskét irt, mely azonban mint ez világosan látható, sőt magából a versecskéből is következtethető, az utánna következő lelkész által részben olvashatlanul kivakartatott és átalakittatott; a vers igy hangzik:

„Ezen Matriculat ujonnan szerzette
Bagdy Mihály, s három rendbe szerkesztette.
Ki szent szolgálatát itt amint kezdette,
Kilencz esztendeig élvén azt letette."

1797 Bagdy Mihály 1797 decz. utólsó napján meghalván, utánna Domján Pál választatott meg lelkészül,
1798 1798-ban, ki az egyház régi iratait, a mennyi t. i. található volt, összeszedte s jegyzőkönyvbe vezette. Azonban az egyházról s templomról ő se tud egyebet, mint hogy az nagyon régi, sőt itt ott feljegyzései csak sejtelem után vannak megtéve, igy nem is felelnek meg az általam nyilvánosságra hozott positiv adatoknak; — mindamellett hasznos szolgálatot tett már az által is, hogy az 1700-as években gyakorlatban

[1]) A Tractus régi jegyzőkönyve.

volt dijlevelet feljegyezte, és ez a következő: Az egész gazdától egy véka buza, egy véka gabona, 8 garas és fára: egy márjás, melynek harmada az oskola, tanitóé a szolgáktól ha házok nincs. felényi; az özvegy asszonytól egy márjás, vagy egy zsák. Tavasszal ád az eccla 4 ekét és nyolcz kapást egy nap. A kótaji határnál van egy darab földje. Az esketésért és halotti tanitásért egy Vforint. NB. Ha három házas fia van is valakinek és egy kenyeren vannak, főbért csak egy fizet. Az eccla ládájában talált originalról„ [1])

1802-ben gyüjtést eszközölt a harang ujra öntésére, begyült összesen 139 frt 17 kr. V. czédulában. S ugyan azon évben a harang meg is öntetett, amelyről a következőket jegyezte fel: „öntetett az eccla egy 360 fontos harangot egy helységről helységre járkáló harangöntővel egy régi hasadt harangból a melyen ilyen momentum volt: „Hanc campanum renovari curarunt cives Niredhasiensis Ao. 1616.“ Alig végzi ezt, gyüjtést eszközöl ismét toronyépitésre ugy, hogy 1804-ben a templom napkelet felől eső végére egy torony épittetik fából, meyl zöldre festetett.

Majd emlékezetben hagyta az ujabb: 1806-tól ér- 1806
vényes dijlevelet a következőleg: „1.) az egész bért fizetők tartoznak adni egy véka búzát, egy véka gabonát és 8 garast, fára pedig 16—16 krajczárt; az egész bérfizetőkön pedig értetnek minden feleséges férfiak, még a szolgák és pásztorok is, ha maguk házukban lakhatnak, azaz ha maguknak házuk van; ugy az olyan özvegy férfiak, a kiknek vagy szállásuk, vagy járó marhájuk, vagy mesterségök van, és azt folytatják; nemkülönben az olyan özvegy asszonyok, kik gaz-

[1]) L. Egyh. jkönyv 1-ső lap.

dálkodást folytatnak, sőt a nőtlen személyek is, ha szállásuk van.

2. Az olyan özvegy férfiu, kinek sem szállása, sem járó jószága nincs, sem pedig mesterséget nem folytathat, fél bért fizet, hasonlóképen a feleséges szolga és a feleséges mester legény, ugy az olyan nőtlen legény, akinek vagy háza, vagy szőlője van, és már megházasodhatna, mint szintén az olyan özvegyasszony is, a ki a megholt férjének mesterségét folytatja, és legényt tart, nem különben az olyan mester legény, a ki már a maga kezére dolgozik, ámbár még nincs felesége. A simaiak pedig tartoznak adni egy véka gabonát és 20 krt is, ha szolga is valaki.

3.) Minden özvegy asszony aki maga kenyerén van, tartozik két napszámmal, vagy annak az árával, de ha kenyér kereshető fia van, és maga lakik, ámbár a nőtlen fél bérrel tartozik. — Hogyha pedig valaki olyan erőtelen már, akár férfi, akár asszony is, akár özvegy, akár házas, hogy a maga élelmének kikeresésére is alkalmatlan, az olyan semmit se tartozik fizetni, ha szegény.

4.) Tartozik az eccla még négy ekét adni egy nap, tavasszal és nyolcz kapást, ezeknek enni is kell adni, amazoknak pedig csak pálinkát.

5.) A Tisza partról, vagy akarhonnan annyi menynyiségü helyről tartozik haza hozatni, az eccla minden esztendőben két-két öl fát. Vagy ha pedig a nyiregyházai erdőn lehet kapni, akkor 4 szekér kétszer-kétszer tartozik hozni, de ha az ugynevezett kender áztatón innen esik a fa vétel, ugy háromszor is ha szükséges. Egy esztendőről pedig a másikra nem lehet által vinni ezt a fahozatást, azaz, ha ebben vagy abban, vagy amabban az esztendőben egy csepp et sem

vett volna a predicator vagy rector, azt a jövendőben nem tartozik kipótolni az eccla.

6.) Van egy szállás földje az orosz papé és az orosz kántoré között, mintegy 50 köblöt magában foglalható ab ao. 1806 per cambium, mert az előtt a kótaji határnál volt, ut supra, a többi papokéval együtt, de a mely ennél is rosszabb volt, a amenyiben többnyire kaszállóból állott.

7.) „A copulálásért és a halotti predikálásért ezüstbe egy forint, váltó czédulába pedig két forint jár.“ —

A rectornak mindenki felényit tartozik fizetni.[1]) Majd 1808-ban elkésziti az egyház vagyonainak 1808
leltárát nagy pontossággal, s annak egy példányát a tractushoz küldvén, másikat az egyh. jegyzőkönyvébe vezeti.[2])

Eközben a buzgó Domján Pál folytatja a gyüjtéseket még pedig az ev. gyülekezet tagjai közül is számosan járulnak az egyház felsegéléséhez, ugy hogy néhány év alatt 1847 frt 24 kr. gyül össze egyházi czélokra.

[1]) Egyh. jkönyv 1-ső kötet 1-ső 2-ik lap.

[2]) A leltár a következő: „1. A Templom, mely igen régi, de róla semmi irás nincsen, hanem hogy már 3-szor renováltatott: 1654. 1764 és 1794. 2. A torony, mely épült a templom napkelet felől való végén fából 1804. 3. Egy harang, mely mikor öntetett először nem tudhatni, hanem hogy már két izben öntetett meg ujonnan 1616 és 1801. 4. Egy keresztelő czinpohár inscriptio nélkül. 5. Az ur asztalához való 2 czin kanna inscriptio nélkül, egy másik czin kanna, melynek az oldalán, az az irás van egy circulusban, Deo Sacrum. Anno Domini 1694 die 22 augusti.“ A circulus közepén pedig ez: „Tóth Istvánné asszonyom adta az nyiregyházi Ref. eccla számára.“ 6. Ugyan ahhoz való 3 czin tányér és egy ezüst pohár inscriptió nélkül 2 abrosz és 9 selyem kendő, melyek között egyen ezeket lehet olvasni. „A nyiregyházi ref. eccla számára keszitette az 1769 esztendőben Kövy Erzsébet.“ 8. Egy szállás föld 40 köblöst magában foglaló, kaszálóval edjütt, mely valamint elejétől fogva, ugy mostan is a

Az 1818-ik esztendőben ismét Nyiregyházán tartja a venerabl. tractus gyűlését, melyről a tractus jegyzőkönyvében a 354-ik lapon a következő feljegyzés
1818 olvasható: Anno 1818. Nyiregyházán tartott gyűlésünkre gazdálkodtak 1-mo Decembris azon Ns város lakosai, kikhez voltunk szállva, az uri rendek tractaltattak a város házánál."

1819 „1819-ben zsindelyeztetett meg a templom a Ns város által adatott zsindelylyel Muzsalyi János curatorságában." [1])

1820 1820-ban kivül-belől kimeszeltetett a templom, azonban ezáltal fejérségét a fal elveszité, a harmadik
1824 meszelés elmaradt egészen 1824-ig, azonban ez sem használt semmit, mivel a fal csak tarkán maradt. Okát akkor nem birták kitalálni, pedig az egyszerü ok nem lehetett más, minthogy a százados szeny és por elébb el nem tisztittatott, s ez adta magát ki az uj meszelésen. Ugyanezen esztendőben a székek a templomból, minthogy igen elavultak, kiszórattak és azok helyett mind ujak készittettek.

Ugyanakkor készittetett egy kétfelé nyiló ajtó is délfelől. Forgó Dániel asztalos jóakaratjából. Ugyan

---

predicator haszon vételében van, a rectornak pedig van felényi fizetése 20 köblös szállás földje. 9. A predicátornak van háza, cselédháza, kamarája egy fedél alatt. Van istállója, pinczéje és sertés ólja. A rectornak is van háza, iskola háza, kamarája egy fedél alatt. Van istállója, és sertés ólja és tengeri kassa. 10 Van az ecclának egy ócska ládája a predicator házában, melyben az ur asztalához való dolgok és perselyből gyülni szokott alamizsna állanak. Vannak perselyek mind közönséges, mind agentialis. 11. Az ecclesiának mostani interesre kiadott kapitálisa megyen 200 R. forintra.

Feljegyzette a fent nevezett ecclesiának mostani predicatora Domján Pál m. k.

Ugyanez még egy példányban nevezett évről beterjesztetik Domján Pál által a tractushoz kiegészitve a következőkkel: van matricula, mely csak 1774-ben kezdődött. Protoculum ab act. 1789.

[1]) Lásd egyh. jkönyv 4 lap.

ez készitette az uj székeket is. Történtek mindezek Muzsai János és Bartha László kurátorságukban. [1])

A jegyzőkönyvek 1823-ban kezdődnek, de ezek a szórványos feljegyzések is a régi elavult jegyzőkönyvekből vannak összeszedve. Fájdalom, hogy e régi jegyzőkönyv többé nem található. Ezen évben csak a tanyai kutról van emlékezés. 1823

1824-ben igen érdekes egyh. fegyelmi határozat hozatik, mely szerént Tornyai András amiatt, hogy Biri István kurátort hivatalos eljárásában megsértette, a presbyteriumból kirekesztetik s kimondatik, hogy akárki legyen az, ki a kuratorokat s egyházfit megsérti, testi büntetéssel, vagy pénzbirsággal büntetendő.

1826 jan. 1-ső napján második kurátorul megválasztatott „az voxoknak többsége szerint" Biri István, ugyanakkor feleskettetett; majd az 1828-ik esztendőben első kurátornak megválasztatott. 1826 1828

1829 febr. 15 ismét fegyelmi végzés Tornyay György ellen, ki amiatt, hogy a papi és tanitói bért exequálják, „hunczfutul cselekedőknek" kiáltja a kurátorokat. A szentenczia ez lett: „Kövesse meg az illetőket, azonfelül 12 pálczát szenvedjen, vagy 6 frtot fizessen" az illető a pénzbirságot választotta. 1829

Ugyanezen évben fegyelmi végzés Horog János ellen, ki a templomban részegsége miatt elkövetett káromkodása folytán a „Consistorium" elé idéztetett, s minthogy a vétség nagyobb volt „semhogy azt az ecclezsiai törvényszék megitélhette s megbüntethette volna; tehát által adatott a bünös a helybeli magisztratusnak, mely is azt 24 óráig tartó fogság után, 25 kemény ütésekkel absolvaltatta.

[1]) Egyh. jkönyv 4 lap.

1830 Az 1830-ik évben a visitatio alkalmával Kópis János iskola rector ellen hozatik határozat, ki darab idő óta „felhalmozott canonicus hibákban leledzett.“ Felszólittatik, hogy tegye magát változásba. Ugyanazon év febr. 15-én Kópis János magaviselete módjának megváltoztatását igérve, megmarasztásáért esedezik; azonban a presbyterium, mivel a tanitó javulásához semmi reménye nem volt, elébbeni végzése mellett maradt.

Ugyanezen gyülés dijlevél módositásokat eszközöl, nevezetesen a terménybeli fizetést pénzre változtatja; még pedig a praedikátornak 80, a tanitónak 40 renus forint „Conventiót szavaz meg huszas pénzben, egy renus forintba 3 huszast számitván, ugy azonban, hogy a következő év csak próba év legyen, s ha az egyesség célszerünek nem találtatnék, ugy a pap, mint az eccla egy év mulva felbonthatja“

Ezen évben Kópis János iskola tanitó helyét Gyöngyössy Péter iskolatanitó foglalja el.“

1831 Az 1831-ik évben Domján Pál, ki az ecclésiának hüséges lelkipásztora volt 33 esztendőn keresztül, kinek idejében több hasznos intézkedés tétetett, s aki az egyház régi dijleveleit leltárát összeirta, s az egyház jegyzőkönyveit rendszeresen vezettette, elhálálozott, s nagy részvét között temettetett el.

1832 Az 1832-ik évben Ferge János (ifjabb) választatott meg a gyülekezet lelkipásztorává, ki hivatalát ápr. 22-ik napján elfoglalja. Templomból kijövet a papház előtt megáldotta az egész gyülekezetet, és szivesen esedezett, „hogy a gondviselésnek Istene a maga kegyelmének karjain hordozza mindazokat, akik annak kebelében vagynak, vagy lehetnek ezután.“

Felszólitotta a lelkipásztor az ecclesiának elöljáróit, hogy ők különösen tiszta feddhetlen életüek legyenek, azt mondván: „ugy fényljék a ti világosságtok, hogy látván azt, mások is dicsőitsék a mennyei Atyát.“ Értésökre adta a lelkipásztor az előljáróknak, hogy mindeneknek előtte a Teremtőt dicsőiteni, a közboldogságot előmozditani az ő legfőbb kötelességök. Kemény hangokkal pedig kijelentette azt, hogy a vallással az Istennel nem gondolót hallgatójának meg nem isméri és azt fogja mondani a Szent gyülekezetnek, amit mondott az Istennek, különösen a szent lélektől vezéreltetett embere: „vessétek ki a gonosz embert ti közületek“! Ugyanakkor kijelentette azt is, hogy mihelyt az eccla gyülése nem a legnagyobb szelidséggel isteni s felebaráti szeretettel tartatik, a gyülést egyszeribe félbeszakitja s ecclesiai gyülésnek lenni soha meg nem isméri.

A lelki pásztor jól tudván azt, hogy az Istennek veteményes kertje az iskola, arra serkentette az előljárókat, hogy legyenek közönségesen pártfogói, ápolgatói az oskola tanitónak, a kinek gondviselése alá e mai napokban is számos fi- és leány-gyermekek adattak, ne felejtkezzenek el az iskolának jó rendben tartásáról, sőt a lelki pásztorral együtt, mihelyt a lelki pásztor őket megszóllitja, készek legyenek előállani annak megvizsgálására, hogy menyire mentek elő az oskolába járó gyermekek? Ugyan ekkor a lelki pásztor azt is előadta, hogy a királyi parancsolatoknak értelme szerint hatalommal is kellene kényszeriteni a magok gyermekeikről elfelejtkező s mint atyai s anyai indulatot levetkező szüléket arra, hogy az ő magzataikat kemény büntetés terhe alatt oskolába jártassák.

„Hogy a ref. sz. ecclesiat feltett szándéka szerint boldogithassa, az emlitett lelkipásztor ezt javasolta, hogy Tek. nemes nemzetes és Vitézlő Inczédy György urat a legjobb lesz elválasztani ecclesiai fő inspectornak, és többször is kell reménykedni azért, hogy az ecclesia ügyét méltóztassa magáévá tenni s annak virágzását tapasztalt bölcsessége s példás jótéteményei által boldogitani. Ezen gyülés alkalmatosságával maghatároztatott, hogy a lelki pásztor tulajdon levele által reménykedjen a Tisztelt Tekintetes urnak az iránt, hogy méltóztassa az ecclát kormányra teremtetett atyai gondviselése alá venni."

A lelkipásztor azt kivánta, hogy az ecclának minden javai szerbe-számba vétessenek, s végre ki is mentek az eccla elöljárók is mind a predikátori, mind a tanitói ház körül szélyel nézvén, a leltárt elkészitették.

Ferge János, mint az egyház jegyzőkönyveiből látszik, igen buzgó és rendes lelkipásztor volt, ki az egyház anyagi, szellemi ügyeit rendben tartotta. Fő sulyt helyezett, mint a fennebbiekből is kitetszik, a népnevelésre, erről tanuskodik az egyház jegyzőkönyvébe tulajdon kezeivel bevezetett eme néhány sor: „Az ecclesiának többször megszólitván érdemes elöljáróit, elmentem vélek az iskolába s örömmel tértem vélek vissza, mikor láttam, hogy mind az oskola tanitó Ns. Gyöngyösi Juhász Péter, mind kedves tanitványai iparkodnak, sietnek a tökéletesség felé. Nevezetes vala külö-
1833 nösen 8-ik Juliusnak napja (1833). Minden vallásbeli személyválogatás nélkül a Tisztelendő és tiszteletes lelki atyák meg levén hivattatva, azoknak és számos embereknek jelenlétekben kitündöklött az examen alkalmatosságával az, hogy a Nyiregyházai reformatusok részéről sem pusztult el az örök Isten veteményes kertje."

A következő év deczember havának 4-ikén ez a 1834
buzgó és szeretett lelkész meghalálozott. Az egyház előljárósága meleg kegyelettel emlékezik meg elhunytáról jegyzőkönyvében. Ferge János tudtunkkal irodalmi ember is volt, amenyiben könyörgéses könyve maradt fel.

Ugyancsak 1834-ben halt el az egyház közszeretetben állott tanitója Gyönyösi Juhász Péter is.

Az 1835-ik év tavaszáig a szomszédlelkészek szolgáltak az egyházban. Ferge halála után Kovács János karászi lelkész meghivására Jármy Menyhért és Enyingi Dániel kiküldettek. A meghivást Kovács János elfogadta, s hivatalát ünnepélyes székfoglaló beszéddel április 5-ikén elfoglalta.

Ugyanez év április 5-én szállitották be nagy reménységgel az egyházba László András tanitót Szakolyból.

Az 1835-ik évben mondott le hivataláról, érezvén 1835
testi erejének gyöngülését, az egyház csekély jövedelmét nagy takarékossággal gondozó és gyarapitó gondnoka: Balogh István minek utánna a kezei alatt volt pénzekről a legnagyobb pontossággal beszámolt. Az április 20-án tartott egyházi gyülésen megválasztatott helyébe ns. Török Péter, algondnokká pedig nemes Filep István.

Az 1836-ik év január 10-én Török Péter számot adott esztendei bevételeiről és kiadásairól. „Amely számadásból“ — mond a jkönyv, — „kitündökölt, hogy nevezett gondnok az eklézsia javát, előmenetelét előmozditani igyekező kész lélek.“

Ugyanekkor Török Péter a kurátorságról lemond, azonban az egyház kérelmére gondnok társával Filep Istvánnal együtt továbbra is megmaradt.

Márczius 13-án a megmozdult torony-gömb megerősitése elhatároztatik, azonban már midőn minden előkészületet megtettek a gömb levételére, a vihar éjjel azt levetette s mind a gömbben, mind a tetőben tetemes kárt okozott, azonban a csekély számu hiveket e baleset el nem csüggesztette, hanem siettek a vihar által okozott károkat helyre hozni és a parochia és iskolaház megrongált tetejét is kijavittatni.

Márczius 17-én jelentetik be s vétetik hálás tudomásul Montai István ács mesternek azon buzgó áldozatkészsége, mely szerint egy 45 váltó forintba került aranyozott ezüst poharat, mely mai napig is használtatik, ajándékozott az Ur asztalára, „akinek is" — mond szóról-szóra a jegyzőkönyv, — „ezen nemes tettét s ily meglehetős summácskának, mint fiatal gazda, egyszerre való kiadását, amidőn sok külső javakkal birók egy fillérkét is Isten dicsőségére nehezen és sokszori zörgetések után is dérrel-durral adnak ki, az ecclézsia elöljárói gondolóra és szívökre vették s ennek következésében az eddig volt, de már igen régi és használatra már alig alkalmatos papirnyi vékonyságu, mintegy 6 latot nyomó kisded ezüst poharat neki általadták, azon tekintetből és hálából, hegy templomunk s parochiánk körül, mint ács meiszter eddig is munkáját s fáradságát nem sajnálotta, sőt költségeinknek szembetünő megkimélésével cselekedte, amely poharat az ötvös az ezüst értékéhez képest tőle 15 váltó forintokért bevett.

Ugyanakkor nemes Koczogh János a toronytető kijavitásának költségét 45 forintot megajánlotta, „Valóban," — mond a jegyzőkönyv — „az ilyen buzgó tagjai szegény ecclesiánknak, megérdemlik, hogy a maradék előtt is tiszteletben és örök emlékezetben legye-

nek. Adja az Isten, hogy az ily szép példákban Isten dicsősségét előmozditó nemes tettek másokat is buzditsanak és serkentsenek!"

Az 1836-ik esztendő annyiban is nevezetes egyházunk életében hogy ekkor jött létre az Andaházi-Szilágyi-féle alapitvány melyszerint mindaddig, mig a nevezett urnak kölcsöne a városnál leend annak kamatjából Isten dicsőssége eránt való buzgóságból s vallásunknak itt való virágzása tekintetéből ecclankra hagyott évenkint 100 pengő forintokat oly feltétel alatt, hogy azon 100 pengő forintból 50 a Tiszt. predikátoré, 20 az oskolatanitóé, 30 pedig az ecclááé legyen. Ezen jótétemény megszerzésére nagy befolyással voltak, Tiszt. Kovács János predikátor, Nemzetes Enyingi Dániel, városunk senatora s presbyter, Tek. szolnoki Jármy Menyhért, Tek. Galanek János főnótárius, nzetes Kralovánszky András főbiró urak. A tanitónak adni rendelt 20 forint azonban megvonható volt, ha a tanitó kötelességét pontosan nem teljesitette, vagy a predikátornak s az egyház előljáróságának nem engedelmeskedett.

Ugyanazon év. aug. 28-án szóba hozatik egy a lelkész számára épitendő alkalmatos élet-tár épittetése, azonban mások szükségesebbnek vélték egy alkalmatos paplak épittetését az eddig használatban levő egy szobás paplak helyett, de mivel elegendő pénzerővel ennek kivitelére az egyház nem rendelkezett, elhatároztatott, hogy e czélra segély gyüjtessék, s a lelkész megbizatott, hogy készitsen egy könyvecskét a különböző adományok feljegyzésére.

Az 1837-ik év január havában tartott gyülésen 1837
ismét szóba hozatott a parochia épitése, de bár már ekkor a nemes város 500 frtot adott az épitkezésre

a hivek egyrésze még ekkor se érezte magát elég erősnek arra, hogy a nagy munkához hozzá fogjon; de sokan az elöljárók közül el nem csüggedtek, hanem Isten után magukban és a jószivü ker. atyánkfiaiban bizván, az épitést szükségesnek és elkerülhetlennek lenni kimondották.

E részben az utókor hálájára méltók Tek. Inczédy György. Jármy Menyhért urak, kik példás buzgósággal, fáradhatatlan igyekezettel párosult jó tanácsaikkal Isten dicsőségének s egyházunk felvirágoztatásának előmozditására czélzó lelkes beszédeikkel, intéseikkel, nógatásaikkal serkentették s lelkesitették a csüggedőket.

E végett kérő levél készitésével megbizatott a lelkész s gyüjtésre kineveztettek Enyingi Dániel, Deák János és Török István presbyterek.

Már márczius hóban Montai ács ajánlatott tett a parochia felépitésére, de még akkor az egyház bővebb megfontolásra 2 hetet tüzött ki.

Marcz. 29-én Nemes Török Péter és Nemes Fülöp István a gondnokságról leköszönt. Kuratornak választatott ns. Török István s mivel belátták, hogy a superinspector Tek. Inczédy György ur felügyelete alatt elég egy gondnok, másik gondnok nem választatott.

Ugyanezen év ápr. 2-án elfogadtatott az Inczédy György ur által készitett terv, s egyezség is köttetett Montai István ácsmesterrel 1850 forintban, de Montai István jun. 18-án más tervet nyujtott be s e szerint épittetett fel a parochia.

1839 Az 1839-ik évben ns. Török István a kurátorságról lemondván, helyette ismét Török Péter választatott meg, ugyanakkor választatott meg presbyterré szolnoki Jármy Menyhért ur.

Az 1840-ik évben az egyházi terhek nagyobb része 1840
kint levén, azon intézkedés hozatik be, hogy az eddigi egyetlen pénzszedő helyett 10 presbyter alkalmaztassék. A város tiz részre felosztatott, mindenik presbyternek egy könyv adatott, s ezek a magok kerületében a hátrányokat beszedni tartoztak.

Ugyanezen évben nemes Koczogh János ur elhalván, az egyházra 100 forintot végrendeletileg hagy, melyet neje nemes Jesszenius Erzsébet oly móddal erősit meg, hogy az örök Capitalis maradjon.

Ugyanezen esztendőben László András oskolatanitó Dögébe tétetik, s helyébe Fazekas György esperes ajánlására Nagy János választatik meg.

Ugyanezen évben Andaházy Szilágyi Mihály ur a lelkész folyamodására 250 forintot adományoz az egyháznak parochiális istáló épitésére, mely azon évben fel is épittetik.

Jelenti a gondnok ez évben, hogy az egyházban a jó rend és engedelmesség kötelékei nagyon meglázulván, e miatt igen tetemes fogyatkozásokat kell az egyház ügyeinek szenvedni; minélfogva határozatba tétetett hogy azok, kik akármely ekklézsiai dologban a kurator parancsolatjára ki nem állnak, a kirendelt napi munkára nem jönnek, anyiszor, amennyiszer a parancsolatot nem teljesitik, dupla napszámra büntettetnek. E pedig tüstént akkor nap rajta a nemes várostól arra kikért s kirendelt hatóság által fog exekváltatni.

Az 1841-ik év julius 18-án elhatároztatott a Pesten 1841
fölállitandó ref. főiskolára segély gyüjtés eszközlése, még pedig az előkelő tisztelendő s tiszteletes uraknál való kéregetést maga a lelkész vállalta magára, a köz-

rendü embereknél való kéregetésre pedig Bartha László és Erdélyi Mihály presbyterek rendeltettek ki.

Az egyházi terhek és hátrányok behajtására kirendelt tiz presbyternek számadása felülvizsgáltatván 9 részéről a legnagyobb pontosság és tiszta kezüség tapasztaltatott. Mig ellenben a Kovács József sebész urében szándékos hiba fedeztetvén fel, a presbyterium által általánosan megtámadtatott s megdorgáltatott, Azonban javulás feltétele allatt presbyternek tovább is meghagyatott.

Ugyanezen esztendőben julius 27-ikén tartatott. egyházunkban Tractualis gyülés.

1842 Az 1842-ik év január 2-ikán nemes Török Péter ur több ízben folytatott kurátori hivataláról leköszönt. Ezen esztendőben Nagy János oskolatanitó, 2 esztendeig való itt lakása után Bujra ment oskolatanitónak. Helyébe Fodor János hozatott Ongáról.

1841 Az 1841-ik évtől kezdődnek már az egyházi kivetett terheken felül az egyház javára isten dicsőségére az önkéntes adakozások.

1843 Az 1843-ik évben Fülep István leköszönvén a kurátorságról, helyébe ifj. Barta László választatott meg.

1844 Az 1844-ik évben Fodor János tanitó leköszönvén, helyébe a szakolyi oskolatanitó Funyi Dániel hozatott tanitónak.

Az 1844-ik év november 1-én tartott eklezsiai gyülésen, a budai zsinatnak az esperes által körözött pontjaira nézve, fontos határozatok hozatnak.

Nevezetesen a 2-ik pontra vonatkozólag, melyben a világi gondnok és világi ülnökök azon esetben, hogy ha az esperes 3-szori felszólitására kötelességeiket nem teljesitik, s a gyülést nem gyakorolják, letehetőknek

nyilvánittatnak, — a nyiregyházi egyház ezen határozatot a papi ülnökökre is kiterjesztetni óhajtja.

A 8-ik számra nézve, ahol az egyház által gyakorolt fenyiték adatik elő: az egyháztanács a czégéres bünösöknek a szent asztaltól való eltávolittatását helyben nem hagyhatja.

A 12-ik pontra nézve, mely szerint a pap, halál, vagy lemondás esetében, csak ugyanazon egyházmegyéből engedtetik meg a választás: kivánja hogy az eclézsiák ily esetekben akármely egyházmegyéből választhassanak.

A papok büntetését magában foglaló 65-ik §-ra nézve, ahol az áll, hogy ha a pap főbenjáró vétekbe esik, minek előtte a kültörvényszéknek általadatik, hivatalától fosztassék meg: az egyháztanács azon észrevételt teszi, hogy itélet kimondása előtt senkit büntetni nem lehetvén: e pont csak az itélet kimondása után állhasson meg.

Nevezett Cánonnak az iskolákra vonatkozó 86. következő tételére: „Ha valamely egyházban oly oskola léteznék, vagy létezendik, melyben nem csak tanulók, hanem tanitók is vegyesek vannak az ágost. vallást tartó atyafiakkal — ott vagy általánosan, vagy aránylag — aszerint, amint az alapitók számaránya áll, vegyes igazgatóság rendeltessék, hacsak egy tanitóra van szükség, s a felekezet népszáma nem egyenlő, sőt egyik szembetünőleg nagyobb — hivhatási jog a nagyobb számnak adatik“ a következő észrevétel tétetik: „A szavazat többsége, nem pedig a nagyobb számu felekezet hivjon tanitót.“

A resteurátio, mint amely kedélyeket szokott izgatni, s e szerint egyházi állásunkhoz nem illő és sok visszaélésekre alkalmat nyujtó tényt a consistorium

helyben nem hagyja, — a képviseleti gyűlést ellenben, melyben az ecclezsiai kormányzásra nézve sok üdvös hasznos rejlik; pártolja, egyszersmind kimondja, hogy a józan haladásnak és üdvös reformnak, amely a protestantismus szellemével együtt jár soha ellene nem szegül.

Ugyanezen eclezsiai gyülésben elhatároztatott a templom megavult tetejének a befedetése.

Ugyanezen évben egy halászi születésü, de korán árván maradt Gáspár Mihály nevezetü cseléd ember e városban találta menedék helyét s józansága és takarékossága által magának szegény sorsához illő vagyont szerzett, s midőn épen nősülni akart rövid szenvedés után meghalt. Végrendeletében a kótaji szőlős kertben jó karban levő fél nyilas szőlőjét az egyháznak hagyományozta, melyet az egyház 130 váltó forintért adott el. Az egyház jegyzőkönyvében e dolog felől következő képen emlékezik meg: „Ez ritka példás életü s kegyességű polgárnak nemes tette legyen emlékezetben, az egekben pedig megjutalmaztatva az Istentől, akinek dicsőségét a földön terjeszteni el nem mulasztotta. Áldás poraira!“

1845 Az 1845-ik év junius 8-án elhatároztatik, hogy a templom befedésére gyüjtés eszközöltessék. Ez évben sok nagy és terhes tenni valók nyomakodtak az egyház gyenge vállaira, mert azon felül, hogy temploma roskodozó teteje már életveszélyessé vált, a parochiális épületek és oskola körül is sok javitani és ujitani való volt, ugy hogy ha, mint a jegyzőkönyv mondja az istenben vetett boldogitó hit és felemelő reménység, mely az emberi igyekezettel s akarattal összekötve csodákat vihet véghez, — nem munkálkodott volna a hivek — különösen az egyházi elöljárók

kebelében, el kellett volna csüggedniök, hogy az erejöket meghaladó munkákat véghez sem vihetik — de őrködött felettünk — mondja a jkönyv — az isteni gondviselés, mely nem engedett feltételünkben csüggedni és hátrálni, hanem biztatott, bátoritott, gyámolitott, boldogitott s végre is megsegitett". Ily buzgó törekvés mellett még ugyanazon év julius havában a templom hátulsó része bátorságos uj fedél alá vétetett, a templom kivül-bevül kivakoltatott és kimeszeltetett, azután csakhamar a tanterem nagyobbittatott, uj asztalokkal s ülőpadokkal elláttatott. A parochián levő kút, mely éppen akkor, midőn legtöbb dolog és költség volt az egyházban, beszakadt, egész ujonnan más téglából elkészittetett s több a parochiához tartozó s romlani kezdő épületek megujittattak s kiigazittattak.

„Mind ezekhez, mond a jkönyv, költség, igyekezet és buzgóság kivántatott, de nem is hiányoztak mindezek gyülekezetünknek még legkissebbjei közt sem, mert sokan tettleg megmutatták, hogy szeretik az Isten házát és azon helyet, ahol lakozik az Istennek dicsősége, de megbizonyitották irántunk viseltető atyafiságos szeretetöket sok jó szivü evangelicus atyánkfiai és a nemes czéhek is, mert a cserép árán kivül, több, mint 900 r. forintot meghaladó költségünk a magunk szegény erszényéből, némely evang. atyafiak jószivüségéből és nehány nemes czéh adakozásából került ki."

Ezen nagy munka befejezése után az akkori buzgó lelkipásztor, Kovács János, kinek igazgatása s tanácsadása által vezéreltetett s lelkesittetett a gyülekezet nagy munkájában, hálaadó isteni tiszteletet rendezett a befedett és teljesen megujitott templomban, Zsolt.

26 r. 8 v. alapján, híven magyarázván: „hogy mi nemű okokon és lelki hasznok tekintetéből kell az Isten házát szeretnünk és gyakorolnunk és miképen kell megbizonyitanunk az isten háza iránt való kegyes és buzgó szeretetünket.“ Azután hálaadó könyörgésébe befoglalván az egyházi elöljárókat, kegyes és buzgó adakozókat, a helyben kebelezett különböző vallásfelekezeteket. Intette és kérte továbbra is a hiveket, hogy tegyék ezután is „minden idegen és ide nem való gondoktól megürülve, figyelemmel és buzgósággal eltelve, az isteni tiszteletnek minden szentséges kötelességeit.“

Valóban méltó megemlegetni, buzditó s lelkesitő példa gyanánt, az egyházért és vallásért nemesen hevülő apáknak eme csüggedést és akadályt nem ismerő kitartó munkálkodását és a kötelességének és hivatásának magaslatán álló lelkipásztornak is egyháza iránt való forró szerelmét. Vajha, a vallás iránt nagy részben közönyösséget mutató kor előtt birna felébresztő erővel a mult nemes példáinak felemlegetése!!

1846 1846. esztendőben Funyi Dániel helyett ns. Horvát Gábor nőtlen ifju hozatott tanitónak.

Ezen időben egyházunknak éltető lelke az igaz keresztyén lélektől s protestáns felvilágosodottságtól áthatott Inczédy György vala, ki az egyh. anyagi ügyeinek lelkiismeretes gondozásán felől művelt keresztyén lelkével mind a jelen valláserkölcsi ügyek iránt a legmelegebben érdeklődött, mind különösen a nép-nevelés állapotának buzgó felkarolása által, az idő szellemével együtt járó, emelkedett lelkülete a messze jövendőről is buzgón gondoskodott. Igazolja ezt a többek közt ugyanezen év ápril 13-án tartott presbiteri

gyülésen mondott buzditó beszéde, melyben hangsulyozza, hogy fájdalommal hordozza iskolánknak szomoru sinylődő állapotát, mely egy részről a tanitók hanyagsága, más részről pedig a szülék részvétlensége s gyermekeik jövendő sora iránt való hidegsége miatt csaknem mindig üresen hever. Szivére köti azért az egyháztanácsnak, hogy e bajon minden képen segiteni kell, erre int isten világos parancsolatja, erre kötelez a haza, ezt parancsolja a vallás. stb.

A lelkes főgondnoknak ezen beszédére az egyháztanács törvényerővel kötelező határozat gyanánt kimondja azt, mit az orsz. törvényhozás csak 1868 mond, hogy minden gyermek a 6 esztendős kortól a 12-ig pontosan összeirassék, a szülék köteleztessenek gyermekeik iskolába járatására. Az ellenszegülők fenyittessenek büntetéssel, és ezen haza és vallás kivánta szent kötelességeik teljesitésére s a gyermekek összeirására azonnal ki is küldettek Barta János presbiter és Udvary György egyházfi.

Ugyan ez évben Barta László gondnok az egyház pénzét rendetlenül kezelvén s egyébként is anyagi zavarok közzé jutván, több izben felhivatott a számadás beterjesztésére, és mivel ez többszöri felhivás daczára sem állott elő számadásra, gondnoki hivatalától elmozdittatott, az ecclézsia ládája felnyittatott s benne 30 frt és 31 kr. hiány találtatott, melynek biztositása illető ellenében elrendeltetett, helyette Török Péter gondnoknak megválasztatott.

Lépéseket tesz az egyház az erdő alatt létezett mintegy két vékásnyi föld vissza kérése iránt a „választott közönséghez,“ azonban, mivel tanukkal nem

tudta az egyház igazolni a tulajdon jogot, ennek semmi eredménye nem lett, noha az egyház tagjai közül számosan tudták, hogy még 1825—30-ig, jelzett föld a ref. predicator használatában volt.

Mint minden évben ugy ebben is számosan adakoztak, kivált ó év utólsó, és ujév első napján „Isten dicsősségére“ czimen az egyháznak, mely adakozás néha 50—100 frtra is felment. Ma már fájdalom ez a szép szokás is kiment a divatból, alig egy kettő a régi emberek közül követi még az ősök ezen kegyeletes példáját.

Ugyancsak az 1846. évben nagy botránkozást szül Horvát Gábor oskola tanitónak az egyházból hir- és szó nélkül való eltávozása. Állitólag azért, hogy Bátorban lakozó jegyesével összekelhessen. Már teljes 3 hétig tanitó és kántor nélkül lévén az egyház s mindez ideig a tanitó magáról hirt nem advān: boszusággal, nyughatatlansággal s gyermekeik oskolába nem járhatása miatt való panaszszal és keserüséggel teltek el a szülők. Minélfogva az egyháztanács „érzékenyen gondolóra vevén az iskolának ügyét, hogy most, midőn az egész haza a nevelésügyére forditotta figyelmét, oly hanyag tanitónk van, ki hivatalát 3 s 4 hétre elhagyja“, határozatba tétetett, hogy az esperesi hivatal kerestessék meg „e helyhez alkalmatos művelt, ügyes és hivatalát jól értő oskola tanitó berendelésére.“

Ez esztendőben boldogul kimult kopasz Megyesi Andrásné, Barta Borbála, kegyes, istenfélő asszony, megboldogult férjével együtt, keresett vagyonkájából végrendelet szerint ekklézsiánknak, isten dicsősége előmozditása tekintetéből, hagyott 125 váltó forintokat.“

Az 1847 esztendőben, a tanitó használatára, a tanitó lakó szobája délkeleti végéhez fél fedélre kamara épittetik. 1847

Ugyanezen esztendőben tanitóul Lovas Károly hozatott K.-Semjénből. Presbytereknek megválasztattak Kis Kőmives Károly, Biri Károly, Domján Sámuel, Szesztay Sándor.

Ugyanezen évben, — megcseréltetvén már elébb a pap és tanitó lakása, akkor t. i. midőn az uj paplak elkészült, — a pap és tanitó között bizonyos kellemetlenség fejlődött ki, az iskola udvarán volt tengeri kas használata miatt, mely a tanitó használatában hagyatott, a lelkész bepanaszolta a tanitót a presbyterium előtt, hogy őt folytonosan sértegeti s papi tekintélyét aláásni törekszik. Ez ügy békés kiegyenlitésére Inczédy György elnöklete mellett Török Péter, Kis Kőmives Károly és az egyház jegyzője kiküldettek, kik a békét jóságosan eszközölték is.

E részből láthatólag az egyház előljárói a vallásos buzgóságot ápolták, s meglátszik több üdvös intézkedésből, hogy a mely egyháznak lelkes és buzgó előljárói vannak, ott ugyszólván a semmiből is teremtenek a munkás kezek.

Az egyházi fegyelem erős lábon állott, az előljárók nem csak szóval, hanem példaadással is előtte jártak a gyülekezetnek. Különösen a nevelés ügyét, a kort megelőző intézkedések behozatalával, melegen és erélyesen felkarolták.

Általában e kort az erkölcsiség tisztán tartása, a vallásos buzgóság fejlesztéses az anyagiakban való előhaladás jellemzik.

III. FEJEZET.

1848-tól a mai napig.

Az 1848-iki nagy események, az általános szabadság napjának sugarai egyházunkat is közelebbről és jótékonyan érinték. Az egyház élén álló intelligens egyének, mint Domján Sámuel, Kőmives Károly, Enyingi sat. az országban kezdődő nagy mozgalmakat a népnek megmagyarázták s az országos események egyházunk beléletére is izgatólag hatottak. E napok ismertetésével azonban a város történetében bővebben foglalkozván, ezuttal visszatérek egyházunk történetének száraz ecseteléséhez.

1848 1848-ik év márcz. 5-én már nem ugy mint annak előtte csak a presbyterium, hanem a közgyülés választja az egyház gondnokát; megválasztatik pedig nagy lelkesedéssel gondnoknak ismételve Török Péter.

Ugyanezen gyülésen a szabályszerü látogatóságnak az egyház kül és beléletére vonatkozó észrevételei és javaslatai vétettek tárgyalás alá, melynek nyomán az egyház kötvényes tőkepénzeinek törvényes biztositása elrendeltetett. Iskolai igazgató tanács választása elhatároztatott. A harmadik javaslata azonban, mely a közköltségen leendő oktatásra vonatkozott, mint több elhárithatlan akadályba ütköző vélemény, nem pártoltathatott.

Ugyanezen évben az egyháztanács kivánatára Nyiregyháza mint ünnepi legatió Keresztuttól (Kótaj) elválik és csak maga kiván legatust.

Sajnálatra méltó dolog, hogy az 1818/49-iki eseményekről egyházunk jegyzőkönyveiben semmi kivá-

lóbb feljegyzés nincs. Hihetőleg ezen időről külön jegyzőkönyv vezettetett, mely a szabadságharcz bevégeztével megsemmisittetett. Át kell tehát itt térnünk egyenesen az 1850-ik évre, melynek február havában 1850
a gondnoki hivataláról lemondott Török Péter helyébe Pásztor János választatott meg. Azt is látjuk, hogy már ekkor dr. Szabó Dávid vezeti a jegyzőkönyvet, tehát már ekkor ő volt az egyház jegyzője, azonban, hogy mikor választatott meg, semmi nyoma.

Ugyanezen gyűlésen jelentetik be, hogy Pogány Klára 500, Filep István 100 és Gottlieb Balázs 50 frtot adományoztak az egyháznak végrendeletileg.

Az 1850-ik évi szeptember 22-én tartott gyűlésen bepanaszolván a gondnok Lovas Károly tanitót, hogy hivatalos dolgai mellőzésével sertésekkel való nyerészkedés tekintetéből, az egyházat gyakran hetekre elhagyja és tanitói kötelességeit nem teljesiti, a sertésekkel a tanitói lak udvarát felturatja, a gyermekeket alljas czélokra használván, a szülőket az iskolába járatástól elidegeniti, igy mind anyagi, mind erkölcsi szempontból az egyháznak és szülőknek tetemes károkat okoz. Az egyháztanács megbotránkozásának ad ezek felett kifejezést, s kijelenti, hogy ha a tanitó e tiltott és az egyházra nézve káros és megalázó dolgokkal fel nem hagy: azonnali elmozdittatását felsőbb helyen fogja kérelmezni. E hanyag tanitó csakugyan elmozdittatik s helyét Szini Pál foglalja el. Majd Szini Pál után 1853 április havában maig is ifjui lelkesedéssel forgolódó tanitónk Varga Antal lép be a tanitói hivatalba.

Itt a jegyzőkönyv nincs vezetve egészen 1854-ig, 1854
a május 7-én tartott gyűlés jegyzőkönyvéből azt lát-

juk, hogy a főgondnokságban a lelkes Inczédy Györgyöt Jármy Menyhért követte.

Ezen gyülésen választatnak meg presbyterekül dr. Szabó Dávid és Kovách Gergely, jegyzőnek pedig Enyingi Lajos, algondnoknak Szesztay Sándor.

Ez év juliusi gyülésén az egy. tanácsa állam kölcsön képen, — a kerülettől jött felhivásra, az Andaházy-Szilágyi féle tőke kamatjából felajánlott 20 frtot.

Ugyanezen évben az egyh. részére szükséges munkálatok és szolgálmányok természetben leendő teljesitése megerősittetik azon figyelmeztetéssel, hogy az algondnok is figyelemmel legyen arra, hogy senki tulságosan terhelve ne legyen; majd az aug. 27-én tartott gyülésen a tanitói lak és iskola ujból épitési terve bemutattatván, Szesztay Sándor algondnok utasittatott, hogy az iskola és tanitói lak épitéséhez a bemutatott terv szerint minél elébb hozzá kezdessen.

Azonban az épitkezés azon évben meg nem kezdetett, s körülbelől ennek volt a kifolyása, hogy Szesztay Sándor a következő évben hivataláról leköszönt.

1855 Az 1855-ik év márcz. 3-án tartott gyülésen ismét előfordul az egyh. igazgatásában majdnem minden évben kisértő adóhátrány ügye; melyre határoztatik: 1) hogy a régi adótartozásoknak mindenki még ugyanezen év márcz. végeig eleget tegyen; 2) az idei egyházi adót a reánk következő husvéti innepekig hasonlóan fizesse ki mindenki. Ellenesetre azok ellen, kik ezen határidő alatt nem tesznek eleget tartozásaiknak, az executio azonnal meg fog kezdetni.

Az erre következett márcz. 18-iki gyülésen Szesztay Sándor ujolag felkéretett, hogy addig erélyesen vitt algondnoki hivatalát legalább ez évben, mig az egyház „félen-szögön“ levő bajai bevégezve nem

lesznek, ne hagyja el; de mivel erre őt semmi kérés és igéret rá nem birhatta, határozatilag abban állapodott meg a presbyterium, hogy az egyház akkori állását Kovács János lelkész levél utján az esperesi hivatalnak hozza tudomására, melyben intézkedéstételre személyes megjelenésre legyen kérendő.

Az 1856-ik és 1857-ik évekről jegyzőkönyv nem 1856 1857
vezettetett, bizonyosan a jegyző hanyagsága miatt, addig is a jegyzőkönyvet dr. Szabó Dávid vezette az elválasztott Enyingi Lajos helyett. A hiányzó jegyzőkönyvek kipótlását az egyh. megyei látogatóság elrendelte ugyan, azonban az nem foganatosittatott. Rendes jegyzőt az egyház választani nem tudott, minélfogva határozatba tétetett, hogy a jegyzői tollat, gyülésenként felváltva a presbyterek vezessék, s a hitelesitést a következő gyülésen a főgondnok és tollvezető hitelesitsék.

Az 1858-ik év jan. 27-én Székely Benedek pres- 1858
byterré választatik s hivatali esküjét leteszi.

Ezen időben kisded egyházunk hanyatlásnak kezdett indulni, még pedig főképen azért, hogy az azelőtt erélyes és buzgó lelkipásztora az évek sulya alatt gyengülni kezdett, sem az egyházkormányzatban nem volt képes kifejteni elébbeni tevékenységét, sem a templomi szolgálatokban nem volt többé meg elébbeni ifjui ereje; minélfogva a hivek egy részét közöny töltötte el, az egyházi épületek romladozásnak indultak. Látván ezen sajnos körülményt az ifjabb és buzgóbb elöljárók, mint Kovách Gergely, dr. Szabó Dávid Székely Benedek sat. inditványozzák az egyházi épületek rendbehozását, iskola, torony, templom épitését s két aczél harangnak megszerzését; mély megilletődés közepett s azon elnyomhatlan vágytól ösztönöztetve,

karolja fel egyháztanács azon inditványt, hogy a hanyatlásnak induló egyházat emelni minden e magasztos czélt előmozditó eszközök felhasználása által szent kötelesség. Mindenek előtt egy a czélt elősegitő programm készitése határoztatik s ezzel dr. Szabó Dávid presbyter megbizatik.

Ugyanezen gyülésen emlitve van egy kérvény, mely a szabályszerü látogatósághoz szándékoltatott benyujtatni Kovács János lelkész változásba helyezése iránt, azonban az egyháztanács e kérvény benyujtásától eláll. azon feltétel alatt, ha a Tiszteletes lelkész ur egy tisztajellemü ügyes szónoklattal biró s. lelkész tartásáról folytonosan gondoskodik.

Az egyház reconstruálására vonatkozó memorandumszerü határozat a következőleg foly a Kovách Gergely tollából:

„Nekünk, kiket Isten kegyelme a jelen időre fenntartott emlékezetünkkel pedig a multba visszarepülhetünk, lehetetlen észre nem vennünk a roppant különbséget a mult és jelen között; tapasztaljuk, hogy a hiveknek egykor ugynevezett csendes egyforma házi élete, mely mint az óramutató nesztelenül csuszik odább-odább — ma már indolentia. — Látjuk, hogy a mindig előbbre törekvő szellem, különösen jelen mozgalmas időben, tiltja a megállapodást, mert ez annyit tenne, mint hátralépés, — egyházunk nagyszerü idegen elemekkel környezett helyzetében pedig ez reá nézve egyértelmü az elenyészéssel. Érezzük, hogy a mult idő tapasztalt patriarchalis élete ma már nem egyéb, mint pangás, és nem a belső emberek epicuri barátkozása, hanem a nemes versengés: minél több jót s nagyot tenni képezi mai időben a collegiallitás nemességét; [1]) — és

[1]) Czélzás Kovács János lelkésznek az akkori r. cath. plébánussal Pergerrel fennálló intim barátságára.

végre meghatva vagyunk annak tudásától is, hogy ily tevékenységet igénylő időkben a gyenge gyámolitást, a kishitü biztatást, a henye sarkantyuzást, általában pedig a magasabb vágyakra serkent lélek méltó tápot kiván, — az azt adni hivatottnak a lelkésznek részéről; különösen pedig mi magunkra vetve szemeinket, kiált ránk a sürgető teendők sujjos serege s e kiáltást meg kell értenünk, ha a jelenlegi dicstelen állásunkból az erkölcsi semmiség szégyenteljes vonala alá jutni nem akarunk.

Mindezeknek ekként létéről meggyőződvén legzaklatóbb szükségi teendő gyanánt merül fel, hogy ébredjünk mi is, rázzuk le egyházi életünkről a port és rendezzük ügyeinket; azért is elengedhetetlen szükségnek láttuk, hogy mindazt, mi elébbre törekvésünk utjában biztatónk, lelkesitőnk lehet felkaroljuk, intését kövessük; ami pedig netalán gátul szolgál, félre tegyük, sőt ha kell elgázoljuk. Ily helyzetünkben nekünk Mózesre volna szükségünk, kinek ragyogó homloka előttünk lelkesitő utmutatóul szolgáljon egyházi életünk sivár pusztájából egy szebb jövő kiesebb kanaánja felé.

És ezen érzelmek és vágyak, — nem békétlenségi viszketeg, — birták egyházi gyülésünket legközelebb is arra, hogy a Nt. egyház megyei látogatóság elé lelkészváltoztatási kérvénynyel állana.

Azonban mi is emberek vagyunk, érezzük az emberi bánás, emberi gondolkodás szükségét. Mi feltudjuk gondolni azt, hogy jelenlegi lelkészünk tehetőssebb férfikorát közhasznulag közöttünk élvén le, őt tisztelő kiméletünkben kell részesitenünk, sőt jól esik szivünknek még oda is gondolni, hogy ha körötte zajogtuk le életünk egy jó darabját, körülte aludjuk nesztelen ál-

munkat a sirban is .... „Egy akol és egy pásztor" életben és halálban!

De amellett sürgetnünk kell azt is, hogy mig együtt élünk, a kor követelményét tehetség szerint szemei előtt tartsa és ha egyházunk szent zászlaja körüli küzdelmeinkben vezérünk nem lehetne: akadályul se legyen.

A mi pedig szellemi tápunk nemesbülését illeti, egyedüli megnyugvásunkat ezuttal abba helyezzük, hogy miután t. lelkészünk élet ideje hanyatlásnak indul, midőn az egyházi szószék által megkivánt hang-, kellem, jó izlés, emlékező tehetség és előadási erőltetett tulzás nélküli élénkség ezen nélkülözhetlen egyház szónoki kellékek mind inkább enyészőben vannak, egy pályájára termett jeles s. lelkészt tartand.

Nem lehet itt ki nem fejeznünk azon vágytelljes reményünket, hogy a Nt. egyházmegye, sőt egyházkerület is felfogva a nyiregyházi egyház válságos helyzetét, minden tekintetben jeles pap segédre vonatkozó vágyunkat nem csak méltányolni, de éber atyai gondoskodásánál fogva előzékenyen teljesiteni is fogja.

Meg várjuk pedig jelen lelkészünktől és minden tartozó tisztelettel intézzük hozzá kérelmünket, hogy ezen segédet, — miután bizonyos erkölcsi zivatar elháritójául nem csak magának könnyebbségére, de a gyülekezet szellemi vágyainak kiegyenlitésére veendi fel, értéke szerinti állapotba tartsa annak tisztes állásáról és nem csak élelmezéséről, de derekasan folytatandó pályája ösztöneiről is kellete-képen gondoskodni fog.

Szóval megvárjuk jelen t. lelkészünktől, hogy a s. lelkész tartása az egyháznak semmi gondjába, semmi kellemetlenségébe ne kerüljön, nem levén szabad el-

hallgatni azt, hogy annak áthágása esetében az tünnék ki és azon lépést is kénytelen lenne megtenni, — hogy egyházi szellemi életünk czélba vett megujulása csakugyan nem remélhető másképpen, mint lelkész változtatási uton.

Ezen feltételbe való belenyugvást a lelkész elfogadta, — s az ugyanezen évi tavaszi helyosztó gyülésen segéd lelkészül Kálmánczhelyi János rendeltetett egyházunkba.

A buzgó elöljárók, mivel ez egyház rendbehozására nem birtak kellő pénz erővel, elhatározták egy kérő iv kibocsátását az országban élő „magas és nemzeti ihlettségü szellemrokonokhoz“ melynek megirásával Dr. Szabó Dávid bizatott meg. Az esdő szózat a közetkező:

„Honunk egyik kitünőleg magyar és történetdús megyéjében, van egy — fájdalom! — még eddig nagy részben idegen ajkú, de a nemzeti mivelődésben előhaladó, tizenöt ezernyi népességű város. Ebben él, életrevalóságának hatályos jelenségei közt, magkövetül a nemzeti elemnek, ötszáznál kevéssel több lélekszámban, egy helvét hitvallássu felekezet, 50—70 iskolába járó gyermekkel. —

És e gyülekezet egy kis ódon egyházba, a megye egyik legrégibb történeti emlékű, roskatag épületébe zsúfolva, imádja a világosság atyját, egy kicsi, szét nem hallható hangú harangocskával hivogatva össze; iskolás gyermekei pedig alacsony, szűk, nedves hézagba tömülve, szíják magokba az emberi képződés szellemi alkotó részeit.

Az emlitett megye Szabolcs, a város benne Nyiregyháza.

A körülmények zaklatva sürgetnek e bajokon segíteni, szükség lévén gyermekeink számára célszerü iskolát épitni, — szük egyházunkat — a nyírnek ezen egyházát — tágasbítni és egyszerüen jó karba tenni, végre kisded egy harangunkhoz még egy nagyobbat szerezni.

Mi ezen ref. kisded gyülekezet hívei, lelkesülten érezzük vallásunk, nemzetiségünk, városunk és megyénk iránti egyetemes kötelességünket; és ugy vagyunk meggyőződve, hogy ennek adjuk kiáltó bizonyságát, midőn egyházi szükségeink orvoslásában buzogva, saját tehetségünk megfeszitésével hiába erőködvén célt érni: magas és nemzeti íhletségü szellemrokoninkhoz ily magán úton folyamodunk, szent törekvésünkben segédeinkül híva őket, egyházunk tisztességeérti áldozattételre. Tesszük pedig ezt azon hittől biztatva, hogy a lelkes adakozók keble önkényt mondja, miszerint ily szent vállalatot célhoz segítve, saját dicsőségöket mozditják elő s teszik fel arra a koronát, míg egyszersmind gyarapodó gyülekezetünket örök hálára kötelezendik.

Nyiregyháza, januar 31. 1858.

Jármy Menyhért, főgondnok. **Kovács János**, lelkész.

Ugyanezen évben Varga Antal tanitó Paszabra változván, helyébe a n.-szalontai tractusból Dolinai Gábor rendeltetett Nyiregyházára.

A templomépités szükségessége halaszthatatlannak mondatván ki, az anyagi erő gyüjtéséhez szorgalmatosan hozzá látnak, ez év pünkösd második napjára hangverseny rendeztetik, de az fel nem fedezett okból az 1859-ik év jan. 12-ik napjára halasztatik.

Az 1858-ik évben részint a kibocsátott kérő iveken, részint más uton begyül 1199 frt 76 kr. Majd a

műkedvelői előadásokból, melyeknek lelkes főtényezője Jurányi Hugó vala, 234 frt 5 kr.

Az egyház kérelmére ez évben a parochiával szemben levő városi malom tűzveszély szempontjából eltávolittatik.

A társadalmi uton összegyűjteni elhatározott pénzek kiegészitése végett, a templomépitési költségeknek a hivekre leendő arányos kivetése elhatároztatott.

Az egyházi elöljáróság nagy hiányát látván egy alkalmas faiskola helyiségnek, e czélból a városi elöljáróságot megkeresi. A város kimutatja a helyiséget, azonban kiköti magának a főfelügyeleti jogot. Az egyház a faiskola helyiségét sem találja alkalmatosnak s a főfelügyeleti jogot sem fogadja el. A kimutatott faiskola helyiség megmarad, azonban a többi egyházak is hozzájárulván a ref. egyház előterjesztéséhez, a város a főfelügyeleti jogot nem sürgeti.

Ugyanezen évben az iskola roszasága és szűk volta miatt a szülék nagyrésze más felekezetű iskolákba küldi gyermekeit, minélfogva uj tanterem készitése elhatároztatik.

Az 1859 évben a pataki ifjusági chorus concert tartása végett kihozatik s a concert január 12-én megis tartatik igen kedvező eredménynyel, az ifjusági dalegylet kihozatala semmi költségébe nem került az egyháznak, a hivek közül akadt elég fuvaros, az uti élelmezés is kitelt, — „more patrio“ innen hazulról, az anyagi eredmény fölülmult minden várakozást, azonban, hogy az illető bálbizottsági tagok beszámoltak volna, a felől semmi emlékezet a jegyzőkönyvekben, csak annyit látunk, hogy ez év elején az összes tőke-

pénz 2619 frt 88 kr., tehát a mult évihez viszonyitva tetemes tőkeszaporodás mutatkozik.

Eképen gyarapodván az egyház templomépitési tőkéje már az ujraépitésre, vagy legalább átalakitásra gondolnak, ugyanis Jármy Menyhért főgondnokot megbizzák, hogy Vecsey Károly debreczeni épitészt tervkészitésre szólitsa fel.

Az iskola épités is sürgős levén e tekintetben már elébb megtétettek mint láttuk a kezdeményező lépések, azonban ez év januáriusi gyülésén „az iskola épitése a háborus idők miatt bizonytalan időre elnapoltatott;“ — azonban mivel a szülék tömegesen más felekezetek iskolájába kezdték küldeni gyermekeiket, annak kijavitása már a májusi gyülésen ismét elrendeltetik.

Ugyan ez év utólján küldetik meg az egyház elöljáróihoz polgári uton, a prot. egyház ügyeit szabályozó cs. k. nyilt parancs (patens), mely azonban, mint nem az egyházi felsőség utján jött irat, egyszerüen félre tétetni határoztatott.

1860 Az 1860-ik év január 8-án tartott gyülésből a debreczeni egyházkerületi gyülésre képviselőkül kiküldettek: Kovács János lelkész Jármi Menyhért főgondnok Kőmives Károly, Kovách Gergely dr. Szabó Dávid presbiterek. — Majd a márcziusi gyülés felkéri a lelkészt, hogy bárminő patens érkezzék hozzá vallás ügyben azt a presbiteriummal azonnal közölje, hogy felette tanácskozhassanak.

Ezen évben ismét felmerült az ág. ev. egyházzal közösen használt temetőkertek jövedelmének kérdése, az ügy nyilvántartásával továbbra is a főgondnok bizatik meg.

E közben másodszor is megküldetett polgári uton a „patens“ a lelkészi hivatalhoz, azonban már ekkor

Balogh Péter helyettes superintendens főpásztori körlevele is megérkezett, mely a presbiteriumban felolvastatván elhatároztatott, hogy a templomban a szószékről hirdettessék ki, egyuttal az országra szóló április 20-iki egyh. kerületi gyülésre az egész presbyterium kiküldetett, s ott egy-két tag kivételével az egész meg is jelent.

A városban, mint a város történetéből láttuk, nagy izgalmat okozott a patens, minélfogva a szabadelvű ág. ev. atyafiak, különösen az intelligentiának nagy része, teljes rokonszenvvel fordult egyházunk felé, különösen a patenssel szemben elfoglalt demonstrativ magatartásaért, minélfogva ez évben hamar egymásután az egyház templomépitési czéljára két műkedvelői előadás tartatott, s ezeknek sikeres összehozásában Jurányi Hugónak volt legtöbb érdeme. A rendezésben pedig a Szénffyek-nek[1]) volt kiváló szerepök. A két műkedvelői előadás 178 frt 29 krt jövedelmezett tisztán az egyház javára, minélfogva a presbyterium az egész műkedvelői társulatnak, de különösen Jurányi Hugónak s a Szénffyeknek hálás elismeréssel és köszönettel adózott.

Ugyanezen évben Kálmánczhelyi János s. lelkész lemondván, helyébe Papp Károly hozatott be segéd-

[1]) A város történetében kellő lapot nem szentelhettem ezen, a nyiregyházai közmüvelődésben ép oly nagy tehetséggel, mint lelkes áldozatkészséggel müködött két kiváló egyén számára, alkalmat veszek, hogy itt emlékezzem meg rólok. Gusztáv a hírneves zeneművész, kit fennmaradt szép dal szerzeményeiben holta után is dicsőit a nemzet, mindenesetre Nyiregyháza egyik nevezetes büszkesége, ki a magyar zene tudományos müvelése által is halhatatlan nevet vívott ki magának. Gyula a ma is élő erőteljes férfiu, ki zeneművészetével a nemes czélokat annyiszor előmozditotta a mellett, hogy a népnevelésnek mai napig is egyik törhetlen bajnoka, kár hogy nagy szerénysége művészi ihletének szép szülötteit asztal-fiókjában mélyen elzárva tartja. Legyenek mindketten e szerény lapon is megörökitve.

lelkésznek. — Algondnokká pedig Nemes Farkas választatott meg.

1861 Az 1861-ik év mártius 10-én tisztujitó közgyülés tartatván, megválasztattak főgondnokká: Jármy Menyhért, algondnokká: Nemes Farkas, presbyterekké: Kőmives Károly, Székely Benedek, Kovách Gergely, Szabó Dávid, Török Péter, (idősb) Mikecz György, Kovács József, Megyesi Mihály, Bartha András, Bene László, Tóth István, Uray Tamás, Deák János, Zieger Eduárd. — Iskolaszéki tagokká: Szabó Dávid, Török Péter, Biró László, Huszti István, Batári Márton.

A márczius 17-iki gyülésen az iskola ujbólépitése halaszthatatlannak mondatván ki, helyiség kinézése és alkalmas terv készitésére dr. Szabó Dávid, Zieger Eduárd, Szesztay Sándor, a lelkész, fő-, és algondnokok küldettek ki, egyszersmind elhatároztatott, hogy az iskolaépitési költség egyházi adó-kulcs arányában vettessék ki a hivekre; a szükséges anyagok beszerzése felől is intézkedő lépések tétetnek, a város megkerestetik 15000 tégla kiutalványozására.

Ugyanezen évben Bacskai Endre ur a templomba egy urasztalt és egy diszes teritéket ajándékozván, az egyháztanács e kegyes adományt hálásan veszi tudomásul, s az illető adományozónak köszönetét jegyzőkönyvileg nyilvánitja.

Szintén örömmel és hálás szivvel veszi tudomásul az egyháztanács a városnak azon szép tettét, hogy az egyházi földek után járó kincstári adó fizetését ujólag elvállalta.

Ezzel egyidejüleg a tanterem épitése végre kezdetét veszi annyi gondos előkészület után, azonban a nép a reá kivetett költségeket fizetni teljességgel nem akarván, Zieger Eduárd megbizatik, hogy a város terü-

letén a pénzt executio utján is hajtassa be, a pusztákon ugyanily eljárás foganatba vételével pedig Biri Károly bizatott meg.

Ugyanezen évben dr. Szabó Dávid, Kőmives Károly és Kovách Gergely beterjesztik javaslatukat az egyházi hivatalnokok kötelességeinek szabályozása tárgyában, mely elfogadtatik, sajnos azonban, hogy e szabály a jegyzőkönyvben nem jegyeztetett fel.

A deczemberi gyülésen a sokféle anyagi bajokkal küzdő, s épitkező egyház egyszer-mindenkkora 10 frtot szavaz meg a sárospataki jogakadémiára. Ugyanezen gyülésen jelenti be a lelkész a város által egyházunk számára tett 10,000 forint nevelési alapitványt, melyet az egyháztanács hálás szivvel fogad, s köszönő irat szerkesztése határoztatik.

Ezen évben ajándékozza Székely Benedek presbyter az egyháznak elhunyt kedves leánya emlékére, az ennek tulajdonát képező négy darab aranyat, mely kegyeleti adományt az egyháztanács ugy vélte leginkább megköszönhetni, ha benne az elhunyt leányka emlékét örökitendi meg, azért is azt időről-időre szaporitván „Székely Anna alapitvány“ czimmel leteszi s annak kamatait majd annak idejében iskolai czélokra forditja.

Az 1862-ik évben Jármy Menyhért a főgondnoki 1862
hivatalról lemondván, helyébe egyhangulag Kovách Gergely választatott meg. Nemes Farkas helyett pedig, ki szintén lemondott, Zieger Eduárd lett elválasztva.

A májusi gyülésen Kovách Gergely főgondnok bejelenti, hogy a város a malomhelyiséget az egyháznak templomépitési czélra átengedte, melyért az egyháztanács forró köszönetet szavaz, egyszersmind megbizza főgondnokot, hogy Vecsey Mihály debreczeni épi-

tészt kérje fel egy templomterv minél elébbi elkészitésére.

Az egyház felvirágzását mindenáron óhajtó egyháztanács lelkes főgondnokával élén elhatározza a téglavettetést az épitendő uj templomhoz, majd dr. Szabó Dávidot és Zieger Eduárdot kiküldi sárospatakra, hogy ott tanulmányozzák a népiskola anyagi s szellemi berendezését, hogy az egyház czélszerüen s a kor kivánalmainak követelése szerint szerelhesse fel iskoláját. a kiküldöttek hazajövén, az iskola a szerzett tapasztalatok szerint rendeztetett be.

1863 Az 1863-ik év márcz. gyülésen jelentés tétetvén afelől, hogy a templomhoz szükséges tégla már ki van rakva, intézkedés tétetik annak a hivek által leendő beszállittatása felől.

Ez év ápril havában Papp Károly s. lelkész rendes lelkészül Laskodra megválasztatván, helyét Porzsolt József s. lelkész foglalja el.

Ezen évben vásárolja meg az egyház a parochia déli szomszédságában levő Vadászi féle telket 1000 forintért a várostól. — Ugyanakkor, tekintettel a templom épitésének eshetőleges megkezdésére, az összes templomépitési alap takarékpénztárba tétetni határoztatott.

Az aug. 9-én tartott gyülésen a tanitó fizetése 90 frttal javittatik. — A lelkész is folyamodván fizetés-javitásért, 1863-ik évre fizetése 70 frttal fellebb emeltetik.

Ugyanezen év novemberi gyülésén elhatároztatott a Vadászi-féle ház szomszédságában levő Tajdy-féle ház megvétele 1500 forintért.

1864 Az 1864-ik év január 24-én tartott gyülésen mind Kovách Gergely, mind Ziger Eduárd algondnok lemon-

danak hivatalukról, a lemondás általános levertséget szül, azonban a következő közgyülésen mindketten ujból megválasztatván, az egyház kérelmére gondnoki hivatalukban megmaradtak.

Ezen évben vétetik czélba a faiskola kertnek beültetése, melynek tervszerü keresztülvitelével Szabó Dávig bizatott meg, a tanitónak már előbb megszavazott 90 frt fizetés javitás pedig 100 forintra emeltetett fel.

Az egyházi adóhátrányok behajtása végett mint minden előző évben, ugy ebben is erélyes és sürgős határozatok hozatnak, azonban azért évről évre tetemes hátrány marad fizetetlen.

Ez év végével a templom épitési pénztár összes állása, a Tajdy-féle ház árát is bele számitva 4076 frt 75 krajczárt tett.

Az 1865 jan. 22-én megtartott tisztujitás alkalmával a visszavonhatlanul lemondott Kovách Gergely helyére Veszely József választatott főgondnokká, algondnokká Bene László, presbyterekké: Kovách Gergely, dr. Szabó Dávid, Kőmives Károly, Márki Frigyes, Török Péter, Zieger Eduárd, Biri Károly, Tóth István, Megyesi Mihály. Bartha András, Szesztay Sándor, Huszti István, Kiss Dániel és Pap Menyhért választattak meg. 1865

Az ujonnan megválasztott egyháztanács uj erővel kezd a templom épités küzdelmeihez, a főgondnok inditványára elhatározza, hogy még az év tavaszán a pataki dalárda közreműködésével hangverseny tartassék sorsjátékkal összekötve, azonban egyidejüleg kimondatott, hogy egy küldöttség a mult hangverseny jövedelméről pontos számadást készitsen s azt a közönség megnyugtatására közzé tegye, — továbbá felkéretni határoztatott a superintendens utján a m. k.

helytartó tanács, hogy saját közegei által a segélyezést az egész magyar honban eszközölje, valamint egyházi uton a superintendens ur a kerületekben is eszközöljön segély gyüjtést.

Ugyan ezen évben Gönczy István mérnök egy templom tervet ad be a presbyteriumhoz, mely szerint a templom 42.000 forintba kerülne, a terv elkészitéseért 160 forintot kér. Az egyháztanács ugyan jóváhagyja és elfogadja a tervet, azonban felkéretni határozza a tervkészitőt, hogy a tiszteletdij követelésétől a templomépitési pénztár gyarapodásáig lépjen vissza. Szóba hozatik továbbá, hogy szabad térre, vagy a házak sorába épittessék-e a templom? Erre nézve küldöttség neveztetik, mely e tekintetben, valamint arra nézve is adjon véleményt, hogy miként lehetne a 42000 forint épitési árát lejebb apasztani.

Ugyanezen év máj. 26-án elhunyt az egyháznak huzamos esztendőkön keresztül híven sáfárkodó lelkipásztora, az egyháztanács a temetkezési költségeket, mint az ilyenkor minden rendes egyházban gyakorlatban van, az egyház pénztárából teljesiteni elrendelte.

Ugyanezen gyülésben a belhivatalnokok dijlevelének rendezése elvileg kimondatik, a javaslat elkészitésére Kőmives Károly, Biri Károly és Zieger Ede kiküldetnek.

Bejelentetett egyidejüleg a templom javára adott igen sikerült hangverseny eredménye, a jegyzőkönyvben következőleg örökiti meg az egyház tanács háláját s köszönetét: „Isten dicsősségére s az ev. ref. vallásnak Nyiregyháza városában való diszlésére, templom épités előgondjaiban fáradozó egyháztanácsunk, meghatott tisztelettel érzi azon közreműködés szépsé-

gét és áldott sikerét, melyet f. év máj. 21-én rendezett hangversenyünk alkalmával a sárospataki főiskola diszes énekkara, — valamint magán dala által Sztruhár Paulina k. a. ugy szintén magán éneke és szavallata által Kegly Gusztáv; nem különben zongora kisérete által Szeuffy Gyula ur szent ügyünk elősegélésére és a gyönyörködő nagy közönség kedves élvezetére bebizonyitottak. Vallásos buzgalommal kérjük Istent, hogy őket, kik a mennyei kegyelemtől birtokukba adott szép tőkét ily dicsősségesen kamatoztatni hajlandók és készek valának, — áldásával szeresse, — és kérjük őket, hogy a mi elismerésünket nemes tettök dijául, tekintsék és fogadják!"

Fájdalom, hogy a hangverseny ugyan megtartatott, de a másik concert számadása el nem készittetett. S ennek se található anyagi eredménye sehol a j.-könyvben.

Ugyanezen év deczemberében tartott népgyülésen a dijlevelek rendezésére kiküldött bizottság javaslata elfogadtatott, mely szerint a lelkész fizetése 800, a tanitóé 400 forintra emeltetett. A tanitónak a gazdálkodás nem engedtetik meg, azonban megengedtetik az, hogy maga adja földjét ennek utánna haszonbérbe. A lelkésznek pedig, az egy évi haszonbér letelte után fennhagyatik, hogy a papi földbirtokot belátása szerint jövedelmeztesse.

1866 tavaszán Gyöngyössy Sámuel téglási lelkész 1866
választatott meg lelkésznek, minden oldalról reményteljes lelkesedéssel tekintettek a jeles szónok hirében állott ifju és tetterős lelkészre, hivén, hogy kezébe ragadván a tettek zászlaját, az egyház ügyeit minden tekintetben felvirágoztatni fogja. Annyival örvendetesebb jelenségnek tartották az ő megválasztatását, mivel

boldogult elődje Kovács János az évek sulya alatt elvesztette elébbeni tevékenységét, egyházi szónoklatai pedig már, mint láttuk, nem elégitették ki az izlésesebb alakot és korszerűbb tartalmat óhajtozó közönséget.

Gyöngyösi Sámuelben nem is hiányzott az akarat és képesség, nagy dolgokat mivelni az egyházban. Szónoki sikerei mondhatni elragadták a közönséget, az ő ideje alatt minden vallásfelekezetűek örömmel keresték fel a régi kis templomot, egyéni nyájas modora és szeretetreméltósága is megnyerte a sziveket, azonban az akkori idők mozgalmas volta, az országos politicával való foglalkozás a legjobb erőket elfoglalták s oly izgatottá tették a helyzetet, mely nem ajánlkozott kedvező talajul a komoly és huzamos munkát igénylő nagyobb alkotásoknak. Ehez járult, hogy nevezett lelkész mindössze 4 évet töltött Nyiregyházán. Mindamellett egyáltalán nem lehet mondani, mintha az ő idejében tétlen maradt volna az egyház. Maradt a multból elég rendezni való.

Mindenekelőtt az egyház anyagi rendezésére fek-
1867 tették a fősulyt; az 1867-ik év elején a volt gondnokok oly rendetlenül terjesztették be számadásaikat, hogy azok felülvizsgálhatók nem voltak; megjegyzendő, hogy azon rendetlen számadást, melynek csak egy lapján 100 forintos tévesztés fordult elő, az egyházmegyei látogatóság aláirásával hitelesitette, mely tévesztést az egyháztanács az egyh. megyei gyülés elé terjesztetni rendelt.

Igy állván a dolgok, az egyház közgyülése régi gondnokaitól eltekintve, uj gondnokokat választott, jelesül főgondnokul dr. Szabó Dávidot, algondnokul Bene Lászlót választotta meg.

Szóba hozatott ismét a templomépités ügye; általában megjegyzendő, hogy ez ügy minden évben felébresztetik, de aztán ismét elhallgat, mivel a pénzalap még mindig kevés.

A számadások rendbehozatala végett tractualis küldöttség jön az egyházba, mely végre az egyház elöljáróival az ügyet tisztába hozza.

Gyöngyössi Sámuel félfizetését az özvegynek tartozott volna adni az első évben az egyh. megyei statutum szerint, ennek kifizetését azonban az egyház a lelkész helyett magára vállalja.

Általában több tényéből az egyháztanácsnak látható, hogy Gyöngyössy Sámuel igen melegen karolt lelkész volt. És ő a szeretetnek megfelelni igyekezett is, a templompénztár gyarapitására fektette a fősulyt; az ő inditványára meglátogatták Palóczi Horváth Máriát, de ennek nem sok eredménye lett, mert noha a biztatás nem hiányzott, mindamellett nevezett urnő elhalván, Nyiregyháza elfeledve lett a jogutódok által.

Ugyancsak az ő idejében folyamodtak országos segélygyüjtési engedélyért, mit az egyház megnyervén, még az 1867-ik évben kiküldettek a segély gyüjtők szélyel az országba.

1868-ban dr. Szabó Dávid a főkuratorságról visz- 1868
szavonhatlanul lemondott, helyette Szesztay Sándor választatott meg, algondnokká pedig Bene László helyett Csécsi Lajos, azonban ez utóbbi elfoglalt állapotára hivatkozván, a bizalmat megköszönte, de el nem fogadhatta, minélfogva Bene László ujolag megválasztatott.

Ez év junius 1-ső napján tartott gyülésén az egyháztanács elérkezettnek tartotta az időt, hogy a templomépitéshez hozzá fogjon, minélfogva a szüksé-

ges előkészületeket megtenni elhatározza; elrendeli, hogy a templomépitési tőkék s ajánlatok bevonassanak, melyek három havi részletekben fizetendők; tervek készittetése elrendeltetik, e czélból 100 frt jutalomdij kitüzése mellett pályázat hirdettetik, egyszersmind az épitkezéshez szükséges előmunkálatok megtételére s az egész ügy vezetésére épitkező bizottság alakittatik a következő tagokból: Gyöngyössy Sámuel lelkészelnök, Szesztay Sándor, Kovách Gerő, Vad András, Zieger Ede, Biri Károly és Pásztor János.

Folyamodás intéztetett a „Gusztáv Adolf" egylethez is, azonban ennek nem lett kedvező eredménye.

Kimondatott az is, hogy ámbár az egyháztanács az egyházi közmunkát eltörlötte s ezért minden forint után 10 kr. pótadó szavaztatott meg, mindamellett ez a templomépités idejére akként módosittatik, hogy a szükséges anyagok behordása az egyháztagok kötelessége lészen.

1869 Szerződés köttetett 800 köböl mész beszerzésére, mely az 1869-ik évben a parochia udvarán két nagy gödörbe be is oltatott. A templom épités helyéül pedig, a „Vadászi"-féle telek jelöltetett ki. Ugyanezen évben választatott el algondnoknak Deák József.

Még ez év őszén Gyöngyössy Sámuel a kállói
1870 egyház lelkészeül megválasztatván azt el is fogadta, helyébe e sorok irója választatott meg az 1870-ik év tavaszán, ki nevezett év virágvasárnapján megtartotta ünnepélyes székfoglaló beszédét.

Érdekes és méltó a feljegyzésre, hogy e sorok irójának pappá lett választása 2 izben megsemmisittetett, első izben megsemmisitette azt az egyházkerület azon ok miatt, mivel midőn megválasztattam, még a második lelkész képesitési vizsgát le nem tettem.

Második ízben megsemmisitette az egyházmegye formahiány miatt, mig végre az 1870-ik év telén a harmadik választás is megtörtént, mint a két előző ugy ez is egyhangulag, mely ellen aztán többé nem lehetett kifogással élni.

Az 1870-ik évben a lelkész erélyesen karolta fel az épitkezés ügyét. A Vadászi-féle telek ára, hova az épitkezés előirányozva volt, még kifizetve nem volt; lelkész gondnok társával folyamodást intézett a képviseleti gyüléshez annak árának elengedéseért, cserébe a templomépitési helyiségül a város által adott „malom helyiséget" a városnak visszaajánlván, e folyamodásnak kedvező eredménye lett.

Majd dr. Szabó Dávid bemutatja a hozzá pályázat utján érkezett templom terveket, melyek közül a Mehlhause igen díszes terve fogadtatott el. A 100 forint jutalom nevezett épitőnek kiadatni rendeltetett.

Még ugyanez évben lelkész ahoz alkalmazott egyházi beszédben hivta fel a templomban a közönséget a népiskola egyik hiányzó felszerelésére, egy gimnaztika készittetésére. A templomi adakozásra hivatván fel a közönség, részint a perselyben gyült adakozásból, részint magánuton gyüjtött segélyből a gimnaztikának legszükségesebb részei még azon évben elkészittettek.

Az 1871-ik évben a templomépitési pénztár állása 1871
volt 12,747 forint 2 kr.

Ugyanezen évben Szesztay Sándor főgondnok inditványozta, hogy a simai és királytelki hivek egyház adója az általa kezdeményezett orgona alapra fordittassék. Az inditvány elfogadtatott.

Inditvány folytán a templom mennyezet szakértők által megvizsgáltatott, s miután constatálva lett, hogy az igen elkorhadt, ugy hogy leszakadással fenyeget:

elhatároztatott, hogy a helybeli testvér ágostai gyülekezet kéressék fel, hogy isteni tiszteleteinknek templomában tartását engedje meg. E kérésünknek a testvér gyülekezet készséggel engedvén, egy vegyes küldöttség neveztetett az áttétel módozatainak kidolgozására, e küldöttség javaslata minden pontjában helyeseltetett, mely szerint vasárnaponként a ref. isteni tisztelet 11 órakor vette kezdetét, sátoros ünnepek alkalmával csak egy isteni tisztelet volt tartható, még pedig d. előtt a tót isteni tisztelet végeztével, igy az 1871-ik év ujkenyéri urvacsorája osztásától azon év karácsonáig isteni tiszteleteinket az ág. ev. templomban tartottuk, azonban az isteni tiszteletnek szokatlan órában lett tartása miatt a hivek közül többen zugolódván, a templom mennyezete ismét szakértők által behatóbban megvizsgáltatott s ugy találtatott, hogy templomunk még nem oly életveszélyes, mint az előző szakértők mondották, ugyanazért elhatároztatott, hogy isteni tiszteleteinket tartsuk a magunk templomában.

1872 Az 1872-ik évi április 1-ső napján tartott közgyülést 4 békétlenkedő tag, nevezetesen Királyfalvi Ferencz, Pandák József, Szécsi György és Horváth János megzavarták éktelen lármáikkal, a gondnoki számadás felolvasása után a tisztakezüségükről ismert gondnokokat gyanúsitó kifejezéseikkel illették; ez ügy a presbiterium elé terjesztetvén, az mint fegyelmi testület, a rakonczátlankodók ellen szigorú és igazságos határozatot hozott; nevezetesen Szécsi Györgyöt 3 évre, Királyfalvit 2 évre, Pandák Józsefet 1 évre egyházi jogaiktól, — ide nem értve az isteni tiszteleten való részvételt és az Urvacsorával való élést, — megfosztotta, Horváth Jánost pedig megfeddésre itélte.

Ezen év április havában végleg és visszavonhatlanul elhatároztatott, hogy a következő évben a templom épités megkezdessék. Hosszas viták előzték ugyan meg e határozatot, de mégis győztek azok érvei, kik a templom épités mellett voltak. A pénzalap ide számitva a készletben levő anyagok árát is, alig haladta ugyan meg a 15,000 forintot, azonban a hivek Isten segedelmében s az emberek áldozatkészségében bizva, az épitkezés szükségét komolyan kimondották.

Fésűs Jánossal szerződés köttetett a szükséges tégla mennyiség kivetésére, általában a buzgó elöljáróság támogatván erélyesen lelkészét s körülte tömören állván, semmi kétség nem lehetett már az iránt, hogy a jövő év tavaszán a templom épités nagy munkájához hozzá kezdhetünk

Ez év folyamán egy kellemetlen ügy is előadta magát, nevezetesen Szesztay Sándor főgondnok politikai nézeteltérések miatt a lelkész iránt neheztelést táplálván, a gyüléseket nem látogatta. A legfontosabb épitkezési intézkedéseket nem volt aki végre hajtsa, minélfogva Deák József algondnok azon inditványnyal lépett fel, hogy foganatositandó azon rendszabály, hogy aki 3-szor egymásután okadatolás nélkül a presbiteriumban meg nem jelen, lemondottnak tekintessék. E határozat közöltetett a jelen nem volt tagokkal, a következő gyülésen megjelent Szesztay Sándor főgondnok is, s az egész határozat hozatalt a lelkésznek tulajdonitotta, a lelkész ellen kiméletlen kifejezésekkel élt, a lelkész a gondnok sértő kifejezéseit nyomban megbocsátotta s felkérte őt, hogy vigye továbbra is hivatalát, azonban ő ennek többszöri felhivás után sem engedett, sőt annyira megneheztelt, hogy haláláig soha az egyháznak felé se jött! Sajnálatos dolog, hogy nevezett férfiu

egy meggondolatlan pillanatban kimondott végzetes nyilatkozatát, hogy többé az egyház ügyeiben részt nem vesz, mind haláláig megtartotta, azonban nevezett ezen tényével magának ártott legtöbbet, mert mint egyházias szellemű embernek nagy lelki hiánya lehetett évek hosszu során nélkülözni az egyház malasztját, magának az egyháznak azonban ez elhatározás a legnagyobb előnyére vált, mert ez adott alkalmat az egyháznak, hogy a komoly kötelességérzetben hagyományos, vallásos buzgóságban annyira kiemelkedő Gredig Jeromost főgondnokául megválaszsza az 1872-ik év nov. 27-én tartott közgyülésében, ki fáradhatatlan tevékenységével, szakértelemmel párosult józan felfogásával, különösen az épitkezéseknél elévülhetetlen érdemeket szerzett magának.

Ugyanez évben választattak meg presbyterekké ifj. Török Péter és Stépán Ágoston, kik szintén a leghivebb buzgósággal segitettek az elnökségnek a többi presbyterekkel együtt a templomépités nagy munkájában.

Az 1873-ik év tavaszán a templomépitési szerződés megköttetett Szabó Márton és Styevanyik István vállalkozókkal. 16,000 forintért tartoztak a templom falait felépiteni, azt tető alá venni, a tornyot a templomtető magasságaig felépiteni, a templomot ablakokkal ellátni. A régi templom elbontásához az egyház hozzá kezdetett ápril hóban, könyes szemmel jártak-keltek az egyház vénei a bontás alatt lévő kis templom körül, a szó teljes értelmében könyek között temették, siratták azt el. Sokan még mikor a tégla be volt is hordva kételkedtek azon, hogy lesz az épitkezésből valami, mert hiszen mondák, máskor is bevolt már az hordva, és aztán eladták ismét, mint 1866-ban

Maar Adolfnak; még mikor a fundamentum ásáshoz hozzá fogtak, még akkor is voltak kétkedő Tamások.

Május 1-ső napján már az épitéshez is hozzá kezdtek, mikor egyszerre megindult a tevékenység minden irányban, a lelkész és főgondnok aláirási ivvel jártak szét a városban, mely uton közel 5000 frt lett aláirva. Áldozó csötörtökre alapköletételi ünnepély rendeztetett, melyen Révész Bálint püspök ur is szives volt megjelenni.

Nagyszerüen sikerült és lelkesült ünnepély volt ez. A megyéből nagyszámu közönség gyült össze. A püspök ur az ünnepélyt megelőző napon nagyszerüen fogadtatott. A vasutnál beszéddel üdvözöltetett Kovách Gerő presbyter által, majd a parochián az összegyült presbyterium élén Enyingi Lajos üdvözölte. Estve fáklyás zene adatott tiszteletére, hol Oláh Antal ügyvéd volt az üdvözlő szónok.

Másnap az ág. ev. templom, hol a hálaadó Isteni tisztelet tartatott a szakadó eső daczára zsufolásig megtelt, hol először is a püspök ur mondott magasztos imát, utánna e sorok irója tartott beszédet, ezután a közönség a ref. parochiára gyült, hol a Püspök ur a szabad ég alatt a sziveket elragadó beszédet mondott, mely után az alapkő a szokott ünnepélyességek között elhelyeztetett.

Délben társas ebéd tartatott a nagyvendéglőben melyen 300-nál többen vettek részt. Estve ugyanott hangversenynyel összekötött bál tartatott, mely 500 frtot jövedelmezett.

Az alapkőbe a következő emlékirat helyeztetett el.[1])
A templom ezen évben csakugyan tető alá vétetett, ablakokkal elláttatott, ugy hogy az 1874-ik év 1-ső napján az ág. ev. templomból, melyet a testvér Atyafiak a templom épités idejére ismét átengedtek, vissza jöhettünk isteni tisztelet tartása végett az uj templomba.

1874 Az 1874-ik év januári közgyűlésen Deák József algondnok hivataláról leköszönt, a közgyűlés érdemei jegyzőkönyvbe igtatásával lemondását elfogadja, helyette egyhangulag Szabó Sándor választatik meg. Ugyanazon év októberi közgyűlésén azokra, kik önkéntes adakozással nem járultak a templom épitéséhez, kivetés történt, még pedig az első osztályba esők (1 frt 10 kr. adó) 3 forintot, a II-ik osztályba tartozók 5 forintot, a III-ik osztályuak 6 forintot, a IV-ik osztályuak 10 forintot, az V-ik osztályuak 15 forintot, a VI-od osztályuak 20 forintot, a VII-ik osztályu bérfizetők 30 forintot tartoztak fizetni.

---

[1]) **Emlékirat, mely a nyiregyházai ev. ref. uj templom alapkövébe elzáratott 1873. áldozó csütörtökön.**

Mi. Istenünk kegyelmességéből a nyiregyházai ref. evangeliumi anya szent Egyháznak ez időszerinti hivei, adjuk tudtotokra tinéktek, kik valaha ezen iratra rátaláltok a következőket:

Körülbelől pár évtizeddel ezelőtt belátván egyházunk tagjai azt, hogy Isten imádására rendeltetett hajléka szük s e mellett elavult, — egy alaptőkének veték meg alapját templomépitési czélra, mely a mi csekély fáradozásainkat is hozzászámitva mult év végeig 16,000 forintig növekedett; mely anyagi erő. — bizván mindenekfelett a mi Erős Várunk', Gondviselő Istenünknek. — ki minden erőnek forrása, — segedelmében és a testvéri szeretetben, — elégségesnek mutatkozott arra, hogy templomunk épitéséhez hozzáfoghassunk.

Az összes gyülekezet közbeleegyezésével elhatároztuk tehát alant megirt év tavasz elein, hogy a templomot vállalkozók által épittetjük fel.

Az egyház elöljárósága szerződésre lépett Szabó Márton és Styevanyik András vállalkozókkal, kik is felvállalák templomunk költségvetési főösszegéből, (mely is körülbelől 40,000 frtra rug) 10% leengedésével annak felépitését.

Ez év elején a vállalkozók perrel támadták meg az egyházat; adósnak állitván azt az épitkezésből folyólag majd 3000 forintnyi summával, melyet az egyház igazságtalan követelésnek állitott. Hosszas volna itt leirni e bonyolult per folyamát, nem is akarhatom magamat e kérdésben birónak feltolni; azonban örök emlékezetnek okáért feljegyzem itt, hogy e per 7 évig tartott. az egyház két ízben az alsóbb forumokon megnyerte a pert, a felsőbb biróság két ízben tartatott benne szakértői szemlét, végre is a vállal-

---

Ó templomunkat, — anyagát felhasználandók, — szétbontattuk. Feküdt e templom az ugynevezett „Egyház-utcza“ nyugoti hássorában a 176. és 175. telkek, mint lelkészi és tanitói udvarok határvonalán az utczától 5 ölnyire, tornyával keletnek fordulva; hossza volt belső világban 9 öl, széle 4 öl két láb. Alaprajza az egyház jegyzőkönyvében megtekinthető.

Épitési idejét voltaképen meghatározni nem lehetett, mert noha szetbontása folytonos felügyelet alatt történt, semmi emlék, vagy irott okmány elő nem került. Az épitési styl kezdetleges, a nyugati rész később épitettnek mutatkozott, a keletfelől eső bolthajtásos rész, melyen egy délfelől alásülyedt, kő ajtóféllel köritett, befalazott ajtó találtatott s a falon kivül is melléképületnek helye mutatkozott, arra enged következtetni, hogy ez volt valamikor az oltárbelyiség, a sok százados vakolat szétbontása után a boltozat körivén arabesk festmény találtatott, mely a X—XI-ik század épitészetében volt divatos. Minden valószinüséggel állitható tehát, hogy az ótemplomnak ez a része 800—900 éves lehetett.

Hajója felett a köriv homlokzatán a következő felirat volt olvasható: „TEMPLUM hocce REFORMATORUM renovatum est Anno 1654. per MATHIAM VAY loci pastorem. V. D. M. Anno 1764. Per Stefanum Szenási Bathoriensem V. D. M. Anno 1794. Die 3 Julii. Per Michaelem Bagdi V. D. M. A felsőbb sorok megujittattak 1834. 3. junius.

A felséges magyar király és miniszterei a történelem lapjain ugy is megfogván örökittetni, neveiket ide jegyezni feleslegesnek tartjuk.

Megemlékezünk itt evang. ref. egyházunk 1) egyházkerületi, 2) egyházmegyei, 3) egyházközségi, papi és világi elöljáróiról; 4) egyházunk lélekszámáról; 5) a helyben kebelezett különböző vallásfelekezetek lelkészeiről; 6) városunk tiszti személyzetéről főbb vonásokban; 7) ugyszintén az összes népességről; 8) a helyben működő m. k. törvényszék főbb hivatalnokairól; 9) a kir. járásbiróságról a következő rendben:

I. Egyházkerületi hűséges és általánosan tisztelve szeretett főpásztorunk, kitűnő kenetteljes egyházi szónok és irodalmi férfiu: Révész Bá-

kozók javára dőlt el a per, de nem ugy, mint ők óhajtották, amennyiben az egyház perköltségekkel s kamatokkal együtt sem fizetett annyit, mennyit a vállalkozók 1874-ben követeltek.

Ezen év május havában dr. Kovács Sándor választatott meg az egyház jegyzőjeül.

1875 Az 1875-ik aug. 8-iki gyülésen dr. Kovács Sándor egyházunk lelkiismeretes és buzgó jegyzője, mivel a debreczeni jogakadémiába tanárul megválasztatott, lemond, az egyháztanács mig egyrészről örömmel veszi

---

lint debreczeni ref. lelkész; egyházkerületi főgondnok: Gróf Degenfeld Imre őméltósága; egyházkerületi főjegyző: Tóth Sámuel debreczeni hittanár az akademiában.

II. Egyházmegyénk rendszerető, erélyes esperestje Kozma József. őri lelkész; főjegyző Nemes Benjamin. bogáti lelkész; segéd gondnok Ujfalussy József; aljegyzők: Lukács Ödön helybeli. Szabó Ferencz k.-létai lelkészek; — Tanácsbirák egyházi részről: Szikszay József. Gyöngyösi Sámuel, Harsányi Sámuel; világiak: Lövey Antal. Dobozy Ferencz, Jármy Elek, a többi tanácsbirói szék választás alatt van.

III. Egyházunk lelkésze: Lukács Ödön; főgondnok Gredig Jeremiás, a szabad Sweicz szülötte. lelkes derék férfiu. Presbyterek: Kovách Gergely, Kőmives Károly, Zieger Ede, Saáry Pál, Megyesi Mihály. Biri Károly, Bíró László, Bene László. Ormós Mihály. Moravecz János, Kiss Dániel Huszti István, Deák József. ki egyszersmind algondnok is, ifj. Török Péter, Stépán Ágoston. id. Török Péter. Egyházi jegyző Kmethy István. Gyülekezetünk körülbelől 1200 lelket számlál.

IV. Városunk tisztikara főbb vonásokban: Krasznay Gábor polgármester (r. kath. vallású). Jurányi Hugó főjegyző (lutheranus). Czupra Endre aljegyző (lutheranus). Bencs László 1-ső tanácsnok (lutheranus). Vad András, Enyingi Lajos, Saáry Pál (miudhárom reform.) tanácsnokok. Zajácz József árvagyám. Kralovanszky Mór tiszti ügyész, Kralovánszky Gyula rendőrfőnök, Joszka József, Krajnyák György, Oltványi András pénztárnokok, számvevő Galánfi Dániel (mindannyian Luther vallását követők). Városunk az 1870-ik évi népszámlálás szerint 22500 lelket számlál. — A városi képviselet áll 100 választott és 100 legtöbb adót fizető polgárból.

V. A testvér ág. ev. egyház lelkésze: Bartholomaeidesz János esperes, a másik lelkész a napokban elhalt. — E testvéregyház nemcsak névleg testvér, de atyafiui szeretetét tettekben is nyilvánitja. Templomát uj templomunk felépitéseig, istenitisztelet tartása végett átengedé. emellett hivei által benünket templomunk épitésében szép áldozatokkal segit.

tudomásul a szerencsés választást, más részről sajnálatát fejezi ki körünkből való távozása felett, a távozónak bokros érdemeit jegyzőkönyve lapjain megörökiti, helyette Erdélyi Antal, az elhunyt Szabó Sándor algondnok helyett pedig Kövér Zsigmond választatott meg.

Az 1876-ik évben az urasztala helyisége készittetett el, melyhez Péter László presbyter ingyen adta a vasrácsozatot. 1876

Az 1877-ik évben ismét egy nagy lépéssel vitették elébbre a templomépités, nevezetesen elhatároz- 1877

VI. A róm. kath. egyház lelkipásztora Simon Endre esperes. A g. k. egyházé Hrabár István esperes. A zsidó egyház lelkésze Friedmann Károly.

VII. A kir. törvényszék elnöke Lauka József, kir. ügyész Juhász Antal.

VIII. Főjárásbiró Kovách Gergely egyházunk presbytere, aljárásbiró Fejér Barna egyházunk tagja és Dudinszky Gyula.

Ezen emlékirat mellé teszünk az egyház részéről egy mostan forgalomban levő 1872-ben vert aranyat, 1 frtos, 20 kros, 10 kros ezüst pénzt, egy 4 krajczárost, egy 1, és egy fél krajczárost.

Ismeretlen Utódok! Kik az általunk nagy áldozatokkal összehordott templomfalakat birtokolni fogjátok, legyetek megáldva mindenkor nemes törekvéseitekben. Mi nem hagyhatunk ugyan örök időkre elragyogó magasztos nyomokat magunk után, nagy küldetésünket csak törekszünk mególdani; de a hozzánk tapadt emberi gyarlóság miatt végkép meg nem oldhatjuk. — Tiétek a jövendő. vállainkról evangeliumi egyházunk „gyönyörüséges igáját“, az emberiség szellemi fejlesztésének nagy munkáját fiainkra, ők nemzedékről-nemzedékre örökségképen végre reátok hagyják. Küzdjetek ti is bátran és rendületlenül! E falak között találkozni fogtok szellemeinkkel, mint ahogy vezérelnek minket is nagy törekvéseinkben, dicső apáink, vallásunk apostolainak nagy szellemei.

A mi hamvainkat szétszórja nemsokára az idő, de hiszszük, sőt tudjuk, hogy nemes eszméink, melyeket a Krisztus nevében, a szabadság, felvilágosodás és köztökéletesedés érdekében hangoztatunk, megállnak mindörökké, s a közös czélhoz közelebb segélik az emberiséget. Legyetek ti is ezeknek buzgó apostolai, hogy evangeliumi szabad anya szent egyházunk emelkedhessék fényben, nagyságban, tisztaságban és méltóságban. Ne kicsinyeljétek a mi áldozatainkat, de tegyetek ti többet; századok és ezredek elmulása után hiszszük tökéletesebb lesz a világ, s ti többet tehettek az egyház anyagi és szellemi épitésére. Isten a mi bizodalmunk tornya, hogy ugy leszen Amen.

Maj. 21. 1873. Az egyház megbizásából:

Lukács Ödön, ref. lelkész.

tatik a templom kiköveztetése és uj székekkel való ellátása, a kikövezéshez szükséges mozaik czement koczka kövek Pestrôl megrendeltettek, ugyanonnan jött mester is a burkolat elkészitésére, a templomi székek közül pedig 2 sornak elkészitése Bartha jóhirü asztalosnál megrendeltetett.

Ezen tetemes költség fedezésére hangverseny tartatott, mely igen szépen jövedelmezett, ugy hogy Istenben bizva elhatározza szept. 2-án az egyháztanács, hogy az összes templomi székek elkészittetése rendeltessék meg. Melynek elkészitése szerződés szerint Bartha asztalosra bizatott, ki a munka közben nagy sajnála-
1878 tunkra meghalt ugyan, de az 1878-ik évben aztán egy bécsi asztalos (a Bartha sógora) a székeket csakugyan elkészitette.

A fent emlitett hangverseny egyike volt a legszebbben és kedvezőbben sikerülteknek, amenyiben tisztán 260 frtot jövedelmezett. Nem szabad itt elhallgatnunk tek. Szabó Lajos urnak s családjának nemesszivü eljárását. Nevezett tekintélyes debreczeni kereskedőnek hegedü-művész leánya Emma levél által felkéretett, hogy hangversenyünkön közreműködjék, ő ezt megigérte és a hangverseny napján szeretetre méltó édes anyjával és Ilona nővérével meg is érkezett, a hangversenyen a közönséget elragadólag szerepelt, Ilona nővére zongora-kisérete mellett. Az egyháztanács jegyzőkönyvileg meleg szavakban köszönte meg e lelkes honleányok közreműködését.

A junius 10-én tartott presbyteri gyülésen lelkész inditványára elvileg kimondatik, hogy mivel mostani iskolánk elégtelen a tanköteles gyermekek befogadására, még egy iskolahelyiség berendezése és egy tanitóság felállitása vált elodázhatatlanul szükségessé, mi-

nélfogva küldöttség neveztetik, mely e dolgot érlelje, helyiség kiválasztásáról és pénzalap előteremtéséről gondoskodjék.

A szeptember 1-ső napján lemondott jegyző Erdélyi Antal helyébe Vekerdy Máté választatott meg.

Az iskola vásárlás ügyében a küldöttség befejezte működését, mely szerint a templom déli szomszédságában fekvő telek 3650 forintért megvásároltatott, a szerződés a presbyterium által jóváhagyatott nagy szótöbbséggel. Majd a közgyülés elé terjesztetni határoztatott. Fájdalom, e telek megvásárlására nézve a lelkész és főgondnok nem voltak egy véleményen. Minden bizonynyal az egyház iránti szeretet vezérelte Gredig főgondnokot abban, hogy a ház megvételét ellenezte, épen ugy lelkészt is abban, hogy annak megvételét ajánlotta.

A közgyülés elé tehát nem ment egyhangu vélemény; meg is kisérlették a vétel megakadályozását a főgondnok, kinek nézete mellett Incze József és Kálnay László agitáltak leginkább, fő érvök az volt. hogy nincs a vételre pénz, már-már sokan hajlandóknak mutatkoztak a vételtől elállani, noha Török Péter és mások melegen ajánlották a vételt. A heves disputa zajában a lelkész emelkedett fel székéről, a dolgok állását előre bocsátván, kijelentette, hogy ő maga gyüjteni fog a legrövidebb idő alatt a vételre 1000 forintot, az ellenpártiak kétkedtek ennek sikerében, mire lelkész kijelentette, hogy ha ez neki nem sikerülne, ennek fejében leköti egy esztendei papi fizetését nevezett czélra. A lelkész ezen nyilatkozata eldöntötte a kérdést.

A lelkész mindjárt másnap megindult a segélygyüjtő ívvel s két nap alatt 1200 forint aláirást esz-

közölt, egyidejüleg a város képviseletéhez folyamodást intézett, hol 200 forint szavaztatott meg iskolánkra, az 1200 forintnyi aláirásból alig van hátra 300 forint, melyből ha lesz még leirandó, de egészben elveszett summának nem mondható. Ekkor egyszersmind iskolaszéki gondnoknak dr. Szabó Dávid, ennek Kállóba lett költözése után Török Péter választatott meg, ki a telek vásárlás ügyét 1886-ra Isten segedelmével szerencsésen le is bonyolitotta.

1880 Az 1880-ik évben Kéri Horváth Pálné asszony végrendeletileg a templomra 2000 forintot, az orgonára 832 forintot hagyományozott azon kikötéssel, hogy férje sirjára, ki a nyiregyházai r. kath. temetőben nyugszik, az egyház minden év halottak napján tétessen egy koszorút. Ezen hagyatékból, a százalékok s egyéb szükséges illetmények levonásával, maradt az egyháznak 2532 forint.

1881 Az 1881-ik évben Kövér Zsigmond az algondnokságról lemondván, helyébe Csécsy Lajos választatott meg.

1882 Az 1882-ik év elején előkészületek tétettek a templom frontjának levakolása, az orgona karzat, orgona, a szükséges ajtók, a torony szobák és lépcsőház elkészittetésére. Özv. Hudák Györgyné 300 forintot már elébb felajánlván a karzatra, azt ez évben befizette.

Mehlhouse épitész megbizatott a terv és költségelőirányzat elkészitésével. Az orgona elkészitése céljából pedig több bel és külföldi orgonaművészhez felszólitások intéztettek. Végre is Nagy Lajos helybeli ág. ev. orgonista-énekvezér ajánlatára Müller nevü orgona készitővel köttetett meg a szerződés.

A Mehlhouse költségvetése 1400 forint, a Mülleré 1350 frt volt. Az épitkezés kora tavaszszal megkezdetett. Időközben több oldalról azon óhaj nyilvánittatván, hogy

egyuttal, habár az egyháznak e czélra pénze nincs is, a torony is épittessék fel, ez ügy először a presbyterialis gyülésen megbeszéltetett, a toronyépités elvben elfogadtatott, egyedül Gredig Jeromos főgondnok ecsetelte kételyeit, kijelenté, hogy az épitkezést nem ellenzi ugyan, de kijelenti, hogy annak következéseiért a felveendő kölcsön visszafizetését illetőleg felelősséget nem vállal, s a felveendő kölcsön kötvényének alá nem ir. A kölcsön kötvény aláirását Török Péter vállalta magára, ki Kornstein Ignácz iparbanki igazgató azon kedvező ajánlatát adta elő, hogy ő a toronyépitéshez szükséges 3500 forintot 1½, legfeljebb 5%-i mellett kölcsön kieszközlendi. Igy a közgyülés a toronyépitési tervet beterjesztett módozataival elfogadta, a torony épitést még azon évben elhatározta, Király Sándor épitészszel a szerződést megkötötte s még azon év augusztus havában az épitkezés megkezdetett, s az őszi hidegek beálltáig a torony tető alá is vétetett. A torony-gömb nagy ünnepélyességgel szeptember 24-én tétetett fel. Gömbfeltételi örömanyául Marsalko Károlyné szül. Görgey Ilona urnő kéretett fel, ki is e tisztet elvállalván, a gömb felékesitését sajátkezüleg végezte. Kendőket, szalagokat vettek reá: Marsalko Károlyné, Fejér Barnáné, Mikecz Jánosné, Lukács Ödönné, özv. Kálmánczhelyi Istvánné urnők stb. Nyoszolyó leányok gyanánt szerepeltek: Megyeri Czeleszta, Fráter Jolán, Incze Irén, Fejér Jolán, Marsalko Aranka és Fintor Erzsike. Délután 3 órakor harangzugás és mozsárágyú lövések jelezték az ünnepély kezdetét.

A felékesitett gömböt, melynek szalagjait a fejérbe öltözött nyoszolyó leánykák tartották, a lelkész és presbyterium vezetése mellett, a templom előtti emelvényre helyezték el, a templom ajtóhoz közel szószék

volt felállitva, mely mellett az egyház tagjaiból rögtönözve alakult énekkar foglalt helyet, mely a LXXXIV-ik zsoltár éneklésével nyitotta meg az isteni tiszteletet, melynek végeztével Lukács Ödön helybeli lelkész és esperes alkalmi beszédet tartott következő alapigék felett: II. Péter I. 9, közel 5000—6000-re tehető hallgatóság előtt, mely a templom előtti utczát teljesen betöltötte. Azután Vass Mihály s. lelkész olvasta fel a torony-gömbbe elhelyezett emlékiratot[1]), mire a „Menybeli felséges Isten" kezdetű ének hangjai mellett a lelkesült közönség éljenzése közben, megindult fel a magasba a torony gömbje. A nagy közönség mindaddig együtt volt, mig az rendesen elhelyeztetett. A csillag elhelyezése után Mezei János ácsmester a következő versecskéket mondotta el a toronyfedélzetnél e czélra felállitott emelvényről:

---

[1]) **Emlékirat.** A nyiregyházai ref. anyaszentegyház ez idő szerinti elöljárói hagyják tudomásul jelen emlékirat rendiben azoknak, akik idővel erre reá találnak a következőket:

Anyaszentegyházunk egy uj, a kornak megfelelő templom épitésének szükségét már 1858-ban, Kovács János lelkészsége és Jármy Menyhért főgondnoksága alatt belátta, midőn január 31-én tartott presbiteriális gyűlésében nagy lelkesedéssel fogadtatott az uj templom épitésére vonatkozó inditvány. Dr. Szabó Dávid presbiter azonnal felkéretett segélykérő iv szerkesztésére, mely kinyomatván, csakhamar szét is küldetett. Ezt megelőzőleg néhai Pogány Karolina k. a. 200 forintot hagyományozott végrendeletileg harangra; a város pedig ez évben 400 frtot adott az épitkezési költségek fedezésére. Már ekkor elhatároztatott az épitkezési anyagok beszerzése. 1859-ben a sárospataki énekkar közreműködésével konczert tartatott; ugyanez évben 2 alkalommal műkedvelői szini előadás. Majd 1861-ben Uray Tamás presbiter inditványba hozta, hogy a malomhely kéressék el a várostól templomhelyiségül: ami meg is adatott. Az 1862. évben Kovách Gerő főgondnoksága alatt már tervrajz is készittetett; de később, még ez évben más mérnököt biztak meg a tervrajz, s egyuttal a költségvetés készitésével is; s a szükséges tégla is megrendeltetett. Nevezett főgondnok ur közbenjárása folytán a Vadászi-féle lak az egyház által a várostól 1000 forinton megvásároltatott. 1865-ben Veszely József főgondnoksága alatt elhatároztatott, hogy Balog Péter püspök ur kéressék fel

„Szent nevedben kezdtük Isten!
E nemes munkánkat el,
Rád tekintve, benned bizva,
Nőtt tornyunk magasra fel.
Hála térjen szent nevedre!
Áldd meg buzgó népedet!
Hogy örömmel áldjuk mi is
A te örök, szent neved!"

„A legelső magyar embert
A királyt is éltetem.
A ki dicső jogarával
Kormányoz e nemzeten,
Vallásunk szent szabadságát
Védelmezni résen áll.
Kiáltsunk hát tisztelettel
Éljen! Éljen a király!"

„Drága hazánk életeért
Üritem ki ezt a bort,
Melynek áldott szent földére
Annyi hősök vére folyt.
Népek atyja áldd meg, áldd meg
Boldogsággal népeit,
A szabadság virágival
Ékesitsed hantjait!"

---

országos segély eszközlése végett; valamint arra is, hogy a testvér egyházkerületek püspökeit is hivja fel. hogy egyházaikban számunkra segélyt gyüjtessenek. De bár ez évben a templomterv teljesen megállapittatott. s a költségvetés 42000 frtban elő lett irányozva; a már régóta felhasználásra várakozó tégla eladatott. mivel még mindig nem volt az egyháznak annyi pénze, hogy az épitkezésbe bele foghatott volna. 1867-ben Gyöngyössy Sámuel lelkészsége és dr. Szabó Dávid gondnoksága alatt Kovách Gerő inditványára elhatároztatott, hogy eszközöltessék ki a várostól, hogy a Vadászi-féle telek árát a malomhely visszaadása következtében engedje el. s az épitendő templom helyéül ez jelöltetett ki. Ez azonban csak 1872-ben lett érvényesitve: s az egyház kérelme meg is adatott. Foganatba vétetett az országos könyöradomány gyüjtése is. 1868-ban el lett határozva, hogy már 1869. tavaszán az épitkezés okvetlenül kezdetét veszi. De 1871-ben. Lukács Ödön lelkészsége és Szesztay Sándor gondnoksága alatt ismét csak ez lett határozva. s ekkor már az épitkező bizottság 400.000 tégla égettetésére felhatalmaztatott. Ugyancsak ez évben, mivel a régi templomba roskatagsága miatt nem volt elég bátorságos járni. az ág. ev. egyház felkéretett. hogy engedje meg egyházunk hiveinek. hogy istenitiszteleteinket templomukban tarthassuk; amit ök készséggel teljesitettek is. De csak ez év juliusától karácsonyig jártunk az evang. tem-

„Poharamra emelem most
Kerületünk Püspökét,
Ki tekinti egyházunkat
Mint szeretett gyermekét.
Midőn alapot vetettünk
Ő megáldá a követ,
S áldásának mostan látjuk,
Kivánt foganatja lett.
Szívből fakadt óhajunk
Éljen hű fő pásztorunk!"

„Együtt a főpappal éltetem főtisztjét,
Lukács Ödön urat megyénk esperestjét;
A ki papja, lelke ezen uj templomnak,
Ha ajkairól az igék, mint méz folynak.
Védje az, ki védi a torony csillagát,
Az ő szép családját! Ragyogtassa magát!"

„Dicső Szabolcsmegyét tisztelve köszöntöm,
Midőn áldás-borom poharamba öntöm.
Éltesse az Isten a hű honfiakat!
Kik ennek javáért fáradoznak sokat!
Fő- és alispánját, s derék tiszti karát.
Hogy látogathassák e szent ház pitvarát!"

---

plomba. Azután ismét visszatértünk a kedves öreg falak közé; nem tudtunk tovább fájó szivvel eljárni azok mellett. s ujonnan ide jártunk egészen annak lerontatásaig. 1873. Husvétjáig. Ettől az időtől a legközelebbi ujévig ismét az evang. templomban végeztük közös istenitiszteleteinket.

Ilyen sok küzdelem, reménykedés után. végre az 1873-ik évben, Lukács Ödön lelkész és Gredig Jeremiás főgondnok lelkes működése és buzgó törekvése folytán, május 12-én letétetett a templom alapköve. Ez alapkőbe elhelyezett emlékirat világot derit azon körülményekre. melyek között akkor még csak 1200 lélekből álló ref. egyházgyülekezetünk e monumentális épület készittetéséhez hozzá fogott.

Szükséges megemlékeznünk tanulságul és tudomásul a jövendőség számára azon nagy küzdelmekről és verejtékes munkálkodásokról. melyek között egyházunk lelkes tagjai e templomot tornyával együtt befejezéshez juttatták.

Az 1873. évben templomunk csak tető alá vétetett, ablakokkal felszereltetett s belülről félig kimeszeltetett. Hogy az 1874. év január 1-én templomunkban az istenitisztelet tartását megkezdhessük. a templom talaját télviz idején amennyire lehetséges volt elegyengettettük. kihomokoltattuk és a régi templomból megtartott roskatag székeket behordattuk; a hiányzókat téglákra vagy faczölöpökre alkalmazott deszkaszálakkal

„Innen a magasból, közelebb Istenhez,
Emelek most pohárt ajkam imát rendez, —
Kedves városunkért, hogy e kisebb hazánk
Melynek kebelében a nap mosolyg reánk,
Legyen ragyogó pont nagy magyar hazánkban!
Éljen hű polgára mindegyig ahány van!
És éljen ezeknek derék „fő mestere!" (Polgármester.)
Áldassék meg benne a nép sok ezere!"

„Mi szentebb miként az anyaszív érzelme?
Nem képes azt kellőn kifejezni elme. —
Világot éltet az, szent ügyet megérlel,
Igazságot, erényt környez üde fénynyel.
Jó Isten éltesd a csillag örömanyját!
Boldogság hordozza ölében családját!"

„Most már szentelt borral kell poharat töltnöm,
Midőn lelkemet az egyházért kitöltöm!
E templomért, melyet a Nyír ó egyháza
Helyén a buzgóság emelt s koronáza;
Fedezze ezt a nagy Isten őrző szeme,
Hogy ne ártson neki a kor bősz szelleme;
De fény-tornya legyen a hitnek s hazának,
Ha tán a zord idők borúkat hoznának, —
Tartsa Isten ennek vezér férfiait
Erőben s virágban lelkes leányait!"

---

pótoltuk. A templom végében egy egyszerü emelvényre az iskolába tanitáshoz készitett de nem használt szószéket tettünk, mely ideiglenesen a kathedrát helyettesitette. Igy az 1874 év január 1-én. a buzgó hivek öröme és lelkesedése között. megtarthattuk uj templomunkban első istenitiszteletünket. Az egész 1874. év folyamán 500 frtig történt épitkezés; mégpedig különösen az oszlopfejezetek rakattak fel és a templom belsejének alsó része levakoltatott. Ugyanez év november havában a karácsonyi legáczió bizonytalan időre beszüntetve lett és a legáczió jövedelme a templom épitésére forditattni határoztatott. Az 1876. évben Nyiregyháza város tisztelt képviselete toronyépitéshez adott tégla árát. 500 forintot elengedte. Az 1877. évben a templom kiköveztetett és 20 drb. szék a templomba elkészittetett, ugyszintén az urasztala vasrácscsal körülvétetett s egy vasból készült urasztal szereztetett.

Ezen fentjelzett évek alatt egyházunk elöljárói nem pihentek, sőt inkább miden követ megmozditottak arra nézve, hogy a továbbépitéshez a költségek beszereztessenek. Gyakran. évenként kétszer-háromszor is hangversenyek, bálok rendeztettek; egyéb uton is segély gyüjtetett. S ezen fáradozást az Isteni gondviseles sikerrel koronázta, amenyiben a legszükségesebb költségek mindenkor előteremtettek. Éppen ezen sikeres müködés adta a reményt és biztatást az egyházgyülekezetnek arra nézve, hogy

„Hozzátok szállok most jóltevők, kegyesek!
Minden rendben rangban a kiknek kezetek
Kinyulik ha szent czél szólit fel sarokra.
Áldás kebletekre s fináncziátokra!
Ti raktátok fel itt ezt a szép piramist,
Melynek büszkén ülök tetején magam is.
Segitsen több szépre a tettek Istene!
Több nagyra, ha nagyot végezni kellene.
Hogy éljetek ugy is, ha éltetek lejárt,
Egészségetekért üritem e pohárt!"

„Végre kik Istennek ezen szent hajlékát
A papirról ékes életre tevék át,
Kik téglára téglát, fára fát rakának,
Hogy városunk nyerjen ujabb diszt magának,
S kik eszközlik, hogy e csillag itt ragyogjon,
Melyet örök társul fogadjon „Orion".
Éljenek és éljünk! Mindenki „vivátoz":
Adjon Isten nekik erőt több munkához.«

(E verseket irta dr. Szabó Dávid a 8-ik kivételével, melyet Lukács Ödön lelkész irt.)

Igy ért véget ezen szép lélekemelő ünnepély, mely alatt Nádasi Irén és Blanka lelkes urhölgyek, valamint a kedves kis nyoszolyó leányok hevenyében gyüjtést

---

az 1881. év elején elhatározza az orgona elkészitését és a templom homlokzatának levakolását, mely két munka elkészitési ára 2650 frtban lett előirányozva. Majd több oldalról jött óhajtás következtében az egyház közgyülése által elhatároztatott egyhangulag. a templom tornyának elkészitése és teljes befejezése. Mely ujabb épités költségelőirányzata 3415 frtban állapittatott meg. Erre azonban az egyháznak pénze nem lévén, a szükséges költségeket kölcsön utján fedezte.

Fogadják e helyen is kegyeletes hálánkat és szives elismerésünket mindazok, kik e templom épitési költségeinek fedezéséhez adományaikkal járulni szivesek valának. Neveiket örök emlékül az utódoknak. aranykönyvünk lapjain örökitettük meg. Nem hagyhatjuk azonban kiemelés nélkül a város nemes érzelmét és buzgó áldozatkészségét. mely ugy a multban, mint a jelenben igen sokat áldozott egyházunk érdekében; s most legujabban is az egyház egyszerü kérelmére a torony tovább épitéséhez szükséges téglaanyagot 27,000 első osztályu téglában — mely ez idő szerint ezrenként 17 frtjával kél — az egyháznak dij nélkül kegyesen kiutalványozta.

A háládatosság erénye ellen vétenénk, ha különösen kiemelendő példa gyanánt meg nem emlékeznénk e helyen azon lelkes urnőkről, kik épitkezésünk ideje alatt a nemes női szivek minden jóra és szépre elég-

eszközöltek s nehány pillanat alatt 42 frt 44 kr. gyült be a torony javára, az örömanya pedig ugyan e czélra 25 forintot adományozott.

Az orgona épitő a legnagyobb vigyázat daczára is behuzta az egyházat; körülbelől 450 forinttal többe került az orgona, mint ahogy elő volt irányozva s nem is hibátlan, bár az egyház szakértők felülvizsgálata után vette át, kik akkor azt jónak állitották.

A felső-szabolcsi papi egylet is 50 forinttal járult a torony-szoba felépitéséhez oly feltétel alatt, hogy könyvtárának ott minden időben helye legyen.

Ugyanezen évben az egyház lelkésze megválasztatott debreczeni lelkészül, s erről a távirati tudósitást épen akkor kapta meg, midőn a toronygömb és csillag elhelyezve lett; azonban az egyház kérelmére megmaradt továbbra is Nyiregyházán, melyet az egyház azzal igyekezett meghálálni, hogy évi fizetését 200 forinttal emelte s kimondotta, hogy ha az egyház anyagi ügyei

séges erejével annyit tettek, annyit fáradoztak, nagy munkánk felsegélésére társadalmi uton. Midőn az adakozás és egyenes áldozatkészség forrása apadóban volt, ők karolták fel templomépitési ügyünket, s hangversenyek, műkedvelői előadások és egyéb nemes czélu inditványozások s azoknak hathatós keresztülvitele által ezerekkel növelték templomépitési pénztárunkat. Ezen nemes szivek egyházunk évlapjain megörökitve lévén, itt rólok egyenként nem emlékezünk meg; hanem mindnyájok iránt méltán érzett hálánkat, tiszteletünket és elismerésünket ezennel leteszszük gömbfeltételi örömanyánk Marsalkó Károlyné, született Görgey Ilona urnő őnagysága lábaihoz, ki e tisztséget elvállalni kegyes vala; s ki előtt városunk lelkes honleányai iránt érzett tiszteletünknek jól esik ezennel kifejezést adnunk.

Most már az Isteni gondviselés annyira segélt bennünket, hogy orgonánk a befejezéshez közel áll, a karzat el van készitve és a torony gombját Isten iránti hálával eltelt szivünk örvendezései között fel is tehettük.

Ha végig tekintünk azon nagy küzdelmeken, melyek által ezen eredményt elérhettük: mindenütt ott látjuk az Isteni gondviselés segélő hatalmát, ki bennünket törekvéseinkben és nemes irányu müködéseinkben soha el nem hagyott; biztatott, erősitett; fillléreinket annyira megsoka-

rendezve lesznek, erejéhez mérten fizetését ismét emelni fogja.

Az 1882-ik év deczember 17-én az egyházi uj törvények értelmében ujra alakittatott a presbiterium. Ekkor Gredig Jerémiás főgondnoknak ujolag megválasztatott, azonban ő nem volt hajlandó elvállalni továbbra az egyház főgondnoki tisztét. Lemondását az egyház fájdalommal vette tudomásul, egyszersmind 10 évi fáradhatatlan szolgálatáért és kiváló érdemeiért, melyek legkülönösebben a templom épités körül nyilvánultak, a közgyülés egyhangu akaratára, neve hű és buzgó sáfárkodásáért jegyzőkönyve lapjain az utódoknak örök emlékezetül hagyatott. Adjon Isten minden egyháznak ilyen lelkes és buzgó főgondnokot!!

A szavazás ujolag megejtetvén, megválasztatott főgondnokká Török Péter, ki szintén visszavonult a főgondnokságtól.

---

sulni engedte, hogy eddig felépitett templomunkra 43700 frtot költhettünk. Igaz ugyan, hogy van még 4500 frt adósságunk, s karzatot és szószéket kell készittetnünk, a templom belsejét és a székeket festetnünk kell: de hisszük, hogy az Isteni gondviselés erre is megsegit bennünket.

Itt áll tehát pompásan, magasra emelkedve immár templomunk tornya; hirdetvén mindeneknek a szeretet, szabadság, béke és felvilágosodás nagy eszméit. Itt olvashatjátok le időről-időre ti kik utánunk következtek az időben, ezen számra nézve kisded egyház áldozatkészségét és kegyes buzgóságát, melynek e torony, hisszük, hogy századokon keresztül magasra emelkedő emléke leend.

Az általános szokásnak hódolva átadjuk az emlékezetnek jelen irat rendiben azon egyének neveit, kiknek idejében e torony felépült, s kik annak befejezésénél mint egyházi elöljárók működtek. Megemlékezünk egyházkerületünk és egyházmegyénk főbb tisztviselőiről, a város, megye és törvényszék főbb hivatalnokairól.

1. Az egyház ez idő szerinti lelkésze: Lukács Ödön felső szabolcsi esperes; tanitója Varga Antal, ki már 29 év óta buzgósággal és kitartó szorgalommal tölti be nehéz hivatalát, mely idő alatt iskolája folyvást kitűnőnek találtatott az egyházmegyei küldöttségek által. Főgondnok:

Végre szintén egyhangulag megválasztatott Szikszay Pál megyei főügyész, ki a gyülésben jelen nem lévén, küldöttség által kéretett fel a főgondnokság elvállalására; ki magát a közszolgálattól vissza nem vonván, a főgondnoki hivatalt 3 évre elfogadta.

Ugyanezen alkalommal megválasztattak ujonnan a presbyterek is a következőleg: Gredig Jeromos, Török Péter, Mikecz János, Nagy Károly, Kovách Gergely, Király Sándor, Biró László, Deák József, Nagy Lajos, Fejér Imre, Barta András, Péter László, Kőmives Béla, Palaticz Jenő, Mezei János, dr. Szabó Dávid, Miklós László, Szikszay Pál, Fejér Barna, Menyhért János, kikhez a presbyterium a maga kebelébe tiszteletbeli tagul felvette a tisztes Biri Károlyt, ki a választásnál csak póttagnak jött be.

Ez évben az adóügy rendeztetett, a kezelés és adókulcs megváltoztatva lett, a tevékeny segédlelkész Vas Mihály terve szerint, melyről azonban a még meg-

Gredig Jeremiás; az iskolaszék világi elnöke Török Péter; algondnok Csécsy Lajos; egyházi jegyző Vas Mihály segédlelkész; ügyvéd Szesztay Károly. Az egyház presbyterei következők: dr. Szabó Dávid. Kovách Gergely. Szikszay Pál. Péter László. Mikecz János. Nagy Lajos. Saáry Pál. Incze József. Biri Károly. Biró László. Batáry Mihály. Barta András. Hagymási Lajos. Kövér Zsigmond. Pásztor Péter. Kis Mihály. Ormós Mihály. Kőmives Károly. Tóth Ferencz. Nagy Károly. Megyesy László.

2 Az egyházkerület püspöke: Révész Bálint debreczeni lelkipásztor; főgondnoka gr. Dégenfeld Imre; egyházi részről főjegyzője: Tóth Sámuel debreczeni hittanár; aljegyzője Illyés Bálint kisujszállási pap; világi részről főjegyzője: választás alatt van; aljegyző: Farkas Antal szathmári ügyvéd; levéltárnoka: Tóth Sámuel (fentebbi); ügyvédje: Tóth Antal; pénztárnoka: Némethy Lajos debreczeni pap; számvevő: Gelencey Pál debreczeni reáltanodai igazgató.

3. Az egyházmegye esperese Lukács Ödön; az egyházmegye gondnoka Ujfalussy József. Egyházmegyei tanácsbirák: egyházi részről Szikszay József nyirbátori. Buzik Zsigmond dögei. Tóth István ibronyi. Szabó Ferencz pazonyi. Elek Dániel őri lelkészek; világi részről Pilissy László. Szesztay Károly. Szaláneczy Endre, ifj. gr. Lónyay Menyhért. Egyházi

emliteni valók miatt ezuttal bővebben meg nem emlékezhetem, hogy már is szükké vált teremhez képest annál részletesebb képét adhassam az egyházunk történetében korszakot alkotó és fénypontot képező templom szentelési ünnepélyünknek.

A ki valaha egyházi jegyzőkönyveinket olvasni fogja, meg fogja látni, mily komoly és eszélyes előkészülettel ment az egyház ezen ünnepély elé, mily mindenre kiterjedő figyelem, providentia, mennyi aprólékos, de még is elmaradhatlan gondoskodás szükségeltetik egy ily nagyobb szabásu ünnepély megtartásához, hogy aztán zökkenés nélkül, mintegy selyem szálon folyjon le az egész.

Ezen előleges intézkedések íveket töltenek be melyekről majd emlékezzék meg a jövő századok történet irója.

Én egyenesen rá térek az ünnepély leirására, még pedig leghelyesebbnek vélem, hogy ehhez megszólal-

részről főjegyző választás alatt; aljegyzők Nagymáté Albert kislétai lelkész és Nagyváthi Ferencz kéki lelkész. Világi részről főjegyző Szikszay Pál megyei főügyész; aljegyző Szalánczy Ferencz. Házi pénztárnok Papp Károly laskodi lelkész; gyámegyleti pénztárnok Vitéz János lóránthházai lelkész; ellenőr Tóth István ibronyi lelkész. Tanitói gyámpénztárnok Horváth István kállói tanitó; ellenőr Varga Antal helybeli tanitó. Levéltárnok Görömbey Péter. Egyházkerületi képviselők Gonda Balázs berczeli lelkész és Pilissy László.

4. A helybeli ágostai evangelikus egyház lelkésze: Bartholomaeidesz János esperes és Farbaky József egyházkerületi jegyző; a római katholikus egyházé Verzár István alesperes; a görög katholikus egyházé Fekete István főesperes; az izraelita egyházé Friedmann Károly.

5. Egyházunk lélekszáma 1700; az ág. ev. egyházé 12711; a római katholikus egyházé 4972; a görög katholikus egyházé 2555; az izraelita egyházé 2053; görög nem egyesült van 12. Igy városunk lélekszáma 24003.

A nevelés ügye városunkban virágzónak mondható. amennyiben minden egyház igyekszik a kor szinvonalán álló népiskolákat fentartani. Ezeken kivül van városunkban egy keresztyén és egy izraelita leánynevelő intézet, egy 2 osztályu polgári felsőbb leányiskola és egy 6 osztályu ág. ev. gymnázium, 4 kisded óvoda.

tassam azoknak tollát, kik ez ünnepélyről a közvetlen benyomás hatása alatt tudósitást irtak, mert ez által e fénynap története a leghivebben lesz visszaadva.

„Feledhetetlen emlékü napjai voltak egyházunknak" — irja Vas Mihály a „Sárospataki Lapok" 1883-ik évi 26-ik számában, — „f. hó (jul.) 2-án és 3 án. Tiz éves munka, tiz éves aggodalmakkal teljes fáradozás eredménye feletti örvendezésnek napjai voltak azok. S ez öröm sokszorosan megédesült az által a szíves részvét által, melyet városunk kicsinyei nagyjai különböző felekezetü tagjai rang különbség nélkül tanusitottak e városban számára nézve legkisebb, de buzgóságban, lelkesedésben, bármelyikkel versenyző egyház iránt.

Munka nap volt. De a szíveket átrezgő öröm kiejtette a munkás kezéből a dolgozó eszközöket s vasárnappá szentelődött az, mert eljövének mindenek, hogy

Örömmel jegyezzük fel, hogy ebben a városban a különböző felekezetek közötti kölcsönös türelem azon fokon áll, amelye a kor előhaladott miveltsége megkiván, amit a különböző felekezetek azzal is igazoltak, hogy bennünket templomépitési nagy munkánkban az épitkezési anyagok behordása által is segitettek.

6. Városunk polgármestere Krasznay Gábor. főjegyzője Saáry Pál (ref. presbyter), aljegyzője Czupra Endre. Főkapitány Kerekréthy Miklós; alkapitány Kovács Károly. Főorvos dr. Mesko Pál. alorvos dr. Takács Alajos. Árvagyám Zajácz József. Városi tanácsnok Bencs László. Árvaszéki ülnökök Májerszky Béla és Nikelszky Lajos. Városi adópénztárnok Krajnyák György. számvevő Déry Károly, adóügyi tanácsnok Oltványi Endre. Városi házi pénztárnok Joszka János. Tiszti ügyész dr. Mesko László.

A város képviselete áll 200 tagból. kik közül 100 választott. 100 legtöbb adót fizető.

7. Megyénk főispánja Gräfl József; alispán Zoltán János; főjegyző Bégányi Ferencz (ref.); tiszti főügyész Szikszay Pál (ref. presbyter); alügyész. Mikecz János (ref. presbiter); árvaszéki elnök, Fintor József (ref.) főorvos: Dr. Szabó Dávid (ref. presbiter). királyi mérnök; Koczok László (ref.). Ülnökök: Péchy Gyula, (ref.). Böszörményi Kornél (ref.). Básthy Barna (ref.), Okolicsányi Géza. tiszteletbeli főjegyző: Miklós László (ref.) másod aljegyző: Novák Gyula. tiszteletbeli aljegyző: gr. Festetich Pál (ref.); pénztárnok: Megyery Gábor; főlevéltárnok: Ujlaky György (ref.),

imáikat a mi hála-imáinkkal egyesitsék; eljövének, hogy a buzgóságnak oltárán velünk együtt áldozzanak. Jövének nem csak városunkból, hanem megyénknek, országunknak távolabb eső vidékeiről is, és az örömünnephez való nagy előkészületeknek meg vala jutalma.

Már 2-án szokatlan élénkség szinhelye volt az „egyház-utcza“, melyből büszkén emelkedik fel sugár tornyunk égbe nyuló csúcsa, melynek ablakain már ott lobogtak az igaz hazafiság jelvényei: a nemzeti zászlók. Az erdők árnyas galyaikkal, a kertek illatos virágaikkal, a mezők zöld füveikkel szolgálatára állottak az ékitő kezeknek. A templomból a vonat felé vezető uton szép zöldfa sor rögtönöztetett, a templom kertté lett átvarázsolva, a karzat, az ablakívek, a székek virágfüzérekkel voltak behálózva s több helyen gyönyörü virágcsoportok vonták magukra a figyelmet, melyek pompázó cserepes virágokból voltak összeál-

---

allevéltárnok : Erdélyi Antal (ref.) Várnagy : Henter Antal (ref.), Pénztári ellenőr : Hvezda Pál. Pénztárnoki segéd : Vityi József (ref.). Főszámvevő : Kállay Ferencz. Alszámvevő : Mikecz Gyula (ref.). Törvényszéki elnök ; Kornis Ferencz. Törvényszéki birák : Szoboszlai Papp Károly (ref.) Gruden Ernő, Ábrányi Aurél, Virág Kálmán. Russu Endre. Fejér Barna (ref.) Megyeri Géza. Törvényszéki orvos : Dr. Flegmann Miksa. Törvényszéki jegyzők : Zoltán Aurél. Patkó Tamás (ref.), Bary József (ref.), Simon Viktor (ref.). Királyi alügyész : Ambrózy Mihály (ref.). Főjárásbiró : Kovách Gergely (ref. presbiter), aljárásbirók : Nagy Lajos (ref. presbiter). Dudinszky Gyula. Kunfalvy István. Járásbirósági jegyző : Vekerdy Máté (ref.)

Állami adófelügyelő : Böhm Hugó. Helyettes adófelügyelő : Papp László. Királyi adópénztárnok : Trux Bertalan. Királyi közjegyző : Somogyi Gyula. Távirda főnök : Debreczi Imre (ref.). Postafőnök : Huszár Ferencz. Dohánybeváltó hivatal főnöke : Gamberszky József. Vasuti főnök : Alsó József. Pénzügyőri biztos : Waltner János.

E templom tervet készitette Melhouse János ; épitette Király Sándor. (ref.)

Utódaink ! hitsorsaink ! A Krisztus által hirdetett szeretett nagy elve, mely az apostol szavai szerint is nagyobb a hitnél és reménységnél és mindörökké megmarad: készteti szivünket, hogy szóljunk ti hozzátok, kik velünk együtt a Jézus-Krisztusba lesztek költöztetve. Nem diceke-

litva. Az úrasztalának környéke egy kis berekké változott, melyet viritó rózsák és leanderek vettek körül. A templom bejárata előtt pompás diadaliv emelkedett, fenyő és tölgy galyakkal művészileg bevonva, melynek tetején e felirás volt olvasható: „A szeretet Istenéhez". E felirás betűi apró különbféle szinű virágokból oly meglepő ügyességgel, izléssel voltak összeállitva, hogy sokáig nem jutott eszébe a nézőnek, hogy elolvassa azt. S ez ékitések mind előkelő urnők: Palánszky Sámuelné, Marsalkó Károlyné s Krajnyák Györgyné őnagyságaik fáradságos művei voltak. Valóban bámulatos kitartást tanusitottak, s raktak virágot virág mellé reggeltől estig több polgár leánynak élén, hogy a templomot, mint egy menyaszszonyt felékesitsék.

Majd ugyancsak ezen napon d. u. 5 óra felé nagy számu néptömeget, fényes fogatokat láttunk kivonulni

dünk előttetek vallásos hitünk és buzgóságunk e szerény emlékével, mert ha mi dicsőitnénk is magunkat és munkáinkat, a mi dicsőségünk semmi. Mindezen eredményért Istennek nevére térjen örök dicsőség. De mint a jövendőben élő testvéreinknek, kik velünk együtt egy országnak, t. i. Isten országának polgárai lesztek, mégis jól esik buzditásul legalább annyit emlékezetbe hagyni, hogy igyekezzetek ti az anyaszentegyház külső épitésében legalább annyira haladni, mint a mennyire mi Istennek segedelmével képesek valánk. De fektessetek fősulyt különösen az egyház belső épitésére; a sziv tisztaság, belső kegyesség, lelki buzgóság emelésére és fejlesztésére, hogy az általános ember szeretet és Istennek dicsősége ne csak e templom tornyáról tündököljön, hanem mindenek felett mutatkozék e gyülekezetben otthonos jó rendben, a testvéri szeretetben, a nevelés ügyének felvirágoztatásában, az általános emberi tökéletesedés nagy elveinek megtestesitésében. Igy közeledhetik az emberiség, ezen általános vezérelvek megtestesitése által időről-időre, fokozatosan az emberi boldogság azon czélpontja felé, mely a Krisztus evangeliumában kitüzve van; mely szerint e földnek Isten dicsőséges oltárául kell állittatni, mely felett az emberi sziv leend majdan a soha megnem szűnő isteni tisztelet lobogó szövétneke; mely felé az örök atyai szeretet ama szózattal hajlik alá: áldás és kegyelem hozzátok. földi gyermekeim! Ámen!

Nyiregyháza, 1882. szeptember 24.

a vasut állomáshoz, hol a tágas pályaudvart egészen ellepte a kiváncsian várakozó sokaság; s midőn a Debreczen felől bejövő vonatból kiszállni látta Főt. Révész Bálint püspök ur ősz alakját, őszinte öröm és lelkesedés között hangzott fel az ajkakról az üdvözlő „éljen". Most Kovách Gerő főjárásbiró egyházunk presbytere szólalt meg az ünnepélyes csend között s szép beszédben üdvözölte a püspök urat, mire ő kenetteljes szavakkal meghatóan felelt.

Mig ezek történtek, berobogott a Szerencs felől érkező vonat is, mely ünnepélyünknek egy másik kiemelendő egyéniségét, öröm anyját hozta körünkbe, mélt. Gräfl József, megyénk főispánjának neje, br. Győrffy Róza személyében. Minek következtében a püspök ur öröm könyeket fakasztó válaszát követő „éljen"-ek, ez ujabb mozzanat által még inkább fellelkesitett tömeg ajkairól, megsokszorozva hangzottak fel, az örömtől ragyogó arczu, hódolatra késztő örömanya üdvözletére, kit bensőségteljes szavakban az ünneplő egyház lelkésze Lukács Ödön fogadott, mire ő méltósága kedves csengésü hangján, lekötelező szivélyességgel válaszolt. Most megindult a nagy tömeg vissza a városba a várt kedves vendégekkel. Elől az ipar egyesület testülete, kiket a város disz fogatán az öröm anya és a püspök ur követtek, utánnok a beláthatatlan mennyiségü sokaság. A paplak körül nagyszámu kiváncsi nép várakozott, sőt azt is mondhatom, hogy egy kicsiny csoport nagyon is türelmetlenül várta a „püspök bácsit". Ezen kicsiny csoport 24 fehér ruhába öltözött 5—10 éves kedves kis leánykákból állott, kik virágcsokorral kezökben, a paplak bejáratánál szivélyes „Isten hozta" üdvözléssel fogadták, s mig Nagy Lajos aljárásbiró s presbyter hatásos

üdvözlő beszéde s a püspök urnak feszült figyelemmel hallgatott válasza elhangzottak, a kis angyalkák körül fogták „az ősz bácsit“. Midőn a hivatalos fogadtatás véget ért, őszinte leereszkedéssel beszélt püspök ur a kicsinyekhez, a kik, midőn körükből távozni akart, virágaikkal halmozták el őt.

Ezek után püspök ur szobájába vonult, de csakhamar következtek a tisztelgések; legelső volt Verzár István r. kath. lelkész és esperes; azután Fekete István g. kath. lelkész s főesperes, majd Velkei Pál tanfelügyelő; azután Barthalomaeidesz János ág. ev. esperes és Farbaky József lelkész vezetése mellett az ág. ev. presbyteryum; azután Lukács Ödön esperes, és Pilisy László e. m. gondnok vezetése alatt, a f. szabolcsi ev. ref. papság. Másnap istenitisztelet előtt a megye tisztikarának élén Zoltán János alispán; az izr. hitközség nevében Haas Mór; az általános ipartársulat nevében Ferlicska Kálmán stb.

Az első napi tisztelgések azonban még mindig nem értek véget. Már 10 óra fele járt az idő, s a nagy tömeg folyvást ott hullámzott az utczákon a rendőrség rémületére, amenynyiben nagyon tartottak attól, hogy a közönség felhasználja az alkalmat, hogy tüntessen a tisza-eszlári eset alkalmából. Pedig a mi népünknek szive sokkal nemesebb, sem hogy ily lealacsonyitó érzelmek férhetnének hozzá..... És a rettegett fáklyás menet a legszebb rendben folyt le. Először a püspök urhoz járult a menet a ref. parochia elé, hol Mikecz János megyei alügyész és presbiter igen szép és lelkesült beszédet mondott, mire a Püspök ur meghatóan mondotta el: hogy csak annyiban illeti őt meg ez a fáklya fény, amennyiben alkonyatkor

szoktak fáklyát gyujtani, az ő élete is alkonyra hajlik már; hanem, a mint mondá sokkal inkább megilleti a tisztelgés a helybeli lelkészt, ki e diszes templom felépitésében oly sokat fáradott.

A menet azután az öröm anya lakásához vonult, kit Vass Mihály s. lelkész üdvözölt, mire kedves neje helyett férje a főispán válaszolt.

Más nap jul. 3-án már korán kezdett a nép öszszesereglení a templom körül, ugy, hogy midőn 9 órakor megkondult a harang s kinyiták a templom ajtaját, pár percz alatt szinültig megteltek a székek. A szóteljes értelmében egymás hátán volt a közönség, elfoglalva minden talpalatnyi tért, s még is igen nagyszámu nép maradt künn az ajtónál és a templom körül az ablakoknál állva.

Átrezegvén az orgona hangjai a sziveken, megzendült az ének az ajkakon s buzgóságteljes szivvel énekelte a sokaság a „Jövel szentlélek ur Isten"-t, majd a 233 dicséret 1 és 3 versét. Ezek után a sárospataki ifjusági énekkar mondott elragadó éneket, miközbe Révész Bálint püspök ur a szószékre lépett s gyönyörü imájával s a csak keveseknek adatott előadási erejével Istenhez emelte a sziveket, ez elragadó szépségü ima után a tiszaháti dalárda énekelt meglepő szépen. Most Lukács Ödön helybeli lelkész és esperes lépett a szószékre s mondott mély lelkesedéstől áthatva, kitünő szónoki erővel nagyhatásu beszédet I. kor. III. 11—13 versei alapján.

Ezután a gyülekezet orgona kiséret mellett a LXXXIV-ik zsoltár dallamára a következő szöveget énekelte:

„Áhitattal zeng az ének,
Néked ég s föld Istenének!
Oh hallgass meg népeknek atyja!...
Szerelmednek áldó fénye,
Szálljon e kisded szivére,
Hogy hallassék fiad szózatja:
Ki ártatatlan mint kis gyermek
Azé lesz az örökélet."

A keresztelést Nt. Illyés Bálint kis-ujszállási lelkész végezte, vallásos kedélyü, költői lelkének igen szép tanubizonysága volt a beszéd, melyet a keresztelendők felett mondott.

Most ismét a „sáros-pataki ifjusági énekkar" énekelt, miután az esketendő párok állottak elő. Peterdi Károly beregi esperes mondott ez alkalommal a figyelmet folyvást feszültségben tartó gyönyörü beszédet. Ezután a „Tiszaháti dalárda" éneklése alatt Nt. Kiss Áron szatmár megyei esperes lépett az Ur asztalához, hogy a szeretet szent vendégségét kiszolgáltassa. A tisztes ősz, de még mindig sugár alak meglepő jelenség volt az Ur asztalánál. Beszéde elején a nevezetes alkalomra röviden kitérve, aztán hitünknek lényegesebb igazságait meghatóan ecsetelte szép agendájában és lelkesitőleg, bátoritólag hivta fel a megterhelt lelkeket a szeretet vendégségben való részesülésre. Az első asztalhoz a szabolcsmegyei lelkészi kar a püspök urral élén állott ki, a nőket pedig a vallásos lelkületéről nevezetes öröm anya vezette a szeretet asztalához.

A szertartások befejezése után püspök ur lépett az Ur asztalához s rövid, de minden pontjában magasztos gondolatoktól csillogó beszédben s buzgó imádságban kért áldást Istentől a templomra, a gyülekezetre, a királyra, hazára és az egész emberiségre. Vé-

gül a „Sárospataki énekkar“ s a gyülekezet éneke rekesztette be a lélekemelő ünnepélyt.

Ezután a nagyvendéglő nyári étkező helyiségében közebéd tartatott, hol a pohárköszöntések sorát a püspök ur nyitotta meg, éltetvén a királyi családot. Majd a püspök urért Dr. Meskó László városi tiszti ügyész emelt poharat, a templom szentelési örömanyát Lukács Ödön éltette. Peterdi Károly és Szoboszlay József a különböző hitfelekezetekért. Illyés Bálint az ünnepély emelésére fáradozott nőkért. Farbaky József és Miklós László a működő lelkészekért, Kovách Gergely a városért stb. emeltek poharat.

Délután 5 óra tájban ért végett a kedélyes lakoma, mely után a közönség az iskola udvarára vonult, hogy az igazán szép nép ünnepélyt megtekintse, jól esett látni, hogy nem csak a lelkiekből, de az anyagiakból is kijutott a legszegényebbnek is. Kün a szabadban akáczok árnyékában volt felteritve. Az étvágyat gerjesztő izes ételeket elismert magyar gazdaszszonyok főzték s számos tüzről pattant leány hozta fel és kinálgatta. A lakoma után megindult a jó kedvü táncz és folyt egészen az éjféli órákig.

Délután 6 órakor vette kezdetét az orgona hangverseny. Igen szép számu közönség gyült össze a templomban, hol Szotyori Nagy Károly és Nagy Lajos orgona müvészek, a sárospataki énekkar és a Tiszaháti dalárda egymással nemesen versenyeztek, hogy a közönséget magasabb műélvezetben részesitsék. Virág József sárospataki theol-ifju pedig meghatóan szavalta a „Munkácsi rab“ czimü költeményt.

Este tánczmulatság volt a nagyvendéglő nagytermében. Gyönyörű volt a háziaszony, Gräfl József főispánné báró Győrffy Róza urnő, gazdag kékselyem atlasz ruhájában, arczán a mindenkit magához bűvölő szivjóság és lélek fenség nemes vonásaival, ki első volt a tánczolók sorában. Gyöngéd figyelme mindenekre kiterjedt. S mint az ünnepélyes nap minden egyes pontjánál: a templomban lelki buzgóságával, a közebéden nyájas lekötelező modorával: ugy itt is az ünnepélyes nap magasan kiemelendő szeretetteljes alakja volt. Egyesülve voltak a vidéki szépek a helybeliekkel, a jókedvü tánczmulatság világos virradtig tartott.

Megemlékezünk még e helyen azon szép áldozatkészségről és jótékonyságról, melylyel a közönség kicsinye, nagyja, gazdagja és szegénye egyházunk iránt viseltetett. Az örömanya 150 frtal, Gr. Vay Ádámné 50 forinttal, a Gr. Dessewffy-ek 40 forinttal, Keresztessy István 10 forinttal stb stb. járultak a templom épités költségeinek fedezéséhez. Özv. Kálmánczhelyi Jánosné ó-fejértói lakos 100 forintot adott harangra.

A hangverseny bevétele 198 frt 40 kr; a tánczmulatság bevétele 244 frt; persely pénz e napon 84 frt 50 kr. Az összes bevétel 1332 frt 20 kr. vala.

Ezeken felül a kegyes buzgóságukról ismert nyiregyházai ref. nők névszerint: Palánszky Sámuelné, Marsalkó Károlyné, Márton Gézáné, Sütő Józsefné, Péter Lászlóné, Fráter Sándorné, Fejér Barnáné, Lukács Ödönné őnagyságaik, Básthy Berta, Márky Anna és Jármy Irén kisasszonyok 280 forintot gyüjtöttek össze szószék és urasztal teritőre.“ stb.

Egy másik tudósitás, mely a „Debreczeni prot. lap“ 1883-ik évi 26-ik számában Andrássi Kálmán tollából foly, ismét más oldalról tünteti fel az ünnep örömét, adjuk belőle történetünk kiegészitése végett a következőket: „A mai ragyogó nap a nyiregyházai ev. ref. egyház történetében arany betükkel marad bevésve, minden időkre; de bár örömmel ismerem el, hogy e nap, melyen a szerény anyagi viszonyok között, buzgó áldozat készséggel emelt diszes imaház felszenteltetik, kiválólag a prot. egyház öröm ünnepe, még sem lehet ezt egyedül felekezeti jellegü ünnepül tekintenünk.

„Mert ha az anyagiasság e rideg korszakában naponta szemléljük a földi javak megszerzésére irányult mértéktelen hajszát; ha látjuk az élvvadászat és meterialismus kietlen vergődését: szivünk elszorul, segélyt egyedül az igazság és szeretet Istenében vetett renditbetetlen hitünkben találhatunk. Azért ma, midőn e város falai között Isten dicsőségére egy uj diszes imaház avattatik fel, melyben az isteni és hazafiui erények nemzetünk édes nyelvén fognak hirdettetni, érző ker. szivünk vallás különbség nélkül, a tiszta öröm érzetétől dobban meg.“ Ezeket mondá a többek között a kath. vallásu Zoltán János Szabolcsmegye szellemes alispánja, midőn a tisztikar élén szeretet püspökünket üdvözlé.

S ha a megye alispánja őszinte örömével adott kifejezést, hogy a nyiregyházai ref. egyház uj diszes templomát ünnepélyesen felszentelheté: bizonyára sokszoros örömérzet hatotta át az egyház minden egyes tagjának, különösen buzgó lelkészének szivét, hogy éveken át törhetlen kitartással folytatott áldott mun-

kásságok dicső emlék oszlopa; a műizléssel épült torony és templom bevégezve előttük áll.

Mert nem kicsiny dolog ám az, sok ezerekbe kerülő templomot emelni oly gyülekezetben, mely számban csak mostanában kezdett tulvergődni az ezeren, anyagilag pedig szegény iparosokból, földmüvesekből és soványul dijazott hivatalnokokból áll! Bizonyára csak is ugy lehetett ily nagyszerü eredményt elérni, hogy a gyülekezet „áldozó papja“ nem csak akkor forgolódott az Ur oltára körül, midőn az áldozat kövéréből dús asztalt terithetett, hanem áron is megvevén az alkalmat, erős bizalommal lankadatlan buzgalommal szállt ki az élet tengerének forrongó habjaira, emelve a nagyokat, biztatva a kicsinyeket, figyelő észszel, lángoló szivvel, erős kézzel tartva a kormányt, hogy kedvező révbe vezesse a gyülekezet hajóját! Hanem azt meg kell adni, hogy Nyiregyháza város közönsége sem olyan ám, hol az evangeliumi szózat süket fülekre találna. S ha a fejlődő város gyönyörüséggel tekint a karcsu toronyra nem sok akadhat olyan, ki el ne mondhatná, hogy ő is segitett azt magasba emelni. Ezért is méltán mondhatta a derék alispán, hogy azon napnak öröme nem fér meg az illető felekezet szük keretében.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ha az uj templom külső megtekintés után is csak kellemes benyomást tett a szemlélőre, a belső berendezés bizonyára sokszorosan fokozta azt. Már hiába!... a női izlés, elrendező talentum, bizony első tekintetre elárulta magát. Mily jól esett nem csak a szemnek, hanem a vallásos léleknek is a prot. puritán pókhálók helyett, élő virágokból alkotott gyönyörü csoportozatokban gyönyörködni! Mig azok a csunya

pókhálók megfogják a lelket, mint a legyet, hogy a buzgóságot kiszivják belőle, addig a szabad természet ezen jó illattal áldozó gyermekei: a virágok s az izlésteljes elrendezéssel előállt szépnek hatása, akaratlanul is fogva vitték a lelket, az örök szépségnek, jóságnak, igazságnak kiapadhatatlan kútforásához! —

— — — — — — — — — — — — — — —

Midőn egy orgona előjáték után kicsapott a vallásos érzés a megteljesedett szivekből s ragadta a szent ár a lelket:

„S im a buzgó nép: ifjak, vének....
Mint szent hullám zajdul az ének,
Majd csendesül és elhal lágyan,
— Az érzés szól csöndes imában. —“

A meghatott fő pásztor ajkairól mennyekbe szállt a buzgó imádság, karöltve a kérés, a hála, most le a szivbe, majd fel az égbe, a szent érzés tiszta tüzében elégetve a földi salakot, hogy minden földi szenytől menten szálljon az áldozat, mint jóillat füstölgése.

— — — — — — — — — — — — — — —

Egy öszhangzatos ének után az ünneplő egyház lelkésze Lukács Ödön esperes lépett a szószékre. Mint a szenthajdankor Salamonja, örömmel és buzgó lelkesedéssel állott meg a bevégzett pompás templom előtt s szentelte a Jehovának: ugy meglátszott a szónok egész lényén ama magasabb öröm, mely azok lelkéből tör elő, kik munkájukban nem a hiú emberi dicsőségnek, hanem az Istennek szolgálnak. A hallgatóság megérdemelt figyelemmel és méltó várakozással eltelve függeszté szemeit e szeretett papra. Beszédének alapigéjéül választá I. kor. 3. 11—13. Az öröm ünnepély legkiemelkedőbb pontja tagadhatatlanul e beszéd volt (a tudósitó véleménye szerint. Szerző) nem csak a formai szépség, hanem az azzal párosult

szónoki előadás következtében, Az értelmi mély meggyőződés, a tiszta igazságból származó odaadó érzés melegsége, mindenkit meggyőzhetett és azt hiszem meg is győzött, a kinek a való igazság iránt ép érzéke van. Isten segitségével bevégeztük immár, a minek bevégezhetésén magunk is annyiszor kétségeskedénk, mondá körülbelül ilyen formán — a prot. egyszerüség mellett is eléggé diszes templom, előttünk áll. De ez még nem elég. Magunkban is felkell épitenünk az Isten templomát, melynek szegletköve a Krisztus. Ezt kell aztán felékesitenünk a hit szin aranyával, a szeretet tiszta szin ezüstjével és a tiszta erkölcs drága köveivel. Megkisérleném e beszédet, ha bár rövid kivonatban is bemutatni — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Azonban az egyház ugy is elhatározta a többi tartott beszédekkel együtt kinyomatását s bizony-bizony nem hálátlan munka lesz megszerezni és olvasgatni! (alább következnek, Szerző.) Annyit még is megemlitek, hogy találóan jellemezte a szónok szereplését, a szintén kitünő szónok Farbaky József nyiregyházai evang. lelkész Lukács Ödönre tartott felköszöntőjében, midőn elmondá, hogy a reformáltak isteni tiszteletét ok nélkül vádolják sokan ridegséggel, hogy pusztán az értelemre fektetvén fősulyt, az érzelemre ható müvészetet teljesen kiküszöböli, mert ime meggyőződhetett ma mindenki, hogy csak a Lukács beszédjében is teljesen megvolt a kedélyre ható müvészetnek mind ama nemessége, a mely az érzésre közvetlenül hatni képes. Bizony meg volt!" stb. stb.

Ezzel befejezném, mint egy fény ponttal egyházunk történetét, hagyván a továbbiak részletesebb

leirását az utánnam következőknek, azonban ki kell e helyen még emelnem Szikszay Pál akkori főgondonokot, ki a rendezés nagy munkájában az egyház igazi szerelmétől áthatva fáradozott, s ugy tényeivel, mint áldozatkészségével, például adta magát a gyülekezetben, nem hiányzott a tett erő, s áldozatkészség a többi presbyterekben sem; Gredig Jeremiás hagyományos buzgóságával, Török Péter ifju lelkesedésével stb stb. elkövettek mindent az ünnepély magasztos sikerének kivivására.

Még csak arról emlékezem meg, hogy hosszas küzdelmeink után az 1886-ik évben sikerült felállitani második iskolánkat is, melynek vezetésére megválasztottuk Horváth István nagy-kállói tanitót. Isten nem hagyja el az öveit.

„Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!“

Legyen Istennek dicsőség, dicséret és hálaadás, Ámen.

Templom szenteléskor egyházi beszéd.

Nyiregyháza, jul. 3.

Irta s elmondta: Lukács Ödön.

Alapige I. Kor. III. 11—13. Más alapot senki nem vethet azonkivül, mely egyszer vettetett, mely a Jézus Krisztus. Hogyha valaki épit ez alapra aranyat, ezüstöt, drága köveket, fát, szénát, pozdorját, mindennek munkája nyilván lészen, és kinek-kinek épülete milyen lészen a tüz megpróbálja.

Mélyen tisztelt ünneplő gyülekezet! Mélyen meghatott szivvel emelem fel szavamat ez ünnepélyes megindító pillanatban érzem, hogy erőtelen tolmácsa lehetek csak azon érzelmeknek, melyek ez ünnepélyes órákban szivünkből kifelé tódulnak!...

Ime itt áll végre előttünk évtizedes munkálkodásunknak gyümölcse! Boltozatai alá gyültünk e hajléknak könyörögve:

„hajtsd meg uram a te egeidet és szállj alá“ (Zsolt. 144. 5.). Kérve őt, kit dicső végtelenségében az egeknek egei be nem foghatnak, hogy fogadja el gyarló kezeinkből ez áldozatot, hogy vegyen ebben állandó lakozást! Boltozatai alá jöttünk, hogy megemlékezzünk itt verejtékes fáradozásunkról, kétségeinkről, küzdelmeinkről, melyek között porszemet porszemhez hordva, követ kőre emelve, végre nagy munkánkat befejezéshez juttathattuk! hogy megemlékezzünk a mi Istenünk jóvoltáról, ki el nem hagyott bennünket, kezeinket megerősitette, csüggedő lelkünket megbátoritotta s tettre ösztönözte, a mi erőtlenségünkben elvégezte a maga erejét: megtanitott arra, hogyan lehet teremteni a semmiből az ő sz. lelkének oltalma alatt, a lelkesedés ereje által! Boltozatai alá jöttünk, hogy öröm könyek között bemutassuk neki szivünk hálóját, s a magasságba felemeljük áldó kezeinket ő hozzá, a ki jó és hatalmas egyedül, kinek mindörökké vagyon irgalmassága.

Tudjátok, hogy sokan a vének és atyák közül, midőn látták amaz első ház elbontását és a másik ház fundamentomának felvettetését, nagy felszóval sirnak vala. És óh azok közül mily sokan elhullottak s elaludtanak, nekünk pedig megengedte a jóságos Isten, hogy megérhessük ennek a második háznak örömét! Lehet-e csak egyetlen tagja is anyaszentegyházunknak, ki érzéketlen tudna maradni e napon, s el ne jött volna kiönteni itt hálás szivének öröm érzéseit?

Hiszen a földmivelő egy évi fáradozásainak gyümölcseit szemlélve a szépen megkoszorúzott mezőben, hálás szivvel borul le a természet oltára előtt. Ha embertársainknak megadjuk tett igéreteinket: vigasság és öröm szereztetik a házban! És mi most évtizedes küzdelmeinknek gyümölcsét, hű fáradozásainknak jutalmát látjuk magunk előtt; mi nem embereknek, de Istennek dicsőségére emeltünk hajlékot, melynek boltozatai alatt megpihenhetnek a fájó szivek; megtépett lelkek, melynek falairól a mult lelkesedése beszélend századokon keresztül a fiakhoz, unokákhoz, nemzettségről nemzetségre. És ha felgondoljuk, hogy a bölcs gondviselő minket érdemetleneket választott ki arra, a századok óta e helyen élt hitfeleink között, hogy az ő szent hajlékát felépithessük, s századok, sőt ezredévek folyhatnak le az idő nagy árján addig, mig ismét szükség lesz arra, hogy uj

ház épitessék itt az Isten dicsőségére: hogy ne teljesednék meg szívünk a hála és öröm szent érzelmeivel? Hogy ne szólanánk akképen Dávid király és prófétával: „Micsoda vagyok én, hogy ennyire elővittél?“ „Jöjjetek oh jöjjetek azért imádjuk, boruljunk le arczczal, hajtsuk meg térdeinket a mi teremtő urunknak előtte! (Zsolt. 95. 6. 7) Dicsőség és szépség vagyon ő előtte, erősség és méltóság az ő szent hajlékában! Adjatok az Urnak népeknek minden nemzettségei, adjatok az Urnak erősséget és dicsőséget! Imádjátok az Urat, az ő szent hajlékának ékességében.“ (Zsolt. 96. 6—9.)

Azonban e pontnál komoly kérdések szállják meg lelkemet! Vajjon fel vagyon-e már ékesitve Istennek tetszőleg e mi templomunk? Feltalálhatjuk-e már abban magasabb örömeinket? boldogságunkat? T. Gy! A keresztyénség ereje és boldogsága a folytonos küzdésben és haladásban áll, nekünk a külsőről folyvást a belsőre, a láthatóról a láthatatlanra kell tekinteni! Vajjon nem fát és pozdorját épitettünk-e ennek szeglet kövére, mely a tüzben megpróbáltatik? Jertek tehát ha gyönyörködünk e templom külső ékességében, hogy örömünk teljes legyen, rakjuk fel e templom szegletkövére a legdrágább ékességeket:

I. A testvér szeretet aranyát, hogy lehessen e hajlék valóban szentegyház, vagy is háza az egységnek a szeretetben.

II. A hit tisztaszin ezüstjét, hogy lobogtassa ez századokon keresztül a világ világosságát.,

III. A tiszta erkölcsiség drága köveit, hogy lehessen e hajlék nyugtató szigetje az élet háborgó tengerének.

I. Tegyük fel rá a testvér szeretet aranyát!

Salamon pazar fénynyel és pompával épitett hajdan az Urnak templomot, arany, ezüst és drága kövektől csillogott az óriási épület, szemkápráztató fény és az akkori művészet remekei pompáztak rajta mindenütt! Óriás Cherubimok terjeszték ki arany szárnyaikat a frigyláda fölött!.. Hol marad a mi egyszerü templomunk a Salamon templomának szemkápráztató ékessége megett? Itt egyszerüek a falak, arany és drága kövek faragványai nem diszesitik azokat! Mivel oh mivel ékesitsük mi fel e templomot, hogy kedves lehessen Isten előtt és állandó lakozást vehessen abban? Ne féljetek! Van nekünk egy kincsünk, mely drágább Salamonnak és a világnak minden

gazdagságánál, ezüstjénél, aranyánál és ez a kincs: a szeretetet! Salamon kincsei elfértek egy kis helyen, egy épület fedele alatt; aztán szétszórta azoknak darabjait az idő, a ragyogó érczoszlopok összeomlottak, a czédrusfák aranyozott virágait megemésztette a rozsda és a moly; magának a monumentalis épületnek helyén ma az enyészet angyala ül, diadallal mutatva az örök idő árjára, mely végül mindent az enyészet hullámai alá temet! Oh de a mi kincsünk változhatatlan és örök, nem fér be egy hajlék szük falai közzé!.. Mit a sziv belőle ölébe zár, csak egy csepp az oczeánból, csak egy szikra a végtelenből. Körül öleli ez a földet! Jut belőle egy termékenyitő szikra, egy áldó sugár mindenfelé. Betekint a magas paloták ablakain, megpihen az alacsony kunyhók szalma fedele alatt; a szenvedő ablakára leheli a vigasztalás fényét, a bünösnek szivébe a biztató reményt, a haldokló üvegesülni kezdő szemeire tulvilági fényt, a halál sötét éjjelébe az élet hajnalát, s nem férve meg e földnek légkörében éltetőjévé lesz a nagy mindenségnek.

Nézzétek e drága kincset teljes fényében és pompájában! Meleg sugarainak érintése alatt Bethezda gyógyforrásai fakadnak, a nyomorultak elvetik mankójukat, a vakok látnak, a betegek meggyógyulnak! S mint Salamon pompás templomának aranyozott hajóját hajdan mellékėpületekkel vette körül: ugy a keresztyénség egész földet befoglaló templomának, az Isten országának e jótékony intézetek áldott mellék épületei, melyekből naponként a legszentebb imádság nyujtatik Istennek; mert a szeretet imádsága az, mely áld, éltet és boldogit.

Nincs szó az emberi nyelvben, mely leirhatná a szeretetnek szépségét, áldásait! Azok a nemes szenvedélyek és nagy érzések, melyek a keresztyénség áldó ege alatt a tökéletesedés oly magas fokára emelték az emberiséget, a testvérszeretet nagy tanában birják gyökérszálaikat! Az erőszak és jogtalanság gygaszi kezeivel emelt válaszfalak, a szeretet szeliden zengő kürtjének hangjaira nagy részt összeomlottak s a romhalmazokat a testvéri szeretet üde repkénye futotta be. Ennek a szeretetnek idvezitőnk szivében felfakadt forrása ma már tengerré, világokat átkaroló Oceánná változott! Boldog, kinek szivében egy csepp van az Oceánból egy szikra annak boldogitó tüzéből. A családi hajlék fedele alatt a béke és megelégedés

áldó tűzhelyét gerjeszti az, a nemes férfiu kezébe a jog szabadság, ártatlanság, becsület törhetlen fegyverét adja az, a gyöngéd női szivben áldó hatalommá, gyógyitó balzsammá változik, mely előtt megalázza magát az erőszak, föl enged s áldozatra buzdul a közöny; mosolyt lehel a szenvedő könytelt szemeibe, érintése alatt az elébb meggyülölt élettel enyhülve kezet fog a kétségbeesett!!

Nem kérdi ez, ki Pálé, Kéfásé, Apollosé? hanem azt mondja, „mindnyájan egyek vagyunk a Krisztusban!“ Ott, hol segedelemről, részvétről van szó, meleg szeretettel ölel keblére minden embert vallás külömbség nélkül. Istennek templomává szenteli az emberi kebelt, s a szeretettel gazdag ember érintése alatt feldicsőül a föld, s virágok fakadnak a puszta halmok felett!!

És most a lelkesedés e pillanatában kérdezzük meg magunktól, hogy a szeretetnek valódi aranya-e az, melylyel e pillanatban templomunkat felékesithetjük? Vagy talán csak látszat, csak arany füst, mely a gyülölség, az önzés rozsdáját takarja? Vagy itt-ott talán még hozzá van tapadva a salak? Isten egyedül, ki vizsgálja a szíveket és veséket, én csak annyit látok, hogy a szeretet mellék épületei még nincsenek felemelve közöttünk; a nyomor még sohajt, a szenvedés még könyeket hullat, még van, ki a visszavonás mérgét cseppenti a család, a társadalom, a gyülekezeti élet szentélyébe! Jertek! birjon e pillanat lelkesedése reánk átalakitó hatással! hozzon mindenki egy cseppet egy szemernyit a szeretet tiszta szinaranyából s ékesitsük fel azzal e templomot, hogy örömmel választhassa lakóhelyül a szeretetnek atyja, Istene, hogy lehessen e templom valóban egyház, vagyis háza az egységnek, a testvér szeretet által.

A II-ik ékessége legyen e templomnak a hit tiszta szin ezüstje, hogy lehessen ez a világnak világossága.

Ha a szeretet a szivnek melegséget, a hit a léleknek világosságot kölcsönöz! Nézzétek hol állapodtak meg, hova jutottak ama nemzetek, melyek elolták a hit boldogitó szövétnekét? Sötét borzalmas éjszakába, melyet csak az ész meteor fénye világitott meg egy-egy pillanatra, de a melyet annak átfutó fényénél látni lehetett az az iszony és irtózat vala! A sziv az alacsony szenvedélyek láva folyamát szórta, a nemesebb érzel-

mek oda lettek taposva a földi iszap mélyébe; az ész fenn csapongó gőgjében gunyja lett önmagának; az emberiség boldogságára felállitott intézmények megtiportattak, üdvösségének eszközei a földdel tétettek egyenlőkké! A hitetlenség kezében a szabadság áldása átokká, termékenyitő, boldogitó ereje, pusztitó lánggá változott.

Hova vezeti még ma is a hitetlenség az embert? A föld alatti aknák szennyei közzé, felforgatni azt, mit a szeretet, hit, tudomány ezred éveken annyi áldozattal alkotott, összedöntögetni azon oszlopokat, melyeken a társadalom jóléte, előhaladása, békéje biztosan nyugodott.

És ennek a hitetlenségnek, melynek a felforgatás nagy műve az érdeke, mely előtt a semmi a minden; — a vakhit a hitkényszer a szülő anyja! Ott a szent inquisitiók vértermeiben, a máglyák lángjai, a gályapad kinjai, a börtönök halálhörgései között, a zsarnokság pallosa alatt fogamzott az! Mint a vakhit, a gyülölség és türelmetlenség fegyverével kezében a tudatlanság, babona éjszakáján, — ugy a hitetlenség a földi lét iszapjában érzi jól magát! Nagy tévedésben vannak azok, kik a korunkat rémületbe ejtő titkos törekvések miatt a felvilágosodást átkozva, vissza óhajtják terelni az emberiséget a vakhit borzadalmas szent homályába!...

Ne higyjük, hogy az a hit, melyre maga Isten tanitotta Jézus által az embereket, boldogtalanná tehetné a világot! Ne higyjük, hogy az a tudatlanság és babona sötétségébe volna hivatva csalogatni az emberiséget! hiszen az idvezitő épen ez ellen küzdött nemes lelkének minden erejével, azért mondja már maga Jézus a Máté szerinti evangelium VI-ik részének 26. versében, „ha a te szemed homályos leend, az egész tested is homályos lészen, ha azért a benned való világosság, homályosság: a homályosság mennyivel nagyobb lészen".

Épen ezért ajánlom már én a hit tiszta, szin ezüstjét vagy is a felvilágosult hitet, mint az emberi fejlődés és tökéletesedés alapfeltételét, ez kötözi az ember nemesebb vágyait a kéklő ég magasságához, ez a hit az, mely az embert ama magas nézpontra emeli, honnan világosan látja a czélt, mely elébe Isten által kitüzve van, ez az, mely az emberi szivben „az érzelmet kedélylyé, az értelmet szellemmé, az ösztönt akarattá di-

csőiti" s ezeknek összhangzó tevékenysége által az ember azzá lesz, minek teremtve van, Isten képére teremtett valóság, a teremtés koronája, a „földnek sava, a világnak világossága" (Máté 5.13. 14.). Ki előtt jelentést nyernek az élet titkai, kibékülnek az élet ellenmondásai, ki csak egy utat ismer, a fejlődés, előhaladás és tökéletesedés utját, ki meleg kedélylyel, a nemes lelkesedés bátorságával áll a nagy érdekek zászlója alá s ez utról nem csalja le a kényelem szeretet, nem ingatja meg az önzés s még életét sem tartja drágának, csakhogy „elvégezhesse örömmel az ő futását." Nem emeli átokra kezét a tudomány ellen, tudván, hogy „jaj annak, ki a villágosságot setétséggé változtatja" (Ezsaiás 5. 20) épen ez adja meg a tudománynak magasabb szárnyait. S midőn a tudomány a végtelenség titkai előtt szédelegve állapodik meg, megvilágositja annak szemeit; mert a hit látása épen ott mutatja meg erejét, hol az ész kiszámitásai eltörpülnek, mert „a hit épen azoknak mutatója, melyek nem láttatnak." (Zsid. XI. 1.)

Felölel az ilyen hit a müvészetből is annyit, mennyiben az örökszépség kisugárzását ismeri fel, melylyel Isten dicsősségének szolgálhat, eltanulja a természet összhangzó dicsénekét, helyet szentel templomában annak, hogy izlést, kedélymelegséget kölcsönözzön isteni tiszteletének.

És most nézzetek végig a világon! Ma épen ma itt és ott megrázkódnak „Siloám tornyai", megrendülnek a „fényes Babilonok", a vihar szárnyai mint kártya-várat fujják szét, az emberi jólét százados alkotásait, összetört áldozatok ezrei nyögnek az összehullott rombalmazok alatt, titkos láthatatlan hullámok csapkodják a társadalmi jólét alapját, öngyiloktól szétroncsolt koponyák, véres szivek, a fájdalom és kétségbeesés halvány alakjai jelzik azt az utat, melyen a vak hittől a hitetlenségig, a hitetlenségtől a vak hitig dobott emberiség halad! Ki bir bátran felemelkedni e rettenetes háborgás közepette?.. A hitetlen behunyt szemekkel, siket fülekkel rohan a veszedelem örvényébe! A hitetlen szorongva gondol a jövő pillanatra! Egyedül a hit telt kebel az, mely zavartalan nyugalommal tekint a világ forrongó változásira! Szivében Isten és szelid önmegadás a változhatlan akarattal szemben, még a halálban is az örökélet fénye száll reá, a hitnek szárnyain! Hát ugyan mi árthat ő neki?

Azért ha szegény vagy, ragaszkodjál e hithez, tudod, hogy „a szegénynek drága kincs a hit, tűrni és remélni megtanit.“ (Arany). Szenvedő szívedre e földön nincsen balzsam ír?! E hit szárnyain alá száll szívedbe Isten, s ahol ő van, ott nincs fájdalom. A kétségek árja hányja, veti életed romlandó sajkáját s már ott tátong előtted a kárhozat örvénye? e hit kiveszi kezedből az öngyilkot s elsimulnak alattad a dulakodó hullámok! S ha végre megáll előtted a halál: akkor is vigasztalódva mondod a költővel: „nincsen halál nem szól enyészet a sír hideg göröngyiről, csak por, mit porrá lenni késztet, csak az alak, mit szét töröl!“ (Tompa).

Jertek ennek a hitnek tiszta szín ezüstjével ékesitsük fel uj templomunk falait, hogy lehessen ez a világ világossága s kedvesebb leend ez Isten előtt Salamon templomának aranyozott oszlopainál.

III. Végre legyenek e templom ékességei a tiszta erkölcsiség drága kövei, hogy lehessen ez nyugtató szigetje az élet háborgó tengerének.

A tudomány, ha helyes uton halad, világositja az elmét, nemesiti a szívet, a művészet fejti az izlést, éberré teszi érzékeinket a szép és nemes iránt; de boldogságot, kebelnyugalmat, idvességet egyedül a tiszta hit alapján nyugvó erkölcsiség adhat az embernek.

A tudomány és művészet korunkban a fejlődésnek magas fokát érte el, virágzó világvárosokban pompás csarnokai emelkednek ugy egyiknek, mint másiknak! De vajjon boldogitották-e ezek haladásuk arányában az emberiséget? Én ugy látom s ugy ismerem a történelemből, hogy csak ott és addig harmatoztak ezek áldást az emberiségre, ahol és ameddig a józan hit alapján nyugovó erkölcsiséggel kezet fogva végezték munkáikat.

Az a tudomány, mely megtagadja Istent, megtagadja az erkölcsöt is s rothadást idéz elő a társadalomban, a hazai életben, eladóvá teszi a jellemet, eladóvá teszi a hazát, mint Rómát Jugurtha idejében. Az a művészet, mely lelépve az erkölcsi alapról, hitvány kenyérkeresetté aljasulva, a szív gyenge oldalára, az érzéki vágyak fölgerjesztésére számit s pénzért árulja a mérget, mely megrontja az ifju szív üde ártatlanságát: ezer láthatatlan csatornán keresztül beszivárogva a családi szentélybe,

kiégett szívű korcsokat nevel, kik képtelenek lévén nagy érzések és nagy szenvedélyek ápolására, kiejtik kezökből az apáktól átvett szent örökséget.

Egyetlen iskola az még ma is, mely magában véve is üdvöt, boldogságot áraszt, mely tökéletességre neveli az emberiséget és ez a tiszta erkölcsiség iskolája! És a legtökéletesebb erkölcsiség tanitója a Krisztus, kinél ember még nem szólott bölcsebben, kinek ajkáról a szeretet méze a vigasztalás gyógy-balzsama csepeg, s kinek tudományában „foly az itélet mint a víz, és az igazság mint a sebes patak.“ (Am. 5. 24.)

Ezen isteni bölcsesség nevelő iskolája ez ujonnan épitett templom is. Mig a világi bölcsesség gyakran versengést, gyülölséget támaszt s kevélylyé dagasztja a gyarló emberi kebelt, harczra ingerel önmagunk, az élet és az Isten ellen: addig itt azt tanuljuk: légy szelid és alázatos! azt tanuljuk meg: hogyan lehetünk békében a világgal, magunkkal és Istennel. Mig a csillagász merészen méri az égi testek távolságait, mi oda tekintünk a hit csillagára, mely azt sugározza ki! Ne féljetek! „a mi Atyánknak házában sok hajlékok vannak“, mig a régiségbuvár fölvont szemöldökkel keresi a történelem előtti idők avas maradványait s kételyei támadnak a természet bölcs berendezése felett, mi gyönyörködünk itt a „mezők liliomaiban“, melyek a gondviselés bölcsességéről beszélnek; mig a természet elrejtett erőinek búvára önhitten kérkedik a villany és delej megragadó felfedezéseivel, mi a szeretetet tüntetjük fel, mely a világot körülöleli, melynél még sincs e világon nagyobb áldást-hintő delej-folyam, mert hiszen ez körülöleli a földet, átnyul egy pillanat alatt a világ-Oceánokon, általa világrészeken túl enyhület dereng a nyomor áldozatai felett, benne együtt éreznek az emberiség jobbjai; sőt ennek hatása még nincs ki meritve itt, mert titkos szálai összekötik az idegen népeket, összekötik a földet az éggel, a gyarló embert a tökéletesség Istenével, s mint egy csodás aranyhid feszül e mulandó hazából az örökkévalóságba, melyen a halhatatlanság angyalainak zengő léptei közlekednek. Mig Darwin álmatlan éjszakáin keresztül fölállitja a létérti küzdelem nagy tanát, mely szerint az erős kiirtja a gyöngébbet, mi azt mondjuk itt, „valamit akartok, hogy az em-

berek cselekedjenek ti veletek, ti is azt cselekedjétek azokkal", arra tanitjuk az erőset: emeld fel a gyengét a porból, s megczáfolva látjuk az egész tudós rendszert a gyöngéd szívü anyában, ki leggyöngébb gyermekét ápolja a legforróbb szeretettel. Ha a hatalom, a gazdagság csábitó kigyója kisért, oda tekintünk a Krisztusra, ki a világ kincseit és gazdagságát hidegen dobta a kisértő lábaihoz az igazságért, s megtanuljuk itt megelégedni a kevéssel, gazdagságot keresni a szegénységben. S ha híven végeztük ezt az iskolát s keblünkben maradandó lakozást vettek annak elhintett magvai, kiemelkedünk a porból, erős izmaink az erény oszlopára feszülnek, s jellemünk erősebb leend az aczélnál s végül megajándékoztatunk a lélek drága gyümölcseivel, melyek a szeretet, öröm, békességes türés, kegyelmesség, jóság, hit, alázatosság, mértékletesség. (Gal. 5. 22.)

Jertek, ékesitsük fel e hajlékot a tiszta erkölcsiség drága köveivel, hogy lehessen ez nyugtató sziget az élet háborgó tengerén.

Oh, mily boldogitó tudat az, hogy van egy hajlékunk, mely a testvérszeretet háza, a világ világosságának épülete, és végre megnyugtató, pihentető sziget az élet háborgó tengerén. Van-e közöttünk csak egyetlen lény is, ki elmondhatná, hogy neki nincs szüksége szeretetre, világosságra s szívnyugalomra? Oh a szeretet oly sokszor számüzve van a világ kebeléről, a világosság oly gyakran elrejtőzik sötét felhők mögé, s élet-sajkánk oly gyakran hajótörést szenved az élet tengerén. De itt e szent helyen folyvást a szeretet fénye rezg! A világosodás és tökéletesedés, a szabadság és igazság menyei eszméi, a humanismus nagy érzései itt mindenkor hiven ápoltatnak s ha üldöztetnek: itt mindenkor oltalomra s törhetlen bástyákra találnak, és a megsebbzett szívnek mily jól esik itt lélekben a szerető Atya keblére borulva, kisírni bánatát.

Szülék! apák és anyák! Szeressétek e házat, hol gyermekeitek, szívetek örömei, reményei a szent keresztség által felvétetnek Isten országába, megerősittetnek a hitben a Confirmátió által. Ifjak! szeressétek e házat, hol kebletekben a leendő férfinak erejét, erényét, boldogságát tanuljátok megőrzeni. Öregek! szeressétek e házat, hol gyöngülni kezdő szemeitek előtt a túlvilágnak biztató fénye rezg. Házastársak! szeressétek e házat,

hol szívetek szerelmét Istennek ajánltátok. Megfáradott szívek, megterhelt lelkek! szeressétek e házat, hol a szent igékben vigasztalás, a szent vendégség asztalánál igaz testvéri érzet, enybület, öröm, reménység, nyugalom, boldogság száll szívetekre. Sors üldözöttek, vesztés kinjai alatt kesergők, titkos bánat terhe alatt nyögők, az élet hajótöröttei! szeressétek e házat, siessetek ide mindannyiszor tört hajótokkal, roncsolt szívetekkel s itt lehull szívetekről a bánat mérges kigyója, ártalmatlanul mint a hajótörött Pál apostol kezéről a mérges vipera.

Ime e pillanatban, midőn minden jó szívet az öröm, a lelkesedés és hála szent érzelmei töltenek el, melegen hivlak fel mindnyájatokat e felséges intézmény gyámolitására, ne sajnáljátok a szeretet szentegyházának, a világ világosságának és a világ pihentető szigetjének oltárára feltenni filléreiteket! Joga van ennek, mely annyi köny és vér, annyi ellene támadt vihar és megpróbáltatás között is folyvást megőrzé a legszentebb érdekeket, az emberiség legféltettebb igazait, joga van az egész világ részvétéhez. Legyen azért munkás a ti, irántunk való szerelmetek! Tudjátok! valaki, egygyel az én kicsinyeim közül jót tesz, ugy tekintem, mintha én velem tenné azt, azt mondja az Ur.

És most nagy Isten, fogadd el kezeinkből e templomot, áldd és szenteld meg ennek falait! Áldd meg azokat, kik e szent helyen fogják időről időre az igét hirdetni, áldd meg igaz tudománynyal, keresztyéni bölcsességgel, szerénységgel, hogy tisztán lobogjon itt a hit szövétneke, tisztán csergedezzen a szeretet patakja! Kiméld meg ez egyházat nehéz viharoktól, megpróbáltatásoktól annyi küzdelem után, hogy a békés napok nyugalmas óráiban épithessük sikeresen bensőleg nagygyá és erőssé a te anyaszentegyházadat! Áldd meg időről időre azokat, kik bánattól megterhelt szívökkel ide jönnek vigasztalást keresni, hogy enyhet és nyugalmat találhassanak itt minden körülmények között, áldd meg mindazokat, kik e templom felépitésében munkálkodtak, mindazokat, kik bennünket nagy munkánkban testvérszeretettel segitettek, áldd meg mindazokat, kik eljöttek részt venni örömeinkben. Áldd meg és szenteld meg e gyülekezet nagyjait kicsinyeit. Áldd meg e várost, ennek minden rendü s vallásu polgárait, hogy a béke, szeretet, egyetértés itt egymást csókolgassák! Áldd meg e hazát, adj ennek békés fejlődést, anyagi szellemi jólétet, szabadságot,

előmenetelt!.. Neked pedig, ki egyedül vagy hatalmas és a legszeretőbb Atya, legyen dicséret, dicsősség, tisztesség és hálaadás szent fiaddal, a Jézus Krisztussal mától fogva mindörökké Amen.

Keresztelési beszéd és ima.

A nyiregyházai ref. templom szentelésekor, 1883 jul. 3-án mondotta: **Illyés Bálint.**

Legyetek üdvözölve kedves remény bimbói a szülei kebelnek, legyetek üdvözölve itt ez Istennek szentelt falak között, a vallás, a szeretet vallásának nevében!

E vallásnak isteni feje és szerzője, ki szeretete meleg sugáraival ölelte be az emberiség nagyjait és kicsinyeit, megváltó Jézusunk mondá egykoron: „Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket, mert ilyeneké a menyeknek országa!"

Az ő nevében, az ő szavai értelmében hoztak ide titeket is ártatlan kisdedek, hogy annak tisztelőivé avassunk fel itt, kinek dicsőitésére épültek e már-már felszentelt falak.

Szent, szent, szent e hely, mint az az ártatlan gyermeki kebel, melyben a mennyország lakozik.

De e falakon kivül, mint zugó és hánykódó tenger, a küzdelmek ezer vészeivel, s a szenvedélyek felcsapkodó hullámaival zajong az élet.

E mozgalmas, e hánykódó tenger veszen titeket is karjaira ártatlan kisdedek!.. Ez fejti ki a bennetek szunnyadó isteni erőket, magasztos érzelmeket, ez emel az emberi méltóság magaslatára; de ugyanez mérgezheti meg kebletek szentélyét, dulhatja fel abban az ártatlanság paradicsomát, s a szenvedélyek erős viharával a bün és kárhozat örvényébe sodorhat, a kin és nyomor kősziklájához paskolhat.

Ezért emelünk mi titeket, s ezért emeljük általában a kisdedeket, — a mi hitünknek sorsosait, — az életnek alig ébredő szakában az urnak oltárára, hogy legyen e hely, honnan kiindulnak, örök béke part rájok nézve, hol az élet küzdelmei ellen meg-megujuló erőt, bátorságot meritsenek; s ha megtört szivvel térnek vissza-vissza majd: enyhet, vigaszt találjon keblök itt.

xxx

Ezért helyhezünk mi titeket ártatlan kisdedek! mindjárt a földi pálya kezdetén szent vallásunk kebelére, hogy legyen ez lábaitoknak szövétneke a kisirtetek harczában, legyen ez vezércsillagotok a tökély és boldogság szent czélja felé, melynek világánál tisztán lássátok rendeltetésteket.

Oh vajha e csillag, a hitnek csillaga ragyogna mindenkor az életnek utain felettetek! s bevilágitva a sötét pályatért, s felfelmutatva az ártatlanság paradicsomát, ama földi mennyországot, — mely most lakja kebletek, — mindannyiszor visszavisszavezérelne Istenhez, s a földi porhazából az Örökkévalóhoz emelné lelketeket!!

Jertek, oh jertek Istennek hivei! kik már ismeritek az életnek küzdelmeit, s ismeritek a vallásnak felemelő, boldogitó erejét azokban; s midőn itt, e most szentelt falak között, — mint első zsengét helyhezzük ez ártatlan kisdedeket a vallás oltárára, hogy legyen az lábaiknak zsámolya, életöknek soha ki nem alvó szövétneke: kérjük reájok Istennek kegyelmét, imádkozván ekképen:

Isten, kegyelmes atyánk oda fent a mennyben! kinek szereteted fénylő sugára ömlik el az egész mindenségben! Szeretetből teremtéd te az embert, szeretetből hivtad lételre ez ártatlan kisdedeket is, kiket e neved dicsőitésére most szentelt oltáron, országod polgáraivá avatunk fel a kereresztség által.

Vedd fel őket jó atyánk a te szövetségedbe, hogy választottaiddá legyenek, s vezéreld hatalmas karjaiddal az életnek szövevényes ösvényen, hogy sok örömet, kevés fájdalmat találjanak azon!

Neveld fel őket szüleiknek örömére, édes hazánknak s az emberi társaságnak hasznára, s anyaszentegyházad dicsőségére!

Lebegjen védő szellemed felettök és mindazok felett, kik rokon érzettel ajánlják őket mostan kegyelmedbe s kisérik majd évek mulva az életnek utain!

Lebegjen védő szellemed e szent hajlék felett is, honnan ők s majdan több kisded társaik kiindulnak az életnek ösvényére! Add, hogy legyen ez mindenkor bölcsője a hitnek, honnan kikelve égi erényekkel teljesedjék be a gyermeki kebel; legyen ez menhelye, aziluma majd az életutain kifáradottnak;

legyen ez, mint a Nóé bárkája megtartója s szabaditója mindazoknak, akiket keblére öleli! Ámen.

(Keresztelés.)

Az örök szeretetnek Istene legyen vezére és oltalmazója e kisdedeknek a tövises pályán! Nevelje fel őket a hitben, reményben és szeretetben.

Boldogitsa ez életben, s üdvözitse majd a halálban a Jézusért. Ámen.

Templomszenteléskor mondott esketési beszéd.

Irta s elmondta: **Peterdy Károly** *beregi esperes.*

Jöjjön továbbra is áldás, kegyelem és segedelem stb. —
— — — — — — — — — — — — — —

„A föld — melyen állasz — szent föld!“

Az előidőkor szent hajdanában — egy égő csipkebokor mellett hangzott el eme figyelmeztető ige — melyet én ime most ez ünnepélyes alkalommal hozzátok intézek K. jegyesek!

Igen, mert ez a hely — e föld is melyen ti most állotok szinte szent föld!.. hiszen éppen ti is egyik közelebbről érdekelt kiváló tanúi vagytok annak, mikép avattatott szentté e hely, ez urnak szentelt oltár, mely előtt ti is most szint oly remegéssel, aggály s reménytől áthatott izgatottsággal állotok; mint egykor az Urnak ama választottja az égő csipkebokor előtt, ki midőn az élet küzdelmes pályájára hivatva, Isten szt. hegyéhez a Hórebhez közeledett, megdöbbenve hallá ez égi szózatot:

„Old le a te saruidat lábaidról: mert a föld melyen állasz szent föld.“

A kecsegtető remény mellett, melyet az önzetlen szivből fakadt vonzó szerelem oly híven dajkál: ugyebár befészkelte magát egyszersmind a ti kebleitekbe is a hidegen számitó kétely?!

Az élet ily elhatározó fontos pillanatában — az egymásért hőnn dobogó hű sziveket is — az öröm mellett félelem, a bizalom mellett remegés fogja el.

Habár elvitázhatlan is ez állitás igazsága, miszerint „bölcsek csak az élet vége felé vagyunk, hanem többnyire könnyelmüek, midőn a világba lépünk“, de mégis az élet ily nagy for-

duló pontjánál, — a megmásithatlan szt. eskü kimondásánál, az elhatározó „holtomiglan s holtodiglan“ szó kiejtésénél, a törvényes összefüzés órájában lehetetlen, hogy komoly meghatottság ne szállja meg akaratlanul is — még a legkönnyelmübb mátka párt is. Bármily édes feltétlen reményt füzzön is ilyenkor a czél kedvező sikeréhez, de nem tudván mi sors vár reá családalkotó életpályáján, lehetetlen, hogy midőn elhagyja e felszentelt hajlék küszöbét, a családi élet nyiló ajtajának kilincséhez reszkető kezekkel ne nyuljon.

Avagy nem természetes is-e az, hogy midőn eddig megszokott viszonyainktól szakadnunk kell, érzetünk elborul, még ha valószinü boldogságnak is megyünk elé, tudjuk mit hagyunk hátra, de nem tudjuk mit rejt jövőnkben a sors fátyola?!

K. jegyesek! az élet e válságos perczében szabad legyen figyelmetekbe ajánlani hazánk nagy fiának ezen szellemdús mondatát: „a siker áldása Istennél van, embernél a becsületes igyekezet, s a kinél ész, jellem és jó szív szövetkezett, arra nézve nincs bukás ez életben!“.

Véssétek kérlek szíveitekbe e jelmondatot ti is k. j.! s ez adjon irányt élet-pályátokon, s ha olykor-olykor keresztutra találtok, saját szíveitektől kérjetek tanácsot, s mindég ugy cselekedjetek, mint tiszta lelkiismeretetek sugalja, arra gondoljatok, ki onnan felül néz le reátok, tudván hogy ő a szívek és vesék vizsgálója, s ő az, aki a'z élet különféle változásai között is gondot visel.

Igen, gondot visel a szenvedés nyomor sanyarai között is, mikor néha annyira fejünk felé tornyosulnak a vészt rejtő fellegek, s oly soká elkinzanak az egymást felváltva érő csapások, mikor súlyai alatt már-már roskadozunk s a kétségbeesés hullámjaitól ide s tova hányattatunk, bizonynyal ezeknek kiállására Isten végzésén való megnyugvás, Istenbe helyezett bizalom kívántatik, mely egy, a legszebb erkölcsi boldogságunkat elősegéllő erényeink közzül.

De valjon birtok-e ti K. j. ezen erényekkel?! Félő: hogy ezen kérdésre tagadólag kell felelnetek, mert ugyebár alig ér bennünket valami kis részben veszély, szerencsétlenség, tüstént panaszra, zúgolódásra nyilnak ajkaink, vagy ha egyikünket magasb polczra emelt a sors mint a másikunkat, vagy egyikünk

alacsonyabb sorsba helyeztetett mint a másikunk, nemde merészek vagyunk még az isteni gondviselést is kárhoztatni, pedig balgaság, mert állapotunkhoz képest még boldogabb s megelégedettebb életet élhetünk, mint azon szerencse fiai, kiknek sorsát irigyeljük.

Ugyan kérdem, mit ér a rang, hivatal, méltóság: ha nincs családi boldogság, ha áldás helyett átkok kisérnek sirunkhoz, nem boldogabb-e annál az a szegény alacsonysorsú, ki éltét hű családi s baráti körben, nyugodtan s megelégedetten töltheti?

Ne zúgolódjatok azért soha a szenvedések — még a sors csapásai alatt sem, hanem bizzatok Istenben, hiszen meg van irva: „Minden gondotokat ő reája vessétek: mert ő neki gondja van ti reátok!“, „Keressétek elsőben is Istennek országát és annak igazságát, azután mindenek megadatnak ti nektek“, továbbá:

Ne feledjétek, hogy a családi életben nem szabad hiányozni a sziveket forró szeretet hevével egybeolvasztó azon viszonynak, mely azt boldogitja!

A vallásos érzeten táplálkozó, hűség és szeretet alapja a családi élet boldogságának, ez a férjek és nők összefűző aranyláncza, ez azon üdv-eszközlő géniusz, mely kitartásra ösztönöz, reményeinket éleszti!

Ami a nap a természetben, az a szeretet és hűség a házas életben, ez kútfeje minden áldásnak, ez az élet minden örömeinek s boldogságának.

Vallásos érzeten alapuló szeretet és hűség nélkül a legkitetszőbb emberi tökélyek is elvesztik becsöket. „Ha angyalok nyelvén szóllnék is, — ugymond az apostol — ha szeretet nincsen bennem: olyan lettem mint a zengő ércz és a pengő czimbalom.“

Az igaz keresztyén érzi is magában a vallásnak ezen erejét, egész valóján a szeretetnek lelke ömlik el. Szereti Istenét, „megtartván reménységének tántorgás nélkül való vallását“ — „járulván hozzá a hitnek bizonyos bizodalmával, s a gonosz lelkiismerettől megtisztult szivvel“. Szereti emberfeleit, részt vesz azoknak örömeikben, osztozik fájdalmaikban, és „Örül az örülőkkel, sir a sirókkal!“

Jól tudja, hogy a lélek üdve, a test jólléte, erkölcsös érzet, józan gondolkozás, szeretet, jó cselekvés, ipar s munkakedv által eszközölhető kedvező sikerrel.

Jól tudja, hogy a gyémánt bele eshetik a mocsárba, a sár körül veszi; de nem szennyezi be, nem hathat belsejébe, hogy becsét s tisztaságát megrontsa; mig a vas, a legtisztább helyen is rozsdát és foltokat kap.

S e tudat arra ösztönzi, hogy az ő erkölcsi életének becse és tisztasága is, e drága értékü érczhez legyen hasonló, ne szeplősitse azt meg semmi szennyfolt, ne kapjon rozsdát mint a vas.

K. jegyesek! ez a tudat vezéreljen titeket is család alkotó élet pályátokon. Ez éltetek jövőjére oly nagy behatásu, magasztos perczben, mi lehetne más az én lelki pásztori ön zetlen utasitásom, vagy szives jóindulatból eredő baráti s testvéri tanácsom, mint az eddig rövid vázlatban elmondottaknak figyelmetekbe ajánlása, kérlek fogadjátok azt kedvesen, s tartsátok meg emléketekben.

S most midőn e szent helyről kiléptek — a családi hajlék küszöbén belől, — mint a régi pogány ősök, varázsoljátok át ti is a házi tüzhelyt oltárrá, s gyulaszszátok fel azon a vallásos érzet hevétől gerjedt szeretet tüzét, s égjen az ott — a hűség lángjában szüntelen kiolthatatlanul.

Ha ezt müvelitek; ne féljetek, mert Isten lesz veletek, már pedig: „ha Isten velünk: kicsoda ellenünk.“

S végül még arra kérlek szeretett ifju mátka párok: Legyen szent, szent és kedves előttetek mindenkor e hely, hol most frigyetek általam szentesittetik, s házassági szövetségtek Isten szent nevében megerősittetik.

A mint e templom egyes alkatrészeit az Isten s vallás iránti vonzó szeretet s magasztos érdek hordta egybe, s az együttes buzgalom épité fel: ugy csoportositsátok ti is magatokban a különbféle erényeket, s egyesült erővel épüljetek a jóban, s nevekedjetek a gondviselő atya iránti odaengedő gyermeki szeretetben!!

A mint e szent ház falai vész és viharban szilárd alapon nyugodva fennállanak; oly szilárd, vagy még szilárdabb, s ren-

dithetlen legyen vész és csapás idején is szivеitekben az Istenben helyheztetett keresztyéni bizodalom!!

A mint ragyog ez épület tetőzetén az evangyéliumi jelvény a csillag, s diszes ékitményeül szolgál annak: úgy sugározza vissza a benső keresztyéni érzet tiszta fényét a ti erkölcsi éltetek, s mint a keleti bölcseket vezérlé Jézus jászol bölcsőjéhez a csillag: ugy vezéreljen ez is titeket, s jelölje az utat nektek is az üdv honába, s ékeskedjetek ti is szünet nélkül a jó cselekedetekben!!..

Igen! tekintsétek e szent hajlék tetőzetén ragyogó protestáns jelvényt, Krisztus zászlója gyanánt, s e lobogó alatt haladjatok hova tovább előre, Isten szent nevében bátran előre!!!

Mielőtt azonban elindulnátok, hivjátok tanubizonyságul házassági szövetségtek megszentelésére és megáldására Istent, ki a szivek és vesék vizsgálója, s előtte, és ez ünnepet szentelő diszes gyülekezet előtt, a sziv legigazabb őszinteségéből fakadó érzelemmel fennhangulag nyilvánitsátok ki, megkötendő frigyeteket, illetve szándékotokat, — fogjátok meg azért egymásnak jobb kezét.

(Következett a. kérdés-, eskü-, ima és megáldás.)

Imák és beszédek.

Az Ur vacsorája kiszolgáltatásakor a nyiregyházi ev. ref. templom felszentelése alkalmával 1883-ik év julius hó 3-ik napján.

Irta és elmondta: Kiss Áron, porcsalmai ref. lelkész és szatmári esperes.

A te kegyelmed legyen tovább is velünk szent foglalkozásunkban Isten, jó atyánk a Jézusban. Ámen.

Még nem ért meg egészen a tartomány gabonája az aratásra, még nem jött el az aratás zsengéje bemutatásának rendes ideje, hogy annak uj kenyeréből áldozhassunk az urnak, s ime szokatlanul hetedszer is fel van teritve az ő kenyérrel az asztal és én is ide álltam, hogy e szent asztalhoz hivjalak titeket. Igen, isten félő hivek, mert ez a nap, mely ma reánk derült, melyen ez evangyélium szerint reformált keresztyén egy-

házközség, a nagy Isten dicsőségére emelt s már teljesen elkészült imaházát ohajtja magasztos czéljára ünnepélyesen felavatni, édes tisztünkké teszi nekünk, hogy ugyan ez alkalommal mutassuk is fel itt az örökkévaló előtt mindazon szent szolgálatokat, melyekkel e gyülekezet jó Istenét, e hajlék falai között lélekben és igazságban imádni kivánja.

Ezért emeltük már itten ő hozzá, a mult áldásiért háladó-, jövőnk reményiért bizodalomteljes imádságainkat. Ezért hallgattuk itt e jelentőséges ünnepélyre vonatkozólag a köztünk hirdetett lélekemelő szent igéket s ez igék szivekig ható fejtegetését.

Ezért kivántuk e szent helyre hozatni, kiket e szülékének szerelmi zálogul ő közelébb adott, azon kisdedeket, hogy itt idvezitőnk meghagyása szerint, tegyük ünnepélyesen tanitványokká, megkeresztelve az Atyának, fiunak és szentléleknek nevébe őket; felfogadtatva az illető édes és keresztszülékkel az ő keresztyéni neveltetésöket.

Ezért kivántuk, hogy „dobogó keblü szüz menyasszonyát, hozza fel az ifju felebarát“ s itt, hol rá az örök szeretet atyja vár, itt tegye esküjét a házasuló pár, hogy az, ki a szivek, vesék vizsgálója, legyen tanuja, hogy hűségét társához mindenik megójja.

Ezért ohajtottuk, hogy itt most kezdetben tegye meg legszentebb fogadalmát is minden, ki e szent közösség körébe tartozik, ki Istennek velünk egy hittel áldozik, hogy ő a megtartó ur Jézus Krisztusnak hálás tisztelője s hű követője lesz; hogy viszont nyerhesse mindenik zálogát és biztos pecsétét az ő örök kegyes üdvezitésének. Ezért, e templomszentelési ünnepélyes alkalomnál fogva állottam én is e szent asztalhoz, mint a kinek e most elsorolt szent foglalkozásokból ez a kiváló rész s megbizatás jutott, hogy itten az Urnak halálát hirdetvén, az ő végrendeleti vacsoráját tinéktek kioszszam.

De tán kérdezhetné itt tőlem valaki, hogy e jelen öröm ünnepély s idvezitőnk kinos halála emléke miképen illeszthetők össze? Bölcsődal, menyasszonykoszoru, sirfátyol? — Igen jól!... Egy egész élet hadd álljon itt!.. A ki létre hozott, az költ fel sirunkból, s vegnélkül ama más életben boldogit.

Nem, — nem hirdetnék most ez ujonnan emelt falak a nagy Isten dicsőségét, nem hangzanék köztük feltámadás s élet, ha a Jézus Krisztus kiomlott vérével meg nem alkotja a hitetlen népek közt örök szentegyházát, s meg nem váltja a bűnök szomoru eredményétől e szentegyház tagjait. Óh bizony az ő keresztjéről alá csordult drága vére lett a mi ujjá születésünknek pirosló hajnala. Nem, nem is költi fel e megváltó halál szivünkben a válás emésztő fájdalmát; mert mi tudjuk, hogy csak 3 kurta napig tartott ő felette a kajánság ugy vélt győztes diadala; s most fent a fénynapok tüztáborán felül, hol Isten kiváló dicsősége székét helyheztette, — ott élvezi ő már örök dicsőségét, ottan boldogitja végtelenül az ő üdvezült hiveit. Azért már az ifju keresztyén egyház első öröm ünnepén az első pünköstben is, hirdette az ő szent halálát diadalérzettel az örvendező apostoli sereg, s hangoztatá hiven a lelkesült Péter, hogy „ama názáretbeli Jézust, a kit ti gonosz kezeitekkel keresztfára fészitvén megöltetek; azt a Jézust feltámasztotta az Isten a halálból, mely dolognak mi mindnyájan bizonysági vagyunk. Annak okáért az Isten jobb karja által felmagasztaltatván és a megigért szent lelket megnyervén, kitöltötte azt, a mit ti most láttok és hallotok.Térjetek meg azért és keresztelkedjetek meg a Jézus Krisztus nevében és veszitek a szent lélek ajándékát". Csel. 2 : 22, 23, 32, 33.

Óh azért bár első felemlitésénél az ő halálának megdöbben is a kegyetlenségen, érző szivünk, de öröm váltja fel azonnal e megdöbbenést, öröm villanyozza fel keblünket az ő dicső feltámadásának ösztönszerüleg következő emlékezetére! Nem, nem rövidülnek a sirfelett sem meg Istennek karjai: él a mi fejünk és mi is élünk ő vele!

Az ő isteni megdicsőittetésének lelkesitő tudatával hivlak azért ez örömünnepen titeket ő hozzá, hogy jertek ide, kik megfáradtatok s meg vagytok terhelve büneitek miatt és ő itten megkönnyebbit titeket.

Óh oly sokak az élet fáradalmai! Mi megfáradunk itt a természet viszontagságai, a létfentartás szükségei s a mások bántalmai hordozásában, a sokszerü kötelességek teljesitésében. Minket terhelnek mindenek felett éltünknek bünei, a me-

lyek szivünket ólom sulylyal nyomják; mert nem tudtuk betölteni a törvényt, nem szerettük mindenek felett az Istent, nem szerettük embertársainkat mint magunkat; sőt a bünös vágyak szenvedélyek azok bántalmára s indulatunk tüze mi magunknak is megrontására vittek. Ily sokszerü fáradalom miatt ellankadtak, ily nyomasztó terhek sulyja alatt nyögők vagyunk mi mindnyájan

Jertek azért ide megfáradott hivők, megterhelt társaim, itt a könnyebülés! Nincs a természetnek oly visszás folyása, nincsen az életnek oly kinzó szüksége, nincs a társaságnak oly nyomasztó nyüge: mely ellen kitartó erőt s vigasztalást ne nyujtana Jézus a főgondviselés üdvadó tanával. Nincs az elfajult emberi szivnek oly sértő fulánkja, melynek elviselésére türelmet és erőt ne adna a tanitványától elárult, boldogitott népétől halálra üldözött s még is gyilkosaiért imádkozó Jézus felséges példája. — Siessünk azért ide ő hozzá, és ha lelkünk éhezi és szomjuhozza a vigasz igéit, halljuk meg most itten az ő szájából, hogy „az én testem bizony étel, és az én vérem bizony ital"; erősitsük tehát s tápláljuk ezekkel csüggeteg lelkünket az örök életre.

Jöjj ide te szegény, szolgaságra jutott, te társaidtól is megvetett, gyalázott, és lásd meg itten, hogy még is egy, — a legfőbb felség nem utál meg, de örök kegyelme asztalához hiv és méltóztat tégedet; lásd, hogy ha a földi nagyok ajtajai oly sokszor becsukvák is e földön előtted, itt szabadon mehetsz, a meghallgattatás reményével, mindig a világ Urához. — I t t e n s z a b a d s á g v a n!

Jöjj ide te, kit tán kegyelő szerencse, születés vagy a jó Istentől nyert lelki testi jelességid más emberek fölé emeltek s helyheztek, és ott a magasban szédelgő fejed már nem látja, hogy te is a koldussal azon eredetü por vagy, és nézzed miként itt, leteszi a király fénylő koronáját, hatalompálczáját s magát töredelmes szivvel vallja Isten bünös szolgájának. — Lássad, te is az vagy: i t t e g y e n l ő s é g v a n!

Jöjj ide te a ki iránt elhültek a részvétteljes szivek, kitől az emberi könyörület is már végképpen elfordult, s nézd hogy az emberek legtökélyesbike, az Isten fia mint szeret mint áldozik, hogy megelégitsen, hogy végképp boldoggá tehessen téged is. I t t a t e s t v é r i s é g m e g d i c s ő ü l é s e!

Jövel ide minden bünös, kit vétkeid rég érzett terhe nyom, kit a bűnök gyászos eredménye sujtol, kit a végszámadás gondolata rémit! S emeld fel megváltód keresztjére hivő lelkednek szemeit, s lásd meg ott Jézust, ki kinos keresztjén is a gonosztevőnek boldog édent igér. Nincs bűnödnek olyan mélységes örvénye, hogy abból lelkedet ő ki ne emelné, nincs földi éltednek olyan pillanata, hogy abban előtted meg ne nyithatná a kegyelem ajtaját. Itt a várt idvesség!

Óh jöjjetek ide mindnyájan ti Isten megáldott hivei, és ha már az arany kalászokkal habzó mezőkön láttátok, mily nagyok az Isten cselekedetei, hogy betölt a föld az ő gazdagságával; ha itt is látjátok, hogy készen áll e ház, mely már az ő háza s a mennyek kapuja: áldozzatok neki hálás szivetekből minden áldásiért, áldozzatok Isten azon kegyelméért, melylyel e szent hajlék felépitésében mind e napig nektek segélyetekre volt; és tegyetek itten szent fogadást az ő üdves parancsinak hű követésére, hogy lelketekben is visszhangozzék ama boldogitó szózat, melyet a Zákeus házában egykoron mondott a megtartó, hogy „üdvessége ma lett ennek a háznak."

S hogy ez úgy lehessen, jertek kezdjétek most és kezdjük mindnyájan lelkünk áldozatát büneinkről valló vallástételünkkel s azok bocsánatát Istenünktől kérő esedezésünkkel, ekkép fohászkodván:

Irgalmas Isten, imé én megromlott erőtelen bűnös, töredelmes vallást tészek te előtted minden titkos és nyilván lévő büneimről, melyeknek elkövetésével a te szent törvényidet általhágtam; vallást tészek mindentudóságod előtt, hogy nemcsak elmulasztottam teljesitni parancsolatidat, hanem azokkal ellenkező sok vétkes tetteket is vittem végbe. Az én lelkemnek gondolatai, szivem szándékai, vágyai és indulatai naponként ellenkezők valának törvényiddel; nem szerettelek téged mindenek felett akaratod hű követésével, nem szerettem embertársaimat azok jólétének gyarapitásával, hanem nekiek, sőt sokszor magamnak is ártottam sokszerű vétkes tetteimmel.

De mind e bűnöket lelkemből megbántam s ezekkel magamra vont büntetésidnek elengedéseért hozzád folyamodom irgalomnak atyja. Te ki megigérted, hogy a mely órában a bűnös ember megtérvén hozzád kiált, meghallgatod őtet és álnok-

ezt vegyük és együk, mert a mit ez itt jelez az ő teste, mely mi értünk töretett meg: — és egy szent érzelem, a szívbeli hála érzelme tölti el mindnyájunknak keblét.

Ki látná be Uram a te jóságodnak véghetetlenségét, ki mérné meg a te irgalmad mélységét? ki úgy szeretted még bünei között is az ember-világot, hogy egy szülött fiadat adtad érette, hogy minden, valaki ő benne hiszen, el ne veszszen, hanem örök élete legyen.

Óh Uram, adj nekünk szent lelket, hogy az a tiszta hála, mely lelkünket e te idvezitő kegyelmed hitére betölté, tegyen minket most e szent vacsorának méltó részesivé, ne lankadjon soha jövőre sem hívő kebelünkben, hanem inditson minket minden bün elhagyására, szent parancsolatid hű követésére s tegyen egykor méltó örökösivé szent fiad országának.

Elveszszük és megeszszük óh Isten e kenyeret, de te magad szenteld és áld meg nékünk ezt, hogy legyen ez ama Jézus által igért életnek kenyere, legyen örök zálog mindnyájunk szivében, hogy a milyen igaz hittel részesülünk itten e kenyérben, épen oly bizonynyal részesülünk egykor Isten kegyelmében a Jézus által megszerzett üdvességben. Óh add hát jó Atyánk, hogy ez a szent kenyér lelkünket valóban táplálja s tartsa meg az örök életre! Ámen.

(A kenyér kiosztása után folytatva.)

„Hasonlatosképen“ — igy folytatja szent Pál az uri szent vacsora szereztetésének igéit — „a pohárt is vette a Jézus, minekutána vacsorált volna, ezt mondván: e pohár amaz ujtestamentom az én vérem által, ezt cselekedjétek valahányszor iszszátok az én emlékezetemre; mert valamennyiszer eénditek e kenyeret és iandjátok e poharat, az Urnak halálát hirdessétek miglen eljövend“

Vegyük hát mi is e poharat; az ő rendelete szerint, és adjunk hálát az Istennek, igy szólván:

Kegyelmes Isten, itt van e bor is — mint az uj szövetség jelvénye előttünk, mint a Jézus értünk omlott drága vérét példázoló szent jegy, a te oltárodon; hálával veszszük fel és iszszuk ennek poharát is, mint Urunktól nyujtott zálogát büneink megbocsátásának.

Óh ha eseteink terhe lelkünkig hat, s te a bünök súlyát itt elveszed rólunk; ha megkönnyebbülő kebelünk hálája szent egedre felszáll: fogadd el azt tőlünk mint viszont zálogát megváltó Jézusunk hű követésének. Te hozzád hálás csak a megtérő lehet, ne hagyj hát hogy ismét elforduljunk tőled; ne hagyj, hogy kiessünk örök kegyelmedből.

Szenteld meg e végre most is e bort nekünk, hogy vehessük azt, mint Jézus drága vére s kegyelme pecsétét, hogy erősitse az lelkünkben a hitet, mely szerint te örök jóságú Istenünk, ki a mi üdvünkért kifolyni engedted a Jézusnak vérét, nem engedsz minket elveszni a kárhozat örök halálában. Gyámolits és biztass a te szent lelkeddel, hogy egykor te nálad nem földi itallal, de a menny üdvével és a Jézus Krisztus szent társaságával elégittetik meg boldogságot esdő szomjuhozó lelkünk. Amen.

(Zárszavak és ima az egész gyülekezet urvacsorában részesülése után.)

Igy szerzette keresztyén hivek édes idvezi·őnk a szentséges végvacsorát; igy éltek ezzel mindeddig az igaz hívők Krisztus halálának hálás emlékezetére, hitöknek erősitésére, bünbocsánat és idvességvárásuk bizonyságára, atyafiui szeretetök tanúsitására, megtérés fogadásuk megujitására: miképen ezzel mi is most jó Istenünk kegyelméből éltünk.

Mielőtt azért e szent helyről eltávoznánk, jertek köszönjük meg szívbeli hálával e nagy kegyelmet, melyet az irgalmas Isten szent fia asztalánál szemünk elé tárt és lelkeinkkel közlött; eképen szólván:

Irgalmas Isten, édes jó atyánk, megvigasztalt szívvel, hálás érzelmekkel távozunk el szent fiad asztalától, hol lelkünket kegyelmes igéreted szent jegyeiben és biztositó pecsételben részesitetted! Bünnel terhelt lelkünk bánata el van már végképen enyészve, mert terhünket Jézus a te bünbocsátó kegyelmed tengerébe elmeritette, büntető igazságod méltó félelmét keblünkből elüzte, örök élet után sóvárgó szívünket az üdvesség élő reménységével megelégitette.

Óh kegyelmes atya, e megkönnyebbült, e megelégitett nyáj, mely ez helyben lakik, s mi ennek Jézusban szerető rokoni,

mindnyájan hálásan [illegible] ezt néked s lelki szent örömmel [illegible] fel hozzád, hogy a te hű néped ez uj szép templomban, melyet most a te tiszteletedre ünnepélyesen felavatott — ujitsa a meg szentnél teveled kötött szövetségét. Óh add e szent szövetségre a te áldásodat! Teremts kérünk téged ez uj templom falai közt uj szivet e gyülekezet minden tagjába. Add hogy a hit s remény buzgalom vezesse őket valahányszor tehetik ide e te uj hajlékodba, és a buzgóság szárnyain kereshessenek fel s találhassanak is meg tégedet mindennapi imádságaikban. Nyisd meg azok előtt, a kik ide jőnek, kegyelmed ajtaját, hogy társaloghassanak te veled lelkökben és lehessenek a te szentséges akaratodnak [illegible]. Hirdettessed itten nagy sikerrel evangyéliumod vigasztaló, erősitő és éltető igéit. Szaporitsad azoknak számát, a kik itt egy [illegible] lettek és lesznek. Lövelj örök szeretetednek szent tüzéből hő lángokat azok kebelébe, a kik itt isteni, emberi és [illegible] szeretetet esküsznek, hogy tőled és egymástól soha se el ne szakadjanak. Szállj le gyógy-balzsamoddal minden szenvedő lelkekbe: vigasztald, erősitsd mindenható kegyelmeddel a szenvedőket, a számtalan elhagyatottakat, üldözötteket, özvegyeket és árvákat. Emeld fel irgalmad karjaira, gyógyitsd meg lelki nyomoruságukból az elesett bűnösöket. Elégitsd meg lelki táplálékkal [illegible]okat, a kik éhezik és szomjazzák az igazságot: táplálj szent fiad érettünk megtöretett testének és kiontott vérének jegyeivel a megtérő és örök életre törekvő hiveket, segitsd őket jó igyekezetökben szent lelked segitségével! Szenteld meg mindnyájunkat a te dicsőségedre, hogy örök hálával neked éljünk, neked haljunk, s téged a mennyben is mindörökké dicsőitsünk. Amen.

A nyiregyházai ev. ref. egyház belhivatalnokai.

a) Lelkészek a nyiregyházai ev. ref. egyházban.

1. Vay Mátyás 1654.
2. Tarczali János 1705—1714.
3. Szabó János 1714—1730.
4. Szigethy János 1730—1760.
5. Szénássi báthori Nagy István 1760—1774.
6. Papp Pál 1774—1777.
7. Horváth Mihály 1777—1778.
8. Szentpéteri József 1778—1786.
9. Molnár somogyi János 1786—1789.
10. Bagdi Mihály 1789—1797.
11. Domján Sámuel 1797—1831.
12. Ferge József 1831—1835.
13. Kovács János 1835—1865.
14. Gyöngyössy Sámuel 1866—1870.
15. Lukács Ödön 1870-től a mai napig.*)

b) Segédlelkészek.

1. Kálmánczhelyi János 1858—1860,
2. Papp Károly 1860—1863.
3. Porzsolt József 1863—1866.
4. Ducs György 1874.
5. Takács Gyula 1880—1881.
6. Szük Endre 1881—1882.
7. Bakos Kálmán 1882. juliusáig.
8. Vas Mihály 1882—1885. mártiusig.
9. Tolnay Miklós 1885. juliusig.
10. Rácz István 1885. juliusától 1886. deczemb. végeig.
11. Hubay József 1886. végétől mai napig.

---

*) A lelkészekhez volna még számitandó Bujdosó nevü lelkész, kiről a hagyomány emlékezik; de felőle biztos adatunk nincs.

c) Tanitók a nyiregyházai ev. ref. egyházban:

1. Kópis János 1825—1830.
2. Gyöngyösi Juhász Péter 1830—1834.
3. László András 1834—1840.
4. Nagy János 1840—1842.
5. Fodor János 1842—1844.
6. Funyi Dániel 1844—1846.
7. Horváth Gábor 1846—1847.
8. Lovass Károly 1847—1850.
9. Sziny Pál 1850—1851.
10. Varga Antal 1851—1853, ekkor most nevezett tanitó Pazonyba változott, helyébe:
11. Dolinai Károly rendeltetett, de még azon évben visszahivatott ismét:
12. Varga Antal s itt működik mind e mai napig.

Az egyház második iskolája 1886-ban felállittatván megválasztatott:

13. Horváth István.

d) Főgondnokok:

1. Muzsay János 1819—1832.
2. Inczédy György 1832—1846.
3. Török Péter 1846—1853.
4. Jármy Menyhért 1854—1862.
5. Kovách Gergely 1862—1865.
6. Veszely József 1865—1867.
7. Szesztay Sándor 1867—1872.
8. Gredig Jerómós 1872—1883.
9. Szikszay Pál 1883—1886.
10. Jóna Mihály 1886—mai napig.

e) Algondnokok:

1. Bartha László 1819—1828.
2. Balogh István 1828—1833.
3. Török Péter 1833—1835.
4. Filep István 1835—1836.
5. Török István 1836—1839.
6. Török Péter 1839—1843.

7. ifj. Bartha László 1843—1850.
8. Pásztor János 1850—1854.
9. Szesztay Sándor 1854—1860.
10. Nemes Farkas 1860—1865.
11. Bene József 1865—1869.
12. Deák József 1869—1874.
13. Szabó Sándor 1874—1876.
14. Kövér Zsigmond 1876—1881.
15. Csécsy Lajos 1881—1886.
16. Deák József 1886—mai napig.

Javitandók:

Lap	sor	helyett	olvasd
26	alul 2	„D. o"	„Do.
27	felül 1	Buystruch	Bystruch
28	alul 12	fel.	fel,
42	felül 15	Zsigmond.	Zsigmond,
90	alul 10	antiquo	antiqua
103	alul 2	anyi	annyi
130	felül 14	tetczett	tetszett
137	felül 5	tetczik	tetszik
145	alul 2	115 act. 158	115 act 11.
158	felül 1	nemesebk	nemesebb
175	alul 1	hozzá bizonyos Czelder és Pongrácz nevü tolvajok.	hozzá „bizonyos Czelder és Pongrácz nevü tolvajok" (sic!)
241	felül 15	„cassino"	„casino"
303	alul 14	„cassino"	„casino"
414	alul 10	Paszabra	Pazonyba

Utó szó.

Előfizetési felhivásomban igéretet tettem volt, hogy a helyben kebelezett egyházaknak is fogom adni történetét s mint e munkából látja a t. olvasó, csak is az ev. ref. egyház történetét adtam tüzetesen.

Szükségét látom annak, hogy e tekintetben magamat igazoljam! Mindenek előtt a mű tartalmának tetemes és előreláthatlan kibővülése gátolt meg abban, hogy huzamosabban foglalkozzam a két kath. egyház történetével; de nem csekély akadály volt az is, hogy a nevezett egyházakra vonatkozó adatokhoz oly mérvben nem juthattam, hogy azon egyházak történetét kellőleg kidomborithattam volna. Miért is ezen akadályok miatt, ez idő szerint, meg kell elégednem azzal, hogy igérjem, hogy majdan, midőn a város történetére vonatkozó, már fennebb jelzett hiányokra kitérek, még egy harmadik kötetben az egyházak történetéről is meg fogok emlékezni.

Nem esik ezen kategoria alá az ág. ev. egyház, melynek viszontagságos multjának ecsetelésénél az egyház történetéről is kellőleg és körülményesen megemlékeztem.

Óhajtom, hogy e szerény munka legyen tanulságos olvasmány mindazoknak, kik e város iránt érdeklődéssel viseltetnek!

Isten velünk!

Nyiregyháza, 1887. január hóban.

Lukács Ödön.

Függelék

Szerkesztői jegyzet

– LUKÁCS ÖDÖN ÉS MŰVE –

Alapvető várostörténeti munka reprint kiadását tartja kezében az olvasó. Bármennyire igaz, hogy a történelmi forráskritika az elmúlt száz évben fejlettebb, árnyaltabb, mondhatni „kritikusabb" lett, mégis csak Lukács Ödön volt az első, aki összegyűjtötte és feldolgozta az akkor rendelkezésre álló okleveles és egyéb várostörténeti dokumentumokat. Megalkotta ezzel az első várostörténeti összefoglaló monográfiát, amit azóta minden várostörténész ősforrásként használ fel munkájában. Szerencsére Nyíregyháza történeti, néprajzi irodalma már meglehetősen gazdag. De egyik szerző sem tudott – feltehetően nem is akart – nagyon letérni a Lukács Ödön által megrajzolt és kicövekelt várostörténeti fejlődés útjáról. Részletkérdésekben persze hitelesebbé dimenzionálták a képet. Másfelől új dokumentumok kerültek és kerülhetnek még elő.

Mindez feltétlenül indokolta az 1886-ban megjelent Lukács-mű újrakiadását. Gondoljuk csak meg: ennek a monográfiának a megírásakor még nem voltak alapos részlettanulmányok – legfeljebb szórványos feljegyzések –, és a levéltári anyag is feltáratlan volt. Mégis, Lukács Ödön nekifogott és tisztességgel megcsinálta Nyíregyháza történetének első összefoglalását. Hiábavaló lenne számonkérni ettől a monográfiától a történelmi folyamatok mai szemléletünk szerinti értékelését, ám adataiban és nem utolsósorban a hasznos és célszerű városi patriotizmus ébren tartásában, és új életre „galvanizálásában" ennek a könyvnek pótolhatatlan szerepe van és lehet.

Mi jellemezheti Lukács Ödön munkáját? Elsőként talán a tisztelet a városalapító és azt felvirágoztató nép – túlnyomó többségében tirpákok – iránt. Másodjára a művelt férfi (több nyelvet is ismert, hiszen a forrásokat enélkül nem tudta volna feldolgozni) mélységes humanizmusa, együttérzése a város és környéke népének viszontagságos küzdelmeivel, élni akarásával.

Ki volt hát Lukács Ödön? Életrajzát unokája, *dr. Lukács Zsófia* ny. történelemtanár róla szóló életrajzából ismerhetjük meg a legrészletesebben. (Megjelent a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Könyvtári füzeteinek 4. számaként 1985-ben, Lukács

Ödön (1843–1896) és családja címmel.) Itt természetesen csak rövid összefoglalását közölhetjük. Tehát: 1843-ban született Szamossályiban, egy református lelkész fiaként. Sárospatakon végezte – mai szóhasználattal – középiskolai tanulmányait, majd hittudományi tanfolyamokat végzett. A korábbi visszaemlékezések egyike megállapította, hogy „Fényes tehetségével kimagaslott diáktársai közül. Ennek következtében esküdt diák, segédtanár, végül senior lett."

Sokat olvasott, különösen a költészetet szerette. Maga is verselt. Több versesfüzete meg is jelent. 1869-től Zsurkon segédlelkész, 1870-ben Nyíregyháza megválasztotta református lelkészévé. Érett férfikorát Nyíregyházán töltötte, mint református esperes. Kiegyensúlyozott, derűs, példás családi életet élt, boldog házasságából 11 gyermek született, akik közül hat érhette meg a felnőtt kort. „Papi hivatásának nagy komolysággal és buzgalommal tett eleget" – mint dr. Lukács Zsófia írja. Életének – a monográfia mellett – egyik legfőbb műve Nyíregyházán az ő szervezésében épült, s a Kálvin téren ma is álló református templom, amelyet 1883-ban szenteltek fel, a régi, rossz állapotban lévő kis templom helyett.

Sok szállal kötődött Nyíregyháza mindennapi közéletéhez is. Dr. *Margócsy József* adatai szerint 1873–83 között ő szerkesztette a Szabolcs c. helyi újságot. Tagja volt a városi képviselőtestületnek és a megyei törvényhatósági közgyűlésnek. 1885-ben kezdeményezte egy megyei monográfia elkészítését. (Ez, mint ismeretes, 15 év múlva készült el.) A városhoz való hűségét mutatja, hogy 1882-ben nem fogadta el a debreceni működésére való felkérést. Közéleti tevékenységének korabeli elismerését jelzi, hogy a temetésén, 1896-ban az alispán is mondott felette búcsúbeszédet, és hogy a megye 500 forintos alapítványt tett emlékére, melynek kamataiból a főgimnázium kiváló tanulóit jutalmazták.

Lukács Ödön áldozatos és érdemes tevékenységének a mai elismerését jelzi, hogy a Nyíregyházi Városi Tanács gondosan ápoltatja sírhelyét a „Morgó" temetőben, és ez a hasonmás kiadás is bizonyítja emléke, példája, embersége ma is élő hatását a városi köztudatra.

Merkovszky Pál

Ajánlás

Az évezredforduló előestéjén a jövőt kutatja és a fennmaradásért küzd az egyén, a társadalom, az egész emberiség. Mi meg múltat idézve, száz esztendős homályból visszahozva a ma élő ember kezébe adjuk ezt a hasonmás kiadványt, elsőként és példaként Szabolcs-Szatmár megyében.

A jövőformálás érdekében tanulságként tesszük, mert a jövő építése múltunk ismerete, annak elméleti újraélése nélkül nem lehet szilárd.

A ma élő embernek is tudnia kell, hogy mindaz, amit történelemnek nevezünk, emberi életkorral nem mérhető. Mégsem lehet még a köznapi embert sem felmenteni cselekedeteinek történelmi megítéltetése alól, mert tevékenységével, mert tevékenységükkel formálódott az egyén, a család, a város, a nemzet történelme. Ehhez a felelősséghez éreznünk kell, hogy életünk egy-egy szál a város, a megye, az ország folyton szövődő szövetében és az elvarratlan szálak a szövet összképét rontják.

Lehen hát tanulság és tisztelgés Lukács Ödönnek újra kiadott munkája a 150 éves városi létét ünneplő Nyíregyháza előtt.

Tesszük ezt a város, a megye múltját szerető és jövőjét szorgalmasan építő polgárai nevében.

Nyíregyháza, 1987. április 21.

GYURÓ IMRE,
a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács
elnökhelyettese

Reprint kiadás
Az 1886-os kiadás változatlan utánnyomása

ISBN 9630179652

Felelős kiadó: Gyuró Imre
Megjelent a Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V. B.
Tudományos Koordinációs Bizottsága gondozásában
A reprint kiadást szerkesztette: Merkovszky Pál
Készült a nyíregyházi Váci Mihály MVMK
Grafik Nyomdájában
Felelős vezető: Molnár Béla
1987 – 03–300

